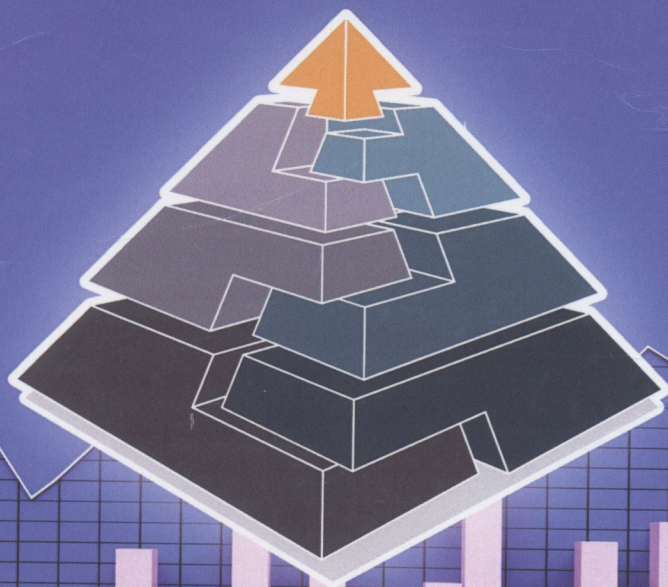

123
М. І. Карлін

КОМПЛЕКСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

 КОНДОР

Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки

М. І. Карлін

КОМПЛЕКСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Навчальний посібник

КОНДОР
Київ, 2020

УДК 336-049.5(075.8)

K21

*Рекомендовано Вченою Радою Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
(Протокол № 3 від 28 лютого 2020 р.)*

Рецензенти:

Н. С. Вавдіюк, докторка економічних наук, професорка, завідувачка кафедри менеджменту Луцького національного технічного університету;

Н. С. Мамонтова, докторка економічних наук, професорка, завідувачка кафедри фінансів, обліку та аудиту Національного університету «Острозька Академія»;

А. Г. Шваб, доктор історичних наук, професор кафедри національної безпеки, декан факультету історії, політології та національної безпеки Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

K21 Карлін М. І. Комплексне забезпечення фінансово-економічної безпеки держави : навчальний посібник. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2020. 416 с.

ISBN 978-617-7841-66-0

У навчальному посібнику аналізуються теоретичні й практичні засади комплексного забезпечення фінансово-економічної безпеки держави загалом та України зокрема; розкриваються особливості досягнення бюджетної, боргової, податкової, грошово-кредитної, валютної та інших складових фінансово-економічної безпеки країни. Значна увага у посібнику приділяється висвітленню особливостей функціонування офшорів та заходам обмеження виведення коштів до них, а також заходам щодо боротьби з «відмиванням брудних грошей».

Для студентів закладів вищої освіти та закладів перепідготовки державних службовців та працівників органів місцевого самоврядування.

ISBN 978-617-7841-66-0

УДК 336-049.5(075.8)

© М.І. Карлін, 2020

© Видавничий дім «Кондор», 2020

ЗМІСТ

Передмова	7
Розділ 1. Фінансово-економічна безпека країни: суть і структура	10
1.1. Визначення фінансово-економічної безпеки держави та її складових.....	10
1.2. Чинники впливу на фінансово-економічну безпеку держави у країнах світу ..	13
1.3. Зміни у функціонуванні світової фінансово-банківської системи на період до 2030 р. та їх вплив на фінансово-економічну безпеку країни	16
<i>Запитання для самоперевірки</i>	<i>18</i>
Розділ 2. Загрози фінансово-економічній безпеці України та її індикатори 19	19
2.1. Основні загрози фінансово-економічній безпеці країни.....	19
2.2. Основні індикатори фінансово-економічної безпеки України.....	25
2.3. Тіньова економіка як одна із основних загроз фінансово-економічній безпеці України.....	29
2.4. Токсичні інвестиції як нова загроза фінансово-економічній безпеці України....	33
<i>Запитання для самоперевірки</i>	<i>38</i>
Розділ 3. Вплив фінансової конкуренції серед країн Європейського Союзу на фінансово-економічну безпеку України	39
3.1. Вплив податкової конкуренції серед країн Європейського Союзу на фінансово-економічну безпеку України	39
3.2. Вплив соціальної конкуренції серед країн Європейського Союзу на фінансово-економічну безпеку України	44
<i>Запитання для самоперевірки</i>	<i>46</i>
Розділ 4. Основні проблеми та напрями комплексного забезпечення фінансово-економічної безпеки України	47
4.1. Основні проблеми забезпечення фінансово-економічної безпеки України ...	47
4.2. Необхідність посилення боротьби з відмиванням «брудних грошей» в Україні	51
4.3. Проблеми фінансової ефективності здійснення державних закупівель та шляхи їх вирішення	54
<i>Запитання для самоперевірки</i>	<i>60</i>
Розділ 5. Бюджетна, боргова та податкова безпека держави	61
5.1. Бюджетна безпека держави та її індикатори	61
5.2. Боргова безпека держави та її індикатори	65
5.3. Податкова безпека держави та її індикатори	71
<i>Запитання для самоперевірки</i>	<i>74</i>
Розділ 6. Особливості використання офшорів для ухилення від податків . 75	75
6.1. Особливості виникнення та використання фінансових офшорів.....	75

6.2. Особливості функціонування офшорних зон.....	76
6.3. Офшорні зони і Україна.....	78
<i>Затитання для самоперевірки</i>	80
Розділ 7. Фінансові офшори як засіб приховування капіталу та мінімізації оподаткування	82
7.1. Фінансові офшори як засіб оптимізації оподаткування.....	82
7.2. Особливості використання податкового планування у нетипових офшорах.....	84
<i>Затитання для самоперевірки</i>	87
Розділ 8. Види офшорних компаній та їх використання для фіскальної оптимізації	88
8.1. Класичні офшорні компанії та компанії, зареєстровані у низько податкових юрисдикціях.....	88
8.2. «Оншорні компанії».....	96
<i>Затитання для самоперевірки</i>	101
Розділ 9. Коротка характеристика популярних типових, нетипових та нових офшорів	102
9.1. Коротка характеристика популярних типових офшорів.....	102
9.2. Характеристика популярних нетипових офшорів.....	125
9.3. Характеристика популярних нових офшорів.....	128
<i>Затитання для самоперевірки</i>	142
Розділ 10. Особливості забезпечення грошово-кредитної, інфляційної, валютної безпеки та безпеки фінансового ринку	143
10.1. Грошово-кредитна безпека держави.....	143
10.2. Інфляційна безпека держави.....	146
10.3. Валютна безпека держави.....	148
10.4. Безпека фінансового ринку держави.....	152
10.5. Вплив токсичних активів та кредитів на стан фінансової безпеки держави.....	155
<i>Затитання для самоперевірки</i>	160
Розділ 11. Інвестиційна безпека та проблеми її забезпечення в Україні	161
11.1. Визначення інвестиційної безпеки та її індикаторів.....	161
11.2. Загрози інвестиційно-інноваційній безпеці України.....	164
11.3. Проблеми та шляхи переходу України на інвестиційно-інноваційну модель розвитку.....	167
11.4. Необхідність використання досвіду зарубіжних країн для залучення іноземних інвестицій.....	171
11.5. Інвестиції в країну як умова отримання права на проживання в країні... ..	182
11.6. Проблеми обмеження надходжень токсичних інвестицій в Україну та шляхи їх вирішення.....	191
<i>Затитання для самоперевірки</i>	194

Розділ 12. Безпека банківського ринку	196
12.1. Визначення безпеки банківського ринку та її індикаторів	196
12.2. Збір інформації про відмивання «брудних грошей» у банках та механізм обробки даних про це явище	198
12.3. Ознаки за якими перевіряються клієнти банків та банківські відділення	201
12.4. Здійснення моніторингу за відмиванням «брудних грошей» у банку та механізм завершення їх розпізнавання	204
<i>Запитання для самоперевірки</i>	205
Розділ 13. Фінансово-економічна безпека підприємств та форми її забезпечення	206
13.1. Суть фінансово-економічної безпеки підприємства та її індикатори	206
13.2. Державний захист фінансово-економічної діяльності підприємств	209
13.3. Реприватизація як суттєва загроза фінансово-економічній безпеці підприємств та держави	215
13.4. Використання нефінансової звітності як засіб підвищення фінансово-економічної безпеки підприємств	218
<i>Запитання для самоперевірки</i>	221
Розділ 14. Фінансово-екологічні ризики у діяльності підприємств та шляхи їх мінімізації	222
14.1. Необхідність врахування екологічних ризиків у фінансово-економічній діяльності підприємств	222
14.2. Напрями мінімізації фінансово-екологічних ризиків у діяльності підприємств	227
14.3. «Зелений тариф» та його вплив на фінансово-економічну безпеку держави та підприємств	236
<i>Запитання для самоперевірки</i>	239
Розділ 15. Боротьба з відмиванням «брудних грошей» міжнародними організаціями та провідними країнами світу	240
15.1. Боротьба з відмиванням «брудних грошей» з боку ООН і ФАТФ	240
15.2. Боротьба з відмиванням «брудних грошей» з боку ОЕСР і ЄС	245
15.3. Особливості боротьби з корупцією та з відмиванням «брудних грошей» у провідних країнах світу	250
<i>Запитання для самоперевірки</i>	253
Розділ 16. Напрями удосконалення діяльності органів управління фінансами в контексті забезпечення фінансово-економічної безпеки України	254
16.1. Роль Міністерства фінансів України у забезпеченні дотримання умов фінансово-економічної безпеки держави	254
16.2. Роль Державної казначейської служби України у підвищенні ефективності використання державних коштів	257
16.3. Місце і роль Державної податкової служба України у боротьбі з ухиленням від оподаткування та з відмиванням грошей	260

16.4. Роль Державної аудиторської служби у проведенні фінансового контролю за використанням коштів держави	265
16.5. Порядок взаємодії між органами державної аудиторської служби та органами прокуратури, внутрішніх справ і Служби безпеки України	268
16.6. Роль і функції Державної служби фінансового моніторингу у забезпеченні фінансово-економічної безпеки України	277
16.7. Заходи Національного банку України щодо боротьби з виведенням коштів в офшори та з відмиванням грошей.....	282
16.8. Бюро фінансових розслідувань та проблеми його створення	283
<i>Зпитання для самоперевірки</i>	284
Тести з курсу	286
Список використаної та рекомендованої літератури	305
Список скорочень	309
Короткий термінологічний словник	310
Предметний покажчик	311
Іменний покажчик	312
Додаток А	313

ПЕРЕДМОВА

Фінансово-економічна безпека держави відображає цілу гаму складних фінансових відносин, які виникають на різних рівнях управління, що вимагає від фахівців з державної безпеки відповідних знань та умінь. Головними причинами посиленої уваги до проблематики фінансово-економічної безпеки в країнах світу в останні десятиліття є: масове ухилення від податків, використання офшорів для відмивання «брудних грошей», розвиток тіньової економіки, різке зростання доходів від споживання наркотиків у всіх країнах світу, від розширення торгівлі зброєю, людьми, людськими органами, проституції тощо.

Складність вирішення вказаних проблем обумовлюється широким використанням представниками кримінального світу різних видів криптовалют та можливостей Інтернету для приховування своїх незаконних доходів, їх легалізації насамперед у розвинутих країнах. Тому провідні країни світу постійно удосконалюють методи боротьби з цим явищем та стараються через міжнародні організації залучити до боротьби з відмиванням «брудних» грошей всі країни світу, зокрема й Україну. Спроба якоїсь країни уникнути використання міжнародних форм боротьби з відмиванням «брудних» грошей призводить до накладення на них серйозних фінансових санкцій зі сторони провідних країн світ.

Негативно впливає на стан фінансової безпеки держави й масове використання офшорів, насамперед для ухилення від податків у розвинутих країнах. Тому у цих країнах прийнято ряд законодавчих актів, які направлені на обмеження використання офшорних юрисдикцій та їх поступову ліквідацію. Водночас, криміналітет та корумповані політики у багатьох країнах світу стараються загальмувати реалізацію цих заходів, щоб зберегти свої незаконні доходи. Але з кожним роком все більше країн світу запроваджують вказані заходи, що важливо зробити й нашій країні, щоб не попасти під відповідні санкції.

Всі ці процеси характерні й для України, що робить необхідним комплексне забезпечення фінансово-економічної безпеки нашої країни та підготовку спеціалістів у цій сфері. Складність підготовки фахівців з державної безпеки у вищих навчальних закладах України пояснюється відсутністю напрацьованих планів з їх навчання, недостатньою

кількістю кваліфікованих викладачів з цієї проблематики, браком фахової навчальної літератури. Тому видання навчального посібника «Комплексне забезпечення фінансово-економічної безпеки держави» повинно допомогти вирішенню зазначених проблем з підготовки фахівців з державної безпеки.

У навчальному посібнику з'ясовуються теоретичні й практичні засади забезпечення фінансово-економічної безпеки держави загалом та України зокрема; розкриваються особливості досягнення бюджетної, боргової, податкової, грошово-кредитної, валютної та інших складових фінансово-економічної безпеки країни. У посібнику з'ясована суть та складові фінансово-економічної безпеки України, виділені основні загрози для неї та напрями подолання цих загроз. Значне місце у посібнику відведено аналізу використанню офшорів зі сторони бізнесу і чиновників-корупціонерів та заходам боротьби з цим явищем.

Певна увага у посібнику приділяється й такому новому явищу, як використання токсичних інвестицій з боку провідних країн світу, які направляються у менш розвинуті країни і досить часто використовуються для ухилення від сплати екологічних податків. Не обійшла ця проблема й Україну, територія якої активно використовується для подібних операцій, оскільки цьому активно сприяють корумповані чиновники на всіх рівнях влади та управління.

Суттєвою проблемою для забезпечення фінансово-економічної безпеки України є масове розкрадання та привласнення державними службовцями то пов'язаними з ними кримінальними елементами державної та комунальної власності. Передусім це стосується майна державних підприємств та установ, тому у даному посібнику приділена значна увага формам забезпечення фінансово-економічної безпеці державних підприємств.

Для України важливо розробити систему відповідного моніторингу за станом фінансово-економічної безпеки, яку повинні опанувати студенти, що навчаються за спеціальністю «Державна безпека». Тому у посібнику докладно розкриті функції такого державного органу України, який здійснює фінансовий моніторинг, як Державна служба фінансового моніторингу. Також у посібнику проаналізовані функції й інших суб'єктів державного фінансового моніторингу: Міністерства фінансів, Державної казначейської служби, Державної податкової служби, Державної аудиторської служби, Національного банку України.

Структурно посібник побудовано таким чином, щоб студенти спочатку опанували загальні компетенції щодо основ фінансово-економічної безпеки держави та з'ясували існуючі тут проблеми у провідних країнах світу, а потім опанували спеціальні компетенції щодо змісту основних складових забезпечення фінансово-економічної безпеки України. Враховуючи, що курс «Комплексне забезпечення фінансово-економічної безпеки держави» викладається у 5 семестрі, тому у ньому розкриваються загальні основи забезпечення фінансово-економічної безпеки України. Більш докладніше ці питання будуть висвітлені при вивченні таких спецкурсів, як: «Бюджетна, боргова та податкова безпека України», «Безпека банківського ринку України», «Безпека фінансового ринку України», «Тіньова економіка та заходи її обмеження», які будуть викладатися у наступних семестрах.

Посібник може бути використаний для підготовки студентів вищих навчальних закладів, які опановують спеціальність «державна безпека» та «національна безпека», а також для підготовки студентів-економістів та фахівців з державного управління. Посібник доцільно використати й для навчання слухачів закладів перепідготовки державних службовців та працівників органів місцевого самоврядування, а також спеціалістів державних контролюючих органів.

Автор висловлює подяку рецензентам: Н. С. Вавдіюк, д. е. н., проф. (Луцький національний технічний університет); Н. С. Мамонтовій, д. е. н., проф. (Національний університет «Острозька Академія»); А. Г. Швабу, д. і. н., проф. (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки), а також викладачам і співробітникам кафедри фінансів, банківської справи та страхування Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки за їх цінні поради та допомогу у виданні даного посібника.

Автором посібника є Микола Іванович Карлін, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Всі пропозиції та зауваження до змісту посібника можна направляти за адресом: 43001, м. Луцьк, проспект Волі, 13, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, професору М. І. Карліну.

РОЗДІЛ 1. ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА КРАЇНИ: СУТЬ І СТРУКТУРА

1.1. Визначення фінансово-економічної безпеки держави та її складових

Важливою умовою досягнення економічної безпеки держави є забезпечення її **фінансово-економічної безпеки**, яка виступає одним із головних елементів економічної безпеки держави. Так, **Н. Я. Кравчук, О. Я. Колісник та О. Ю. Мелик** при аналізі місця фінансової безпеки у структурі економічної безпеки, виділяють такі базові складові досліджуваної категорії: об'єкти безпеки, суб'єкти безпеки, загрози безпеки, індикатори безпеки тощо. **М. М. Єрмошенко** зазначає, що фінансова безпека є ґрунтовною складовою економічної безпеки держави, оскільки на фінансах ґрунтується будь-яка економіка. Особливо це актуально для країн з транзитивною економікою, де система державних фінансів не є досить стійкою. Передусім це стосується України, у меншій мірі — країн Прибалтики, Польщі і ряду інших постсоціалістичних країн, які побудували дієву ринкову економіку. Головними причинами посиленої уваги до проблематики фінансово-економічної безпеки як в постсоціалістичних країнах, так й в інших країнах в останні десятиліття, є: масове ухилення від податків, використання офшорів для відмивання «брудних грошей», розвиток тіньової економіки, різке зростання споживання наркотиків у всіх країнах світу та доходів від них, розширення торгівлі зброєю, людьми, людськими органами, проституція тощо. Зокрема, за оцінкою Фонду Бертельсмана та Берлінської школи управління Герті, щорічні збитки від корупції в країнах ЄС складають 323 млрд євро. Подібні процеси характерні й для України, що робить необхідним комплексне забезпечення фінансово-економічної безпеки нашої країни та підготовку спеціалістів у цій сфері.

В економічній літературі існують різні визначення фінансової безпеки країни та її складових, що пояснюється складністю процесів, які відображає дана категорія. Д. е. н., проф. **Д. Василик** вважав, що фінансова безпека держави — досить багатопланове поняття в економічному контексті та надзвичайно актуальне в політичному, бо є результатом практичних заходів з боку законодавчої та виконавчої

влади в сфері фінансів. Відомий український фахівець з питань фінансової безпеки д. е. н., проф. **О. І. Барановський** вважає, що вона відображає ступінь захищеності фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин. Відповідно, він запропонував виділяти такі показники фінансової безпеки: фінансова безпека громадян, фінансова безпека домашніх господарств, фінансова безпека підприємств, установ і організацій, фінансова безпека галузі, фінансова безпека регіонів, фінансова безпека держави. **А. І. Сухоруков** визначає фінансову безпеку держави як захищеність інтересів держави у фінансовій сфері, або такий стан бюджетної, податкової та грошово-кредитної системи, що гарантує спроможність держави раціонально використовувати фінансові ресурси, чого поки не досягнуто в Україні. Колектив авторів з Національної академії внутрішніх справ України під фінансовою безпекою країни розуміє такий стан її фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової систем, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання. Це, на наш погляд, одне з найточніших визначень фінансової безпеки держави, оскільки в ньому виділені основні складові фінансової безпеки країни. К. е. н. **С. Кульпінський** вважає, що під фінансовою безпекою (чи під безпекою функціонування фінансової системи держави) слід розуміти цілеспрямований комплекс заходів фіскальної та монетарної політики з метою досягнення стабільності фінансової системи та створення сприятливого інвестиційного клімату. Як видно з наведених визначень фінансової безпеки країни, вона насамперед досягається шляхом ефективного використання державних фінансів, створення сприятливого інвестиційного та податкового клімату в країні, що поки не властиве для фінансової системи України, і робить її нестійкою до економічних загроз з середини країни та ззовні. Виходячи з того, що фінансова безпека є однією з головних складових економічної безпеки держави, буде правильним говорити про фінансово-економічну безпеку держави. **З. В. Варналій** стверджує, що фінансова безпека — це захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання, забезпеченість домашніх господарств, підприємств, організацій і установ, регіонів, галузей, секторів економіки держави фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб і виконання зобов'язань. **В. Т. Шлемко та І. Ф. Бенько** вважають, що фінансову

безпеку можна охарактеризувати як такий стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової систем, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи. **І. О. Ревак** базовими елементами системи фінансової безпеки держави вважає об'єкти фінансової безпеки (фінансові ресурси, фінансова система держави, фінансові інтереси) та суб'єкти фінансової безпеки. Найбільш важливою характеристикою фінансової системи держави на думку д. е. н., проф. **О. В. Стащук** є її **стійкість**. Це — здатність фінансової системи зберігати фінансову рівновагу в умовах динамічних змін зовнішнього та внутрішнього фінансово-економічного середовища, а також ефективно пристосовуватися до таких змін з мінімальними втратами ресурсів. Оскільки фінансово-економічна безпека є елементом економічної безпеки, то їй притаманні ті ж принципи організації та функціонування, що й економічній безпеці держави. До основних складових фінансово-економічної безпеки держави більшість вчених відносять: бюджетну, боргову, податкову, грошову, валютну, інфляційну, інвестиційну безпеку та безпеку фінансового ринку. Загалом, фінансово-економічна безпека держави є синонімом фінансової безпеки країни. На нашу думку, фінансово-економічну безпеку країни треба розглядати в кількох рівнях: 1) на рівні підприємства; 2) на рівні галузі; 3) на рівні країни; 4) на рівні світової економіки. Без фінансової безпеки окремих підприємств і галузей не можна забезпечити фінансово-економічну безпеку країни. В той же час фінансово-економічна безпека держави в умовах глобалізації світової економіки є тісно пов'язаною з ситуацією на міжнародних валютних і фондових ринках.

Згідно досліджень українських експертів з фінансової безпеки, сьогодні у критичній зоні перебувають наступні індикатори оцінки безпеки сектору державних фінансів: рівень дефіциту Пенсійного фонду, який майже наполовину фінансується з бюджету. Звідси пропозиція ряду вчених про включення цього фонду до складу державного бюджету України, чого, на наш погляд робити небажано, оскільки вже робилося у 90-х роках ХХ століття та призвело до суттєвих затримок з виплати пенсій; відношення річних виплат із обслуговування та погашення державного зовнішнього боргу до доходів зведеного бюджету; коефіцієнт достатності міжнародних резервів для обслуговування державного зовнішнього боргу; рівень податкового

боргу платників податків. Тому державі треба шукати нові підходи до вирішення вказаних проблем. Насамперед необхідно ліквідувати схеми мінімізації податків та виведення ліквідних активів і грошових коштів українських підприємств за межі України. Крім того, необхідно надати Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку повноважень щодо припинення обігу фіктивних цінних паперів та деривативів, скасування реєстрацій їх випуску, перевірки достовірності даних, наданих емітентом, при реєстрації проспекту емісії, а також право проведення додаткової аудиторської перевірки майна емітента, щоб припинити випуск так званих «технічних» акцій. Важливо також легалізувати ринок праці та забезпечити підвищення рівня оплати праці для призупинення виїзду українських громадян на заробітки за кордон.

Загалом, стан фінансової системи України у міжнародних рейтингах поки оцінюється як низький. Так, у глобальному рейтингу конкурентоспроможності Україна в 2019 р. зайняла 85 місце серед 141 країни. Не дала піднятися вище низька оцінка стану фінансової системи України, за яким наша країна опустилася на 136 місце. Зокрема, вниз її тягнуть проблемні кредити, які переважно сконцентровані у державних банках, і які важко продати колекторам. За показником макроекономічної стабільності Україна також опинилася на дуже низькому рівні — на 133 місці. Все це негативно впливає на фінансову привабливість нашої країни для зарубіжних інвесторів, і, відповідно, на стан фінансово-економічної безпеки держави.

1.2. Чинники впливу на фінансово-економічну безпеку держави у країнах світу

Стан фінансово-економічної безпеки країни залежить від впливу на неї багатьох **чинників**. До них насамперед відносять безпеку інвестицій, фактори міжнародного фінансового ринку, коливання попиту і пропозиції, стан грошово-кредитної системи країни, збалансованість (чи незбалансованість) державного бюджету, дефіцит бюджету, державний борг країни, податкові пільги, податкові недоїмки, рівень корупції в країні тощо. Негативно впливає на стан фінансово-економічної безпеки в світі й той факт, що 10 % населення володіють 80 % світового багатства, що провокує економічне та військове протистояння між бідними та багатими країнами та негативно відображається на стані фінансово-економічної безпеки багатьох країн.

Водночас, надмірна диференціація між бідними і багатими в середині окремих країн породжує політичну нестабільність, що періодично переростає в політичні та економічні кризи. Цей чинник породжує й суперечності між заможними та дотаційними регіонами у багатьох країнах світу (достатньо згадати Каталонію в Іспанії, Фландрію у Бельгії, Шотландію у Великій Британії тощо).

Одним із основних чинників фінансової нестабільності світі зараз стає **відмивання «брудних грошей»**, що не обійшло стороною й Україну. Щороку, за оцінкою Управління ООН з наркотиків і злочинності, в світі відмивається від 800 млрд до 2 трлн дол США, або ж 2–5 % глобального ВВП. Злочинці обмінюють подібні гроші на дорогоцінні метали, відкривають фальшиві рахунки, відмивають готівку через казино тощо. А зараз для цього активно використовується й **крипто валюта**. На неї поки припадає невелика частина сум «брудних грошей», що відмиваються в світі. Але привабливість крипто валют (їхня доступність у будь-якій точці земної кулі, швидкість і незворотність трансакцій, можливість зберігати конфіденційність) є очевидною. За оцінкою керівників **Європолу**, 3–4 % щорічних доходів від злочинності в Європі (це приблизно 4,2–5,6 млрд дол США) відмиваються за допомогою крипто валюти, і ця тенденція буде збільшуватися. Про подібне попереджають й фахівці американського **Управління по боротьбі з наркотиками**, які вважають що міжнародні злочинні угруповання будуть все ширше використовувати крипто валюти. «Брудні гроші» можна відмити, конвертувавши їх у крипто валюту, розбивши на дрібніші суми й провівши через **крипто сферу**, через кілька віртуальних валют (останніх вже існує кілька тисяч). Брудну крипто валюту можна аналогічно обміняти дуже швидко за допомогою **«атомних свопів»** та маленькими порціями (**«мікропрання»**), доки вона не очиститься достатньо, щоб долучитися до звичайних грошей. В цьому плані заслуговує на увагу аналіз механізму використання криптовалюти, який застосовували європейські кримінальні авторитети для розрахунків за кокаїн із розглядає ще 50 випадків ухилення від сплати податків, які колумбійським наркокартелем. Європейські бандити відвідували **криптобіржі**, де переводили євро у в анонімні віртуальні валюти. Потім їх надсилали на **цифровий гаманець**, зареєстрований у Колумбії, і обмінювали на песо (валюта Колумбії) на **інтернет-біржі**. Ці песо знімали готівкою, які місцеві так звані **«грошові мули»** розкидали по десятках банківських рахунках,

щоб вони не викликали підозри. Потім боси колумбійського наркокартелю знімали ці гроші готівкою або отримували цифровий переказ.

Для боротьби з подібними злочинами у 2018 р. створена міжнародна **група J5**, в яку входять податкові органи США, Австралії, Великої Британії, Канади та Нідерландів. Ця група розслідує 60 великих міжнародних схем із ухилення від сплати податків із використанням криптовалюти. 12 схем веде Податкове управління Австралії. Додатково **група J5** розглядає ще 50 випадків ухилення від сплати податків за допомогою використання криптовалюти, які можуть потенційно потрапити в сферу її інтересів.

Значні кошти «відмили» бойовики недавно розгромленої так званої **Ісламської держави («ІДІЛ»)**, яка у свій час контролювала понад третину Іраку та половину Сирії, створивши там званий «халіфат». У 2015 р. її ВВП оцінювався у 6 млрд дол США. ІДІЛ почала виводити гроші з «халіфату» ще з початку 2017 р., для чого була використана система «хавали». Це — неофіційна мережа пунктів грошових переказів. Вона дешева, швидка і майже не підконтрольна державі. Транзакції з готівкою «ІДІЛ» (інколи на мільйони доларів) можуть тривати кілька тижнів, оскільки один пункт хавали не в змозі виконати масштабні перекази. Тому до них залучаються кілька торговців з Туреччини, Європи, Лівану, та з районів Перської затоки. Відповідно, відстежити такий переказ дуже важко. Ділки з хавали використовують для спілкування програму для зашифрованого обміну текстовими повідомленнями з мобільного телефону. Крім того, вони рідко зберігають детальну інформацію про транзакції чи імена клієнтів.

Загалом, у світі використовують багато форм і методів легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом. Основними **стадіями** процесу відмивання грошей виступають: розміщення, маскуванню й інтеграції. На **стадії розміщення** злочинні доходи вперше розміщуються у фінансові установи або використовуються для скупки різного роду активів. Друга стадія — **маскування** — це стадія, на якій здійснюється перша спроба приховання джерела походження грошей та маскуванню ідентичності власника грошей. На **стадії інтеграції** гроші вводяться у легальний оборот. На різноманіття способів відмивання грошей впливає багато чинників: розходження, пов'язані з фінансовим характером угоди; юридична форма проведеної операції; величина капіталу; кількість угод тощо. На різних стадіях відмивання коштів використовуються такі способи: **реструктуризація**, яка полягає

у розміщенні великої кількості депозитів у банках нижче лімітів, які зобов'язують працівників банків ідентифікувати клієнта (у більшості країн лімітом є сума в розмірі не більше 10 тис. дол США готівкою); **змішування**, що означає вкладення «брудних» грошей у види діяльності, в яких активно використовується готівка та діяльність підприємств у яких не є стабільною протягом року (бари, ресторани, готелі, хімчистки тощо); грошові перекази за послуги; перекази заробітків заробітчанин на один рахунок тощо. Всі ці та подібні операції важливо відслідковувати та запобігати їм, що поки важко зробити у багатьох бідних країнах світу, оскільки для цього потрібні дуже кваліфіковані кадри у відповідних службах держави з високою оплатою їх праці. Зазначена ситуація характерна й для України, що вимагає від нашої держави виділення належних коштів для підготовки відповідних фахівців.

1.3. Зміни у функціонуванні світової фінансово-банківської системи на період до 2030 р. та їх вплив на фінансово-економічну безпеку країн світу

Згідно досліджень аудиторської компанії «великої четвірки KPMG» «Майбутнє цифрового банкінгу», вже за 10 років завдяки новітнім технологіям фінансово-банківські установи знатимуть про своїх клієнтів значно більше, ніж зараз. Вони намагатимуться надавати свої послуги максимально враховуючи потреби кожного клієнта. Фінансово-банківські установи будуть збирати все більше даних про життя кожного клієнта та аналізувати їх за допомогою **штучного інтелекту (Ш. І.)**. Очікується, що споживачі, яким не вистачає часу, знань або компетенцій, будуть передавати банкам все більше повноважень у сфері управління особистими фінансами. Одночасно банки будуть адаптувати свої послуги під споживачів, які прагнуть більшої участі в управлінні власними фінансами. При цьому банки повинні будуть враховувати чотири аспекти у цій діяльності. 1. Об'єм даних, які будуть генерувати споживачі, буде постійно збільшуватися. Зрозуміло, що це ускладнить здійснення банківського фінансового моніторингу за поведінкою клієнта банку, особливо — нетипового. 2. Широка доступність даних споживачів сприятиме появі нових учасників фінансово-банківських систем, зокрема таких, як **необанки** та «хмарні» банківські платформи. Проблемою може стати те, що ці новітні фінансово-банківські структури обов'язково спробують використати злочинні угруповання подібно до того, як вони зараз використовують

різні види криптовалют. 3. Все це вимагатиме від урядів та регуляторних органів розробки абсолютно нових способів виявлення та управління ризиками. 5. Буде використовуватися штучний інтелект, **блокчейн**, біометрія, 5G, хмарні обчислення, інтернет речей, AR/VR, квантові обчислення. Все це вимагає вже зараз внесення кардинальних змін у підготовку фахівців з державної безпеки, які будуть контролювати подібні процеси та не допускати використання інновацій у фінансово-банківській сфері у злочинних цілях.

KPMG на наступні 15 років виділяє 8 технологічних інновацій, які змінять умови функціонування фінансово-банківських установ.

- 1. Інтернет речей.** Це означає, що до 2030 р. споживачі будуть взаємодіяти з постачальниками послуг (зокрема, й фінансових) за допомогою голосових чи особистих асистентів, систем розпізнавання обличчя тощо. Відповідно, існуючі технології оплати за допомогою пластикових карток чи здійснення мобільних платежів будуть замінені технологією оплати захищеною голосовою командою або навіть виразом обличчя.
- 2. Залучення як послуга.** Великі дані, машинне навчання та штучний інтелект дозволять банкам перейти від такого традиційного інструменту, як «фінансова послуга», до більш проактивної ролі «сприяння потребам».
- 3. Розквіт штучного інтелекту.** Найбільш це буде помітно у сфері масової персоналізації фінансових послуг.
- 4. Поширена довіра.** Це означатиме, що клієнти будуть впевненими у тому, що автоматизовані рішення, прийняті від їх імені, можуть бути прозорими для них.
- 5. Супер-додаток.** Створення такого додатку (або — віртуального сервісу), який може поєднати цифрову близькість, конфіденційність, контроль доступу та доступ до продуктів та послуг. Водночас це ускладнить доступ органів моніторингу до персональних даних нетипових клієнтів-порушників, що зараз здійснюється без його інформування.
- 6. Платежі.** Нагороди, партнерські стосунки та бали лояльності стануть ключовими відмінностями між платіжними продуктами різних фінансово-банківських установ.
- 7. Кібербезпека, керована штучним інтелектом.** Планується, що до 2030 р. кібербезпека буде побудована на основі прогнозованої аналітики цілого підприємства та розпізнавання загроз центром кібербезпеки, яким буде штучний інтелект.
- 8. Цифрові валюти.** Це буде реалізуватися у масовому випуску центральними банками та корпоративними гравцями цифрових валют та токенів, що ще більше прискорить трансформацію фінансово-банківських продуктів та послуг.

Запитання для самоперевірки

1. Дайте визначення фінансово-економічної безпеки держави?
2. Яка структура фінансово-економічної безпеки держави?
3. В чому полягають причини посиленої уваги влади України до проблем фінансово-економічної безпеки держави в останні десятиліття?
4. В чому полягають основні причини посиленої уваги влади України до комплексного забезпечення фінансово-економічної безпеки держави в останні десятиліття?
5. Від яких чинників залежить стан фінансово-економічної безпеки країни?
6. Які зміни можуть відбутися у функціонуванні світової фінансово-банківської системи на період до 2030 р. та як вони вплинуть на фінансово-економічну безпеку окремої країни?

РОЗДІЛ 2. ЗАГРОЗИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ІНДИКАТОРИ

2.1. Основні загрози фінансово-економічній безпеці країни

У Концепції фінансової безпеки України записано, що загрози — це наявні та потенційно можливі явища чи чинники, що створюють суттєву небезпеку національним фінансовим інтересам. Відповідно, важливо їх виокремити та розробити систему протидії цим явищам та чинникам. В Концепції національної безпеки України серед основних загроз національній безпеці виділені й такі, які характеризують загрози для фінансової безпеки нашої країни. Серед них: велика боргова залежність держави, критичні обсяги державного зовнішнього і внутрішнього боргів, «тінізація» економіки тощо. На наш погляд, дуже серйозною загрозою для фінансової системи України є **неофіційна доларизація** нашої економіки, що свідчить про недовіру громадян і підприємців до власної валюти, а також про відсутність довіри до монетарної політики уряду.

Вкрай негативно позначається на забезпеченні національної безпеки України хибна практика щорічного несвоєчасного прийняття Державного бюджету. Тому важливо законодавчо чітко регламентувати процедуру підготовки та прийняття Державного бюджету України і передбачити відповідальність посадових осіб за зрив бюджетного процесу. Вимагає посилення відповідальності посадових осіб й за неналежне звітування про виконання Державного бюджету, оскільки за допомогою цього прикривається неефективне використання його коштів.

Для економічного зростання й успішного функціонування національної економіки необхідно створити зрозумілу, стабільну, ефективну податкову систему. Існуюча податкова система є непомірним тягарем для товаровиробників, пригнічує виробництво, провокує несплату податків у бюджет держави і створює серйозну загрозу фінансово-економічній безпеці України. Прийнятий у 2010 р. Податковий Кодекс України (із змінами у наступні роки) поки не створив належних умов для стимулювання виробництва та виходу бізнесу з «тіні», де зараз продукується значна частина ВВП нашої країни.

Досягнення на вимогу міжнародних фінансових організацій низького рівня дефіциту бюджету, що здійснюється в основному за

рахунок невиконання бюджетних зобов'язань (головним чином хронічних затримок з виплатою заробітної платні та інших соціальних виплат) є неприпустимо з точки зору вимог фінансово-економічної безпеки. Зниження рівня інфляції досягається засобами жорсткої монетарної політики, органічно не пов'язаної з оздоровленням фінансів. Тому голова Ради НБУ академік НАНУ Б. Данилишин вважає, що в Україні в наступні роки треба відмовлятися від **інфляційного таргетування** та переходити до політики стимулювання економічного зростання.

Криза платежів, яка поглиблюється бюджетною заборгованістю, обмеженістю кредитних ресурсів, перебуванням значної частини грошей у поза банківському обігу, знижує рівень економічної безпеки і посилює соціальну напруженість у суспільстві. До того ж криза платежів призводить до формування так званої боргової економіки, в якій головним боржником виступає держава.

Здійснення **грошової реформи** не було використано для органічного поєднання грошової та фінансової стабілізації. Практично відбулася деномінація або обмін купоно-карбованців на гривну. Не було створено законодавчої бази грошової реформи. Зокрема, вона проводилась без прийняття відповідного закону як це передбачено пунктом 22 статті 92 Конституції України. Для визначення статусу національної грошової одиниці необхідно розробити і прийняти Закон України «Про національну валюту». Також вимагає законодавчого врегулювання правовий режим золотовалютних резервів держави, порядок їх використання та зберігання.

Стратегія розвитку банківської системи повинна визначати перспективу забезпечення стійкості грошової системи та розвитку національної економіки. Ступінь стабільності банківської системи є однією з домінант економічного зростання і характеризує ефективність грошово-кредитної та фінансової політики держави, її здатність забезпечити стабільність банківської системи і відповідно — зміцнення національної валюти.

Вкрай загрозливих масштабів сягнув вивіз за кордон українського капіталу, що набув масового некерованого характеру. Джерелом такого капіталу переважно є перерозподіл державної власності, неповернення виручки за експортовану продукцію, спекулятивні фінансові операції та ухилення від сплати податків. Для припинення **«втечі» капіталу** з України доцільно:

- створити комплексну і цілісну систему валютного контролю міжнародних розрахунків українських резидентів;
- розробити нормативно-правову базу, покликану встановити режим регулювання вивозу українського капіталу.

Нині доцільно оптимізувати вивіз українського капіталу за кордон, не гальмуючи реалізацію проектів, що сприяють просуванню вітчизняних товарів та послуг на зовнішні ринки. Для встановлення режиму здійснення валютних операцій на території України, визначення повноважень і функцій державних органів у регулюванні валютних операцій, прав й обов'язків суб'єктів валютних відносин, порядку здійснення валютного контролю, відповідальності за порушення валютного законодавства необхідно удосконалити Закон України «Про валютне регулювання». Продаж валюти фізичним особам повинен мати цільовий характер і бути обмежений певною сумою, що встановлюється на рік для однієї особи. Вжиття заходів валютного регулювання, істотного обмеження обігу іноземної валюти всередині країни збільшить ресурсно-валютну базу реформ, підвищить рівень економічної безпеки України. В 2019 р. відбулося суттєве послаблення державного регулювання валютного ринку, що повинно позитивно відобразитися на його функціонуванні.

В системі валютного регулювання важливе місце відводиться забезпеченню **конвертованості** національної валюти. Однак слід зазначити, що конвертованість є доволі неоднозначним за своїм змістом елементом грошової реформи, а тому вимагає зваженості і послідовності у її реалізації. Слід пам'ятати про можливі негативні наслідки конвертованості. Насамперед вони пов'язані з ймовірним знеціненням національного багатства та робочої сили, обвальним банкрутством окремих видів виробництва, некерованого поглиблення соціальної диференціації населення тощо. Тому введенню конвертованості національної валюти повинен передувати комплекс заходів, які б унеможливили негативні наслідки цієї акції і, навпаки, сприяли зміцненню гривні та економічному зростанню.

Недостатньо аргументованими видаються рекомендації деяких радників та представників міжнародних фінансових організацій, а також вітчизняних науковців щодо необхідності **прив'язки гривні** до долара США чи якоїсь іншої твердої валюти. По-перше, деякі тверді валюти припиняють своє існування (приклад — введення в усіх країнах ЄС спільної грошової одиниці — євро), а по-друге, це перетворить

гривню в сурогат більш стійкої валюти. Досвід Німеччини, Японії, деяких інших країн свідчить про те, що національна валюта може стати сильною і без її прив'язки до іншої валюти за рахунок зміцнення національної економіки, підвищення її конкурентоспроможності, активного виходу вітчизняних виробників на міжнародні ринки тощо.

Фінансово-економічна безпека України залежить не тільки від зовнішніх чинників, а й від гармонійного взаємозв'язку складових фінансової системи нашої країни. Розбалансованість державного бюджету є головним дестабілізуючим чинником фінансової системи, і, відповідно, фактором негативного впливу на фінансову безпеку країни. Дефіцит бюджету веде до зростання державного боргу, а він, відповідно, спричиняє зростання внутрішніх та зовнішніх запозичень, виплата за якими погіршує умови відтворення в країні. Так, тільки в 2019 р. Україна заплатила за всіма боргами більше 460 млрд грн, тобто більше третини доходів Державного бюджету нашої країни. Тому з усією увагою владі нашої країни треба поставитися до застережень багатьох українських експертів про побудову в Україні боргової піраміди за прикладом Аргентини, що може призвести до **дефолту**.

Важливим чинником зниження рівня фінансової безпеки України є **доларизація** грошової сфери нашої країни, що вимагає відповідних заходів протидії. За різними оцінками поза банками у нас перебуває готівки обсягом (у еквіваленті) у кілька десятків млрд. дол. США, що є умовою функціонування і розвитку **тіньової економіки**. Причому звертає на себе увагу той факт, що щорічно ця сума збільшується. Це свідчить про недовіру фізичних і юридичних осіб до банківської системи країни та про невпевненість власників валюти у стабільності фінансової системи України на перспективу. Виходом з цієї ситуації могло б стати прийняття не щорічних бюджетів, а **п'ятирічних бюджетів**, які б виступали гарантантами незмінності бюджетної політики хоча б в середньостроковій перспективі.

Дестабілізує фінансову систему України і масовий **вивіз** українського капіталу за кордон, що також опосередковано свідчить про недовіру його власників до фінансово-банківської системи нашої країни. За експертними оцінками щорічний експорт капіталу за межі України становить близько 10 млрд. дол. США, а загальна сума вивезеного за роки незалежності капіталу сягнула більше 200 млрд. дол. США. **Джерелом** такого капіталу переважно є перерозподіл державної власності, неповернення виручки за експортовану продукцію,

ухилення від сплати податків, спекулятивні фінансові операції. Тому, з одного боку, треба посилювати відповідальність за приховування доходів за кордоном, а, з другого — створити законодавчі умови для легалізації в Україні вивезеного з неї капіталу некримінального характеру. Так робили і роблять багато країн, що дає певний позитивний результат.

Дуже складною проблемою є низька інвестиційна привабливість України для зарубіжних інвесторів. На кінець 2019 р. за оцінками міжнародних експертів нашу країну відносили до країн з найбільшим ризиком для зарубіжних інвестицій, що вимагає пошуків компромісних варіантів насамперед для вирішення проблеми припинення бойових дій на Донбасі, але з дотриманням національних інтересів України.

Загалом, вказані та інші чинники, що дестабілізують фінансово-економічну безпеку нашої країни, вимагають від науковців з'ясування причин їх дії та розробки адекватних заходів щодо їх подолання. Це завдання сильно ускладнюється захопленням Росією Автономної Республіки Крим та військовими діями на Донбасі, що вимагає від України виділення значних коштів на оборону країни, які у великих розмірах розкрадаються та збагачують невелику групу корупціонерів.

Згідно «Звіту про національне багатство», виданого в кінці 2029 р. Науково-дослідним інститутом швейцарської фінансової групи Credit Suisse, в Україні нараховується 21306 мільйонерів, хоча за офіційною українською статистикою їх значно менше — всього 4817 осіб. Таку невідповідність у даних можна пояснити приховуванням своїх реальних доходів українськими мільйонерами, оскільки в Україні існує масова ненависть до них (про це свідчать постійні соціологічні опитування), як до тих, хто отримав свої доходи нечесним шляхом. Відповідно, у масовій свідомості українців домінує наступна думка: якщо багатим можна красти, то й нам також це не заборонено. Зрозуміло, що з такими настроями в суспільстві важко добитися належного рівня фінансово-економічної безпеки України.

Вкрай негативно позначається на забезпеченні фінансової безпеки України позбавлення її можливості отримати належну їй частку золотого запасу, алмазного фонду та інших активів колишнього СРСР. У разі ратифікації Верховною Радою України підписаної під тиском російської сторони 09.12.1994 р. Угоди між Україною і Росією про так званий «нульовий варіант» врегулювання питання правонаступ-

ництва щодо зовнішнього боргу й активів колишнього СРСР, буде завдано шкоди міжнародному авторитету України як одній з країн — правонаступниць колишнього СРСР. Національним інтересам України відповідала б відмова від ратифікації Угоди щодо «нульового варіанту» і висунення вимог щодо передачі Україні належної їй частки активів і пасивів колишнього СРСР. Хоча зараз це зробити важко, оскільки Росія вже розрахувалася за боргами колишнього СРСР, отримавши значно більше, ніж вона заплатила кредиторам.

В останні роки в Україні формується **імпортозалежна модель економіки**, що багатьма вченими розглядається як значна фінансово-економічна загроза держави. Так, тільки в 2018 р. жителі нашої країни витратили на імпорتنі товари більше 1,5 трлн грн. Якщо у 2005 р. завезені з інших країн товари становили 29,5% усіх проданих, то в 2018 р. їх частка досягла 58 %. Відповідно, бюджет України став критично залежати від податків на імпорт. Зокрема, у 2019 р. з близько 861 млрд грн усіх податкових надходжень до бюджету різні збори з імпорту мають забезпечити майже половину доходів бюджету нашої країни. Враховуючи, що значна частина імпорту йде за так званими «сірими» схемами, то ця сума є ще більшою. За оцінками експертів, втрати України від контрабанди сягають до 70 і більше млрд гривень в рік. У певній мірі посиленню імпоротної залежності нашої країни від імпорту сприяє політика залучення валюти в Україні за допомогою продажу облігацій внутрішньої позики для іноземних та українських інвесторів за надмірно високими ставками.

Суттєвою загрозою фінансово-економічній безпеці України в останні роки стала неоголошена («гібридна») війна Росії проти України, що призвело до втрати 20% промислового потенціалу нашої країни, надмірних витрат бюджету для забезпечення оборонних потреб України та посилення податкового тиску на бізнес та населення. Це в свою чергу стимулює розвиток тіньової економіки в країні, масове ухилення від сплати податків, вивід значних фінансових ресурсів в офшори тощо, що погіршує стан фінансово-економічної безпеки України.

Негативним чинником впливу на фінансово-економічну безпеку України стала відмова МВФ у вересні 2019 р. надати нашій країні кредит, оскільки українська влада, на думку керівництва МВФ, неналежним чином бореться з корупцією, передусім у банківській сфері. Насамперед це стосується, як інформують зарубіжні та українські ЗМІ, І. Коломойського, який не повертає 5 млрд дол США, виведених

ним з Приватбанку. Взагалі ж у списках МВФ понад 100 українських банків, які украли близько 15 млрд дол США. У той же час керівництво НБУ вважає, що Україні потрібна нова довгострокова програма співпраці з МВФ на загальну суму 5–10 млрд. дол США. Одночасно, МВФ вказує на те, що ніякої компенсації І. Коломойському за націоналізацію Приватбанку бути не може, а він мусить повернути державі 150 млрд грн, які держава використала для підвищення капіталізації цього банку. Поки влада України не вирішить таким чином питання з Приватбанком та І. Коломойським, ніяких кредитів від МВФ Україна не отримає, що ставить під дуже велике питання виплату нею зовнішніх боргів у наступні роки, а деякі фахівці говорять про можливість дефолту нашої країни у 2020–2021 рр.

2.2. Основні індикатори фінансово-економічної безпеки країни

З метою забезпечення зменшення загроз для фінансової безпеки України важливо здійснювати постійний моніторинг її **індикаторів**, серед яких можна виділити наступні:

- рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет України;
- рівень монетизації ВВП;
- дефіцит Державного бюджету;
- ступінь доларизації національної економіки;
- швидкість обігу готівки;
- процентна ставка за банківській кредит;
- ставка рефінансування НБУ;
- відношення суми валових міжнародних резервів НБУ до загальної суми річного імпорту;
- валютний курс;
- питома вага довгострокових банківських кредитів у загальному обсязі наданих кредитів;
- питома вага податків в обсязі ВВП;
- відношення суми власних оборотних коштів підприємств до суми залучених оборотних коштів.

Всі ці індикатори будуть докладно досліджені у відповідних розділах даного посібника. Загалом, згідно досліджень вчених з ДННУ «Академія фінансового управління», тільки рівень безпеки державних фінансів України (сектору загальнодержавного управління та торгової безпеки) оцінюється на основі інтегрального показника, який складається з 28-ми індикаторів.

Про показники (порогові значення) основних індикаторів фінансово-економічної безпеки України можна довідатися з таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Основні індикатори фінансово-економічної безпеки держави*

Назва індикатора	Показник
Відношення дефіциту ДБУ до ВВП, у %	Не більше 3 %
Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, у %	Не більше 55 %
Обсяг готівки до ВВП, у %	Не більше 4
Рівень інфляції (до грудня попереднього року), у %	Не більше 107%
Темп зміни індексу офіційного курсу гривні до долара США до показників попереднього періоду, у %	Не більше 6
Доходність облігацій внутрішньої державної позики, у %	3–4 %
Частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам, у загальному їх обсязі	Не більше 30%
Частка іноземного капіталу у загальному обсязі банківського капіталу, у %	Не більше 30%
Частка тіньової економіки по відношенню до ВВП, у %	Не більше 30%

* Складено автором на основі [30; 31].

Позитивом останніх років розвитку України є те, що дефіцит бюджету не перевищує 3 %, що відповідає вимогам МВФ. У 2019 р. вдалося рівень інфляції скоротити до 4 %, що також позитивно оцінюється кредиторами України. Водночас, обсяг готівки по відношенню до ВВП значно перевищує встановлений норматив, що говорить про необхідність ширшого запровадження безготівкових платежів. В 2019 р. суттєво знизився курс долара до гривні, хоча укріплення гривні негативно позначилося на доходах експортерів та доходах бюджету. Надмірно високою була в 2019 р. й доходність облігацій внутрішньої державної позики, хоча це дозволило залучити значні кошти в іноземній валюті та зменшити витрати на обслуговування державного боргу. У 2019 р. вдалося вийти на рівень державного боргу в 50 % від ВВП, а в 2020 р. планується його знизити до 47 % від ВВП. Це досягнення позитивно оцінюють кредитори України, але представники українського бізнесу (Українська спілка промисловців та підприємців насамперед) та ряд вчених вважають, що це негативно впливає на розвиток економіки, оскільки для цього не вистачає дешевих кредитів. Передусім страждають високотехнологічні галузі економіки,

а Україна поступово перетворюється у сировинний придаток розвинутих країн. Тому на часі проведення реіндустріалізації країни, але для цього необхідно проводити м'яку монетарну політику, на яку поки не дає згоди МВФ та інші міжнародні кредитори, без кредитів яких Україна поки не в змозі виконувати свої зовнішні зобов'язання.

Поки суттєвим ресурсом надходження іноземної валюти в Україну виступають перекази заробітчанин (12 млрд. дол США в 2019 р.), але поступово ця сума скорочується. Крім того, масовий виїзд українських громадян за роботу та навчання за кордон веде до нестачі робочої сили в середині України. За різними оцінками, постійно працюють за кордоном близько 3 млн українських громадян, а в сезон їх кількість збільшується майже вдвічі. Значним ресурсом для розвитку нашої економіки могли б стати кошти тіньової економіки, якщо б українській владі вдалося запропонувати відповідні стимули для виходу з «тіні», передусім податкові, чого поки не вистачає.

Важливою причиною існування тіньової економіки в Україні, крім всього іншого, є **бідність** значної частини населення (зокрема й працюючого), що змушує частину з нього шукати додаткових неофіційних заробітків у цій економіці, щоб не сплачувати податки. За даними міжнародних рейтингів Україна в світі посідає 62 місце з 71 за рівнем життя. Проблемою вимірювання бідності у нашій країні є те, що офіційний прожитковий мінімум, який закладається в бюджет, значно поступається **прожитковому мінімуму у фактичних цінах**. Якщо порівняти їх за 2018 р., то, за даними фахівців Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАНУ, офіційний прожитковий мінімум складав 1745 грн, а прожитковий мінімум у фактичних цінах дорівнював 3263 грн. Відповідно, реальний рівень бідності в Україні складав не 1,3% (згідно з офіційними даними), а 27,6%. Водночас, 27,6% — це рівень бідності за доходами, а за видатками він складав 42,3%. А в 2016 р. реальний рівень бідності досяг 51%, хоча в наступні роки він став поступово знижуватися. Найвищий рівень бідності спостерігається у сільських районах України, що викликає масову міграцію молоді з них до міст та за кордон, або працевлаштування в тіньовій економіці без сплати відповідних податків. У порівнянні з розвинутими країнами в Україні одна із найнижчих середня заробітна плата. Вона в Україні нижча, ніж в Польщі в 5 разів, в Греції — у 8 разів, в Італії — в 13,2 рази, в США — майже в 24,7 рази. Валовий національний дохід (ВНД)

України на душу населення в 2018 р. у порівнянні з 1990 р. знизився на 24,8% (з 10815 дол США до 8130 дол США).

Провокує зростання тіньової економіки в Україні і зростаюча нерівність в доходах населення, на що вказують як зарубіжні, так і українські вчені. Одним із виходів з вказаної ситуації могло б стати запровадження прогресивної системи оподаткування, хоча представники бізнесу виступають проти подібної ідеї. На їх думку, це може призвести до зростання тіньової економіки в Україні та до посилення виведення коштів в офшори, що вже й так набрало загрозливих темпів.

Українська держава поступово впроваджує міжнародні заходи щодо боротьби з ухиленням від сплати податків та виведення коштів в офшори, але їх ефективність поки є недостатньою, враховуючи надмірний рівень корупції на всіх рівнях влади. Останнє, до речі, гальмує надання кредитів нашій країні з боку МВФ та інших міжнародних організацій. Зокрема, повернення Приватбанку його колишнім власникам або виплата їм компенсації в розмірі 2 млрд дол США буде розглядатися МВФ та Президентом США Д. Трампом як прояв корупції на самому вищому рівні в Україні та взагалі заблокує надання міжнародних кредитів нашій країні. Надія на китайські кредити не вирішить проблему, оскільки китайські кредитори надають так звані **пов'язані кредити**. Останні означають, що за ці кредити Україна повинна придбати техніку та обладнання тільки у китайських виробників, залучити до виконання цих контрактів китайських спеціалістів та робітників тощо. Тобто, їх економічна доцільність для України, як показує досвід багатьох африканських, азійських країн, а також Білорусі, є під великим питанням.

Зрозуміло, що досягнути названі та інші індикатори фінансово-економічної безпеки держави дуже важко, але це дасть можливість залучити в Україну прямі іноземні інвестиції, яких нашій країні вкрай бракує. Насамперед вони потрібні для відновлення економіки та інфраструктури окупованих Росією районів Донбасу та Криму після їх повернення, а їх сума перевищує 10 млрд дол США. І чим довше тримає ця окупація, тим більше зростатиме вказана сума. Росія не зацікавлена у відновленні Донбасу, про що говорить масовий вивіз нею обладнання українських підприємств на свою територію. Водночас, в українському суспільстві поширюються думки про припинення Мінського процесу та заморожування конфлікту на Донбасі за придністровським сценарієм. На наш погляд, не можна віддавати ці території

Росії, а боротися за їх повернення тільки політичними засобами, максимально залучаючи до цього процесу країни ЄС, США та Канаду. Таким чином вдасться забезпечити належний рівень національної та фінансово-економічної безпеки України на перспективу.

2.3. Тіньова економіка як одна із основних загроз фінансово-економічній безпеці України

У Законі України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 р. № 964-IV тінізацію національної економіки включено до переліку загроз національній безпеці нашої країни, а непомірний розмір тіньової економіки в Україні є однією з найбільших загроз для фінансово-економічної безпеки держави. Причина цього полягає в тому, що існує тісний зв'язок між тіньовою економікою та фінансовою системою країни, яка спотворюється в результаті негативного впливу першої. Насамперед це спотворює механізм конкуренції, що негативно позначається на ефективності діяльності суб'єктів господарювання, які внаслідок цього сплачують менші податки в бюджет. Крім того, тінізація заробітних плат дестабілізує державний бюджет та ускладнює досягнення цілей реформування системи соціального страхування. Тінізація земельних відносин також шкодить формуванню ефективного механізму управління ринком землі. Водночас є надія, що з прийняттям закону про ринок землі (цей законопроект у першому читанні прийнято Верховною Радою України на початку листопада 2019 р. та схвалений ЄС) допоможе зменшити тіньові схеми у земельних відносинах.

Індикатор тіньової економіки для України складає, за розрахунками фахівців, не більше 30 % від ВВП. Згідно оцінки **д. е. н., проф. А. С. Гальчинського**, якщо тіньова економіка в країні перевищує 30 % від ВВП, вся економіка країни починає жити за її законами, що ставить під питання саме існування держави. Прикладом подібного розвитку подій в світі є Сомалі, Нігерія, Демократична Республіка Конго, де центральна влада втратила контроль над багатьма регіонами, а владу у них захопили представники тіньових структур. Важливо подібного розвитку подій не допустити в Україні, оскільки у нашій країні йдуть військові дії на Донбасі, що провокують зростання тіньової економіки не тільки у даному регіоні, а й в країні в цілому. Формами прояву цього, як відмічають експерти, є значне зростання торгівлі нелегальною зброєю, різке зростання торгівлі нелегальним

алкоголем, тютюном, поширення проституції у прифронтових районах України тощо. Подібні процеси відбуваються й в російських регіонах, що межують з Донбасом і захопленим Росією Кримом, що змушує російську владу посилювати контроль на кордонах.

За різними оцінками розмір тіньової економіки складає в Україні від 32 до 46% від офіційного ВВП країни. Водночас, міністерство економіки і економічного розвитку України в 2018 р. оцінювало розмір тіньової економіки в країні на рівні 32 % (найнижчий рівень за попередні вісім років), а в 2019 р. воно вказало її рівень в розмірі 25 %, хоча у незалежних українських та зарубіжних експертів є великі сумніви до цих даних. Так, за оцінками МВФ, з 1991 р. до 2015 р. середній річний показник тіньової економіки в Україні становив 44,8 % від ВВП, тоді як в Польщі він знаходився на рівні 25,1%, у Росії — на рівні 38,4%, а у Швейцарії — на рівні 7,2%. Тому в Україні на сьогодні за орієнтир треба взяти рівень тіньової економіки в Польщі з майбутнім орієнтуванням на її рівень у найбільш демократичних країнах (10–15 %). Згідно оцінок провідного спеціаліста з оцінки тіньової економіки в світі австрійського економіста Ф. Шнайдера, її рівень в Україні вже багато років знаходиться на рівні 50% і більше. Як видно з наведених даних складною теоретичною та практичною проблемою є вимірювання тіньової економіки у нашій країні. Одним із поширених методів оцінки величини тіньової економіки у будь-якій країні є порівняння доходів населення з їх витратами за рік. Як правило, такі заміри в Україні дають перевищення витрат над доходами на 50 %, що й дає підстави багатьом експертів оцінювати рівень тіньової економіки у нашій країні на рівні 50 %. Подібні оцінки наводяться експертами при замірі тіньової економіки за допомогою виміру затрат енергії на виробництво товарів та послуг.

Для боротьби з тіньовою економікою важливо з'ясувати її структуру, щоб розробити відповідні заходи з її обмеження. Як правило, експерти виділяють три її складових: 1) «біла», 2) «сіра», 3) «чорна». До **«білої» тіньової економіки** відносять операції з надання фахівцями дрібних побутових та інших послуг населенню, з яких не сплачуються податки. Передусім це стосується ремонту квартир, автомобілів та електротехніки фахівцями, надання послуг репетиторами за готівку без сплати відповідних податків тощо. Виходячи з світового досвіду вирішення вказаної проблеми, фахівці вбачають вихід у встановленні мінімальних податків та запровадження спрощеної звітності

за здійснення подібної діяльності. **«Сіра» тіньова економіка** характеризується значно більшими масштабами та значним ухиленням від сплати податків, ніж «біла» тіньова економіка. Її формами прояву є випуск необлікованої продукції у значних обсягах, яка потім реалізується за готівку, як правило, через підприємців, які працюють на спрощеній системі оподаткування. Тому працівники ДПС України при перевірках підприємств різних галузей (видів економічної діяльності) крім перевірки бухгалтерських документів роблять звірку залишків на складах підприємства із даними в офіційній документації. Але проблема полягає в тому, що згідно українського законодавства про планову перевірку підприємства його керівництво повинно бути попереджене за 10 днів до неї. Зрозуміло, що за цей час все зайве зі складів буде вивезене. Вихід з цієї ситуації фахівці вбачають у зменшенні податків та зборів на бізнес при одночасному посиленні контролю за його діяльністю та суттєвому підвищенні штрафів за подібні порушення законодавства. **«Чорна» тіньова економіка** — це кримінальна економіка, яка повинна каратися не тільки великими штрафами, а й ув'язненням порушників. Такий підхід застосовується у всьому світі. До неї насамперед відносяться наступні види діяльності: виробництво та незаконна торгівля наркотиками, зброєю, людськими органами, підакцизними товарами (алкоголь, тютюн, паливно-мастильні матеріали тощо), незаконний гральний бізнес, рекет, рейдерство, крадіжки, відмивання «брудних» грошей, торгівля людьми, примус до зайняття проституцією тощо. Всі ці явища характерні й для України, тому контролюючим та правоохоронним органам треба активніше боротися з цими явищами, але від держави вимагається посилення захисту їх працівників та суттєве підвищення оплати праці (окладів) для них.

Проблемою є те, що досить часто пропонують легалізувати ті чи інші незаконні сфери діяльності, які приносять великі доходи корумпованим чиновникам та криміналітету, якраз Народні депутати України, які повинні боротися з вказаними явищами. Так, зокрема, сталося при прийнятті відповідного закону про легалізацію грального бізнесу, при спробі ввести фіксовану націнку на сигарети, легалізувати вживання марихуани та проституцію тощо. Як вважають багато українських експертів, подібні речі можна дозволяти у демократичних країнах з високим рівнем життя (Нідерланди, Німеччина, Скандинавські країни тощо), а не в сьогоденній бідній (зараз наша країна є найбіднішою

країною в Європі) та корумпованій Україні, яка змушена вести неоголошену війну з проросійськими силами на Донбасі.

Одним із методів боротьби з вживанням алкоголю та тютюну у розвинутих країнах вважається підвищення цін на них. Водночас, це призводить до падіння обсягів виробництва вказаних товарів в країні, підвищення їх тіньового виробництва та зростання контрабанди. Зокрема, Україна за 2019 р. виробила в офіційному секторі на 15 % менше сигарет, ніж в 2018 р. Однією з головних причин цього, за оцінками експертів, є підвищення акцизного податку на них. Так, в 2018 р. підвищення акцизного податку на сигарети склало 30 %, а в 2019 р. було два підвищення: в січні — на 20 % та в липні ще на 9 %. Відповідно, це призвело до зростання нелегальної торгівлі сигаретами вдвічі. За даними досліджень TNS Kantar, у 2019 р. рівень нелегальної торгівлі сигаретами досяг 7 %, а тенденція до зростання спостерігається з 2017 р. Експерти зазначають, що такий рівень контрабанди та контрафакту сигарет, який був в 2019 р., став найвищим за період з 2013 р. (подібна ситуація спостерігається і у виробництві та торгівлі алкоголем). За прогнозами основних виробників сигарет в Україні, якщо темпи зростання акцизного податку не сповільняться і буде введена фіксована торгова націнка (її лобіював один із Народних депутатів України із провладної більшості, пов'язаний з найбільшою фірмою, що займається торгівлею сигаретами), то 2020 р. легальний ринок сигарет скоротиться, а рівень нелегальної торгівлі зросте до 20 %. Тому ними негативно оцінено чергове підвищення акцизного податку на сигарети в січні 2020 р. на 20 %.

Загалом, треба враховувати той факт, що важливою формою прояву тіньової економіки є масова несплата податків, що характерне й для нашої країни. Крім того, треба взяти до уваги й таке явище, як низький рівень надання суспільних послуг, що провокує неналежний рівень сплати податків. У такій бідній країні, як Україна (зараз вона є найбіднішою країною Європи), однією з причин несплати податків є те, що громадяни нашої країни отримують суспільні послуги низької якості, а частина раніше безплатних послуг стала платною. В свою чергу, ухилення від сплати податків збільшує обсяги тіньової економіки, а підвищення її рівня веде до зростання податкового тиску на формальний сектор економіки, від чого страждають добросовісні платники податків. Водночас, штрафи за несплату податків будуть ефективними тільки у поєднанні з ефективним аудиторським контролем.

Для зменшення рівня тіньової економіки в Україні запроваджена спрощена система оподаткування для малого та середнього бізнесу, значно підвищена оплата праці працівників органів СБУ, МВС, прокуратури, судів інших контролюючих та правоохоронних органів. Але це поки не дає належного ефекту, оскільки можливі штрафні санкції значно менше потенційних прибутків від зайняття тіньовою економікою або від отримання незаконних доходів від неї, що призводить до такого явища, як приховування подібних дій зі сторони окремих працівників контролюючих та правоохоронних органів. Тому експертами пропонується дозволити відповідним органам (передусім податковим службам) перевіряти не тільки доходи платників податків, а й їх доходи, користуватися послугами платних інформаторів (подібне зараз пропонується застосувати в Україні) тощо. На наш погляд, дієвим способом боротьби з тіньовою економікою може стати запровадження обов'язкового щорічного декларування доходів всіма громадянами, як це робиться у всіх демократичних країнах світу. Крім того, важливо мінімізувати розрахунки готівкою у всіх сферах життя та максимально застосовувати безготівкові розрахунки, що не дозволить ділкам з тіньової економіки легально використовувати отримані доходи. Дискусійним, але потрібним заходом щодо легалізації тіньових доходів некримінального походження могло б стати проведення **податкової амністії** в Україні, як це робиться у багатьох країнах світу, але до сьогодні не визначена ставка податку на амністовані капітали. На наш погляд, виходячи з аналізу проведення податкових амністій у багатьох країнах світу), ця ставка не повинна перевищувати 10%.

2.4. Токсичні інвестиції як нова загроза фінансово-економічній безпеці України.

За результатами аналізу практики залучення іноземних інвестицій у розвиткові країни (зокрема й в Україну) експертами виявлена така нова проблема, як токсичний (шкідливий у соціоекологіоекономічному плані) характер багатьох із них. Це стосується й значної частини внутрішніх інвестицій в Україні, оскільки державна та місцева влада зацікавлена в будь-яких із них, щоб створити додаткові робочі місця та зупинити неконтрольовану міграцію з країни. Загалом, **токсичні інвестиції**, на наш погляд, представляють собою такі інвестиції, які завдають суттєвої шкоди навколишньому середовищу, клімату, здоров'ю працівників та загострюють соціально-економічні відноси-

ни (зокрема й фінансові) в суспільстві. Іноземні та внутрішні токсичні інвестиції суттєво погіршують соціоекологоекономічні умови відтворення як у масштабах окремої країни, так і в світі загалом.

За різними класифікаційними ознаками їх доцільно класифікувати на кілька груп та підгруп: 1) екологічні, соціальні, комбіновані (еколого-соціальні); 2) іноземні та внутрішні; 3) державні й приватні; 4) антигуманні (або неморальні); 5) економічно необґрунтовані; 6) так звані «престижні». Як економічна категорія, токсичні інвестиції відображають економічні відносини між державою та місцевими органами влади, з одного боку, та іноземними та внутрішніми інвесторами — з другого, з приводу використання інвестицій, які завдають шкоди навколишньому середовищу, клімату, здоров'ю працівника та загострюють соціально-економічні відносини в суспільстві.

До токсичних екологічних інвестицій насамперед відносимо ті інвестиції, які негативно впливають на екологію та клімат. В останні десятиліття поширеним явищем стало перенесення екологічно шкідливих виробництв із розвинутих країн до менш розвинутих, зокрема й до України, що негативно впливає на фінансово-економічну безпеку нашої країни, вимагаючи від неї значних коштів на подолання негативних екологічних наслідків від залучення подібних інвестицій. Причиною цього є значно менші екологічні платежі у цих країнах, в тому числі й кліматичного характеру. Так, в Україні ставка вуглецевого податку донедавна була в кілька разів меншою, ніж у розвинутих країнах, хоча у 2019 р. вона була підвищена більше ніж у 20 разів (до 10 гривень за тонну викидів вуглекислого газу). Водночас треба враховувати й той факт, що після прийняття **Паризької кліматичної угоди** багато зарубіжних банків та інших фінансових установ взяло на себе зобов'язання не кредитувати видобуток та переробку вугілля, інших викопних енергоресурсів або поступово припинити фінансування подібних проектів.

Соціальними токсичними інвестиціями доцільно назвати ті інвестиції, що не сприяють поліпшенню умов праці (а досить часто погіршують їх) та шкодять здоров'ю працівників. Це передусім проявляється на тих підприємствах, на яких встановлений тризмінний режим роботи та жорсткий контроль за працівником за допомогою відео нагляду. На подібні підприємства у розвинутих країнах важко знайти працівників, тому вони переносяться у менш розвинуті країни, зокрема в Україну, насамперед у праценадлишкові регіони, до яких,

зокрема, відноситься й Волинська область. Не дивно, що найбільше волинське машинобудівне підприємство «Кромберг і Шуберт» з німецькими інвестиціями змушене звозити працівників своїм транспортом із віддалених сільських районів Волинської та Рівненської області, оскільки багатьох мешканців Луцька не влаштовують пропоновані умови та режим праці на цьому підприємстві, хоча заробітна плата на основних операціях сягає 14–16 тис. грн. на місяць. Крім того, запроваджена на заводі жорстка система штрафних санкцій за мінімальні порушення трудової дисципліни породжує соціальну напруженість у колективі. Тому державній і місцевій владі, профспілкам та керівництву схожих підприємств треба шукати компромісні варіанти обмеження подібних токсичних інвестицій на місцях. Насамперед слід добиватися поступової відміни тризмінного режиму роботи, оскільки згідно з дослідженнями провідних спеціалістів з охорони праці та ергономіки людина вночі (як мінімум, від першої до четвертої години) повинна обов'язково спати. Нічні зміни негативно позначаються на здоров'ї працівника, тривалості її життя та здатності до високопродуктивної праці. У низці провідних країн світу разом із відміною тризмінного графіку праці та відмови від роботи у нічний час поступово переходять до скорочення робочого дня з 8 до 6 годин.

До іноземних та внутрішніх токсичних інвестицій відносимо ті, які націлені на максимізацію прибутків інвесторів за рахунок недотримання вимог екологічного законодавства та надмірну інтенсифікацію праці. Саме неконтрольована державними органами інтенсифікація праці на багатьох вітчизняних підприємствах з іноземними та внутрішніми інвестиціями, яка не компенсується навіть підвищеною заробітною платою є однією із причин масової міграції робочої сили з України за останні роки, на яку не звертається належної уваги у дослідженнях. Проблемою є й те, що на таких підприємствах приватні власники стараються не допустити функціонування профспілок або суттєво обмежити їхню діяльність. Часто справа доходить до незаконного звільнення активних профспілкових працівників, на що неналежним чином реагують державні органи з праці, а також керівництво районів та областей. Тому, у випадку суттєвого відхилення у режимі праці та прогнозування негативних екологічних наслідків при реалізації іноземних виробничих проектів державній та місцевій владі необхідно відмовлятися від подібних інвестицій, оскільки їх наслідки на перспективу будуть більше негативними, ніж позитивними.

Державними та приватними токсичними інвестиціями виступають ті інвестиції, які недостатньо враховують вимоги соціоеколого-економічної безпеки. До них відносяться капіталовкладення у підприємства теплоенергетики, металургії, гірничовидобувної та газової промисловості тощо, а також підприємств агропромислового комплексу України з огляду на інтенсивне виробництво зернових та технічних культур, що негативно позначається на родючості ґрунтів. У рослинництві України майже зникла низка галузей через значне розширення посівних площ під соняшник, зернові та технічні культури. Суттєво скоротилася й площа пасовищ, що негативно вплинуло на розвиток тваринництва. Так, поголів'я великої рогатої худоби з 1990 р. зменшилося з 25 млн. до 3,5 млн. голів, поголів'я свиней — з 19,9 млн. до 6,1 млн., а поголів'я овець — з 9 млн. до 1,3 млн. Перетворення України у значного експортера курятини та свинини на світовий ринок принесла жителям тих регіонів, у яких базуються великі підприємства з їх виробництва, значні екологічні проблеми, оскільки їх власники масово порушують екологічне законодавство, забруднюючи землю, воду, лісові угіддя, повітря. Причиною цього є те, що штрафні екологічні санкції для них є значно меншими, ніж витрати на побудову відповідних очисних та утилізаційних споруд. Крім того, експорт України кожного наступного мільйона тон зерна призводить до зростання сільського безробіття на 70 тис. осіб. Тому владі нашої країни треба змінити парадигму розвитку українського сільського господарства та АПК загалом, зробивши наголос на розвитку тваринництва й овочівництва та експорті їх продукції, а не на збільшенні вирощування зернових на експорт, оскільки воно є не вигідним для України, а вигідним насамперед для розвинутих країн. Зокрема, 34 країни, які імпортують 2,5–7 млн тон зерна в розрахунку на 1 га ріллі та витрачають його на корм тваринам у 1,3–6,6 разів більше, ніж виробляють, мають в 7,5–17,5 вищу щільність умовних тварин на одиницю орної землі, ніж в Україні. У розрахунку на 1 га ріллі ці країни експортують молока і м'яса в 60–250 разів більше, а загальна сума експорту сільськогосподарської продукції у них у 10–40 разів вища, ніж в Україні.

До антигуманних токсичних інвестицій в окремі підприємства, на наш погляд, доцільно віднести такі, виробничий процес на яких характеризується негуманним ставленням до тварин, що негативно впливає на психіку працівників. Насамперед це стосується звіроферм (передусім — норкових), на яких тварин вирощують для отримання

хутра. На них виробничий процес не відповідає принципам людської моралі (особливо процес забою тварин) та шкодить довкіллю та клімату. У багатьох європейських країнах такі ферми вже заборонені або будуть заборонені у найближчий час, тому окремі іноземні інвестори стали масово інвестувати у подібні ферми в розвиткові країни, зокрема й в Україну, користуючись нестачею робочих місць у нашій країні та недостатніми вимогами щодо дотримання екологічних та кліматичних умов відтворення. Антигуманними токсичними інвестиціями виступають й інвестиції, які використовуються для виробництва алкоголю та тютюну та виробів з них. Подібні підприємства переміщуються із розвинутих країн у менш розвинуті (й в Україну також), оскільки в останніх існує значний попит на вказані товари, а в розвинутих країнах він поступово зменшується. Зокрема, інвестори із можливих мусульманських країн не вкладають свої кошти у зарубіжні проекти, якими передбачено виробництво тютюну та алкоголю.

Економічно необґрунтованими токсичними інвестиціями виступають ті, які використовуються для «відмивання» незаконних доходів та «брудних» грошей в цілому. Як правило, подібні інвестиції вкладаються в об'єкти приватизації, при чому їх ціна для власників подібних інвестицій не має значення. Для них головне швидко легалізувати свої незаконні доходи, що в Україні в сьогоденних умовах зробити досить легко, враховуючи значний рівень корупції у всіх ланках влади. Такими можуть стати й інвестиції в українську землю при відкритті ринку землі у нашій країні, наміченого на 2020 р. Подібного плану є інвестиції й у купівлю провідних спортсменів світу та України, коли за них професійні клуби сплачують десятки, а то й сотні млн. дол. США. Так, в 2007 р. поліція Бразилії розкрила схему відмивання коштів, ініціатором якої був російський олігарх **Б. Березовський**. Він через підставні компанії почав вкладати значні кошти в купівлю гравців для футбольного клубу «Корінтіанс» взамін за те, що певне політичне лоббі Бразилії за винагороду забезпечить йому політичну недоторканість на території країни. Росіянин планував інвестувати у Бразилію біля 2 млрд. дол. США, а футбольний клуб використовувався тільки як прикриття для ширшої інвестиційної діяльності.

Так звані «престижні» токсичні інвестиції — це інвестиції у дорогі спортивні об'єкти, що будувалися чи будуються зараз у розвиткових країнах (насамперед, перед Олімпійськими іграми, чемпіонатами світу з футболу, легкої атлетики тощо), які не мають перспектив

ефективного використання у майбутньому. Прикладом цього є спортивні споруди для зимових олімпійських видів спорту в Сараєво та Сочі, літні олімпійські об'єкти у деяких країнах світу, Греції, футбольні споруди в Бразилії, Україні, Катарі тощо. Крім того, подібні змагання є завжди збитковими для країн-організаторів подібних видо-вищ, але прибутковими для відповідних міжнародних організацій (УЄФА, ФІФА тощо). Так, витрати України на проведення чемпіонату Європи з футболу в 2012 р. були в кілька разів більшими, ніж отримані від цього заходу доходи. Тому вважаємо за доцільне заборонити проведення подібних спортивних змагань у розвиткових країнах (зокрема й в Україні), оскільки вони відволікають значні інвестиційні ресурси цих країн від вирішення більш нагальних проблем (передусім соціальних, екологічних та кліматичних), провокують корупцію у керівних спортивних органах цих країн та у керівництві міжнародних спортивних організацій, а також сприяють відмиванню «брудних» грошей. Так, Катар таємно заплатив ФІФА 880 млн. доларів США за право проведення чемпіонату світу з футболу в 2022 р., про що йдеться у розслідуванні британського видання The Sunday Times.

Запитання для самоперевірки

1. Які внутрішні загрози фінансово-економічній безпеці України ви можете назвати?
2. Які зовнішні загрози фінансово-економічній безпеці України ви можете назвати?
3. У чому полягають недоліки проведеної у 2006 р. в Україні грошової реформи?
4. Чому українці більше довіряють долару, ніж гривні?
5. В чому полягають причини позбавлення України можливості отримати належну їй частку золотого запасу, алмазного фонду та інших активів колишнього СРСР?
6. Які основні індикатори фінансово-економічної безпеки держави ви можете назвати?

РОЗДІЛ 3. ВПЛИВ ФІНАНСОВОЇ КОНКУРЕНЦІЇ СЕРЕД КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ НА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ

3.1. Вплив податкової конкуренції серед країн Європейського Союзу на фінансово-економічну безпеку України.

Орієнтиром для України є вступ до Європейського Союзу, тому фінансова політика нашої країни повинна поступово наблизитися до стандартів ЄС. Разом з тим, в фінансовій політиці багатьох членів Євросоюзу є значні відмінності, які потрібно належним чином досліджувати, щоб виявити причини цього явища, та можливий вплив змін у фінансовій політиці країн ЄС на фінансово-економічну безпеку України. Особливо важливо з'ясувати суть, мету і методи **фінансової конкуренції** між країнами-членами Євросоюзу та виявити форми пристосування до цієї конкуренції окремих країн Європейського Союзу.

Складною теоретичною проблемою є визначення всіх напрямів фінансової конкуренції між країнами Євросоюзу, оскільки фінансове законодавство цієї організації направлене на зменшення фінансових відмінностей між країнами ЄС, насамперед в оподаткуванні. В той же час менш розвинені країни ЄС, зокрема й ті, які вступили до Євросоюзу в 2004–2017 рр., стараються використати всі можливості, щоб створити своїм підприємствам певні фінансові переваги на спільному ринку Євросоюзу. В першу чергу це стосується Кіпру, Мальти, Словаччини, Польщі, ряду інших країн, що вступили до Європейського Союзу в 2004 р., які стараються створити пільгові умови своїм виробникам в сфері оподаткування та у зменшенні їх відрахувань у різні соціальні фонди

Серед держав, що недавно вступили в ЄС, четвірка країн Центральної Європи (так звана **Вишеградська група**: Угорщина, Польща, Словаччина і Чехія) ближче за характером своєї моделі макроекономічного розвитку до традиційних соціально орієнтованих економік континентальної Європи, тоді як Словенія, держави Балтії (Литва, Латвія, Естонія) і середземноморські Кіпр і Мальта багато в чому прагнуть копіювати досвід неоліберального розвитку. Відповідно податкові системи країн Вишеградської групи мають значну фіскальну орієнтацію, тоді як податкова політика шести інших новобранців ЄС

носити достатньо ліберальний характер, вона більшою мірою стимулює підприємницьку активність.

Відмічені обставини ведуть до того, що конвергенція національних податкових систем, здійснювана в процесі міжнародної податкової конкуренції першорядна для країн неоліберальної орієнтації. Для соціальних ринкових господарств вдалішим варіантом конвергенції виявляється міжнародна податкова координація, в рамках якої усуваються негативні фінансові наслідки скорочення функцій держави в економіці. Як відмічають експерти, розширення ЄС сприяло істотному збільшенню в таборі прихильників процесу податкової конкуренції, що відстоюють право на здійснення ліберальної податкової політики, застосування помірних податкових ставок. Цікаво, що досвід Ірландії — невеликої, периферійної і спочатку обділеної основними чинниками виробництва країни, що досягла до кінця ХХ в. істотного прогресу в своєму економічному розвитку завдяки чіткій реалізації постулатів економіки пропозиції, служить для країн Балтії і Словенії наочним прикладом того, наскільки важливими стають в національній стратегії розвитку податкові чинники.

Наявні в країнах ЄС відмінності у сфері корпоративного і індивідуального прибуткового оподаткування, а також в області стягування акцизів в даний час неабиякою мірою ініціюють міжнародну податкову конкуренцію на єдиному європейському економічному просторі, наслідки якої є неоднозначними. У середньому по ЄС-15 і по десятці держав, що недавно вступили в ЄС, різниця по податку на прибуток підприємств (ППП), складає близько десяти процентних пунктів. Таким чином, податкові умови ведення бізнесу в країнах — новобранцях ЄС виявляються кращими, ніж в ЄС-15. Дані обставини служать однією з головних причин перебазування підприємств з країн ЄС з надмірним рівнем податкового тягаря в держави Центральної Європи, що недавно вступили в Співтовариство. Так, в 2004 р. близько 45% німецьких промислових компаній планували перенести свої потужності за кордон із-за високого рівня податкових витрат.

Разом з низьким рівнем базової ставки ППП держави, що недавно вступили в ЄС, гарантують істотні податкові пільги підприємцям. Так, на Кіпрі до кінця 2005 р. прибуток міжнародних компаній обкладався по зниженій ставці 12,5%. Словенія і Чехія гарантують десятирічні податкові канікули для заново створених підприємств. Латвія, Литва і Мальта зменшують базову ставку ППП на декілька процент-

них пунктів для компаній пільгового податкового статусу. Таким чином, після розширення ЄС із старих членів Співтовариства лише Ірландія зберігає свою високу міжнародну податкову конкурентоспроможність. Іншим країнам угруповання ЄС-15 необхідно зважати на зміну умов податкової конкуренції в регіоні і приступити до модернізації своїх національних податкових систем в області оподаткування прибутків корпорацій.

Держави, що вступили в Євросоюз, в 2004 р., виявляються більш конкурентноздатними порівняно з країнами ЄС-15 і з погляду привабливості для фіскального резидентства фізичних осіб. Різниця в рівні оподаткування доходів фізичних осіб складає в середньому трохи більше одинадцяти процентних пунктів. При цьому у нових членів ЄС є певний потенціал подальших знижень індивідуального прибуткового оподаткування (ППО). Литва, наприклад, вже застосовує відносно малих, переважно індивідуальних, підприємств ставку податку на дохід, аналогічну російській (13%). Таким чином, розширення Євросоюзу також підсилює податкову конкуренцію між країнами-членами у області індивідуального прибуткового оподаткування.

Для України показовим є досвід Словаччини, яка на початку ХХІ століття кардинально змінила свою інвестиційну політику, що дозволило їй не тільки прискорити темпи розвитку економіки, але й вступити до Європейського Союзу в 2004 р. Команда **М. Дзурінди** (Словацький демократичний християнський союз) за два чотирирічні терміни при владі (1999–2006 рр.) так змінила інвестиційну політику, що це дало привід всім дослідникам постсоціалістичних економік говорити про «**словацьке економічне диво**». Інвестиційний бум у Словаччині в значній мірі був викликаний упровадженням єдиного прибуткового податку як для фізичних, так і для юридичних осіб в розмірі 19%. Іноземні інвестори позитивно оцінили ці та інші нововведення, вклавши в економіку Словаччини біля 11 млрд. дол. Це, з одного боку, принесло нові робочі місця і стрімке підвищення зарплат, хоча, з другого боку, в країні було урізано багато соціальних програм, що призвело до програшу партії М. Дзурінди на виборах 2006 р.

Серед непрямих податків і зборів найбільш важливе значення в ЄС відводиться ПДВ — типовому європейському податку, своєрідному універсальному акцизу, що став найефективнішим нововведенням у фінансовій політиці і практиці останньої третини ХХ сторіччя. Тому відмова від цього податку в Україні, як це прогнозують деякі

відомі політики, була б великою помилкою. Між старими і новими членами ЄС в області стягування ПДВ існують набагато менші диспропорції в характері податкового тягаря, ніж у сфері прибуткового оподаткування. Так, відмінності між усередненою ставкою ПДВ для ЄС-15 і десяти нових країн-членів складають десятки частки процентного пункту

Якщо ж характеризувати ставки акцизів в ЄС-25, то слід зазначити існуючі помітні диспропорції між старими і новими членами Євросоюзу. Так, акцизи на німецькі алкогольні донедавна складали всього лише 0,09 євро за літр в Чехії, Латвії і на Мальті проти 1,43 євро за літр у Фінляндії. У свою чергу, акциз у вартості стандартної пляшки міцного алкогольного напою місткістю 0,7 л донедавна складав 1,68 євро на Кіпрі та 15,41 євро в Швеції. Така різка диференціація акцизів стимулює так званий туристичний бізнес з метою ввезення підакцизних товарів (переважно алкогольних напоїв, тютюнових виробів і бензину) з країн з низьким рівнем вказаних непрямих податків у держави ЄС, що стягують підвищені акцизи.

Загалом, розширення ЄС сприяло посиленню міжнародної податкової конкуренції в регіоні, поділивши єдине інтеграційне угруповання на країни з високим рівнем **податкового тягаря** (переважно старі країни ЄС) і держави, що використовують так званий **податковий демпінг** для залучення зарубіжних інвестицій і кваліфікованих фахівців (Ірландія і десять нових членів Євросоюзу). Примітно, що саме ірландський досвід реалізації ефективної податкової політики в стилі постулатів економіки пропозиції служить прикладом для розробки національної податкової стратегії нових членів ЄС. Проте «**податковий демпінг**», що характеризується перш за все низьким рівнем ставок прибуткового податку на прибуток підприємств (ППП), а також певними пільгами в індивідуальному прибутковому оподаткуванні, приносить, на думку експертів, певний збиток всьому співтовариству, оскільки стимулює на єдиному європейському економічному просторі не тільки добросовісну, але також і згубну податкову конкуренцію. Головна відмінність останньої полягає в створенні подвійних стандартів національної податкової політики, відповідно до яких нерезиденти одержують великі податкові переваги, у порівнянні з резидентами. Подібні обставини підштовхують національні компанії країн з високим рівнем податків до перебазування трудомістких виробництв в низько податковій юрисдикції, що погіршує ситуацію на

ринку праці ЄС-15. Тому, на думку експертів, необхідне подальше зближення національних податкових законодавств країн-членів ЄС-27.

В даний час податкова політика, що реалізується у нових членах ЄС, є серйозною перешкодою для їх участі в зоні євро. Річ у тому, що провідні економіки Євросоюзу, такі як Німеччина, Франція і Італія, що страждають від надмірного оподаткування і від «податкового демпінгу» з боку нових членів ЄС, в силах блокувати рішення про розширення зони євро за рахунок майбутнього переходу тринадцяти нових країн ЄС на євро. З пропозиціями про тактику європейської податкової гармонізації (координації) виступили Німеччина і Франція. Вказані країни хотіли б додати процесу **податкової гармонізації** демократичний характер, включивши відповідні розділи про принципи єдиної податкової політики ЄС в нову європейську конституцію. Зокрема передбачається ухвалення сумісних рішень у сфері координації податкової політики в ЄС шляхом отримання кваліфікованої більшості голосів країн-членів Співтовариства з відміною можливості накладення вето незгодними країнами. З цією метою передбачається фіксація допустимих мінімальних і максимальних податкових ставок в країнах, що недавно вступили в ЄС, для того, щоб останні не змогли б надалі знижувати свої і без того помірні прямі і непрямі податки. У певній мірі це вже реалізовано щодо податку на додану вартість (ПДВ). Згідно з документами ЄС, мінімальна ставка ПДВ повинна знаходитися в діапазоні 5–8%, базова ставка — на рівні 14–18%, а максимальна ставка — в межах 22–25%. Зрозуміло, що кожна країна ЄС встановлює свої ставки ПДВ, але у всіх з них існує диференціація цих ставок фактично у вказаних межах.

В сьогоденних умовах значну роль у фінансовій конкуренції між країнами ЄС починають відігравати ціни на газ в середині країни та частка оподаткування в цінах на газ. Зокрема, в період між січнем 2005 і січнем 2006 року ціни на газ для приватних споживачів у ЄС-25 підвищилися в середньому на 16%, а ціни на газ для промисловості за той же період зросли на 33%. Протягом цього ж періоду ціни для приватних та промислових споживачів у ЄС-15 зросли в цілому на 34 і 92% відповідно. Частка оподаткування в цінах на газ значно різнилася залежно від країни ЄС: від близько 5% — у Португалії, Великобританії та Люксембурзі до більш як 40% — у Данії (56%) й Швеції (43%).

Загалом, гармонізація податкової політики є обов'язковим елементом для всіх країн-членів Європейського Союзу, і прийняття пев-

них рішень у цій сфері однією з країн може мати наслідки не тільки в межах цієї країни, а й у сусідніх державах. У межах єдиної ринкової системи Європейського Союзу, на думку керівництва ЄС, країни-члени повинні працювати разом над виробленням єдиної податкової політики, а не шукати різних шляхів її формування.

3.2. Вплив соціальної конкуренції серед країн Європейського Союзу на фінансово-економічну безпеку України.

Фінансова конкуренція серед країн Європейського Союзу проявляється не тільки в сфері оподаткування, а й у соціальній політиці, оскільки нові країни ЄС (країни-13) стараються знизити видатки на соціальний захист, зменшуючи тим самим нарахування на фонд оплати праці та на доходи підприємств. Старі члени ЄС це вже розглядають як чинник демпінгу з боку ряду інших нових членів ЄС. У цьому плані досить показовим є досвід Польщі у соціальній політиці в останні роки, що робить її досить привабливою для трудових мігрантів з нових країн-членів ЄС та країн-сусідів, передусім з України. Насамперед це стосується тих українських громадян, які мають **карту поляка**, яка надає мігрантам з України такі ж соціальні права, як і громадянам Польщі. А в 2015–2019 рр. соціальні пільги для сімей з дітьми та менш заможним громадянам в Польщі суттєво зросли, враховуючи високі темпи розвитку економіки країни. Значні соціальні пільги отримують й українці, які мають паспорти Угорщини та Румунії, хоча подвійне громадянство у нашій країні заборонене.

Враховуючи вказані тенденції і неможливість швидко наблизити податкові системи більшості «старих» і нових членів ЄС до німецької системи, влада ФРН змушена піти іншим шляхом — поступово скорочувати соціальні пільги (всередині країни), зменшуючи таким чином податкове навантаження на доходи фізичних і юридичних осіб. Інакше німецька економіка — локомотив ЄС — перетвориться у неконкурентоспроможну не тільки порівняно з американською, а й з економіками деяких нових членів ЄС. Передусім це стосується зменшення деяких пільг для пенсіонерів і безробітних, які тривалий час не можуть знайти роботу. У найближчі роки в Німеччині доведеться також провести дуже непопулярні, але необхідні реформи й стосовно охорони здоров'я та системи пільг для сімей з дітьми, оскільки населення країни дуже швидко старіє (у зв'язку із зростанням тривалості життя). Дуже складною проблемою в Німеччині в останні роки стає питання

оптимізації виплат мігрантам, оскільки ця країна прийняла їх понад 1 млн і, відповідно, на них вже вистачає зарезервованих раніше коштів.

Дуже гострою в ФРН, як і у Франції, Великобританії, Італії стає проблема ефективності фінансової допомоги сім'ям з дітьми, оскільки на отримання значної частини цієї допомоги претендують переселенці з колишніх соціалістичних країн, біженці, вихідці з країн, що розвиваються, в сім'ях яких є багато дітей. Німецькі ж сім'ї майже не отримують цієї допомоги, оскільки дітей в їхніх сім'ях мало (1–2), а доходи більшості сімей перевищують порогові значення для отримання допомоги на дітей. Все це викликає незацікавленість працюючого населення Німеччини робити внески на соціальне страхування, адже значна частина допомоги на дітей йде не в сім'ї німецьких громадян. Звідси — вимоги щодо обмеження різних видів допомоги (в тому числі й на дітей) для тих, хто не є громадянином ФРН, та обмеження в'їзду до країни іммігрантів. Подібні вимоги ставляться не тільки у ФРН, а й в інших «старих» членах ЄС, на що уряди цих країн змушені відповідним чином реагувати. В останні роки значно ускладнили в'їзд іммігрантів у свої країни Скандинавські країни, Нідерланди тощо.

Ліберальні держави енергійно розпочали регуляцію і практику оптимізації заробітної плати, щоб залучити глобальні інвестиції у створення робочих місць з низькою оплатою праці, що також можна розглядати, як елемент фінансової конкуренції між країнами. У країнах з консервативно-корпоратистською економікою (наприклад, у Німеччині) ліквідували робочі місця у непродуктивних секторах і фактично обрали стратегію безробіття і зростання, за якої кошти інвестують у високопродуктивні фірми. Це, природно, призводить до розшарування суспільства, хоча свідчить про поступове пристосування старих членів ЄС до фінансової конкуренції в рамках ЄС. Подібні процеси вже відбуваються у нових членах ЄС, а також характерні й для України після її вступу до Світової Організації Торгівлі (СОТ).

Загалом, треба пам'ятати, що національну соціальну політику, і, відповідно, фінансову конкуренцію, дедалі більше визначають глобальна економічна конкуренція та міжнародні організації. За своєю суттю національна економічна політика набуває виразніших транснаціональних ознак, і тепер її слід розглядати як глобальний перерозподіл ресурсів, соціальне регулювання, соціальне забезпечення нових можливостей.

Ряд країн Європейського Союзу у фінансовій конкуренції з іншими країнами ЄС активно використовує і міграцію з нових країн

Євросоюзу, де заробітна плата значно нижче, ніж у даній країні. Тим самим вдається стримувати ріст зарплати для працівників-громадян даної країни, що позитивно впливає на фінансовий стан підприємств країни. Особливо активно цей механізм застосовується у Великобританії, Ірландії, а також він почав використовуватися у Швеції, куди активно мігрують працівники зі Східної Європи. Присутність польських та інших працівників з менш розвинутих країн ЄС йде на користь британській економіці, сприяючи зменшенню зростання заробітної плати й утримуючи інфляцію на відносно низькому рівні.

У свою чергу, Польща зараз пом'якшує обмеження для українських іммігрантів, зокрема й для того, щоб заповнити вакансії, які виникли в результаті еміграції власної молоді. Польща послабила обмеження відносно працівників й з інших частин Східної Європи, а також з Туреччини, з метою усунути брак робочої сили в певних галузях, пов'язаний з відтоком польських робітників в країни Європейського Союзу. Нещодавно, у листопаді 2019 р., українцям, які в'їхали до Польщі за так званим безвізом, але знайшли роботу в цій країні, не треба оформлювати додаткові документи.

Все це говорить про необхідність пристосування й України до умов фінансової конкуренції у країнах Євросоюзу, оскільки певні проблеми країни ЄС будуть вирішувати за рахунок країн-сусідів, зокрема й України, як це роблять сьогодні насамперед Польща, а також Чехія, Словаччина, Німеччина.

Запитання для самоперевірки

1. У чому полягають методи фінансової конкуренції між країнами-членами Євросоюзу і що з цього потрібно взяти до уваги в Україні?
2. Назвіть форми пристосування до фінансової конкуренції в середині ЄС окремих країн Європейського Союзу.
3. Як проявляється фінансова конкуренція серед країн Європейського Союзу у соціальній політиці й що з цього потрібно взяти до уваги в Україні?
4. Що роблять держави з ліберальною економікою щоб залучити глобальні інвестиції у створення робочих місць?
5. Для чого ряд країн Європейського Союзу активно використовує міграцію з нових країн Євросоюзу, а також з України?
6. Що треба зробити Україні в царині фінансово-економічної безпеки, щоб витримати фінансову конкуренцію з країнами ЄС?

РОЗДІЛ 4. ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ КОМПЛЕКСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО- ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

4.1. Основні проблеми комплексного забезпечення фінансово-економічної безпеки України

Необхідність комплексного забезпечення фінансово-економічної безпеки України вимагає узгодження відповідних заходів в цьому процесі, чого поки бракує в економічній політиці держави. Це є однією з головних проблем реформування фінансово-економічної системи України в сучасних умовах. Особливо відсутність комплексного підходу до здійснення заходів з досягнення фінансово-економічної безпеки проявилися в 2019 р. З одного боку, були досягнуті позитивні результати щодо зменшення дефіциту державного бюджету та державного боргу, а, з другого боку, жорстка монетарна політика уряду призвела до зменшення промислового виробництва та доходів бюджету.

Одним із основних елементів комплексного забезпечення ефективного функціонування фінансової системи України має стати комплексне реформування податкової системи. Причому наголос повинен робитися на забезпеченні безпеки сфери оподаткування (**податкової безпеки**). Досягнути останньої можливо тільки при зменшенні такого явища, як **ухилення від оподаткування**. Воно, в основному, пов'язане з приховуванням доходів, неподанням фінансової і податкової звітності, незаконним використанням податкових пільг, несвоечасною сплатою податків, завищенням витрат виробництва тощо. Ухилення від сплати податків являє собою суттєву загрозу для фінансово-економічної безпеки України, оскільки держава не отримує значні кошти, яких передусім не вистачає на фінансування соціальних програм. За оцінкою міністра фінансів України **О. Маркарової**, у нашій країні внаслідок розмивання податкової бази втрачається більше 10% сукупних податкових надходжень. Масове ухилення від сплати податків у нашій країні можна пояснити надмірним фіскальним характером податкової системи, недосконалістю законодавчої бази, низькою податковою культурою в суспільстві, неналежним виконанням своїх функцій частиною працівників ДПСУ, корумпованістю певних державних службовців тощо. Тому вкрай необхідно удосконалити

Податковий кодекс, лібералізувати податкову систему України, наблизити її до вимог ЄС.

Зменшення практики ухилення від податків знизить відтік фінансів у тіньову економіку, яка в Україні вже перетнула критичний рівень (30% ВВП). Якщо **рівень критичної маси** такої економіки в країні перевищується, тоді тіньова економіка змінює свої характеристики. Вона втрачає свою автономність і стає органічним елементом відтворювального процесу. Відповідно, вся економіка країни стає хронічно хворою, віртуальною (за визначенням д. е. н., проф. **А. С. Гальчинського**). Таким чином, вся економіка України сьогодні розвивається не за законами ринкового господарства, а за законами «дикого капіталізму» XIX-го — початку XX століття. Зрозуміло, що в такому випадку необхідне сильне і своєчасне державне втручання в господарські процеси, передусім для припинення «олігархізації» української економіки, для боротьби з відмиванням «брудних» грошей, для недопущення нецільового використання бюджетних коштів (особливо при незаконному відшкодуванні ПДВ). Вказані негативні явища все більше і більше загрожують фінансовій безпеці України, тому тут доцільно застосувати весь досвід інших країн у боротьбі з цими проявами тіньової економіки.

Треба пам'ятати, що чимало країн світу відстали у своєму розвитку, своєчасно не зупинивши процеси «олігархізації» своєї економіки. Подібне зараз відбувається в Росії, Україні, ряді центральноазіатських республік колишнього СРСР. Типовим для **олігархічного угруповання** є наявність політичного синдикату (друковані видання, контроль над певними телеканалами, опіка над партіями і блоками партій), представленість у парламенті, в центральних органах виконавчої влади та в органах місцевого самоврядування. За оцінками західних експертів, економіку України зараз контролюють близько **десяти кланів** (фінансово-промислових груп) або біля 100 олігархів. Між ними йде постійна «війна» за наближеність до представників верхніх щаблів влади, а дехто з цих олігархів серйозно претендує на вищі посади в державі. Подібні явища відповідають умовам, при яких діє **закон Кеннета Ерроу**. Цей закон говорить про те, що в умовах незрілої демократії політичні рішення щодо використання бюджету завжди будуть недостатньо ефективними, якщо існує більше двох альтернатив його використання. Враховуючи, що рівень демократії в Україні є недостатнім, то можна очікувати неефективне використання

значних сум бюджетів різних рівнів. Показовим прикладом цього є сьогодні ситуація з відшкодуванням ПДВ з бюджету, наданням різноманітних пільг тощо. Досить часто податкові та інші фінансові **пільги** надаються підприємствам та галузям, за якими стоять певні фінансово-промислові групи.

Суттєвим негативним чинником, що послаблює фінансову безпеку України, є **корупція влади** і бізнесу. За рівнем корупції західні експерти включають нашу країну в десятку найбільш корумпованих країн світу. Міжнародний фінансовий фонд (МВФ) взагалі ставить питання про припинення фінансування України до тих пір, поки влада нашої країни не подолає корупцію у банківській сфері, що призвело до розкрадання значних коштів НБУ, наданих ним для докапіталізації багатьох банків (передусім Приватбанку) у 2014–2016 рр. Подібну позицію займають й лідери провідних країн світу, які пов'язують надання фінансової допомоги нашій країні з проведенням ефективної антикорупційної політики, яка поки, на їх думку, поки тільки імітується. До поширених джерел живлення корупції в Україні фахівці відносять такі: 1) систему прямого підкупу посадових осіб і політичних діячів (у тому числі за допомогою так званих **відкатів** при здійсненні публічних закупівель); 2) переведення коштів державних підприємств у «дочірні» структури, які створюються родичами керівників державних структур; 3) списання боргів комерційних структур перед державними підприємствами і організаціями; 4) отримання підприємницькими структурами кредитів під гарантії держави та їх неповернення в результаті **фіктивного банкрутства**. В останні роки формою підкупу посадових осіб та політичних діячів найвищого рангу стає надання їм певної частки у власності фірм, розташованих у типових та нетипових офшорах. Загалом, згідно недавнього звіту експертів Ради Європи, корупція та тіньова економіка сприяють масовому «вимиванню» коштів з України. Головними механізмами відмивання коштів в Україні залишаються так звані **«конвертаційні центри»**, за допомогою яких безготівкова валюта перетворюється в готівку за відповідні комісійні, та виводиться з нашої країни.

Насторожує й той факт, що значну частину **прямих іноземних інвестицій** (П.І.І.) наша країна отримує з нетипових та типових офшорів. Зокрема, найбільшими інвесторами України на кінець 2019 р. були наступні: Кіпр — 10303 млн дол США (перше місце), Нідерланди — 7557 млн дол США (друге місце), Британські Віргінські острови —

1066 млн дол США (сьоме місце). З початку 2019 р. та до 01.10.2019 р. в Україну надійшло прямих іноземних інвестицій на суму 1,81 млрд дол США. Зокрема, із Кіпру було інвестовано 761 млн дол США, із Нідерландів — 438 млн дол США, із Швейцарії — 133 млн дол США. Хоча Кіпр, Нідерланди, Велика Британія й Швейцарія не є класичними офшорами, але у них створені дуже сприятливі податкові умови для реєстрації різних видів фінансових компаній (передусім **холдингів**), що дозволяє відносити ці країни до нетипових офшорів. А ряд країн відносять Кіпр, Швейцарію, як і Британські Віргінські острови, до типових офшорів. Все це вимагає додаткового вивчення законності інвестицій із вказаних країн до України, оскільки, за оцінками більшості українських і зарубіжних експертів та журналістів-розслідувачів із міжнародних організацій, значна частина цих інвестицій у свій час була незаконно виведена з України за допомогою різних схем, насамперед за допомогою трансфертного ціноутворення.

Важливим напрямом забезпечення фінансово-економічної безпеки України у найближчі роки повинно стати досягнення політичної стабільності в країні. Як відомо, політика і економіка тісно пов'язані, але в Україні в останні роки політичний чинник домінує над економічним, що негативно позначається на діях як внутрішніх, так і зовнішніх інвесторів. Поки в Україні не буде забезпечена політична стабільність важко очікувати стабільного економічного зростання, підвищення життєвого рівня населення та зниження рівня корупції. А в цьому якраз і знаходять реалізацію заходи держави щодо комплексного забезпечення належної фінансово-економічної безпеки країни.

Досягненню політичної стабільності в Україні заважає зростання соціальної нерівності в країні, яка перейшла всі допустимі межі та провокує корупцію та масове ухилення від сплати податків. Виходом з цієї ситуації може стати запровадження прогресивної системи оподаткування доходів громадян. Наші оцінки дозволяють говорити про доцільність запровадження в сьогоднішніх умовах наступних ставок ПДФО: 10 %; 15 %; 20 %. Водночас, для оптимізації надмірних доходів керівників окремих державних структур, які викликають масове незадоволення в суспільстві, було б доцільним встановити для них підвищену ставку оподаткування їх доходів у розмірі 30 %, якщо їх доходи перевищують певну межу. Такою межею повинна стати сума доходу, яка в 10 разів перевищує мінімальну зарплату в країні.

3.2. Необхідність посилення боротьби з відмиванням «брудних грошей» в Україні.

Одним із головних джерел живлення корупції в Україні стає відмивання «брудних грошей». Це може поставити масу проблем щодо забезпечення фінансово-економічної безпеки України, оскільки наша країна поступово перетворюється в один із світових центрів з відмивання таких грошей, в тому числі й «наркодоларів». США та інші розвинені країни змушені вимагати від державних керівників України посилити боротьбу з відмиванням «брудних грошей», оскільки в нашій країні ще недостатньо усвідомлена небезпека цього явища. Негативно впливають на відмивання «брудних грошей» в Україні й бойові дії на Донбасі, оскільки в цих районах владі нашої країни неможливо контролювати дотримання відповідного законодавства, а влада самопроголошених ДНР/ЛНР використовує доходи від подібних діянь для свого фінансування.

Позитивним є той факт, що Україна активно співпрацює з іншими країнами щодо повернення незаконно виведених з нашої країни коштів. Так, у лютому 2014 р. Федеральна Рада Швейцарії вирішила заморозити рахунки близько 20-ти осіб з України у банках країни, зокрема В. Януковича і його сина Олександра, С. Арбузова, М. Азарова й інших членів колишнього українського уряду. Відповідно, Швейцарія очікує на судові рішення щодо представників режиму Януковича для пришвидшення повернення вкрадених активів, бо без судових рішень про встановлення їх незаконного походження їх повернення малоймовірне. У грудні 2019 р. Швейцарія продовжила заморожування активів Януковича вартістю 70 млн швейцарських франків.

У відмиванні грошей в інших країнах звинувачуються не тільки корумповані чиновники, а й окремі українські олігархи. Зокрема, в грудні 2019 р. державний Приватбанк подав позов проти його колишніх власників І. Коломойського та Г. Боголюбова щодо відмивання ними коштів в особливо великих розмірах в Ізраїлі. Сума позову становить 600 млн дол США. Представники Приватбанку стверджують, що І. Коломойський і Г. Боголюбов завдали безпрецедентної шкоди цьому банку.

Цьому банку в результаті прихованих переказів протягом багатьох років на банківський рахунок в ізраїльському Дисконт Банку на користь фіктивної компанії «Святий Іоанн», яка перебувала під їх контролем. Колишні власники Приватбанку діяли наступним чином:

вони сприяли тому, щоб банк надавав велику кількість корпоративних кредитів у великих сумах і ймовірно у законних цілях. Після цього кредитні кошти зараховувалися на банківські рахунки компаній в банку в Україні або в філії на Кіпрі. Згодом, кошти переводилися з рук в руки для відмивання та маскуванню їх розтрати через заплутану систему банківських рахунків фіктивних підприємств, які перебували під контролем І. Коломойського та Г. Боголюбова. Загалом, через Дисконт Банк було переведено 1,2 млрд дол США до Ізраїлю за допомогою тривалої серії окремих переказів, які здійснювалися систематично в 2007–2011 рр., на банківський рахунок компанії «Святий Джон» в Ізраїлі. Кошти цієї фіктивної компанії переводилися на її банківський рахунок у філії Дисконт Банку у Хайфі (Ізраїль), за документами, які виявилися помилковими. Ці шахрайські дії повинні були викриті в Дисконт Банку, але цього не було зроблено. Державний Приватбанк у грудні 2019 р. також продовжував підготовку до слухань по суті своєї позовної заяви проти колишніх власників Приватбанку та інших осіб на суму більше 3 млрд дол США у Високому Суді Англії. У травні 2019 р. Приватбанк подав позов до Канцелярського суду штату Делавер (США) на І. Коломойського, якого він звинуватив у мільярдних збитках, понесених банком. За даними Приватбанку, І. Коломойський та пов'язані з ним особи використовували ці кошти для скупки цінної нерухомості в штаті Огайо та ще в 12-ти штатах США. Ці гроші пішли передусім на придбання підприємств з виробництва сталі і феросплавів, розташованих в штатах Огайо, Мічиган, Західна Вірджинія і Кентуккі, а значні інвестиції в комерційну нерухомість були також зроблені в таких містах, як Даллас і Клівленд.

До **чинників**, що сприяють «відмиванню» грошей в Україні, слід віднести: нестабільність економічної та політичної ситуації в країні; відносну слабкість вітчизняної банківської системи; недостатнє юридичне економічне, аудиторське обґрунтування міжнародних угод; існуючу потребу економіки в міжнародних інвестиціях; низький рівень підготовки працівників органів МВС, СБУ та інших контролюючих структур щодо попередження відмивання «брудних» грошей тощо. Тому для посилення боротьби з цим ганебним явищем необхідно здійснити такі заходи. Передусім потрібно доопрацювати банківське законодавство України щодо унеможливлення «відмивання» грошей через комерційні банки. Потрібно також уважніше придивитися до діяльності таких небанківських структур як кредитні спілки і лом-

барди, що використовуються для подібного роду операцій. Вкрай потрібно розробити механізм поповнення міжбанківської інформаційної системи відомостями про недобросовісних учасників сфери підприємницької та банківської діяльності. Необхідно також посилювати обмін оперативно-розшуковою інформацією між правоохоронними органами України та інших держав про фінансові операції (в тому числі міжнародні), які викликають підозру з точки зору їх легальності.

Загалом, в Україні треба активніше запроваджувати рекомендації групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF). В цьому плані позитивним є виділення офшорних зон, використання яких буде контролюватися ДПС України. Важливо також владі нашої країни швидко імплементувати заходи з реалізації Плану антиBEPS, направлено на боротьбу з розмиванням податкової бази та виведенням коштів в офшори, що повинно суттєво скоротити відмивання «брудних грошей» в Україні. Дещо в цьому плані вже робиться, хоча й недостатньо. Зокрема, найближчим часом почнуть діяти правила підписаної Україною Конвенції «Про уникнення від подвійної сплати податків» з рядом країн. Нові правила збільшать ставки податків та дещо ускладнять репатріацію дивідендів. На подолання ухилення від податків в Україні вплине й імплементация плану BEPS. Одним із перших кроків в цьому напрямі буде впровадження правила «Контроль іноземних компаній» (КІК). Згідно нього, компанії будуть змушені платити податки там, де вони безпосередньо ведуть свою діяльність, а не за місцем реєстрації, як це відбувається зараз. Відтак, якщо резидент України має компанію за межами України, то він мусить задекларувати її та сплатити з прибутку цієї компанії податок в Україні. Цьому буде сприяти й той факт, що в рамках запровадження плану BEPS, держави будуть обмінюватися податковою інформацією, що не дозволить приховувати інформацію, бо на винних будуть накладатися значні штрафи. Зменшенню корупції в Україні сприяє й запровадження системи державних закупівель ProZorro, «єдиного вікна» на митниці, усунення низки непотрібних державних органів та вимог до бізнесу, очищення банківської системи. Водночас, започатковані після революції гідності антикорупційні органи та інститути (передусім електронне декларування чиновниками своїх доходів) поки не стали організованою системою покарання корупціонерів в Україні. Особливої уваги в країні вимагає діяльність фінансових компаній, які займаються переказом коштів. На них не

поширюється регулювання НБУ, що сприяє суттєвому зростанню виведенню грошей з України за допомогою цих компаній. Так, тільки за 2014–2018 рр. річний обсяг переказів через фінансові компанії зріс у 10 разів й склав 100 млрд грн. Вимагає жорстких перевірок й вкладення коштів у житлове будівництво, оскільки, за оцінками багатьох експертів, воно перетворилося у важливий чинник відмивання «брудних грошей», ускладнилося виведення цих грошей через українську банківську систему НБУ

В кінцевому підсумку для боротьби з корупцією та з відмиванням «брудних грошей» в Україні необхідно: 1) розробити антикорупційну стратегію; 2) значно підвищити заробітну плату державних службовців та прирівнених до осіб, що зменшуватиме хабарництво працівників органів влади різних рівнів; 3) ввести обов'язкове декларування доходів всіма зайнятими, а не тільки держслужбовцями та сумісниками; 4) запровадити контроль за витратами державних службовців та членів їх сімей; 5) посилити контроль за виведенням коштів в офшори; 6) розширити громадський контроль за корупційними діями чиновників; 7) провести амністію капіталів некримінального походження тощо.

3.3. Проблеми фінансової ефективності здійснення державних закупівель та шляхи їх вирішення

Дуже складною проблемою у забезпеченні фінансово-економічної безпеки України є запровадження дієвого контролю за здійсненням публічних закупівель, в тому числі бюджетними установами, обсяг яких в останні роки сягнув майже 400 млрд грн. Втрати Української держави від проведення публічних закупівель, за оцінкою експертів, складають біля 10% обсягу закупівель. Середній рівень частки публічних закупівель у ВВП розвинутих країн у 2012–2018 рр. складав майже 13%, тоді як в Україні цей показник за 2009–2018 рр. коливався в діапазоні від 4,6% до 30,4%. Такий нерівномірний розвиток публічних закупівель протягом вказаного періоду можна пояснити частими змінами законодавства та складною економічною ситуацією в країні. Позитивно вплинуло на ефективність цих закупівель в Україні введення електронної системи закупівель для всіх категорій замовників. Станом на 2018 р. кількість державних замовників, які проводили свої закупівлі через електронну систему «Прозорро», збільшилася на 53%, що також було пов'язано й із зниженням вартісних порогів закупівель. Водночас, звертає на себе увагу зменшення

результативності проведених тендерів: якщо у 2015 р. підписанням договорів завершилися понад 75% тендерів, тоді як в 2018 р. — лише 64%. Загалом, поряд із позитивними моментами, електронна система публічних закупівель має й певні недоліки. Серед них: низький професійний рівень державних замовників; недосконале правове регулювання відбору учасників тендерних закупівель; затягнута в часі процедура проведення тендерів; ігнорування фінансової спроможності постачальників. Все це провокує певні загрози для здійснення публічних закупівель, серед яких експерти відмічають наступні: перевага критерію ціни при виборі переможця тендеру; закупівля неякісних товарів, робіт та послуг; можливості для шахрайства тощо. Тому логічними є пропозиції багатьох експертів щодо здійснення суттєвих змін в організації та проведення державних закупівель. В цьому плані заслуговують на увагу державних керівників України висновки та пропозиції фахівців Світового банку, а також досвід країн ОЕСР та ЄС.

У звіті Всесвітнього банку підкреслюється, що, застосування норм закону до всіх державних підприємств є несумісним і негативно вплине на ефективність тендерних закупівель, а також завдасть збитків національній економіці. Всесвітній банк радить розрізняти підприємства, які працюють в сфері надання водо-, енергозабезпечення, транспортних, телекомунікаційних і поштових послуг, з одного боку, і господарську підприємства комерційного чи промислового типу — з іншого. Група, в яку входять підприємства по наданню комунальних послуг (державні або приватні), повинна підпадати під вимоги закону про держзакупівлі, оскільки такі підприємства створені для задоволення потреб громадського характеру і часто є монополістами.

Запропонований у звіті детальний план заходів розрахований на коротко-, середньо — і довгострокову перспективу. Першочергові рекомендації стосуються удосконалення законодавчої та інституціональної сфери: реорганізувати інституціональну структуру держзакупівель, забезпечивши її відповідність міжнародним стандартам і принципу розподілення повноважень; розробити незалежний механізм розгляду скарг учасників торгів; створити керівний уповноважений орган, в обов'язки якого будуть входити розробка стратегії в сфері державних закупівель, підготовка і оновлення стандартної тендерної документації, безплатне консультування з правових і професійних питань, публікація інформації про заплановані торги і про переможців торгів, контроль і моніторинг і на який буде покладена

відповідальність за розробку законів і підзаконних актів. Такий орган може бути підзвітним безпосередньо Кабінету міністрів бо входить до складу іншого державного органу; доопрацювати і представити розпорядникам бюджетних коштів стандартну тендерну документацію, підготовану колишнім уповноваженим органом в Міністерстві економіки; створити умови для розвитку конкуренції на ринку закупівель. Ті консультативні послуги, які не надаються державними закладами, можуть надаватися приватними фірмами. Однак відбір таких фірм повинен здійснюватися на конкурсній основі, у відповідності з законом про держзакупівлі.

Додаткові рекомендації, що містяться у звіті Всесвітнього банку, щодо посилення ефективності системи державних закупівель в Україні є такими: створити постійно діючий підрозділ з питань закупівель в структурі розпорядника бюджетних коштів і впровадити (через відповідне положення доповненого чи нового закону) систему створення тендерних комітетів під певну закупівлю; об'єднати законодавство і підзаконні акти по антикорупційних питаннях, включаючи правозастосування; забезпечити реалізацію стратегії розвитку електронних держзакупівель; створити під контролем уповноваженого органу єдиний офіційний безплатний електронний портал державних закупівель і відповідний друковане видання; посилити інституціональне і кадрове забезпечення уповноваженого органу з метою проведення в країні кампанії з інформування громадськості. Позитивом є те, що з деякі з названих рекомендацій вже почали запроваджуватися у життя та давати певні результати.

У межах ЄС і СОТ створено всеохоплюючу детальну регулятивну базу для державних закупівель, вартість яких перевищує певні порогові показники. Усі країни-члени ЄС і СОТ повинні дотримуватися цих директив, їх положення вносити у власне національне законодавство. Ці принципи і правила за своєю суттю не відрізняються від принципів і правил, установлених у Директивах щодо закупівлі в межах ЄС. Загальним у міжнародній практиці є розуміння того, що конкурентні закупівлі сприяють зниженню витрат на придбання товарів, робіт і послуг, забезпечують високу ефективність витрачання і знижують рівень корупції при розміщенні замовлень за рахунок державних або громадських коштів. Останнє важливо забезпечити в Україні. Водночас, варто зазначити, що система державних закупівель країн Європейського Союзу регламентується **трьома рівнями**

законодавчого врегулювання: міжнародним, законодавством ЄС та національним, що треба врахувати в Україні при удосконаленні механізму публічних закупівель. У більшості країн-членів ЄС, де існують спеціалізовані механізми контролю державних закупівель, важливу роль відіграють адміністративні суди й суди загальної юрисдикції, оскільки апеляції на рішення цих спеціалізованих органів контролю державних закупівель подаються до Вищого адміністративного суду або навіть до Верховного суду країн.

Для України насамперед важливо використати досвід Польщі з цих питань, оскільки у ній побудована досить ефективна система контролю за здійсненням державних закупівель. У Польщі контрольні функції щодо публічних закупівель мають декілька структур. Насамперед, це **Агентство публічних замовлень**, що існує з 1995 року і має статус окремого центрального органу виконавчої влади, діяльність якого координується Міністерством економіки. Вагомі повноваження має Вища палата контролю Польщі, яка на відміну від відповідного органу в Україні контролює процес використання не тільки коштів державного і місцевих бюджетів, а й питання ефективності використання державного майна, чого поки не вистачає у діяльності фінансових контролюючих структур в Україні.

В підпорядкуванні Міністерства фінансів Польщі функціонує апарат **уповноважених з контролю за використанням державних фінансів**, у тому числі на державні закупівлі. Уповноважені розглядають звернення щодо можливих порушень при витрачанні коштів та встановлюють відповідальність конкретних посадових осіб за це. Наразі в Польщі є 70 таких уповноважених. Крім цього, є 16 (за кількістю воєводств) регіональних комісій, які виконують функції розгляду апеляцій. Окремий додатковий контроль здійснюється за закупівлями, фінансування яких повністю чи частково здійснювалося за рахунок коштів Євросоюзу. Такий контроль здійснює спеціальний департамент, що входить до складу Агентства публічних замовлень.

Обов'язковому контролю у Польщі підлягають закупівлі, що фінансуються чи спів фінансуються за рахунок коштів ЄС, які дорівнюють чи перевищують 10 млн. євро при закупівлі товарів чи послуг та 20 млн. євро для робіт. На відміну від інших контролюючих органів Польщі, які займаються пост-фактум контролем, оперативний контроль чи моніторинг закупівель здійснює саме Агентство публічних замовлень. Строк контролю становить від 14 до 30 робочих днів.

За потреби цей строк може продовжуватися. За результатами моніторингу чи перевірки Агентство публічних замовлень готує: рекомендації щодо усунення порушень (якщо порушення не критичні та виявлені на стадії, яка допускає можливість усунення); рекомендації щодо відміни процедури, у разі якщо порушення є серйозними та не можуть бути усунуті; звернення до Апеляційної палати оскаржень щодо анулювання результатів процедури закупівлі; рішення про накладення штрафу на замовника.

Вища палата контролю Польщі (Палата контролю) та її регіональні підрозділи здійснюють контроль публічних закупівель переважно після укладення договору. Однак це не обмежує можливості Палати контролю щодо перевірок закупівель і у період їх проведення. Контроль, що здійснюється палатою, носить більш комплексний і переважно плановий характер та може тривати до 200 днів. Фактично аналізується господарська та фінансова діяльність відповідного замовника, зокрема й закупівельна, за певний звітний період.

Питання фінансової відповідальності у Польщі регулює спеціальний Закон «Про порушення бюджетної дисципліни». У цьому Законі передбачено такі види фінансового покарання: попередження; догана; грошовий штраф; заборона виконувати функції посадовою особою. Інформація про виявлені правопорушення у фінансовій сфері від Вищої палати, регіональних палат, Агентства публічних замовлень направляється до вищезгаданих спеціально уповноважених при Міністерстві фінансів Польщі, які визначають міру відповідальності.

Рекомендації Світового банку та досвід країн ЄС знайшли відображення у новій редакції Закону України «Про публічні закупівлі», прийнятому 29.08.2019 р. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» та деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення публічних закупівель» вступає в силу з 19.04.2020 р. Цим законом передбачено перехід від тендерного комітету до одноособовості при здійсненні тендерних процедур; упровадження нових електронних інструментів та нової процедури проведення тендерів; підвищені штрафи для керівників замовників та підвищені санкції за порушення законодавства в сфері публічних закупівель. Водночас, передбачено, що до кінця 2021 р. триватиме перехідний період, коли публічні закупівлі можуть проводити й тендерні комітети. Згідно нового закону стає обов'язковим використання електронної системи **ProZZorro** для державних закупівель вартістю

понад 50 тис грн. Загалом **поріг безтендерних закупівель** зменшено в чотири рази, що мінімізує уникнення тендерів з використанням схем щодо зниження вартості проведення цих закупівель, від яких щорічно держава втрачає мільярди гривень на публічних закупівлях. Крім того, звітувати в системі **ProZZorro** потрібно буде за всі закупівлі, навіть на мінімальні суми. Відхилити тендерну пропозицію учасника або відмовити в участі в переговорній процедурі можливо за таких умов: учасник має заборгованість зі сплати податків і зборів (виняток — коли учасник ужив заходів щодо розстрочення й відстрочення такої заборгованості); замовник мав негативний досвід співпраці з учасником протягом останніх трьох років. Суттєво підвищені й штрафи за порушення тендерного законодавства. Так, **штраф** у розмірі 100 неоподаткованих мінімумів доходів громадян (НМДГ) накладається на службових осіб та уповноважену особу у наступних випадках: порушення порядку визначення предмета закупівлі; несвоєчасне надання або ненадання роз'яснень щодо зміни тендерної документації; підвищення межі розміру за без порогу тендерну пропозицію згідно із законодавством; не оприлюднення або порушення строків оприлюднення інформації про закупівлі; ненадання інформації, документів у випадках, передбачених законом; порушення строків розгляду тендерної пропозиції; невідповідність тендерної документації вимогам законодавства. У випадку повторного порушення протягом року штраф зростає до 200 НМДГ. Також штраф у розмірі від 2000 НМДГ накладається на керівника замовника за укладання договорів купівлі товарів, надання послуг до/без проведення процедур закупівель. Крім того, передбачена відповідальність за невиконання рішень Антимонопольного комітету України, який є органом оскарження, у вигляді накладання штрафу на керівника замовника в розмірі від 2000 до 5000 НМДГ.

Для удосконалення процедур публічних закупівель також важливо не допускати блокування тендерів недобросовісними учасниками та створити бар'єри при закупівлі неякісної чи дешевої іноземної продукції. В зв'язку з чим, як вважають експерти УСПП, нагальним є питання про встановлення при закупівлях складної та спеціальної техніки такого критерію, як оцінка вартості життєвого циклу, та визначення рівня локалізації виробництва цієї техніки в Україні. Це дозволить хоча б частково захистити українських товаровиробників від недобросовісних іноземних конкурентів, які через механізм

публічних закупівель нищать український реальний сектор економіки, залишаючи для нашої країни роль сировинного придатку.

Водночас, при проведенні публічних закупівель в Україні, необхідно посилити громадський контроль за їх здійсненням. Це забезпечить прозорість використання публічних коштів на всіх рівнях та підвищить ефективність проведення тендерних закупівель.

Запитання для самоперевірки

1. Чим можна пояснити масове ухилення від сплати податків у нашій країні?

2. Який рівень тіньової економіки в країні вважається критичним і чому?

3. Чому існуючий рівень олігархізації української економіки є загрозою фінансово-економічній безпеці для нашої країни?

4. Яким чином можна подолати високий рівень корупції в Україні?

5. Що можна віднести до чинників, які сприяють «відмиванню» грошей в Україні?

6. Яким чином підвищити ефективність публічних закупівель в Україні?

РОЗДІЛ 5. БЮДЖЕТНА, БОРГОВА ТА ПОДАТКОВА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ

5.1. Бюджетна безпека держави та її індикатори.

Бюджетна безпека держави — це досягнення оптимального співвідношення доходів та видатків бюджетів різного рівня, недопущення надмірного дефіциту бюджету (не більше 3 % від ВВП). У фінансовій науці вважається, що оптимальне співвідношення між доходами державного та місцевих бюджетів у зведеному бюджеті повинно складати 50% до 50%, а рівень перерозподілу ВВП країни через бюджет не повинен перевищувати 40%. У теперішній час більшість економістів вважають, що держава має прагнути до збалансованого бюджету, а постійний бюджетний дефіцит потрібно ліквідувати шляхом скорочення державних витрат або за рахунок підняття податків. Існують й інші точки зору, згідно яких держава може допускати дефіцит бюджету, але з умовою використання цих коштів для розвитку економіки.

У результаті бюджетного перерозподілу ВВП повинні бути досягнуті: 1) політична рівновага; 2) ринкова рівновага; 3) ефективний перерозподіл доходів. Досягнення політичної рівноваги означає, що в країні досягається громадянська згода на виплату податків в обмін на суспільні послуги держави. В Україні поки такої згоди не досягнуто, оскільки значна частина державних коштів розкрадається та виводиться за кордон, насамперед в офшори. Досягнення ринкової рівноваги відбувається тоді, коли фінансові ресурси, вилучені державою за допомогою податків, використовуються нею з такою ж ефективністю, з якою вони могли б бути використані у приватному секторі. Поки цього в Україні не досягнуто, але запровадження нової системи державних закупівель вже суттєво підвищило ефективність використання бюджетних коштів. Досягнення ефективного перерозподілу ВВП державою означає, що зменшення доходів, одержаних у приватному секторі та використання цих доходів у державному секторі повинно здійснюватися таким чином, щоб ці державні доходи обумовили мінімальний вплив на зростання цін у приватному секторі й не призвели до зменшення виробництва у цьому секторі. Тобто, коли держава планує підвищувати ті чи інші податки та збори понад існу-

ючі суспільні норми, вона повинна розуміти, що підприємці змушені будуть приховувати свої доходи від оподаткування. Вони могли б просто підвищити у такому випадку ціни на свої товари і послуги, але це призведе до зниження попиту на них, оскільки в Україні вже склалася ринкова економіка. Тому бізнес вибирає перший варіант дій, уникаючи підвищених податків. Прикладом цього є масове не оформлення працівників у малому та середньому бізнесі, приховування реальних результатів діяльності підприємств тощо.

При формуванні й використанні Державного бюджету України відповідно до вимог фінансово-економічної безпеки повинні враховуватися такі **критерії**: забезпечення інтересів держави; пріоритет національних інтересів України; відповідність цілей бюджетної політики фінансовим ресурсам держави; забезпечення стабільності доходної частини Державного бюджету України; підтримання єдності бюджетної системи і узгодженість бюджетної політики країни з грошово-кредитною політикою Національного банку України.

Про основні **індикатори бюджетної безпеки держави** можна довідатися з таблиці 5.1.

Таблиця 5.1.

Основні індикатори бюджетної безпеки держави*

Назва індикатора	Показник
Відношення дефіциту ДБУ до ВВП, у %	Не більше 3 %
Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет (без урахування доходів Пенсійного фонду), у %	Не більше 30 %
Покриття дефіциту зведеного бюджету за рахунок зовнішніх запозичень, у %	Не більше 30 %
Відношення дефіциту, профіциту торговельного балансу до загального обсягу зовнішньої торгівлі, у %	Не більше 5 %
Обсяг трансфертів з державного бюджету, у % до ВВП	Не більше 10–15
Амплітуда коливань бюджетних видатків на одну особу між регіонами України, у %	Не більше 20–30

* Складено автором на основі [30;31].

Позитивно те, що частина цих індикаторів вже витримується (насамперед рівень дефіциту державного бюджету), а дотримання інших планується на наступні роки. Так, згідно Основних напрямів бюджетної політики на 2018–2020 рр., планується: 1) дефіцит бюдже-

ту: щорічне зниження на 0,2%, що дозволить його скоротити з рівня 2017 р. до 2% в 2020 р.; 2) зростання ВВП: у 2019 р. планується його приріст на 3,6%, а в наступні роки, згідно програми дій уряду О. Гончарука на 2020–2024 рр., його приріст повинен скласти 40% за п'ять років. Для цього планується прийняти ряд заходів щодо детінізації економіки України, зменшення вивозу капіталів в офшори, оптимізувати видатки тощо.

Для оптимізації видатків державного бюджету в сьгоднішніх умовах, на думку експертів Реанімаційного Пакету Реформ (РПР), український уряд повинен розробити **трирівневу структуру їх пріоритетності**: 1) видатки на війну та виплати соціально незахищеним верствам населення, які не мають інших виплат, окрім Державного бюджету України та Пенсійного фонду України; 2) видатки на забезпечення основних функцій держави: охорона здоров'я, забезпечення виконання правосуддя, правопорядку тощо; 3) видатки, які не є пріоритетними, тобто видатки на різноманітні контролюючі і дозвільні органи, витрати на науку, вищу освіту, підвищення кваліфікації персоналу та інші. Видатками третьої групи уряд може жертвувати, якщо виникає загроза невиконання бюджету та при зростанні фінансування армії (як відомо, чисельність Збройних Сил України потрібно довести до 250 тис плюс мобілізовані під час загострення військових дій). Враховуючи той факт, що частина експертів з РПР ввійшла в команду Президента України **В. О. Зеленського**, можна очікувати непопулярних, але необхідних реформ у багатьох сферах народного господарства нашої країни. Зокрема, у вищій освіті протягом п'яти наступних років планується 70% державних закладів вищої освіти перевести на нову форму фінансування, коли держава буде фінансувати тільки підготовку студентів за державним замовленням, враховуючи результати наукової діяльності, якість підготовки випускників та рівень їх працевлаштування. Зокрема, на 2020/2021 навчальний рік передбачено бюджетне фінансування державних закладів вищої освіти (ЗВО) на рівні 80% від рівня 2019/2020 навчального року. Інші 20% державного фінансування ЗВО треба буде заробити за рахунок високих показників у своїй діяльності. Відповідно, може статися так, що одні ЗВО будуть мати значно більші кошти, ніж в 2019/2020 навчальному році, а інші — тільки 80%. З часом це може призвести до закриття багатьох державних ЗВО, що й ставиться за мету новим керівництвом Міністерством освіти України (МОНУ), оскільки у нашій країні, за його

оцінками, існує надлишок державних ЗВО, що надають вищу освіту низької якості. Крім того, поступово буде скорочуватися й рівень державного замовлення та виплата стипендій студентам. У науковій сфері буде проведена незалежна атестація наукових установ за міжнародними критеріями оцінки їх діяльності. Відповідно, ті установи, які не відповідатимуть міжнародним стандартам, не отримають державного фінансування. Причому це фінансування буде надаватися переважно на конкурсній основі. Планується також суттєво переглянути перелік пільговиків, оскільки частина з них отримує ці пільги незаконно (особливо це стосується комунальних пільг та допомоги по безробіттю, оскільки частина так званих безробітних зайнята у тіньовій економіці).

Однією з важливих умов оптимізації бюджетних коштів є **громадський контроль** за їх використанням. Для виконання цієї умови в 2015 р. Верховною Радою України був прийнятий Закон України «Про відкритість використання публічних коштів» (№ 183–VIII від 11.02.2015 р.). Згідно цього Закону до публічних коштів належать: кошти Державного бюджету України та місцевих бюджетів, кредитні ресурси, надані під державні та місцеві гарантії, кошти Національного банку України та інших державних банків, державних цільових фондів, а також кошти суб'єктів господарювання державної та комунальної власності, отримані ними від їхньої господарської діяльності. Закон визначає умови та порядок забезпечення доступу до інформації про використання вказаних коштів. Зазначена інформація оприлюднюється на єдиному веб-порталі використання публічних коштів, а доступ на вказаний ресурс є вільним та безплатним. Виходячи з такого трактування публічних фінансів, доцільно говорити про фінансово-економічну безпеку публічних фінансів, а не тільки про бюджетну безпеку, оскільки бюджетні кошти є складовою публічних фінансів.

Позитивно впливає на використання бюджетних коштів й процес децентралізації, оскільки об'єднані територіальні громади (ОТГ) тепер зацікавлені в оптимальному їх використанні та у пошуку нових додаткових доходів для громад. Проблемою є те, що частина ОТГ (особливо на Поліссі) залишається дотаційною, оскільки на їх території відсутні джерела наповнення місцевих бюджетів. Крім того, заможні ОТГ стараються приєднувати до себе такі ж сільські чи селищні ради. Вихід вбачаємо у реформатуванні структури ОТГ, створених на умовах добровільності. Необхідно повертатися до планів створення ОТГ, розроблених державними науковими установами,

оскільки принцип добровільності при проведенні децентралізації не використовувався ні в одній постсоціалістичній країні.

5.2. Боргова безпека держави та її індикатори.

Фінансово-економічної безпеки держави не можна досягнути при існуванні надмірного державного боргу, виплати за яким не дають розвиватися економіці та підвищувати соціальні виплати, що дуже актуально зараз для України. Загалом, **боргова безпека держави** — це дотримання загально прийнятих індикаторів боргової безпеки. Про основні **індикатори боргової безпеки держави** можна довідатися з таблиці 5.2.

Таблиця 5.2.

Основні індикатори фінансово-економічної безпеки держави*

Назва індикатора	Показник
Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, у %	Не більше 55%
Відношення загального обсягу зовнішнього боргу до ВВП, у %	Не більше 25%
Рівень зовнішньої заборгованості на одну особу, у дол. США	Не більше 250
Відношення загального обсягу зовнішнього боргу до річного експорту товарів та послуг, у %	Не більше 70%
Відношення відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до річного експорту товарів та послуг, у %	Не більше 12%
Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування зовнішнього боргу до доходів державного бюджету, у %	Не більше 20%
Відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП, у %	Не більше 30%
Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування внутрішнього боргу до доходів державного бюджету, у %	Не більше 25%
Відношення заборгованості уряду за державними цінними паперами до ВВП, у %	Не більше 30%

* Складено автором на основі [30;31].

Основним досягненням щодо дотримання вказаних індикаторів є те, що в 2019 р. державний борг зменшився до 50 % від ВВП. Водночас, досягнення інших показників планується на перспективу.

Проблемою для України є те, що з 1993 р. частка державного боргу, номінована в іноземній валюті, не опускалася нижче 59%. У 2018 р., завдяки зміцненню гривні, державний борг почав скорочуватися, але для зменшення валютного ризику у майбутньому частка

валютного боргу має знизитися суттєво. Відповідно до Основних напрямів бюджетної політики на 2018–2020 рр. (Бюджетної декларації) планується, що державний борг становитиме: в 2018 р. — 62%, в 2019 р. — 58%, в 2020 р. — 55% від ВВП. Згідно з базовим сценарієм НБУ, державний і гарантований державою борг зменшиться до 57% від ВВП в 2019 р., а на кінець 2021 р. він повинен скласти 54%, що недостатньо для забезпечення боргової безпеки України.

Крім державного боргу на фінансово-економічну безпеку держави впливає й **валовий зовнішній борг** (зовнішній державний борг та зовнішній корпоративний борг), який на 2017 р. склав 113 млрд дол. США. Проблемою є те, що значна частина зовнішнього корпоративного боргу — це короткострокові запозичення підприємств, які змушені постійно продовжувати виплати за ними під вищі відсотки, ускладнює їх фінансову діяльність.

Досить складною проблемою у досягненні боргової безпеки України є надмірна доларизація державного боргу, який не жовтень 2019 р. перевищував дві третини його розмірів. У випадку світової рецесії у 2020–2021 рр., нашій країні буде дуже важко отримати необхідні обсяги валюти, оскільки може суттєво скоротитися й український експорт. Водночас, майбутні темпи розвитку української економіки також не будуть високими, як прогнозувалося. Зокрема, за прогнозами МВФ, зростання реального ВВП України у 2020–2022 рр. будуть у межах 3% на рік. А дефіцит платіжного балансу зросте з 2,8% від ВВП у 2019 р. до 3,5% у 2020 р., а в 2021 р. він складе 3,3% від ВВП. Так як Україна в основному експортує сировину та напівсировину (70% експорту), то це може призвести до суттєвого скорочення валютних надходжень при стагнації світової економіки чи її кризі, бо глобальне скорочення попиту неминуче призводить до падіння цін на сировинні товари та напівфабрикати. Водночас, за даними НБУ, Україна із середини 2019 р. до кінця 2021 р. повинна виплатити за боргами понад 20 млрд дол США. Якщо не буде відповідних нових зовнішніх запозичень, міжнародні резерви нашої країни почнуть знижуватися, що погіршить боргову безпеку України. Згідно прогнозів МВФ, у наступні роки імпорт в Україну дедалі більше переважатиме над експортом, відтак торговельний дефіцит зросте з 9 до 16 млрд дол США, а прями іноземні інвестиції у наступні п'ять років залишаться на нинішньому низькому рівні (1,7%). За таких показників боргова безпека України залишатиметься невисокою.

Для отримання додаткових коштів державою використовуються облигації внутрішньої державної позики (ОВДП) та облигації зовнішньої державної позики (ОЗДП). На сьогодні головним кредитором України є НБУ, але найбільші прирости запасу ОВДП припали на кризові роки (на 2009 р. та на 2014–2015 рр.). Комерційні банки позичили державі майже таку суму, як і НБУ. Державу також кредитують інші резиденти та іноземні інвестори. Українські компанії та домогосподарства дедалі частіше купують ОВДП, що говорить про зростання довіри до держави. Для юридичних осіб це не є щось новим, а ось для фізичних осіб ця практика стала поширеною тільки в останні три роки. Зокрема, за 2019 р. громадяни України збільшили свої вкладення в ОВДП на 3,5 млрд грн.

Проблема управління державним боргом полягає у забезпеченні платоспроможності держави, наявності реальних джерел його погашення. Методами управління державним боргом є: конверсія, консолідація, уніфікація, обмін за регресивним співвідношенням, відстрочка погашення, анулювання боргу, викуп боргу. **Конверсія** — це зміна доходності позики. У цьому випадку держава-позичальник найчастіше знижує розмір виплачуваних процентів за позикою. Однак не виключається й підвищення доходності позики. **Консолідація** — це зміна умов позики, пов'язана з їх строками (як у бік збільшення строку уже випущених позик, так і в бік зменшення). Можливе поєднання консолідації з конверсією. **Уніфікація** позики — це об'єднання кількох позик в одну. **Обмін за регресивним співвідношенням** — це обмін цінних паперів попередніх позик на нові, який проводиться з метою скорочення державного боргу. Це є вкрай небажаним способом, оскільки він означає часткову відмову держави-позичальника від своїх боргів. **Реструктуризація** — це використання у комплексі повністю або частково вище вказаних методів управління державним боргом. Анулювання державного боргу — це заходи, внаслідок яких держава-позичальник повністю відмовляється від своїх боргових зобов'язань, тобто — до **дефолту**. Він означає неможливість держави-позичальника виконувати свої зовнішні зобов'язання. У такому випадку всі держави кредитори можуть застосувати до країни-боржника досить жорсткі фінансові санкції. Зокрема, може бути накладений арешт на всю власність країни-позичальника за кордоном, яку потім буде продана, а отримані кошти будуть повернені країнам-кредиторам. Крім того, ніхто з іноземних кредиторів не

буде кредитувати країну, яка об'явила дефолт. Тому викликає заперечення пропозиція деяких українських економістів щодо об'явлення дефолту нашою країною. **Викуп державного боргу** — це надання державі-боржникові можливості викупити свої боргові зобов'язання на вторинному ринку цінних паперів з **дисконтом** за іноземну валюту. В цьому плані цікавим є досвід Російської Федерації, яка в 2006 р. достроково виплатила свої зовнішні борги (зокрема й Радянського Союзу) країнам-членам Паризького клубу, що принесло їй значну економію на виплаті відсотків.

В 2015 р. Міністр фінансів України **Н. Ярецько** провела **ре-структуризацію** зовнішнього державного боргу країни на наступних умовах: плюс 3,6 млрд. дол. США додаткових зобов'язань, виплати з яких кредитори прив'язали до темпів економічного зростання України (тобто, виплати почнуться тоді, коли економічне зростання становитиме більше 3% на рік). Відповідно, цей борг треба буде виплачувати з 2021 р. При цьому обсяг зобов'язань України зменшили на 3 млрд. дол. США, але одночасно добавили від 1 до 2% до існуючої дохідності українських державних цінних паперів. Багато українських експертів вважають ці умови не вигідними для України, хоча вказаний маневр дозволив нашій країні відмовитися від очікуваного **дефолту**. Проблемою для фінансово-економічної безпеки на наступні роки є те, що при зростанні ВВП України на 3–4% зовнішнім кредиторам за вказаним боргом треба буде віддавати 15% цього приросту у грошовому еквіваленті, а при зростанні ВВП нашої країни на 4 і більше відсотки зовнішнім кредиторам за вказаним боргом треба буде віддавати 40% цього приросту. Це ставить під сумнів досягнення темпу приросту ВВП України за 2020–2024 рр. на 40%, як передбачено програмою дій уряду на чолі з О. Гончаруком.

Багатьма вченими ставиться під сумнів й політика залучення внутрішніх запозичень, яка проводиться українським урядом в 2019 р. Так, на жовтень 2019 р. сума коштів, вкладених іноземними інвесторами в облігації внутрішньої позики (ОВДП), перевищила 100 млрд грн і далі зростає. Вигідність цих облігацій для іноземних інвесторів полягає в тому, що у більшості розвинених країн облікові ставки в 2019 р. знаходилися близько нуля, тоді як в Україні вони досягали 15–17% річних. Відповідно, все це веде до штучного завищення курсу гривні до долара США та провокує зменшення надходжень до бюджету від митниці, а також веде до зниження конкуренто спроможності

українських виробників на внутрішньому і зовнішньому ринках та скорочення виробництва в Україні.

Крім управління державним боргом здійснюється й його обслуговування. Загалом, **обслуговування державного боргу** — це сплата відсотків і компенсаційних виплат за борговими зобов'язаннями, але без погашення основного боргу. Україні важливо своєчасно робити це, інакше нашій країні буде важко отримувати зовнішні кредити у майбутньому. Водночас, висока вартість обслуговування державного боргу та майбутні виплати за **ВВП-варантами** призведе до того, що Україна буде не в змозі виконати свої зобов'язання. Тому, як вважають багато експертів, нашій країні вже треба добиватися перегляду умов реструктуризації зовнішнього боргу, проведеної Н. Ярецько, особливо виплат за ВВП-варантами. Останні були випущені урядом України в 2015 р. у рамках реструктуризації державного та гарантованого державою боргу. Загалом було реструктуризовано 16,3 млрд дол США боргу, з яких на суму 13 млрд дол США були випущені нові боргові зобов'язання, а на суму 3,2 млрд дол США український уряд випустив **неборгові зобов'язання**, які передбачають отримання їх власниками частину приросту ВВП пропорційно вартості наявних у них ВВП-варантів. Проблема полягає в тому, якщо Україні вдасться добитися зростання ВВП за наступні 5 років на 40% (як задекларував уряд О. Гончарука), то виплати за ВВП-варантами сягнуть понад 12 млрд дол США, що може призвести до дефолту України. Одним із шляхів вирішення вказаної проблеми могло б стати укладення нової угоди з кредиторами нашої країни, згідно з якою повинен бути здійснений обмін ВВП-варантів на звичайні боргові зобов'язання або на інші деривативи з обмеженням максимальної суми виплат.

Для удосконалення управління та обслуговування державного боргу в Україні планується створити незалежне **агентство з управління державним боргом**, як центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, що реалізує державну політику в сфері управління державним боргом та гарантованим державою боргом. Передбачено, що це агентство насамперед виконуватиме функцію управителя боргового портфелю уряду, оптимізуватиме рівень боргових ризиків, забезпечуватиме позичкове фінансування дефіциту бюджету, відповідатиме за погашення та обслуговування державного боргу, вестиме оперативний облік цього боргу. Планується, що участь Міністерства фінансів у діяльності Боргового агентства обме-

жуватиметься поданням кандидатури голови агентства на розгляд Кабінету Міністрів України, розробкою середньострокової стратегії управління державним боргом, отримання від Боргового агентства пропозицій до проекту Державного бюджету України та Бюджетної декларації тощо. Водночас, згідно висновків експертів Світового банку та українських незалежних фахівців, країни з ринками, що формуються (а Україна відноситься до таких країн), зазвичай не мають належних механізмів контролю, які б дозволяли створити дієздатне та ефективно незалежне Боргове агентство. Тому для таких країн рекомендується створювати подібне агентство в рамках Міністерства фінансів та при жорсткому підпорядкуванні його цьому міністерству. Важливо цей висновок взяти до уваги в Україні, щоб Боргове агентство знаходилося в складі Міністерства фінансів нашої країни. Тим більше, що світовий досвід свідчить, що всі дії цього агентства мають підлягати моніторингу і контролю з боку державних органів. Найпоширеніші механізми контролю включають наступні форми: звітування на постійній основі міністру фінансів за визначеним переліком показників, підготовка щорічних звітів парламентам, проведення внутрішнього і зовнішнього аудиту боргових агентств, оприлюднення регулярних звітів цих агентств перед широкою громадськістю. Проблемою для забезпечення боргової безпеки України може стати передбачена для Боргового агентства можливість залучення понадпланових державних запозичень для формування резервного залишку бюджетних коштів. Відповідно, кошти такого залишку мають використовуватися для фінансування державного бюджету наступного бюджетного періоду. Водночас, утворення цього резервного залишку спричинить додаткові видатки Державного бюджету України за обслуговування позик, тим більше, що відсоткові ставки за облігаціями української внутрішньої державної позики (ОВДП) в 2019 р. були одними з найвищих в світі.

Водночас, створення агентства з управління державним боргом в рамках Міністерства фінансів України викликає заперечення у багатьох експертів, оскільки в останні роки це міністерство проводить суперечливу та дуже ризикову політику щодо управління та обслуговування державного боргу України. Зокрема, в 2015 р. Міністерство фінансів України мало право на здійснення правочинів тільки з борговими зобов'язаннями, до яких не належать ВВП-варанти. А право на операції з ними це міністерство отримало лише в 2016 р., що дає

підстави багатьом експертам вважати випуск ВВП-варантів у 2015 р. незаконним. Тому дії колишнього міністра фінансів України Н. Ярецько, громадянки України, яка одночасно мала й американське громадянство, підлягають особливій перевірки щодо порушення не тільки українського фінансового законодавства, а й Конституції України.

Досить серйозні претензії мають експерти й до політики державних запозичень за допомогою ОВДП, яку в 2019 р. проводило Міністерство фінансів України, оскільки вона призвела до зниження темпів розвитку промисловості нашої країни та економіки загалом. Водночас, завдячуючи такій політиці Україні вдалося заощадити на обслуговуванні державного боргу в 2019 р. 26 млрд гривень та підвищити курс гривні до долара США.

5.3. Податкова безпека держави та її індикатори.

Податкова безпека держави — це встановлення оптимальної системи оподаткування, яка враховує як інтереси платників податків, так й інтереси держави. Для цього важливо встановити оптимальну податкову базу, вибрати показники та критерії оподаткування, розрахувати податковий тягар. Податкова база включає наступні елементи: 1) доходи громадян та юридичних осіб; 2) майно громадян та юридичних осіб; 3) споживання громадян. У багатьох країнах при оподаткуванні майна громадян береться до уваги його ринкова вартість, тоді як в Україні до сьогодні враховується його площа, що ставить у нерівне становище власників елітного житла та власників житла у спальних районах міст.

Для оптимізації оподаткування береться до уваги такий показник, як **середня норма оподаткування (СНО)**, яку також можна віднести до індикаторів податкової безпеки:

$\text{СНО} = \text{Загальний обсяг сплачених податків} : \text{величина податкової бази} = 40\%$.

Цю величину встановив американський економіст, лауреат Нобелівської премії з економіки **А. Лаффер**, який емпіричним шляхом довів, що при збільшенні рівня оподаткування доходів фізичних та юридичних осіб понад 40% доходи бюджету починають зменшуватися. Цей показник вважається одним із основних **індикаторів податкової безпеки** у всьому світі, хоча ряд експертів стверджують, що сьогодні його дія має певні особливості. Зокрема, в умовах побудови інноваційної економіки рівень оподаткування юридичних осіб не

може перевищувати 30 % від прибутку, щоб стимулювати вкладення коштів в нові технології. Водночас, рівень оподаткування фізичних осіб може перевищувати 40 % та досягати 50% від доходу, оскільки з другої половини ХХ століття рівень доходів громадян зріс у більшості країн світу. У деяких розвинутих країнах ліві та соціалістичні сили при владі пробували підвищити рівень прибуткового податку з громадян навіть до більше 50 %, що призводило до масової міграції з цих країн високооплачуваних категорій населення. Цей феномен отримав назву **ефекту Депардье** за прізвищем відомого французького актора Жерара Депардье. Коли французький президент-соціаліст **Ф. Олланд** підняв податок на доходи громадян, які заробляють більше 1 млн євро в рік, до 75%, цей актор відмовився від французького громадянства та перейшов у російське громадянство, де ставка прибуткового податку з доходів громадян складає 13%. Пізніше, він відмовився від нього та переїхав жити до Бельгії, у прикордонний район з Францією, де ставка податку на доходи артистів складає 15%. Вслід за Ж. Депардье, внаслідок введення податку в розмірі 75% на доходи високооплачуваних громадян, Францію покинуло кілька тисяч топ-менеджерів провідних компаній, артистів, художників, режисерів, працівників ІТ-компаній тощо. Тому новий президент Франції — **Е. Макрон** — був змушений відмінити вказаний податок.

Загалом, для дотримання податкової безпеки держави важливо дотримуватися нормативних **критеріїв** оподаткування. До них відносять: 1) рівність (або рівномірний розподіл податків між платниками. При чому, той хто заробляє більше, повинен сплачувати більшу суму податків); 2) ефективність (податкова система забезпечити максимальний дохід для держави при мінімальних втратах для приватного сектора); 3) адміністративні зручності для платників податків. Водночас, найбільші дискусії викликає дотримання першого критерію, що призводить до домінування на практиці двох принципів оподаткування: прогресивного та лінійного. **Прогресивний** принцип оподаткування означає використання кількох ставок оподаткування для платників прибуткового податку з громадян з різними доходами. Цей принцип використовується у більшості демократичних країн. **Лінійний** принцип оподаткування означає використання однієї ставки для всіх платників-фізичних осіб. Такий принцип оподаткування використовується у ряді постсоціалістичних країн, зокрема й в Україні, що, на наш погляд, порушує принцип справедливості в оплаті праці.

Одним із головних індикаторів податкової безпеки держави можна вважати рівень податкового тягара. **Податковий тягар** — це частка податків та зборів у ВВП країни. Вважається, що чим вона менше, тим вище економічна ефективність функціонування економіки країни. Для більшості розвинутих країн податковий тягар становить близько 40% від ВВП, що можна вважати індикатором податкової безпеки й для України. Особливістю податкового тягара у розвинутих країнах є те, що в його структурі домінують прямі податки, тоді як в Україні — непрямі податки. Останнє свідчить про те, що поки українським фіскальним органам не вдається належним чином збирати податки та збори, тому вони наголос роблять на зборі непрямих податків, від яких важче ухилитися ніж від прямих податків.

До індикаторів податкової безпеки відносять й такий, як **рівень податкової заборгованості суб'єктів господарювання до бюджету** (у відсотках до ВВП країни). Теоретично він повинен дорівнювати нулю, але на практиці це не так. У країнах світу цей показник дуже коливається з року в рік, тому важко встановити його оптимальний рівень. Це стосується й України, де існує значна заборгованість суб'єктів господарювання перед бюджетом та державними цільовими фондами. Тому органи податкової служби використовують не завжди обґрунтовані затримки з повернення надмірно сплачених податків суб'єктам господарювання, з своєчасним відшкодуванням ПДВ тощо, щоб якимось перекрити вказану недостачу. Ці та інші негативні чинники у діяльності державних контролюючих служб провокують підприємства ухилятися від оподаткування.

Для податкових систем всіх країн світу, зокрема й для України, характерно ухилення та уникнення податків. Тому у них існують різні форми покарання за такі діяння, зокрема й кримінальна відповідальність за несплату податків у великому розмірі. Ухилення від сплати податків може бути законне (за рахунок використання різноманітних податкових пільг) та незаконне, коли використовують різноманітні незаконні схеми. Так, за даними експертів Інституту соціально-економічної трансформації (ІСЕТ), які досліджували втрати Державного бюджету України (ДБУ) від схем ухилення від податків, картина виглядає так: втрати ДБУ від переведення безготівкових коштів в готівку через фізичних осіб-підприємців (ФОП) — від 0,7 до 3 млрд грн; від використання ФОП замість найму — від 2,5 до 5 млрд грн; від фіктивного підприємництва («конвертаційних центрів») — від

12 до 15 млрд грн; від офшорних схем — від до 50 до 65 млрд грн; від порушення митних правил і контрабанди — від 25 до 70 млрд грн.

Все це вимагає від держави пошуку форм удосконалення податкової системи, щоб мінімізувати втрати бюджету від подібних схем **ухилення від оподаткування**. Для цього в кінці 2010 р. був прийнятий Податковий кодекс України, а в 2014 р. в нього було внесено ряд змін, які були направлені на зменшення податкового тиску на бізнес, хоча не всі новації були повністю реалізовані. Зокрема, планувалося з 01.01.2014 р. ставку податку на прибуток зменшити до 16%, але вона до сьогодні дорівнює 18%. Ставку податку на додану вартість також планувалося зменшити з 20 до 17%, але вона й зараз складає 20%. Водночас, ставку єдиного соціального внеску було знижено з 41% від фонду оплати праці до 22%, але з тіньової економіки в результаті вийшла тільки невелика кількість бізнесменів. Тому зараз йдуть дискусії щодо заміни податку на прибуток підприємств **податком на виведений капітал** (за прикладом Естонії та кількох інших невеликих країн), але проти цього виступає значна частина урядовців, експертів та представники МВФ. Причина полягає в тому, що в перший рік введення цього податку державний бюджет втратить близько 40 млрд грн, а на другий рік — ще більше 30 млрд грн, а переkritи ці втрати поки нічим.

Запитання для самоперевірки

1. Дайте визначення бюджетної безпеки держави?
2. Які індикатори характеризують бюджетну безпеку держави?
3. Що таке боргова безпека держави?
4. Які індикатори характеризують боргову безпеку держави?
5. Що таке податкова безпека держави?
6. За рахунок чого можна покращити стан податкової безпеки України в сучасних умовах?

РОЗДІЛ 6. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОФШОРІВ ДЛЯ УХИЛЕННЯ ВІД ПОДАТКІВ

6.1. Особливості виникнення та використання офшорів.

Негативно впливає на податкову безпеку будь-якої країни виведення коштів в офшори. Історія офшорного бізнесу бере початок з другої половини XIX століття, коли в штаті Делавер (США) була створена пільгова податкова зона. Потім подібна зона була створена в Нью-Йорку. Перші офшорні зони в сучасному розумінні слова з'явилися в Швейцарії, де був прийнятий закон про конфіденційність інформації про стан банківських рахунків клієнта. У 70-ті роки XX століття виникло близько 70-ти офшорних центрів, в тому числі в Південній Америці — 19, в Європі — 17, в Азії — 12, в Океанії — 7, у Північній Америці — 7, в Африці — 4. Значний розвиток офшорних центрів припав й на роки розпаду соціалістичної системи та Радянського Союзу і на 90 — ті роки XX століття, коли отримали незалежність ряд країн Азії, Африки, Латинської Америки та Океанії. Це є, як правило, невеликі й бідні країни, яким офшорний статус допомагає просто виживати.

Офшорна зона — один із видів вільних економічних зон. Їх відносять до вільних економічних зон, особливістю яких є створення для підприємців сприятливого валютно-фінансового та фіскального режимів, високий рівень та законодавчі гарантії банківської та комерційної секретності, лояльність державного регулювання. Багато офшорних центрів розташовані на островах у різних частинах світу. Синоніми офшорної зони — офшорний центр, безподаткова зона, податковий притулок, податкова гавань. Інколи вживають термін «оншор», який означає — «на березі», тобто офшор, який розташований на тому чи іншому континенті.

На сьогодні в світі виділяють п'ять основних зон дислокації **офшорних центрів**: 1. Африканська (Сейшельські острови, Ліберія, Маврикій). 2. Азіатсько-Тихоокеанська (Вануату, Острови Кука, Лабуан, Науру, Самоа, Тонга і т. п.). 3. Карибська (Ангілья, Антигуа і Барбуда, Аруба, Багамські острови, Барбадос, Бермудські острови, Віргінські острови, Домініка, Кайманові острови, Гренада, Сент-Кітс і Невіс та інші). 4. Європейська (Андорра, Гібралтар, Ліхтенштейн,

Монако, острів Мен, Нормандські острови та інші). 5. Близький Схід (Бахрейн, Дубай, Ліван та інші).

Загалом, всі існуючі офшорні зони можна умовно розділити на три групи: класичний офшор, коли офшорні компанії у них звільняються від усіх податків і звітності; зони з низьким оподаткуванням; інші офшори, в яких окремі компанії отримують певні переваги в плані ведення бізнесу та оподаткування (їх ще називають нетиповими офшорами). До останніх відносять й ряд розвинутих країн, які створюють для окремих компаній пільгові умови в оподаткуванні і веденні бізнесу. На початку 90-х років ХХ століття окремими політиками та вченими України пропонувалося створити подібні умови для окремих компаній у нашій країні, щоб швидше подолати кризу. На жаль, діяльність подібних підприємств (їх узагальнена назва — фірма «Бізон», оскільки остання якраз принесла значні збитки країні) призвела до мільярдних втрат для бюджетів всіх рівнів, тому вказані пільги були ліквідовані. Не спрацювало в Україні й створення вільних економічних зон, підприємствам яких були надані значні інвестиційні пільги. У результаті, замість створення інвестиційно привабливих підприємств український бюджет поніс мільярдні збитки, тому у 2005 р. всі ці зони були ліквідовані. Крім того, вільні економічні зони стали активно використовуватися для експорту за кордон підкацизних товарів (алкоголю, тютюнових виробів) та ввезенням контрабандних товарів до України. Тому керівництво ЄС виступає проти створення вільних економічних зон в Україні в перспективі, про що періодично говориться окремими політиками та вченими.

6.2. Особливості функціонування офшорних зон

Оподаткування. Багато офшорних юрисдикцій стягують деякі податки, проте всі вони не стягують податок на прибуток взагалі, або стягують його тільки з певних категорій доходу, або стягують податок нижчий, ніж у тій країні, де платники є податковими резидентами. Відсутність податку на прибуток, як правило, є частиною політики залучення іноземного капіталу. У ряді випадків податок на прибуток не вводиться внаслідок бідності значної частини населення. Багато податкових притулків у басейні Карибського моря є невеликими, малорозвиненими країнами з бідним населенням. В цих умовах країна може мати значно більший прибуток при низькому рівні податків і зборів. Важливою особливістю більшості офшорних територій

є надання пільгового податкового режиму і виконання вимоги проведення ділових операцій за межами країни, де офіційно зареєстрована офшорна компанія.

Фінансова секретність. Певний рівень секретності також є характерним для офшорних юрисдикцій, як і для інших країн. Проте більшість країн не захищає цю інформацію від розслідування правоохоронними органами іноземної держави, особливо коли розслідування здійснюється відповідно до міжнародного договору. Особливістю офшорних юрисдикцій є наявність надмірно жорстких правил захисту банківської і комерційної таємниці. Вони відмовляють у порушенні своїх бар'єрів секретності навіть тоді, коли є серйозне порушення законів іншої країни. З цієї точки зору розрізняють дві категорії офшорних юрисдикцій: країни, які відмовляють у послабленні своєї секретності, не зважаючи на використання режиму секретності в злочинних цілях; країни, які дозволяють законні розслідування в належних випадках.

Валютний контроль. Офшорні юрисдикції мають, як правило, систему подвійного валютного контролю. В її основу поставлена відмінність між резидентами і нерезидентами, а також між національною і іноземною валютами. Загальне правило: резиденти піддаються валютному контролю, а нерезиденти валютному контролю не піддаються. Проте нерезиденти піддаються звичайному контролю відносно місцевої валюти. З компанією, створеною в офшорній юрисдикції, що належить нерезидентам і здійснює свою діяльність зовні юрисдикції, поводяться як з нерезидентом з погляду валютного контролю. Відповідно іноземна особа може сформувати компанію в країні податково-го притулку для здійснення бізнесу в інших юрисдикціях. В цьому випадку компанія не піддаватиметься валютному контролю в податковому притулку, оскільки вона не здійснює операції у валюті інших юрисдикцій і не займається бізнесом у даній офшорній юрисдикції.

Легкість доступу до зарубіжної банківської системи. Використання офшорних юридичних осіб дає можливість розміщувати капітал у твердій валюті в надійних банках стабільної країни. Великі секретарські компанії з визнаною міжнародною репутацією мають усталені зв'язки і можливість відкривати для своїх клієнтів рахунки в першокласних зарубіжних банках. Офшорній фірмі може бути відкритий валютний банківський рахунок у зарубіжному банку. Такий рахунок може використовуватися для безготівкових розрахунків,

здійснення інших операцій (перекази, акредитиви, банківські гарантії) або для акумуляції неформальних фондів коштів як «скарбничка» грошей.

Водночас, скандали з так званими «Панамськими паперами» (2016 р.), згідно яких представники влади, бізнесу, спортсмени, артисти та інші відомі у світі люди приховували свої доходи від оподаткування в офшорах показали, що переваги офшорів стають все меншими, а інформація про приховані в них кошти стає все доступнішою. Наступний скандал з так званими «Документами з райських островів» (2017 р.) знову показав вразливість офшорів (зокрема, Панами та Британських Віргінських островів) щодо приховування коштів від оподаткування.

6.3. Офшорні зони і Україна

Зміст офшорного бізнесу для вітчизняних бізнесменів полягає в тому, що за кордоном з'являється новий «самостійний» суб'єкт господарських відносин, який повністю перебуває під контролем українського підприємця. Найчастіше офшорна компанія подається як незалежний закордонний партнер української компанії. На цьому побудовано найпоширеніші способи податкового планування з використанням таких фірм. Попри гадану простоту, всі деталі таких схем потребують певного опрацювання, адже правила податкового й валютного контролю постійно змінюються.

Виведення капіталів з України в офшори приносить нашій країні значні збитки. Приблизно третина українського експорту по 5-ти найбільшим товарним групам (близько 40 млрд дол США) щороку проходить через офшори. Відповідно, на цих схемах наша країна втрачає до 3 млрд дол США у формі несплачених податків. Згідно розсекречених у 2016 р. даних з «Панамських паперів», у них згадувалися прізвища таких відомих людей в Україні, як **П. Порошенко**, тодішній президент країни, колишній прем'єр-міністр України **П. Лазаренко**, власник газети **Kyiv Post Мохаммад Захур**, британський бізнесмен, який живе та веде свій бізнес в Україні. Адвокатам П. Порошенка вдалося довести, що він не вів бізнес за допомогою офшорної фірми, зареєстрованої на Британських Віргінських островах, справи якої вела панамська юридична фірма **Mossack Fonseca**. 11 млн документів останньої були розсекречені й лягли в основу скандалу з «Панамськими паперами».

Наша країна вже дещо робить для зменшення виведення коштів в офшори, зокрема в Україні при покупці товарів у компаній, які знаходяться в офшорних юрисдикціях, до валових витрат відноситься тільки 85% вартості куплених товарів чи послуг, що збільшує суму податку на прибуток. Всі операції з резидентами офшорних юрисдикцій стають об'єктом підвищеної уваги з сторони уряду. Перелік офшорних юрисдикцій затверджений Кабінетом Міністрів України розпорядженням «Про перелік офшорних зон» від 23.02.2012 р. № 143-р. (див. табл. 6.1). У наступні роки в цей список вносилися певні доповнення та робилися деякі виключення.

Таблиця 6.1.

**Перелік офшорних зон згідно з розпорядженням
Кабінету Міністрів України від 23.02.2012 р. № 143-р**

Регіон	Країни та залежні території
Британські залежні території	Острів Гернси. Острів Джерсі. Острів Мен. Острів Олдерні.
Близький схід	Бахрейн
Центральна Америка	Беліз
Європа	Андорра. Гібралтар. Монако.
Карибський регіон	Ангілья. Антигуа і Барбуда. Аруба. Багамські Острови. Барбадос. Бермудські Острови. Британські Віргінські Острови. Віргінські Острови (США). Гренада. Кайманові Острови. Монтсеррат. Нідерландські Антильські Острови**. Пуерто-Ріко. Сент-Вінсент і Гренадіни. Сент-Кітс і Невіс. Сент-Люсія. Співдружність Домініки. Теркс і Кайкос.
Африка	Ліберія. Сейшельські Острови.
Тихоокеанський регіон	Вануату. Маршалові Острови. Науру. Ніуе. Острови Кука. Самоа.

* Складено на основі розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.02.2012 р. № 143-р

** Нідерландські Антильські острови після 2012 р. розпалися на кілька окремих держав та залежних територій.

Українським підприємцям не слід забувати й про міжнародні списки офшорів, що складаються Міжнародною міжурядовою групою з розробки фінансових заходів по боротьбі з відмиванням грошей (ФАТФ), а також Організацією економічного співробітництва та

розвитку (ОЕСР), щоб не потрапити під санкції цих організацій. Крім того, Кабінет Міністрів України в травні 2015 р. відніс 76 країн та залежних юрисдикцій до переліку країн, операції з резидентами яких контролюються, оскільки у них значно менший податок на прибуток підприємств, ніж в Україні. Значні сподівання українською владою покладаються на реалізацію плану BEPS, що допоможе суттєво обмежити вивіз капіталу з нашої країни в офшори.

Проблемою є те, що банківська система України поки неналежним чином виконує нормативні вимоги щодо боротьби з незаконним виведенням коштів в офшори. Про це, зокрема, свідчить скандал з виведенням коштів в офшори з Приватбанку його колишніми власниками, в результаті чого українська влада була змушена його націоналізувати в кінці 2016 р. та докапіталізувати на суму більше 150 млрд грн.. Загалом, на початку 2016 р. на Всесвітньому Давоському форумі банки України були визнані найгіршими у світі. Їх надійність була оцінена найнижчим показником: 140 з 140. Робота голови Національного банку України **В. Гонтареві** була також оцінена дуже низько: в 2015 р. вона увійшла в «десятку» найгірших голів центральних банків в світі. У той же час МВФ досить високо оцінив діяльність **В. Гонтареві** на цьому посту, оскільки у наступні роки їй вдалося ліквідувати багато банків, які займалися відмиванням грошей, та провести націоналізацію Приватбанку. Банкротство останнього в 2016 р. могло б спричинити колапс не тільки банківської системи України, а й загальну соціально-економічну кризу. Водночас, до сьогодні колишні власники судяться з НБУ щодо здійсненої націоналізації Приватбанку, яка, на їх думку, була проведена незаконно. Час покаже, хто з них був правий, але МВФ попередив нову владу України, що у випадку повернення Приватбанку колишнім власникам він перестане кредитувати нашу країну, оскільки МВФ не може надавати пільгові кредити країнам, у яких відбувається розкрадання коштів у таких небачених масштабах. Взагалі ж **І. Коломойського** та пов'язаних з ним осіб підозрюють у виведенні з України та відмиванні грошей на суму більше 560 млрд грн. Відповідні судові справи проти них йдуть у кількох країнах світу, зокрема й в США.

Запитання для самоперевірки

1. Що таке офшор?
2. Що таке фінансовий офшор?

3. Які країни та залежні території визнаються в Україні офшорами?

4. В чому полягає зміст фінансової офшорної діяльності ?

5. Як Кабінет міністрів України бореться з виведенням кошів в офшори?

6. За якою ознакою формується перелік країн, операції з резидентами яких контролюються в Україні?

РОЗДІЛ 7. ФІНАНСОВІ ОФШОРИ ЯК ЗАСІБ ПРИХОВУВАННЯ КАПІТАЛУ ТА МІНІМІЗАЦІЇ ОПОДАТКУВАННЯ

7.1. Фінансові офшори як засіб оптимізації оподаткування

Ті чи інші офшорні центри спеціалізуються на окремих видах діяльності: торгівлі, судно володінні, інвестиціях, страховому чи банківському бізнесі, але більшість із них є фінансовими офшорами. Тому аналіз їх діяльності вимагає особливої уваги. Вони представляють особливу проблему для фінансово-економічної безпеки держави, оскільки через них, крім всього іншого, відбувається «відмивання» значних сум «брудних грошей», зокрема й в крипто валюті. До фінансових офшорів насамперед відносяться ті країни та залежні юрисдикції, в яких пільгові податкові та інші пільгові умови діяльності надаються банкам, інвестиційним фондам, страховим компаніям, різного роду трастам тощо. До офшорних банків відносяться банківські установи, які діють в одній із офшорних зон. Їх особливість полягає в тому, що вони надають послуги виключно нерезидентам офшору. Клієнтами такого банку можуть бути громадяни будь-якої країни, де зареєстрований офшорний банк. До переваг офшорних банків відносяться наступні: широкий перелік податкових пільг; відсутність валютного контролю та банківського регулювання на місцевому рівні; невеликі адміністративні та засновницькі витрати; гарантія конфіденційності; професійне управління капіталом банку; мультивалютна маневреність вкладів (можливість для клієнтів вкласти гроші у різні офшорні банки). Фінансові офшорні юрисдикції є більш захищеними, оскільки працюють, як правило, у стабільному фінансовому полі, що робить їх гарантими захисту інтересів клієнтів, тому що в іншому випадку вони постраждають у першу чергу від форс-мажорних обставин.

Загалом, фінансовий **офшор** являє собою метод податкового планування, при якому в законодавстві офшорних країн чи залежних юрисдикцій встановлюється повне або часткове звільнення від оподаткування для підприємств, що належать іноземним особам. Особливістю фінансової офшорної юрисдикції є поширення пільгового податкового режиму виключно на **нерезидентні компанії**, які не здійснюють діяльність на території юрисдикції і, що найважливіше,

на забезпечення ефективного режиму фінансової діяльності. Основними перевагами для власників при використанні фінансових офшорних компаній є: досягнення анонімності, конфіденційності; низькі податки або їх відсутність; прибуток/капітал у твердій валюті в надійних банках і стабільній країні; банківські рахунки в будь-якій валюті; можливість вільного використання валюти; ефективна і недорога банківська система; відсутність контролю валютного обміну; можливість законного володіння нерухомістю за кордоном.

Фінансові офшорні зони завжди цікавили підприємців як спосіб приховування капіталу, а потім вже як спосіб оптимізації оподаткування. Сьогодні понад 25% світового капіталу і майже 60% фінансових потоків у світі проходить через офшорні зони. Разом з тим завдяки їм кожного року «відмивається» до 600 млрд. дол. США незаконних грошей і з кожним роком ця сума збільшується на декілька мільярдів. Зокрема, за даними зарубіжних ЗМІ, найбільша світова компанія (за капіталізацією) **Apple** вивела в офшори в 2012 р. 94 млрд. дол. США, не сплативши внаслідок цього 11 млрд. дол. США податків. Це дозволило знизити податкове навантаження на доходи фірми до 2%. Тому у багатьох країнах світу проти цієї фірми розпочалися податкові розслідування, що призвело до значного падіння капіталізації компанії.

Внаслідок оптимізації оподаткування з використанням занижених цін суми недоотриманих розвиненими державами податкових платежів тільки впродовж 2005–2019 рр. обчислювалися сотнями мільярдів доларів. Метод маніпулювання цінами між пов'язаними компаніями є одним з найпопулярніших способів оптимізації оподаткування в світі. Його відрізняє абсолютна законність для платника податків. Для обмеження подібних операцій законодавством і правовими доктринами багатьох країн передбачена можливість податкової перекваліфікації операцій платника податків, виходячи з їх суті, а не правової форми, що важливо врахувати в Україні при удосконаленні Податкового кодексу. Разом з тим, треба пам'ятати, що поки в світі відсутня ефективна модель протидії оптимізації оподаткування шляхом маніпулювання трансфертними цінами.

Фінансовий офшор — найефективніший на сьогодні метод **податкового планування**. Цей метод будується на законодавчій базі багатьох країн і є дуже важливою і невід'ємною частиною світової фінансової системи, оскільки дедалі більше компаній і приватних

осіб вибирають безподаткову альтернативу. Цінність офшору полягає в абсолютно законному переміщенні капіталу в політично і фінансово стабільні та безпечні країни. Складна політична та економічна ситуація в Україні в 2014–2019 рр. змушує бізнесменів виводити свої кошти з України в офшори. Крім того, у нашій країні існують не зовсім сприятливі умови для ведення бізнесу.

Саме великий український бізнес найефективніше уникає **податкового тягара**, використовуючи зазвичай із цією метою відпрацьовані схеми з використанням офшорних зон. Утім, відкриття офшорних компаній на сьогодні вже не є занадто дорогим і екзотичним способом ухиляння від податків і для середнього та малого вітчизняного бізнесу. Українські підприємці перебувають серед лідерів за кількістю створених офшорних компаній. Найімовірніше, невдовзі українці можуть стати свідками масового відкриття офшорних компаній і малими підприємцями, зокрема роздрібними торговцями. Тому нашій державі вкрай необхідно швидко реформувати податкову систему та лібералізувати економіку.

Є широкий спектр офшорних операцій, які обслуговують найрізноманітніші потреби фізичних і юридичних осіб. До їх числа входить використання для розрахунків корпоративних дебетових і кредитних карток, відкритих на ім'я офшорної компанії. Через офшорні фірми можна отримати доступ до кредитних ресурсів іноземних банків, до міжнародного ринку депозитів і послуг з управління капіталом та інвестиціями. У власника офшорної фірми з'являється широкий вибір фінансових посередників і схем роботи. Тому фахівцям з державної безпеки досить непросто відслідкувати ці схеми та їх прикрити. Проблемаю є й те, що подібні схеми розробляють та контролюють висококласні спеціалісти, оплата праці яких в десятки разів перевищує оплату праці представників фінансових державних контролюючих органів.

7.2. Особливості використання податкового планування у нетипових офшорах.

В цілому, в світі нараховується більше 300 зон, які мають пільгове оподаткування. Зони, які надають можливість реєстрації нерезидентами компаній з пільговим оподаткуванням, можна класифікувати за різними ознаками. Так, компанія, що не сплачує податки в країні реєстрації, вважається офшорною компанією, а та компанія, що спла-

чує податки за пільговими ставками, називається напівофшорною. Відповідно, країни, що звільняють нерезидентів від сплати податків, називають типовими офшорами, а країни, що надають нерезидентам пільги з окремих податків та зборів, вважаються нетиповими офшорами. До останніх відносять й такі розвинуті країни, як **Австрія, Швейцарія, Бельгія, Нідерланди, Люксембург, Данія.**

При поверненні в **Австрію** з офшорних центрів діє закон про привілеї, що стосуються як реемігрантів, так і осіб, які протягом десяти останніх років не мали свого житла в Австрії та мають намір його тут придбати. Такі пільги надаються Міністерством фінансів на три роки з можливістю їх продовжити до 10-ти років. Вони стосуються насамперед прибуткового та майнового податків на іноземні доходи, причому податки, при наданні пільг на такі доходи, становлять 50%. Разом з тим, в Австрії діє жорстке покарання за відмивання грошей. Зокрема, згідно статті 165 «Відмивання грошей» Кримінального Кодексу країни цей злочин карається позбавленням волі від 1 до 10 років. А відповідно до статті 302 «зловживання владою» Кримінального Кодексу Австрії покарання може бути у вигляді позбавлення волі від 6 до 5 років. За цими статтями, зокрема, на початку 2015 р. були висунуті звинувачення українському бізнесмену А. Ключеву (колишньому главі Адміністрації экс-президента України В. Януковича), який (разом з братом) володіє в Австрії низкою компаній, які контролюють сонячну енергетику в Україні, а також володіє дорогою нерухомістю.

У **Бельгії** не обкладаються ПДВ банківські, страхові, фінансові послуги, що стимулює розвиток фінансового сектора в країні. В країні існує сприятливий інвестиційний клімат, вона уклала широку мережу договорів про уникнення подвійного оподаткування (більше, ніж з 80-ма країнами), її банківська система є дуже надійною. Податкова система країни сприятлива для проживання заможних людей із за кордону, оскільки в Бельгії немає податку на власність, податку на чистий капітал, податку на приріст капіталу, що розподіляється по акціям. Топ-менеджери та директори компаній, які мають вид на проживання у Бельгії, вважаються іноземцями і податками обкладаються тільки ті їх доходи, які отримані в Бельгії. В країні не існує податку на багатство, тому зелена приміська зона Антверпена заселена багатими жителями Нідерландів. До Бельгії переселився й відомий у всьому світі французький актор Жерар Депардье, оскільки в Франції в 2012 р. було заплановане введення 75 %-го податку на великі

доходи. В 2013 р. цей актор отримав громадянство Росії, відмовившись від громадянства Франції.

У **Нідерландах**, якщо дивіденди отримує резидент ЄС, ставка податку з них знижується з 25% до 15%, а у деяких випадках — до 0%. В країні не обкладаються ПДВ банківські, страхові, фінансові послуги, що стимулює розвиток фінансового сектора в країні. В країні існує сприятливий інвестиційний клімат, вона уклала широку мережу договорів про уникнення подвійного оподаткування. Це стало причиною реєстрації в цій країні офшорних компаній такими українськими олігархами, як Р. Ахметов, І. Коломойський та іншими відомими бізнесменами з України. Разом з тим, в останні роки у Нідерландах посилюється боротьба з відмиванням грошей, насамперед за допомогою криптво валюти.

У **Люксембурзі** звільнені від ПДВ банківські, страхові та фінансові послуги, що перетворило країну в один з банківських центрів світу, де реєструється значна частина офшорних компаній. Тому до влади Люксембургу є певні зауваження з боку Європейської Комісії щодо діяльності в країні ряду найбільших компаній світу, яким влада Люксембургу надала значні податкові привілеї, що суперечить нормам ЄС. Ряд із них змушені були заплатити значні штрафи.

Велика Британія в останні роки також перетворюється в нетиповий офшор (особливо — Лондонський Сіті, на який припадає десята частина всіх сплачених податків країни). Вона приваблює дедалі більше транснаціональних компаній (ТНК) до переходу під англійську юрисдикцію, оскільки там можна потрапити під ставку корпоративного податку в розмірі 3,3%, яку Велика Британія ввела з 2013 р. (в 2008 р. вона складала 34,6%). Це призвело до того, що в країні стали відмиватися у великих обсягах «брудні гроші» з усього світу, а також з України. За підрахунками **Національної агенції боротьби зі злочинністю (НСА)**, щороку через британські банки відмиваються сотні мільярдів фунтів стерлінгів з-за кордону, значна частина яких надходить від політиків та пов'язаних з ними осіб. Ліберальні правила, що стосуються власності підлаштовані під багатих іноземців. Зокрема, в Лондоні має дуже дорогу нерухомість Р. Ахметов, найбагатший український олігарх.

Данія. Дорога респектабельна юрисдикція. Підходить для реєстрації холдингів. В Україні не вважається офшором. Особливістю Данії є високі податки на бізнес. Водночас певні пільги мають компанії, які

надають фінансові послуги. Негативно на фінансову привабливість Данії вплинув скандал щодо Банку Данії, який був замішаний у відмиванні брудних грошей із Росії.

Сьогодні великим попитом користуються юрисдикції, які не є класичним офшором, але в них існує можливість використання звичайної компанії, подібної до товариства з обмеженою відповідальністю із **сабстенсом** (звітністю, оподаткуванням, реальним офісом тощо). Найбільш популярними такими юрисдикціями є: Велика Британія, Грузія, Ірландія, Естонія, Кіпр, Угорщина, Болгарія, Румунія. Компанії із сабстенсом дозволяють відкрити корпоративний рахунок у тій країні, де зареєстрована сама компанія, що є характерною ознакою існування реальної компанії з точки зору податкової прозорості. Друга ознака реальності існування компанії — здача звітності та сплата деякої суми податку. Третя ознака — наявність реального офісу, співробітників, директора, оренди, комунальних платежів за орендоване приміщення, унікальність бізнес-адреси тощо. Все це і характеризує таке поняття як **сабстенс**, тобто реальне наповнення бізнесу. Це важливо, оскільки банки все частіше у своїх клієнтів питають про сабстенс.

Запитання для самоперевірки

1. В чому полягають особливості фінансової офшорної діяльності в Бельгії?
2. В чому полягають особливості фінансової офшорної діяльності в Нідерландах?
3. В чому полягають особливості фінансової офшорної діяльності в Австрії?
4. В чому полягають особливості фінансової офшорної діяльності в Люксембурзі?
5. В чому полягають особливості фінансової офшорної діяльності у Великій Британії?
6. Яким чином Велика Британія бореться з відмиванням «брудних грошей»?

РОЗДІЛ 8. ВИДИ ОФШОРНИХ КОМПАНІЙ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ ДЛЯ ФІСКАЛЬНОЇ ОПТИМІЗАЦІЇ

8.1. Класичні офшорні компанії та компанії, зареєстровані у низько податкових юрисдикціях

Головна вимога юрисдикції, де дозволено реєстрацію таких компаній, — це ведення діяльності за межами країни реєстрації. На відміну від місцевих підприємців, офшорна компанія у країні реєстрації повністю звільнена від сплати податків або сплачує низькі фіксовані податки. Власником такої компанії є президент; при цьому бухгалтерська звітність не надається, і компанія найчастіше сплачує лише фіксоване щорічне мито.

Як правило, **класичні офшорні компанії** реєструються в невеличких державах, на островах із невисоким рівнем розвитку власної економіки, але з досить високою політичною стабільністю (на Багамських Островах, Британських Віргінських Островах, Вануату, Сейшельських Островах, у Белізі, Панамі, Домініці, Сент-Вінсенті і Гренадинах). Зазвичай у таких країнах не ведеться реєстр акціонерів і директорів, конфіденційність володіння такими компаніями дуже висока. Тому їх найчастіше використовують як сейф для фінансових трансакцій. В цьому плані показовою є справа щодо «БТА Банку», який використав як офшор Панаму.

Компанії, зареєстровані в низько податкових юрисдикціях

У цих країнах зазвичай надаються істотні податкові пільги для певних типів компаній. Нижчий рівень конфіденційності і фінансові втрати компенсуються вищим престижем у світі. Ці держави, а отже й компанії, зареєстровані в цих країнах, мають доволі високий авторитет у міжнародній спільноті, не розглядаються як офшори і, за дотримання певних умов, можуть сплачувати податки у зниженому розмірі. Проходження щорічного аудиту і решта бухгалтерської звітності — обов'язкові. До країн та юрисдикцій із помірним оподаткуванням можна зарахувати насамперед Гонконг, Гібралтар, Люксембург, острів Мен, Мальту, Кіпр, Ірландію та ін.

До офшорних територій, які активно розвиваються в останні десятиліття, відноситься **острів Мен**. За конституцією він є самовряд-

ною територією у Сполученому Королівстві. З середини 70-х років ХХ ст. острів було оголошено офшорним центром. Поступово острів Мен перетворився на один з найважливіших фінансових центрів Європи. Фінансовий сектор забезпечує 25% національного доходу острова. На острові відсутній валютний контроль, клієнтам забезпечується секретність ведення операцій. На острові відсутні податки на переказ капіталу, на додатковий дохід, на реєстрацію, на майно, на прибуток від реалізації, на спадщину та дарування.

Острів Мальта розташований в центральній частині Середземного моря, на перетині морських шляхів, між головними портами регіону. Таке вигідне географічне положення перетворило його на центр міжнародної торгівлі. До того ж, на Мальті успішно розвивається легка і харчова промисловість, судноремонтна індустрія, виробництво електроніки і медичного устаткування. Заснування на Мальті іноземних компаній не пов'язане з якими-небудь труднощами. При створенні мальтійської компанії спеціальний дозвіл необхідно одержувати тільки банкам, страховим компаніям і корпоративним фондам. Офшорні іноземні організації на Мальті підрозділяють на міжнародні торгівлі (Trading — ІТС) і міжнародні холдингові (International Holding Companies — ІНС) компанії. При оподаткуванні корпорацій, інкорпорованих на Мальті, застосовується **принцип резидентства**. Інші компанії сплачують тут податки за **принципом територіальності**. Мальта уклала угоди про звільнення подвійного оподаткування з такими країнами, як: Австралія, Австрія, Бельгія, Болгарія, Велика Британія, Угорщина, Німеччина, Данія, Індія, Італія, Канада, Кіпр, Китай, Корея, Лівія, Люксембург, Малайзія, Нідерланди, Норвегія, Пакистан, Польща, Румунія, Фінляндія, Чехія, Швеція, Південна Африка.

В останні роки для відкриття офшорних компаній активно використовується **Естонія**, у якій застосовується податок на виведений капітал. Відповідно, всі інвестиції, вкладені у виробництво, не обкладаються податками. Відкриття бізнесу в країні займає половину робочого дня. Завдяки сучасним технологіям усі бюрократичні процедури можна пройти через Інтернет. Найбільш вигідним для інвестування в Естонію є товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ). Його статутний фонд не може бути меншим ніж 2500 євро. На момент реєстрації товариства наявність сформованого статутного фонду не є обов'язковою. Формувати статутний фонд дозволено протягом трьох років. Внесок до нього може бути як у грошовій, так і в майновій

формі. Засновниками ТОВ можуть бути від однієї до 10 фізичних чи юридичних осіб. У керівний орган ТОВ — правління можуть входити від однієї до п'яти осіб. Звітність подають один раз на рік за результатами фінансового року. Власнику чи керівнику такої компанії дозволено управляти ТОВ як безпосередньо з Естонії, так і дистанційно. Він може гарантовано отримати робочу візу «Д» на тривалий час чи вид на проживання в країні. Ці документи дають можливість жити й працювати як в Естонії, так і в іншій державі ЄС. Із початку ХХІ ст. Естонія виділяє значні кошти на інформатизацію країни, у тому числі й на інформатизацію державного управління. За рівнем сприйняття корупції Естонія у 2010 р. займала 26 місце у світі, чому посприяло введення «електронного уряду». Тепер цей досвід переймають усі держави світу.

Найкраще для бізнесу й отримання посвідки на проживання в **Словаччині** підходить товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ). Власник ТОВ може в Словаччині постійно не перебувати, а лише мати в країні діючу фірму. Йому дозволено займатися бізнесом у всіх країнах ЄС, Росії та СНД. Головне, щоб фірма платила податки в Словаччині. Жорстких вимог до обсягу її господарської діяльності та мінімуму сплачених податків не існує. Важливим питанням під час заснування чи при купівлі готової фірми у формі ТОВ є посада її директора, оскільки її може обіймати лише громадянин Словаччини чи іноземець, який має вид на проживання в країні. Директор несе повну відповідальність за діяльність фірми. Іноземний власник, який живе в іншій державі, відповідальності за свою фірму в Словаччині не несе. Водночас засновник не може отримати вид на проживання в Словаччині, якщо він не є директором фірми в цій країні. Тому все частіше іноземці, які хочуть отримати вид на проживання в Словаччині, купують готову фірму.

Угорщина ще з кінця 80-х років ХХ ст. фактично стала нетиповим фінансовим офшором, створивши для іноземного капіталу дуже привабливі податкові умови. На початку 90-х років ХХ ст. на країну припадало до половини всіх інвестицій у Східну Європу. Угорщина — одна з небагатьох держав Східної Європи, у якій до кризи 2008–2009 рр. був створений максимально сприятливий клімат для залучення іноземних інвестицій як у виробничу, так і в невиробничу сферу. Ця країна викликала зростаючий інтерес із боку транснаціональних корпорацій, які утворювали в Угорщині свої фірмові структури,

що використовуються в міжнародному податковому плануванні. В Угорщині усунуто які-небудь обмеження для заснування компаній, а також на іноземну участь у них. Найпоширенішими організаційно-правовими формами компаній є: компанія з обмеженою відповідальністю; акціонерне товариство.

Не дивлячись на те, що США не є офшорною юрисдикцією, але в штаті **Делавер** дозволяється реєструвати безподаткові компанії. Цей штат визнається офшором в Білорусії, в Росії, в Узбекистані, а в Україні — ні. Ні один інший штат США не має таких гнучких законів, як Делавер. Цей штат вважається корпоративною столицею США, оскільки в ньому зареєстрована кожна третя компанія, яка котирується на Нью-Йоркській фондовій біржі. В штаті Делавер також функціонує відділення компанії American Express, яке емітує кредитні картки в Європі. Як мінімум два офшорних центри — Ліберія і Панама — прийняли свої закони про компанії, скопіювавши відповідне законодавство штату Делавер.

Як у будь-якому штаті США, в Делавері можлива реєстрація індивідуального підприємства, повного товариства, командитного товариства, корпорації, а також компанії з обмеженою відповідальністю. В штаті Делавер діє Акт про компанії з обмеженою відповідальністю (Act of limited Liabilities Companies), який дозволяє реєстрацію компаній, що поєднують риси партнерства та корпорації (скорочено LLC). LLC вдало поєднують в собі переваги оподаткування як партнерства з обмеженою відповідальністю та анонімністю учасників, як в корпораціях. Згідно законодавства штату Делавер, у ньому дозволяється існування зареєстрованій компанії без реєстрації в податкових органах США, що дозволяє не здавати звітів та не сплачувати податків.

Переваги LLC в штаті Делавер (у випадку постановки на податковий облік). Якщо засновниками LLC є нерезиденти США, то прибутковий податок сплачується тільки з доходів, отриманих на території США. Таким чином, LLC, зареєстрована нерезидентами США, не повинна сплачувати податки в США, якщо не отримує доходів на їх території. Робота та управління LLC регулюється письмовою угодою між її власниками, яка не повинна бути публічно зареєстрованою чи розкритою перед Відділом корпорацій штату Делавер. Статус LLC штату Делавер дозволяє учасникам компанії довільно визначати свої відносини в цій угоді. Закон встановлює правила тільки для тих аспектів угоди, з яких її учасники не змогли

порозумітися. Хоча законодавство штату Делавер дозволяє учасникам LLC управляти нею, але воно не вимагає, щоб її власники обов'язково здійснювали управління нею. Крім того, згідно законодавства штату Делавер, ні управляючі, ні власники не несуть особистої відповідальності за борги чи зобов'язання LLC штату Делавер. Особиста відповідальність власників та керівників цієї компанії обмежується сумами, вкладеними ними в компанію.

Переважна більшість власників делаверських компаній активно займається бізнесом по всьому світу без сплати будь-яких податків та без надання звітності ні в Делавері, ні в інших країнах світу, де вони отримують прибуток. Існуюче американське законодавство не дозволяє Управлінню внутрішніх доходів США передавати інформацію про доходи нерезидентів в їх країни.

Щорічна підтримка компанії та послуг зареєстрованого агента коштує 345 дол. США. Згідно законодавства штату Делавер, оплата повинна бути здійснена до першого червня. За несплату чи затримку платежів компанія може бути оштрафована на суму 100 дол. США плюс пеня в розмірі 1,5% в місяць. При несплаті збору протягом двох років компанія буде виключена з реєстру штату Делавер.

Особливості створення та функціонування корпорації штату Делавер. Корпорація (Corporation) — це тип комерційної структури, яка за своєю популярністю серед підприємців займає друге місце після LLC. Директорами компанії можуть бути тільки фізичні особи, резиденти будь-якої країни. Мінімальна кількість директорів — один. Дозволяється мати номінального директора. Вимог до посади секретаря компанії немає. Законодавство штату Делавер не вимагає фіксувати дані про акціонерів корпорацій в державних реєстрах. Надання даних про реального власника не вимагається. Стандартний декларований капітал для корпорації поділений на 1500 акцій без номінальної вартості. Вимог щодо сплати цього капіталу (або його частини) не існує. Найменування компанії повинно закінчуватися словами: Incorporated, Corporation, Company, Limited, Association, Foundation, Syndicate, Union чи аббревіатурою: Inc, Corp, Co, Ltd, Gmbh та іншими. Без отримання відповідних ліцензій не може бути зареєстрована компанія, назва якої має слова: Bank, Insurance, Trust, University, College та інші. Щорічний звіт здається першого березня року, який наступає за роком реєстрації. Компанії, що мають номер платника податків, повинні здавати свій фінансовий звіт. Оподаткування корпорацій, що

мають номер платника податків, здійснюється за ставками 15–39%. Корпорацію можна зареєструвати за 2–3 робочих дні. Можливе придбання готової компанії. Вартість такої компанії складає 890 дол. США, включаючи повну юридичну підтримку та номінальний сервіс за один рік. 570 дол. США коштує оплата юридичної адреси в штаті Делавер, внесення державного мита та оплата за номінальний сервіс за один рік.

Ліберія розташована в західній Африці між Кот-д’Івуаром і Сьєрра Леоне, має берегову межу з Північним Атлантичним океаном. Вона відома як офшор, який надає послуги країни «зручного прапора» для судновласників багатьох країн світу. Разом з тим, досить часто Ліберія попадає в «чорні» списки міжнародних організацій за неналежну боротьбу з відмиванням брудних грошей, за високий рівень корупції в країні, що відлякує потенційних інвесторів. Влада країни старається боротися з цими негативними явищами. Ліберійські компанії насамперед використовуються для інвестування в різні країни світу та для оптимізації оподаткування.

В законі про компанії Ліберії, який багато в чому базується на законі про корпорації США, передбачена можливість створення підприємств таких організаційно-правових форм, як: зареєстрована підприємницька компанія; компанія з обмеженою відповідальністю; партнерство з обмеженою відповідальністю; закрита фондова компанія; некомерційна корпорація; іноземне морське підприємство

Реєстратором компаній в Ліберії є трастова компанія Liberian International Ship and Corporate Registry (LISCR), яка будучи уповноваженим агентом Міністерства закордонних справ Ліберії здійснює реєстрацію всіх підприємств, веде їх облік і реєстр, а також надає зареєстровану адресу для всіх без виключення компаній з іноземними інвесторами. В даний час LISCR має два розгорнені офіси — в США і Швейцарії і адміністративні офіси — в Греції, Гонконзі і Лондоні. LISCR також здійснює різні адміністративні функції місцевого зареєстрованого агента, а саме, проводить зборів від імені акціонерів компаній, готує протоколи і надає інші послуги. Реєстрація і виписка всіх необхідних документів відбувається дуже оперативно, а при узгодженні назви компанії і статутної діяльності, всі формальності не займають більше 24-х годин.

В статуті ліберійського підприємства немає необхідності уточнювати цілі — достатньо лише вказати, що компанія не вестиме якої-небудь забороненої законом діяльності, до якої в Ліберії відноситься

банківська, страхова, фондова діяльність і казино. В Ліберії немає обмежень по громадянству і місцю мешкання посадовців, директорів і акціонерів підприємств. Директори і акціонери нерезидентних підприємств в Ліберії можуть бути юридичними і фізичними особами.

Компанії мають право випускати як іменні акції, так і на пред'явника. Якщо компанія випускає акції на пред'явника, то в статуті підприємства повинно бути обумовлено, яким чином власникам цих акцій вручать необхідні повідомлення, які, якщо не вручаються особисто, то можуть, наприклад, бути відправлені зареєстрованою поштою за адресами, заздалегідь вказаними акціонерами. Проведення зборів акціонерів і директорів, а також зберігання записів підприємства допускається в будь-якій частині світу. В ліберійській корпорації обов'язкова наявність, як мінімум трьох директорів, якщо тільки кількість акціонерів корпорації не менше трьох. Якщо ж кількість акціонерів корпорації менше, ніж три, то в цьому випадку кількість директорів також може бути менше трьох, але не менше кількості акціонерів.

Шрі-Ланка (колишній Цейлон) — острівна держава з населенням біля 21,3 млн. осіб. Столиця цієї офшорної зони — м. Коломбо, яке є одним з найбільших портових міст Індійського океану. Основними організаційно-правовими формами підприємств в країні, які можуть зацікавити потенційних інвесторів, є: замкнена компанія з обмеженою відповідальністю; відкрита компанія з обмеженою відповідальністю; народна компанія; партнерство; спільне підприємство; холдинг; дочірні компанії; офшорні компанії.

Значні пільги країна надає іноземним інвесторам, щоб скоріше подолати наслідки громадянської війни на острові. Зокрема, для них відсутні обмеження на володіння акціями, а сплачувані дивіденди не обкладаються податками. На них не поширюються і валютні обмеження. Іноземні інвестори можуть звільнитися від оподаткування на термін до 10-ти років в залежності від характеристики інвестиційного проекту. Після цього терміну можна розраховувати ще й на пільгове оподаткування терміном на 5-ть років. Імпорт будівельних матеріалів, обладнання та сировини звільняється від ввізного мита. Експорт готових продуктів та напівфабрикатів звільняється від вивізного мита. Особливе місце серед інвестиційних проектів займають проекти з розвитку курортних зон.

Основними перевагами реєстрації офшорної компанії в Шрі-Ланці є наступні: стабільність економічної та політичної системи

країни, чітке та прозоре законодавство; уряд офшору на всіх рівнях активно підтримує прогресивний напрям у розвитку бізнесу; довгострокові інвестиції заохочуються, іноземним інвесторам надається сприяння зі сторони держави; витрати на обслуговування та забезпечення функціонування бізнесу в Шрі-Ланці суттєво нижчі, ніж в інших країнах; оренда офісу офшорної компанії, вартість комунікаційних послуг мають тенденцію до зниження.

Султанат Бруней розташований в Південно-Східній Азії, має кордон з Малайзією. В 1984 р. країна завоювала незалежність. Форма правління — конституційна монархія. Главою держави та уряду є султан. Населення країни складає біля 400 тис. жителів. В країні дозволяється функціонування офшорних компаній. Статутний капітал офшорної компанії складає 50000 дол. США та може бути встановлений у будь-якій валюті. Вимоги про сплату статутного капіталу відсутні. Додаткова оплата за більший розмір акціонерного капіталу не вимагається. Офшорній компанії дозволений випуск будь-яких акцій, крім акцій на пред'явника. Офшорні компанії в Брунеї не сплачують податок на прибуток, на приріст капіталу, гербовий збір, інші прями податки. Для телекомунікаційних та компаній, які займаються електронною комерцією, встановлені тільки гербові збори.

Офшорні компанії, зареєстровані в Брунеї, щорічно дають в бюджет країни 5,22 млн. дол. доходів у формі ліцензійних та реєстраційних мит. Державне мито в перший рік існування офшорної фірми складає 500 дол. США, а потім — 400 дол. США щорічно. На сьогодні вже існує більше 8000 брунейських компаній міжнародного бізнесу, створеними агентами — реєстраторами, які ліцензовані Брунейським міжнародним фінансовим центром. Зараз існує біля десятка зареєстрованих агентів, що допомагають узаконити в Брунеї різні офшорні фірми.

Бруней має угоду з Китаєм та Великою Британією про уникнення подвійного оподаткування компаній, що здійснюють міжнародну діяльність.

Корпоративне законодавство Брунею включає в себе Закон про Міжнародні підприємницькі компанії від 2001 р. із змінами від 2003 р. Органом корпоративного нагляду є Міжнародний фінансовий центр Брунею при Міністерстві фінансів. Для офшорних компаній необхідна наявність зареєстрованого офісу на території Брунею. В офісі повинні зберігатися протоколи та реєстри акціонерів, директорів, секретарів,

облігацій, закладних та зобов'язань. Назва офшорної компанії не повинна бути ідентичною чи подібною до вже існуючих.

Структура управління офшорною компанією повинна включати як мінімум одного директора. Директорами офшорної компанії можуть бути як фізичні, так і юридичні особи, які є резидентами будь-якої країни. Дозволяються й номінальні директори компаній. Секретарем офшорної компанії можуть бути як фізичні, так і юридичні особи. Мінімальна кількість акціонерів на момент реєстрації офшорної компанії — один. Дозволяються й номінальні акціонери: фізичні та юридичні особи будь-якої країни. Обов'язковими є щорічні збори акціонерів, але відсутня вимога до місця таких зборів. Офшорні компанії зобов'язані надавати у фінансові органи Брунею звіт про комерційну діяльність за минулий календарний рік.

Офшорній компанії заборонена на території Брунею наступна діяльність: операції з резидентами Брунею; володіння землею на території юрисдикції; банківська та страхова діяльність; діяльність з надання зареєстрованого офісу та діяльність зареєстрованих агентів і ліцензованих трастових управляючих; будь-яка діяльність на території Брунею. Якщо компанія не користується такими видами ліцензій як страхові чи банківські, то вона може не здавати аудиторського та бухгалтерського звітів.

8.2. «Оншорні компанії»

До цього типу можна зарахувати компанії, зареєстровані в державах зі звичайним (або навіть високим) оподаткуванням, які широко застосовуються в агентських схемах, у побудові холдингових структур, а також для використання договорів про уникнення подвійного оподаткування. Зазвичай у таких країнах щорічно треба проходити аудит і здавати звіти. Проте певні організаційно-правові форми дозволяють їм спокійно існувати, платячи тільки фіксовані збори.

Наприклад, законодавство багатьох країн Європи містить норми, що дозволяють проводити ділові операції офшорного типу. При цьому деякі з них дозволяють відступити від «класичних» офшорних принципів. Зокрема, у низці юрисдикцій звільненням від податків компаніям дозволяється мати офіс, який реально функціонує. Наприклад, у такій респектабельній країні як Швейцарія певному типу фірм у деяких кантонах дозволяється проводити офшорні операції, навіть якщо вони мають там офіс і персонал (податкові втрати при цьому не

усуваються повністю, але багатократно знижуються). Цим, наприклад, у свій час скористалася російсько-українська фірма «**Росукренерго**», яка була посередником з постачання газу з Росії та ряду інших країн до України. Вона зареєструвалася в кантоні Цуг, який відомий дуже пільговими умовами для міжнародних компаній. Один із співвласників цієї компанії — український олігарх Д. Фірташ — зареєстрував там й іншу свою компанію, хоча майбутнє його бізнесу знаходиться під питанням, оскільки США вимагає від Австрії (де він зараз живе) його видачі за підозрами у наданні хабарів.

Оншорні компанії використовуються як для ведення солідного бізнесу, так і для простого зберігання грошей. Із боку урядів цих держав контроль жорсткіший, ніж у попередніх випадках, ведеться реєстр директорів та акціонерів, але й престиж компаній набагато вищий. До таких країн належать: Велика Британія, Нова Зеландія, Швейцарія, Данія, Ліхтенштейн, Люксембург та ряд інших країн.

Швейцарія — провідна країна світу в банківській сфері, де діє помірне оподаткування. Найпопулярнішою в країні є така фірма як корпорація. Мінімальний розмір її акціонерного капіталу становить 100 тис. швейцарських франків. До федеральних податків відносяться 0,825%-ий податок на сукупний капітал фірми та прибутковий податок (3,6–9,8% від величини прибутку). Швейцарія користується популярністю серед корпорацій через дві пільги, які надаються на рівні кантонів. Перша пільга дозволяє практично звільняти від податку фінансовий прибуток від іноземних позичальників, наприклад, відсотки з позик, що й приваблює до окремих кантонів холдингові компанії. Друга пільга дозволяє значно знизити ставку корпоративного податку для трейдерів, які одержують більше 80% доходів з-за кордону. Для відкриття і реєстрації компанії у Швейцарії спеціальні дозволи необхідні лише при заснуванні банків, трастових і страхових компаній. Термін заснування компаній становить 4–6 тижнів.

Фінансове законодавство Швейцарії набагато ліберальніше від законодавства країн Європейського Союзу, що заохочує багатьох можливих людей із країн ЄС та всього світу зберігати свої кошти у цій державі. За швейцарським законодавством злочином «відмивання грошей» визнано: намагання перешкодити виявленню джерела чи місця укриття активів, запобігти конфіскації активів, які пов'язані зі злочином; приймання, депонування або допомогу в розміщенні чи

переведенні активів без належної перевірки особи їх власника. Однак за швейцарськими законами не є злочином ухиляння від сплати податків в інших країнах, тому іноземній поліції заборонений доступ до конфіденційної інформації швейцарських банків. Разом з тим, вона поступово перетворюється на країну, яка починає боротися з фінансовою злочинністю. Так, у свій час були викриті незаконні перекази до Швейцарії грошей колишнім прем'єр-міністром України П. Лазаренком. У березні 2009 р. швейцарський уряд оголосив про прийняття стандартів ОЕСР з обліку інформації при боротьбі з податковими правопорушеннями в банківській сфері, як у разі податкового шахрайства, так і разі ухиляння від сплати податків.

На початку 2013 р. офіс генерального прокурора Швейцарії повідомив, що в рамках кримінального розслідування про «відмивання» коштів у кількох швейцарських банках було заморожені рахунки. Розслідування ведеться за запитом фонду Hermitage Capital і пов'язане із загадковою смертю у московській в'язниці російського юриста Сергія Магнітського в 2009 р., який викрив ці схеми. Кому належать рахунки — не уточнюється, але вся західна преса говорить про те, що вони належать представникам керівництва Росії. За даними швейцарської преси, незадовго до початку 2013 р. федеральна прокуратура зажадала від кількох фінансових установ країни виписки з рахунків, а також заблокувала низку рахунків, зокрема в банку Credit Suisse. Як стверджують представники фонду Hermitage Capital, через цей банк відмивалися кошти, отримані в результаті незаконних дій співробітниками російської податкової служби.

Значне місце в офшорному бізнесі займає Ліхтенштейн, населення якого складає 32 тис. осіб. Разом з тим в країні зареєстровано понад 40 тис. іноземних фірм, які забезпечують понад 30% доходів бюджету країни. Таємниця банківських вкладів у Ліхтенштейні охороняється дуже суворо. Закон про екстрадицію на осіб, підозрюваних у здійсненні податкових злочинів, не поширюється. У 2008 р. у центрі скандалу опинився один із найбільших банків Ліхтенштейну — банк LGT. У ньому приховували гроші від податкових органів своїх країн (здебільшого через низку посередників) приблизно 1,5 тис. німців, французів, американців та ін. Після розкриття цієї афери на Ліхтенштейн почався чинитися значний міжнародний тиск. У березні 2009 р. ця країна погодилася на часткове послаблення банківської таємниці (якщо інформацію про вклади іноземців будуть вимагати контролю-

ючі органи відповідної країни при підозрі у вчиненні цими громадянами фінансових злочинів).

У Люксембурзі банківський сектор є однією з найважливіших галузей господарства. Банки Люксембургу використовують гнучкі правила для вкладників. Наприклад, десять вкладників можуть об'єднатися в так званий «Спеціальний фонд», роблячи вклад у розмірі 125 тис. євро, оскільки вкладники значних коштів отримують податкові пільги. У Люксембурзі закон про охорону банківської таємниці був прийнятий у 1981 р. відповідно до нього банки розголошують інформацію про клієнтів лише у разі відкриття на них кримінальної справи і наявності згоди міністра фінансів.

Разом з тим, банківський сектор Люксембургу має недоліки, пов'язані з непрозорістю банків, які нерезиденти з інших країн використовують для отримання незаконних доходів. Посередницькі банки, які розміщені в Люксембурзі та здійснюють міжнародні взаємозаліки з промислових платежів та контрактів, створили систему особистих рахунків «Клерстрім». Відомі політики й державні чиновники з різних країн можуть мати у ній непрозорі рахунки і отримувати на них комісійні від великих міжнародних компаній як подяку за лобювання їх інтересів. Тому керівні органи ЄС ставлять перед урядом Люксембургу питання про посилення контролю за діяльністю банків країни. Рецесія в ЄС негативно позначилася на фінансовій системі Люксембургу, оскільки тільки в 2012 р. було закрито більше 120 банківських установ.

На сьогодні проміжне становище у цій класифікації посідає **Кіпр** — найпопулярніший інструмент податкового планування українських бізнесменів, на якому, зокрема зареєстровані офшорні компанії українських олігархів Р. Ахметова, І. Коломойського та інших провідних бізнесменів з України. Після вступу 2004 року Кіпру в Європейський Союз у цій країні запровадили нове податкове законодавство, скасувавши всі розходження між звичайними резидентними та офшорними компаніями. Проте, незважаючи на зміни у правилах оподаткування Кіпру, рівень податкового навантаження там, як і раніше, залишається доволі низьким. Наприклад, ставка податку з прибутку до кризи 2013 р. становила лише 10%. Доходи від дивідендів і роялті також оподатковуються за невисокими ставками. Це відкриває перед зарубіжними компаніями можливості сплачувати невисокі прямі податки. Загальновідомим прикладом використання

кіпрських компаній-оболонок є будівництво багатьох об'єктів в Україні перед Євро-2012 подібною фірмою, зареєстрованою на острові на вчительку йоги, реально якою володів один з українських бізнесменів, який входив у найближче оточення экс-президента В. Януковича.

В Європі участь офшорних центрів у трансакціях на ринку капіталу стала загальноприйнятим способом ведення справ. А країни, що мають законодавство з валютного контролю і стурбовані впливом капіталу, накладають обмеження на трансакції з усіма нерезидентами, а не з резидентами з конкретних країн. У результаті перелічених дій з боку держави в Україні різко впав попит на реєстрацію компаній в офшорних зонах, включених у «чорний список» ФАТФ. Проте добитися радикальної зміни ситуації в цій сфері за допомогою вказаних обмежень буде досить складно. Практика показала, що починають активно використовуватися ряд маловідомих офшорних зон, що не потрапили в список Національного банку України. Водночас, треба взяти до уваги ряд недавніх заходів світового співтовариства щодо боротьби з офшорами, які можуть зробити використання невиконаним. Так, вже прийнято ряд міжнародних документів, які вводять **механізм обміну податковою інформацією** між країнами, учасниками якого стало більше 100 країн світу, зокрема й багато типових та нетипових офшорів. Україна приєднається до такого обміну в 2020 р. Крім того, вже почали діяти закони про **контрольовані компанії (КІК)**, згідно яких доходи КІК підлягають оподаткуванню у державі, податковим резидентом якої є особа, яка її контролює. Зазначені правила вже діють у багатьох країнах Європи, США, Росії. Також змінюється й поведінка банків, які тепер відверто відмовляються працювати з **компаніями-оболонками**, які мають будь-яку її ознаку з наведених: штучність, коли компанія існує лише на папері; коли компанія не веде господарської діяльності; коли компанія не платить податки; коли у компанії відсутній власний офіс та персонал (номінального директора та секретаря вже недостатньо); відсутність фінансової звітності у компанії; неможливість встановити реального бенефіціара компанії, оскільки банки вже не довіряють інформації, яку надають номінальні власники. Всі ці заходи ускладнять створення та використання офшорних компаній зарубіжними та українськими бізнесменами та можновладцями. Зокрема, вже не повториться випадок з українським мільйонером та політиком **Б. Колесніковим** (про що писали провідні ЗМІ світу), коли зареєстрована на вчительку йоги з Кіпру

його компанія отримала великі замовлення на будівельні роботи при підготовці до Євро-2012.

Загалом, як вважають експерти, якщо будуть повністю запроваджені заходи плану BEPS у всіх країнах світу, то офшорні компанії збережуться виключно як власники оформлених на них особистих активів, які не продукують доходу: яхт, літаків, нерухомість за кордоном. Водночас, проблемою є те, чи захочуть багато країн з офшорним статусом його змінити, оскільки це негативно позначиться на доходах їх громадян. Крім того, багато океанійських офшорів не будуть мати належних коштів для боротьби з підтопленням їх територій внаслідок глобального потепління клімату в результаті надмірних викидів парникових газів провідними країнами світу.

Запитання для самоперевірки

1. В чому полягають особливості фінансової діяльності класичної офшорної компанії?
2. В чому полягають особливості фінансової діяльності офшорної компанії у низько податкових юрисдикціях?
3. В чому полягають особливості фінансової діяльності банків в Швейцарії?
4. В чому полягають особливості фінансової діяльності банків в Люксембурзі?
5. В чому полягають особливості фінансової діяльності банків на Кіпрі?
6. В чому полягають особливості компанії-оболонки ?

РОЗДІЛ 9. КОРОТКА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОПУЛЯРНИХ ТИПОВИХ, НЕТИПОВИХ ТА НОВИХ ОФШОРІВ

9.1. Коротка характеристика популярних типових офшорів.

Гібралтар. Висока репутація. Зручна для реєстрації страхових компаній. В Україні вважається офшором. Вартість реєстрації та першого року утримання компанії — 2950 дол США. Щорічне її утримання в наступні роки — 2500 дол США. Законодавство Гібралтара передбачає можливість реєстрації підприємств всіляких організаційно-правових форм. Гібралтар є британською колонією, асоційованою з Європейським Союзом. Іспанія пред'являє права на Гібралтар, але політичне становище Гібралтару стабільне.

Відповідно до законодавства Гібралтара тільки підприємства, що належать резидентам Гібралтара, підлягають оподаткуванню на Гібралтарі. Таким чином, практично про всі компанії, зареєстровані в Гібралтарі іноземними юридичними і фізичними особами, можна говорити як про офшорні (нерезидентні) компанії. Центри управління і контролю, а також банківські рахунки офшорних компаній, як правило, знаходяться поза Гібралтаром.

Гібралтар вважають типовою європейською офшорною юрисдикцією, оскільки усі зареєстровані тут іноземні «пільгові» компанії платять дуже низькі податки. Ці компанії зобов'язані відповідати стандартним офшорним вимогам: їхнім власниками не можуть бути місцеві резиденти, а самі компанії позбавлені права вести господарську діяльність на території півострова.

Створені на Гібралтарі компанії виконують такі функції: торгово-посередницькі операції; холдингова діяльність у країнах ЄС; судоволодіння; володіння нерухомістю; управління інвестиційними фондами в європейських країнах.

Іноземні компанії користуються пільгами різного ступеня. Звільнені компанії можуть одержати звільнення від податків на 25-літній термін. Пільгові компанії зобов'язані платити податок на переказані з-за кордону доходи за ставкою 2–8%. Фізичні особи платять прогресивний прибутковий податок у 20% при доході 1500 ф. ст. і до 50% при доході понад 19 500 ф. ст., а також податок на спадщину до 25%.

Територія, як і всі інші типові офшорні зони, не має податкових угод з іншими країнами. Існує тільки одна угода про запобігання подвійного оподаткування між Гібралтаром і Великою Британією, яка є неофіційною.

Гонконг. Важлива юрисдикція для різних видів фінансових операцій. В Україні не вважається офшором. Вартість реєстрації та першого року утримання офшорної компанії — 3770 дол США. Щорічне її утримання в наступні роки — 2900 дол США. Гонконг (Сянган) є одним із найпопулярніших азійських фінансових офшорів, оскільки через нього йдуть основні товарні та фінансові потоки з КНР. Основним аргументом на користь ведення бізнесу через гонконгську структуру є податкові пільги. В даний час очевидною необхідністю для багатьох компаній, що прагнуть до розвитку і підвищення своєї конкурентоспроможності на світовому ринку, є взаємодія з китайськими підприємствами. Податковий режим, який складає конкуренцію аналогічним офшорним зонам, і в той же час, володіє перевагою для різних видів діяльності, пропонує Гонконг. На сьогодні Гонконг працює за визнаними міжнародними стандартами обліку.

Закон про внутрішні доходи — це головний законодавчий акт, який передбачає застосування основних 4-х видів прибуткового податку: податку на прибуток (16,5%); податку на заробітну плату (максимальна ставка — 17%); податки на процентний дохід; податку на нерухомість.

Не підлягають оподаткуванню в Гонконгу: іноземні грошові комісії та гонорари, одержувані від ліцензій, що відносяться до музики, фільмів; доходи від консультаційних послуг; доходи від патентів, публікацій матеріалів, прав на видобуток корисних копалин; доходи від оренди. Як правило, щоб уникнути оподаткування, такі види доходів розміщують або на депозитному рахунку в Гонконгу або в іншій країні.

У Гонконгу відсутні такі види податків і зборів: ПДВ; податок на дивіденди, відсотки, роялті, отримані з-за кордону або відправлені за кордон, і на приріст капіталу; збір, що стягується при реєстрації автомобілів; аеропортові збори; податок на видовища; податок, що стягується з власників готелів; податок на гральний бізнес.

Перевагами оподаткування в Гонконгу є наступні: територіальний принцип оподаткування, тобто відсутність поділу компаній на резидентські і не резидентські; податок на прибуток для всіх

компаній — 16,5%, на чистий прибуток, що походить із джерел у Гонконгу; відсутність податків на доходи від грошових капіталів, за винятком певних ліцензійних гонорарів; відсутність податку на дохід від відсотків; відсутність валютного контролю, валютних обмежень або обмежень щодо грошових переказів; надання попередньої схеми розрахунку податків Управлінням Гонконгу з податків і зборів.

Бельгія, Китай і Таїланд — це країни, з якими Гонконг має угоду про запобігання подвійного оподаткування. В даний час ведуться переговори з Індією. Саме тому Гонконг популярний для реєстрації міжнародних торгових посередників: податки за такі операції тут не стягуються.

Дубай. Юрисдикція середньої цінової категорії. Зручна для інвестицій. В Україні не вважається офшором. Князівство Дубай має особливий статус в Об'єднаних Арабських Еміратах (ОАЕ), яке спеціалізується на торговій та фінансовій діяльності та є офшором.

На початку 1980-х років дубайський уряд створив ультрасучасний фінансовий центр, який має статус ВЕЗ. В 1990-ті роки в ОАЕ виникли інші аналогічні центри, які залучили інвестиції великих інформаційних і комунікаційних компаній. Причому Дубай відкрив свою економіку не тільки для великих інвесторів, а й для дрібних, готових працювати в дешевих проектах. «Відкрита економіка і ставки на комерційно успішні, а не грандіозні, але ефективні проекти — це те, що відрізняє ОАЕ (і найперше Дубай) від сусідньої Саудівської Аравії. Досвід ОАЕ, де була побудована динамічна економіка, де вдалось розвинути не тільки нафтовий сектор, а й інші галузі, раніше не типові для Близького Сходу, доцільно переймати й іншим нафтовидобувним країнам», — вважає Ранда Аламі, економіст Оксфордського інституту міжнародних стосунків.

Основною перевагою Дубаю в очах інвесторів стала відсутність податків на прибуток, на капітал, на репатріацію капіталу. Правда, податкові пільги не поширюються на підприємства нафтопереробки і місцеві банківські заклади. Крім того, між ОАЕ та багатьма країнами укладені угоди про уникнення подвійного оподаткування. Часто корпорації реєструють свої підприємства в ОАЕ для оптимізації оподаткування при проведенні зовнішньоекономічних операцій. Сьогодні Дубай займає лідируючі позиції по ряду параметрів ділової ефективності. Йому належить перше місце в світі по раціональності фінансової політики, третє місце — по гнучкості урядового курсу.

Ця оцінка дана авторитетною незалежною організацією — швейцарським Міжнародним інститутом адміністративного розвитку.

В 2002 р. уряд цієї країни прийняв Декрет про право іноземців купувати землю і будинки у повну власність, а не на правах довгострокової оренди, при відсутності щорічного податку на нерухомість, на спадщину, на прибуток, з продажу нерухомості та інших обов'язкових зборів, які існують в багатьох інших країнах. До того ж при купівлі нерухомості надається трирічна резидентська віза з можливістю автоматичного продовження, а банки видають іноземним громадянам кредити на купівлю нерухомості. Результат дій уряду не змусив себе чекати. Зараз у Дубаї живуть майже 100 тис. громадян Євросоюзу. А щорічний ріст у будівельному секторі до кризи 2008–2009 рр. становив 30%. При цьому ціни на нерухомість за останні роки перед кризою зросли більше ніж вдвічі. Це було обумовлено двома причинами: по-перше, величезну кількість нерухомості в 2003–2004 рр. скупили спекулянти; по-друге, тільки невелика частина будинків була готова до введення в експлуатацію, що створило кризу пропозиції. Разом з тим, в кінці 2009 р. Дубай зіткнувся з величезною фінансовою проблемою — оголошенням фінансової неспроможності фонду «Dubaj World», борги якого сягнули 60 млрд. дол. США. Але владі ОАЕ вдалося призупинити цю фінансову кризу за рахунок коштів нафтового фонду країни.

Ліхтенштейн відносять до нетипових європейських фінансових офшорів, яка завдячуючи їм забезпечує високий рівень життя своїм громадянам. Серед іноземців популярні фірми, що управляють власністю інших фірм, а також холдингові компанії, які володіють акціями інших фірм. Такі фірми не платять Ліхтенштейну ніяких податків, крім невеликого податку на статутний капітал. Вони також звільнені від аудиторського контролю. В країні поширені наступні офшорні компанії: **Ліхтенштейн — AG**. Дорога респектабельна юрисдикція. Компанії типу AG можна використовувати для інвестицій. В Україні не вважається офшором; **Ліхтенштейн — Ansalt**. Дорога респектабельна юрисдикція. Компанії типу Ansalt можна використовувати для інвестицій і захисту активів. В Україні не вважається офшором; **Ліхтенштейн — Stiftung**. Дорога респектабельна юрисдикція. Компанії такого типу можна використовувати для інвестицій і захисту активів. В Україні не вважається офшором.

Маврикій — перший міжнародний бізнес — центр в Індійському океані. Він став привабливою юрисдикцією для формування

офшорних компаній та трастових фондів, пропонуючи інвесторам надійність і безпеку за рахунок гнучкої системи регулювання. Маврикій був частиною Британії. І тільки з 1968 року він отримав незалежність в рамках Британської Співдружності.

Офшорна зона Маврикій передбачає реєстрацію на своїй території двох категорій офшорних компаній. Перша категорія **GBC-1** може вести бізнес на території республіки, виплачує всі податки, передбачені законодавством Маврикія, але за більш низькими ставками. Натомість такі компанії користуються договорами Маврикію з іншими державами в частині, що стосується подвійного оподаткування. **GBC-1** — низько податкова (до 3% від прибутку) резидентна компанія. Вартість її реєстрації та першого року утримання — 5400 дол США. Щорічне утримання в наступні роки — 4500 дол США. Друга категорія компаній **GBC-2** веде свою діяльність за межами Республіки Маврикій, має такі ж права і обов'язки, як у більшості класичних безподаткових офшорних зон. **GBC-2** — безподаткова нерезидентна компанія. Вартість її реєстрації та першого року утримання — 3800 дол США, а щорічне утримання в наступні роки — 2300 дол США.

Ключовими особливостями законодавства щодо компаній Маврикій є такі. Законодавство Маврикію дозволяє реєстрацію підприємств різноманітних організаційно-правових форм. Закон вводить спрощену форму реєстрації та дозволяє компанії бути зареєстрованою за умови подання всього однієї заявки разом з необхідними згодами директорів, секретаря та повідомлення про резервування назви компанії. Надається також можливість працювати тільки з одним акціонером. Закон дозволяє одній людині володіти компанією. Закон замінює Меморандум і Статут єдиної конституцією, яка більше не повинна бути нотаріально посвідчена.

Приватні компанії не повинні пропонувати акції або облигації для населення, але зможуть подавати тільки короткий звіт про стан рахунків з Реєстратором. Закон дозволяє оплачений статутний капітал у будь-якій валюті. Закон дозволяє викупити всі свої акції.

Нове законодавство передбачає можливість компанії застрахувати її директорів, секретаря або співробітників відповідно до обмежень, передбачених цим законом. Закон не містить жорсткої вимоги до звітності, а компанії «повинні вести свої рахунки відповідно з обліковою практикою та з принципами, які є розумними за обставин

і з урахуванням будь-яких вимог, викладених у правилах, зроблених відповідно до закону». Закон дозволяє звільнити приватні компанії від аудиту. Ним також передбачено продовження функціонування на Маврикій компанії, які були зареєстровані в інших місцях.

Сінгапур. Респектабельна юрисдикція середньої цінової категорії. Зручна для інвестицій. В Україні не вважається офшором. Вартість реєстрації та першого року утримання компанії — 6080 дол США. Щорічне її утримання в наступні роки — 4200 дол США. Законодавство Сінгапуру з оподаткування аналогічне положенням законодавства Гонконгу. Так, зокрема, податком обкладаються тільки доходи громадян, що отримані в Сінгапурі. Загалом, країна вважається дорогим, але респектабельним та достатньо прозорим для контролюючих структур офшором. Тому в Сінгапурі реєструються відповідного рівня міжнародні компанії.

Сінгапур є лідером в Азії із запровадження нових рекомендацій ФАТФ, прийнятих в 2011 р. Всі агентства країни були задіяні в цьому процесі. Міністерство фінансів юрисдикції підкреслило важливість співробітництва з міжнародними організаціями у рамках боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням світового тероризму. Фінансовий регулятор Сінгапуру 6.05.2014 р. повідомив про успішне завершення переговорів з приводу укладення міжурядової угоди із США для дотримання нормативів угоди про боротьбу з відмиванням брудних грошей сінгапурськими фінансовими закладами. Тепер сінгапурські банки будуть направлять інформацію про американських платників податків спочатку в податковий орган Сінгапуру, який, в свою чергу, буде передавати її в податковий орган США.

Для того, щоб нерезидентна компанія отримала статус звільненої від податків, вона зобов'язана відповідати наступним критеріям: управління компанією повинно здійснюватися за межами Сінгапуру, як і проведення зборів директорів компанії; господарська діяльність компанії повинна полягати у здійсненні пасивних інвестицій за межами Сінгапуру і при цьому ніякий її дохід не повинен перераховуватися до Сінгапуру.

Особливості оподаткування корпорацій в Сінгапурі. В оподатковану базу з податку на прибуток корпорацій не включаються доходи з іноземних джерел, з яких сплачено податок на прибуток в інших країнах за ставкою не менше 15%. В Сінгапурі діє ставка податку на прибуток корпорацій в розмірі 17%. Перші 300000 дол.

оподатковуваної бази обкладаються податком лише частково: звільняються від оподаткування 75% з перших 10000 дол. оподатковуваної бази компанії; звільняються від оподаткування 50% з наступних 290000 дол. оподатковуваної бази компанії. Для нових компаній (в перші три роки діяльності) перші 100000 дол. прибутку повністю звільнені від оподаткування, наступні 200000 дол. прибутку звільняються від оподаткування на 50%. Доходи з капіталу в Сінгапурі податком не обкладаються. Крім того, країною укладено біля 70 угод про уникнення подвійного оподаткування. В лютому 2012 р. Сінгапур підписав з Великою Британією другий протокол до договору про обмін податковою інформацією, яким змінюються ставки податку на репатріацію прибутку. Тепер вони будуть наступними: для дивідендів — 0%, за виключенням інвестиційних трастів, що володіють нерухомістю, які тепер зобов'язані платити податок за ставкою 15%; для відсотків — 5%; для роялті — 8%.

Панама. Стабільна юрисдикція в Латинській Америці. Недорогі офшорні компанії. Зручна для захисту активів. В Україні не вважається офшором, що дозволяє українському бізнесу та окремим політикам використовувати її з метою ухилення від податків. Подібне стосується Павла Лазаренка, колишнього прем'єр-міністра України, засудженого в США за «відмивання» грошей. Вартість реєстрації та першого року утримання фірми — 2400 дол США. Її щорічне утримання в наступні роки — 1800 дол США. Компанія з обмеженою відповідальністю є звичайним типом офшорної компанії, хоча можливі й інші типи фірм (просте товариство з обмеженою відповідальністю, генеральне товариство з акціонерним капіталом і з обмеженою відповідальністю).

Незважаючи на те, що Панамський закон про компанії аналогічний закону американського штату Делавер, діяльність панамських компаній в основному регулюється умовами і положеннями, записаними в статуті кожної з компаній. Статут компанії повинен містити: прізвище та громадянство кожного з акціонерів, що підписали статут; назву та основні цілі діяльності; розмір капіталу; види акцій та їх кількість; кількість акцій, що належать акціонерам, які підписали статут; місцезнаходження компанії, її назва, адреса і громадянство представника компанії в Панамі; термін існування компанії; прізвища та адреси директорів. Відсутні вимоги до мінімального розміру капіталу, що може бути в будь-якій валюті. Часто панамські компанії мають

статутний капітал у сумі 10000 дол. США, що дозволяє платити реєстраційне мито в розмірі 60 дол. США. Акції можуть бути іменними чи на пред'явника. Іменні акції можуть не оплачуватися повністю чи частково, але перед випуском акцій на пред'явника вони повинні бути цілком оплачені.

Після того, як дотримані всі формальності та схвалена назва, панамська компанія може бути зареєстрованою за 24 години. Можливо також придбання готових фірм для негайного використання. Щорічні податкові декларації не вимагаються і ніяких звітів заповнювати не потрібно. Щорічне реєстраційне мито виплачується панамському уряду через рік після реєстрації. У випадку затримки платежу на компанію накладається штраф.

Законодавство Панами відрізняється суворими заходами стосовно охорони таємниці банківських вкладів. Її розголошення карається позбавленням волі до 6 років, штрафами до 1 тисячі доларів США або тим чи іншим разом. Крім випадків, передбачених Кримінальним кодексом цієї країни, навіть муніципальним чиновникам закритий доступ до інформації про вкладників банків. Заборонено видавати аналогічну інформацію урядовим службовцям та іноземним податковим відомствам. Водночас, скандал з так званими «панамськими паперами» в 2016 р. негативно вплинув на імідж країни, тому влада Панами стала активніше контролювати створення нових офшорних компаній в країні. Навесні 2017 р. учасники Міжнародного консорціуму журналістів-розслідувачів та Центр розслідування корупції і організованої злочинності (OCCRP), які раніше оприлюднили проєкт «Панамські папери», отримали доступ до нових документів. Це нове журналістське розслідування назвали «Документи з райських островів». До рук вказаного консорціуму потрапила інформація щодо 200 тис компаній в результаті витоку даних з архіву панамської юридичної фірми Mossack Fonseca.

Багамські Острови. Прості в обслуговуванні компанії. Фіксована плата в бюджет. Немає звітності. Зручні для захисту активів. В Україні вважається офшором. Вартість реєстрації та першого року утримання офшорної компанії — 3200 USD, а її щорічне утримання в наступні роки — 2500 USD.

Податкові пільги та гарантії таємниці вкладів зробили Багами великим фінансовим центром світу. На Багамських островах діють відділення понад 400 банків (фізично присутні 190) та інших фінансово-

кредитних закладів із США, Канади, Великої Британії тощо із загальним обігом біля 100 млрд. дол. США на рік. У країні також зареєстровано близько 40 тис. офшорних фінансових, інвестиційних, страхових та суднобудівних компаній при населенні в 302 тисячі осіб. Страхові компанії на Багамах можуть мати незначні мінімальні обсяги капіталу, для них майже відсутні будь-які податки, окрім щорічного державного збору в розмірі 2500 дол. США на рік. На Багамських островах ліцензувати необхідно тільки страхову та банківську справу.

Британські Віргінські Острови (BVI). Респектабельна юрисдикція. Фіксована плата в бюджет. Немає звітності. Вигідна для захисту активів. В Україні вважається офшором. Вартість реєстрації та першого року утримання офшорної компанії — 2650 USD, а її щорічне утримання в наступні роки — 1900 USD. На 01.01. 2006 р. на Британських Віргінських островах нараховувалося 2886 офшорних інвестиційних фондів з активами в розмірі 100 млрд. дол. США. Багато експертів говорять про майбутнє стрімке зростання інвестицій в нашу країну з цих островів у зв'язку з укладенням нової Конвенції про уникнення подвійного оподаткування між Кіпром та Україною. Згідно даних розслідувань Міжнародного консорціуму розслідувальної журналістики, український олігарх Дмитро Фірташ є власником пакету акцій та директором (з 2007 р.) офшорної компанії на Британських Віргінських островах.

Британські Віргінські острови є популярною юрисдикцією для реєстрації офшорних компаній (41% усіх офшорних компаній у світі). Більш 150 тисяч офшорних компаній зареєстровано з 1984 року, що говорить про велику популярність островів як податкової гавані. На 1.01.2004 р. на Британських Віргінських островах нараховувався 2391 офшорний інвестиційний фонд, а на 1.01.2006 р. — 2886 з активами в розмірі 100 млрд. дол. США. На Британських Віргінських островах емітується певна частина міжнародних боргових цінних паперів.

Британські Віргінські острови підписали з США договір «Про взаємну юридичну підтримку» («MLAT»), який передбачає обмін інформацією про недостовірні фінансові угоди тощо. У результаті міжнародного тиску податкові служби Великої Британії, Франції, Італії, Іспанії, Німеччини з 2013 р. отримали доступ до відомостей про власників рахунків, баланси та фінансові операції на Британських Віргінських островах. З початку 2014 р. Україна отримала доступ до податкової інформації з Британських Віргінських островів. Це стало

можливим завдяки тому, що Велика Британія, Нідерланди і Данія розширили дію Конвенції про взаємну адміністративну допомогу у податкових справах Ради Європи та ОЕСР на кілька своїх територій з офшорною юрисдикцією. Країна уклала договір про уникнення подвійного оподаткування з Швейцарією і Японією.

З 1-го січня 2005 р. на Британських Віргінських островах вступив в силу новий закон про компанії. Введення положення нового закону про акції на пред'явника, привело до того, що реєстратор компаній зіткнувся з величезною кількістю паперів (а саме сотень тисяч протоколів директорів про зміну статутів і тощо), які потрібно було належним чином оформити і врахувати. В результаті осмислення цього досвіду, 3 липня 2007 року реєстратор компаній Британських Віргінських островів (FSC) опублікував прес-реліз відносно офшорних компаній, яким наказувалось відмовитися від акцій на пред'явника і прийняти нові статuti, що дозволяють випуск тільки зареєстрованих акцій.

Нова редакція Закону про комерційні компанії Британських Віргінських островів від 2005 року усунула двох структурну концепцію внутрішньої компанії, що діє на цих островах, і офшорної компанії, залишивши всього одну уніфіковану форму: комерційну компанію BVI. Нова уніфікована компанія як і раніше користується безподатковим статусом, включаючи звільнення від всіх прибуткових податків, податків на дивіденди, відсотки, ренту, авторську винагороду і прибуток від доходів з продажу акцій компанії. Вона вважається податковим резидентом BVI; замість податку існує фіксоване щорічне державне мито, а також щорічна плата реєстраційному агентіві.

Бермудські острови. Бермудські острови — це самоуправна британська заморська територія (населення — 60 тис), яка однак не є частиною Сполученого королівства. Це популярна офшорна зона, а також база для створення офшорних інвестиційних фондів та страхових компаній. На Бермудських островах діє фондова біржа, яка є популярним майданчиком для розміщення акцій офшорних фондів. Офшорні інвестиційні фонди та страхові компанії на Бермудах не платять податків, окрім щорічного державного збору в сумі 2500 дол. США. В Україні вважається офшором. З березня 2007 р. регулювання діяльності інвестиційних фондів на Бермудських островах здійснюється відповідно до закону про інвестиційні фонди 2006 р. Для міжнародної комерційної діяльності та інвестицій на Бермудах викорис-

товується так звана «звільнена» компанія. Всі інші інкорпоровані на островах компанії повинні принаймні на 60% належати резидентам Бермудських островів. На островах має бути відкритий зареєстрований офіс. Реєстрація готових компаній не дозволяється.

Процедура інкорпорації бермудської компанії є складною. Перш за все в місцевій газеті необхідно розмістити оголошення про намір інкорпорувати компанію. Потім до валютного департаменту Бермудських островів потрібно надати заявку на її інкорпорацію. Ця заявка включає наступні дані: назва компанії; адреса зареєстрованого офісу; імена, адреси та громадянство передбачуваних директорів; імена, адреси та громадянство акціонерів та їх частка в компанії; засновницький договір, в якому вказується розмір акціонерного капіталу та типи акцій; інформація про банківський рахунок, інформація про банк, що має відношення до передбачуваних реальних власників; мито за внесення до реєстру.

Стандартний статутний акціонерний капітал бермудської «звільненої» компанії складає 12000 дол. США, розділений на 12000 звичайних акцій по одному долару. Не дозволені акції на пред'явника.

Без відповідної ліцензії бермудській «звільненій» компанії заборонено здійснювати наступні види діяльності: банківську, страхову (в тому числі страхування життя), перестраховування, управління фондами, колективне інвестування, консультування з питань інвестицій, іншу діяльність, пов'язану з банківською чи страховою діяльністю. Про реальне володіння компанією повідомляється уряду в момент інкорпорації, проте ці відомості є конфіденційними. «Звільнені» компанії, як нерезиденти, звільнені від контролю валютних операцій.

З березня 2007 р. регулювання діяльності інвестиційних фондів на Бермудських островах здійснювалося у відповідності з законом про інвестиційні фонди 2006 року, який відмінив діючий до цього нормативний акт 1998 р. Замість доволі загального словосполучення «колективна інвестиційна схема» тепер використовується більш зрозумілий міжнародному інвестору термін «інвестиційний фонд». Призначення цього закону — встановлення стандартів створення і діяльності інвестиційних фондів на Бермудах з метою захисту інтересів інвесторів. Слід зазначити, що визначення законом назви інвестиційного фонду має на увазі обов'язкову можливість погашення інвесторами своїх часток. Таким чином, структури, які не передбачають можливості погашення часток до закінчення своєї діяльності (часто

класифікуються в міжнародній практиці як «закриті фонди»), на Бермудах інвестиційними фондами не вважаються і законом про інвестиційні фонди не регулюються.

В даний час Бермуди не стягують податки на доход, прибуток, приріст капіталу, податок біля джерела, на дивіденди, гербовий збір з інвестиційних фондів. Можуть стягуватися лише податки з інвестора, що є резидентом на Бермудах. Замість цього стягується фіксоване мито. Так, компанії, зареєстровані на Бермудах (включаючи фонд у формі компанії) сплачують щорічне мито, яке залежить від капіталу компанії (максимальний розмір мита 29220 дол.). Крім того, стягується щорічне мито за самим Законом про інвестиційні фонди: 1250 дол. для стандартного і по 750 дол. для інституціонального і адміністрованого фондів. З 01.04.2008 р. на 6,5% були збільшені збори з компаній.

Загалом, бермудський інвестиційний фонд може служити ефективним інструментом у міжнародних інвестиційних проектах. При певних умовах фонд звільняється від державного регулювання. В цьому випадку не підлягає регулюванню інвестиційна політика фонду. Однак діяльність адміністраторів фондів підлягає державному ліцензуванню.

Кайманові острови. Це — залежна від Великої Британії юрисдикція та класичний офшор, у якій відсутній податок на прибуток. Особливою популярністю Кайманові острови користуються у страхових та інвестиційних компаній. Ці компанії можуть мати незначні обсяги капіталу, не сплачувати жодних податків, окрім державного щорічного збору в розмірі 8400 дол. на рік. Кайманові острови також є головним центром серед офшорних юрисдикцій щодо випуску міжнародних боргових цінних паперів. На Кайманових островах діє фондова біржа, яка визнана в усьому світі майданчиком для операцій з офшорними фондами.

На Кайманових островах порушення таємниці банківських вкладів загрожує тюремним ув'язненням до 2-х років і грошовим штрафом. Покарання за таку провину може бути збільшене, якщо винуватець — банківський службовець, адвокат, урядовий службовець чи торговий посередник.

Кайманові острови — одна із найбільш популярних юрисдикцій для створення офшорних інвестиційних фондів, перш за все завдяки не надто обтяжливому регулюванню для деяких із видів фондів. Використовуються три організаційно-правові форми для створення

фондів: звільнена компанія, пайовий траст і звільнене командитне товариство (у даному контексті термін «звільнений» стосується оподаткування). Регулювання діяльності взаємних фондів досить просте. Не передбачена необхідність наявності місцевих опікунів, директорів чи аудиторів. Разом з тим, слід зауважити, що всі види фондів, в тому числі і приватні, на практиці повинні мати місцевого реєстратора і трансфер-агента, тобто власника реєстру акціонерів фонду. Це пов'язано з вимогами законодавства щодо боротьби проти відмивання капіталів. Як правило, ця роль виконується компанією з ліцензією адміністратора фондів (хоча у випадку реєстрованого або приватного фонду не обов'язково покладати на цю компанію інші функції адміністратора, наприклад, визначення чистих активів).

Водночас, розвинуті країни, насамперед США, виявляють занепокоєння щодо масового вивозу капіталів на Кайманові острови. Так, доповідь комітету сенату США по фінансах контрольно-ревізійної палати США (GAO) про ситуацію з офшорним оподаткуванням, яка була представлена у липні 2008 р., була присвячена Каймановим островам, оскільки Кайманами користуються зараз 59% найкрупніших постачальників уряду США, а загальний об'єм оптимізації оподаткування в офшорі становить близько 100 млрд. дол. в рік.

На початку січня 2013 р. у зарубіжних ЗМІ з'явилася інформація, що Кайманові острови хочуть зробити публічними назви раніше приховуваних компаній, а також прізвища їх директорів. Острівна влада, в особі місцевого валютного регулятора — СІМА (The Cayman islands monetary authority), збирається створити базу даних по місцевим хедж-фондам, розкривши імена керуючих, а також провести перевірку кваліфікації останніх. У поширеній СІМА заяві говориться, що консультації з реформи почалися 14.01.2013 р., оскільки влада острова хоче підвищити стандарти корпоративного управління та прозорість фінансових послуг. Для цього вона залучила компанію Ernst and Young, яка проведе дослідження на цю тему та надасть їй рекомендації. У результаті тиску провідних країн світу податкової служби Великої Британії, Франції, Італії, Іспанії, Німеччини з 2013 р. отримали доступ до відомостей про власників рахунків, баланси та фінансові операції на Кайманах. В кінці 2019 р. хакери зламали захист офшорного Національного банку Кайманів та отримали доступ до даних та рахунків щонайменше 3800 компаній, фондів та фізичних осіб. Йдеться, зокрема, про клієнтів з Кіпру, Великої Британії та Бри-

танських Віргінських островів, що може призвести до світового скандалу, порівняного з скандалом навколо так званих «Панамських паперів».

Сент-Кітс і Невіс — незалежна держава в Карибському регіоні, яка здобула незалежність в 1983 р. Вона об'єднує дві раніше окремих юрисдикції (Сент-Кітс і Невіс) та входить до складу Британської Співдружності. Це — популярний офшор в Латинській Америці. Прості в обслуговуванні компанії. Фіксована плата в бюджет. Немає звітності. Зручний для захисту активів. В Україні вважається офшором. Вартість реєстрації та першого року утримання фірми — 2800 дол США. Її щорічне утримання в наступні роки — 2300 дол США.

У 1984 р. уряд Невісу оголосив острів податковою гаванню. Для залучення іноземних компаній були створені дуже сприятливі умови, і протягом 1984–1994 років на острові було зареєстровано понад 4 тисячі компаній. За законодавством Невісу іноземні компанії не оподатковуються податком на прибуток, якщо він отриманий за межами острова. Акціонери, директори і співробітники іноземних компаній можуть оселитися в будь-якому місці острова й одержати на ньому громадянство. Компанії звільнені від щорічних звітів перед владою. Немає ніяких обмежень на проведення змін у складі керівних органів компаній. Акції можна випускати іменні чи на пред'явника. Вартість акцій може бути зазначена в будь-якій валюті. Документацію фірми і її офіс можна розташовувати в будь-якому місці. Якщо капітал компанії не перевищує 100 тис. дол. США, виплачується збір уряду в сумі 200 дол. Крім того, стягується плата за реєстрацію компанії в сумі 450 дол.

Контроль над діяльністю іноземних підприємств практично відсутній. Існує тільки рекомендація вести документацію відповідно до прийнятого самим же підприємством статуту. Але сама документація контролю з боку влади не підлягає. Компанії, зареєстровані на острові, можуть у будь-який час перевести свій офіс і документацію в іншу країну, одержавши на це цілком рутинну згоду влади і вносячи за це дуже скромну плату.

Ангілья. Це — залежна від Великої Британії самоуправна юрисдикція, яка включає 9 островів, що знаходяться в Карибському регіоні між Гваделупою та Віргінськими островами. Населення даної юрисдикції — 15 тис. осіб. Ангілья присутня в переліку офшорних зон в Україні. Ангілья входить в Організацію Східно-карибських держав, в Східно-карибський валютний союз, валютою країни є східно-

карибський долар. Валютну систему країни регулює Східно-карибський Центральний банк. Ангілья є безподатковою юрисдикцією, а офшорні компанії сплачують до бюджету реєстраційний збір (250 дол. США) та щорічний збір (200 дол. США). На Ангільї зареєстровано 45 відділень іноземних банків. Правил, що регулюють валютні операції, в цій юрисдикції не існує. Банківські вклади можуть бути зроблені в доларах США на ощадні рахунки фізичних чи юридичних осіб у формі чекових рахунків чи за допомогою інших інвестиційних інструментів. Ангілья не укладає договорів про уникнення подвійного оподаткування. У даній юрисдикції також ведеться жорсткий облік фінансової документації компаній. Недавно ОЕСР позитивно оцінила пункти законодавства Ангільї про прозорість та про обмін інформації, направлені на боротьбу з відмиванням грошей. Податкові органи юрисдикції вимагають надання бухгалтерської звітності від своїх та міжнародних компаній, зареєстрованих в Ангільї. Ще в 2002 р. Ангілья прийняла всі міжнародні стандарти про обмін інформацією, та уклала з 17-ма країнами угоди про обмін податковою інформацією. У вересні 2012 р. кілька карибських офшорів, у тому числі Ангілья, надали згоду на проведення перевірки для оцінки їх відповідності вимогам Міжнародної конвенції проти корупції. У результаті міжнародного тиску податкової служби Великої Британії, Франції, Італії, Іспанії, Німеччини з 2013 р. отримали доступ до відомостей про власників рахунків, баланси та фінансові операції в Ангільї. З початку 2014 р. Україна отримала доступ до податкової інформації з Ангільї. Це стало можливим завдяки тому, що Велика Британія, Нідерланди і Данія розширили дію Конвенції про взаємну адміністративну допомогу у податкових справах Ради Європи та ОЕСР на кілька своїх територій з офшорною юрисдикцією.

Типи офшорних компаній в Ангільї та особливості офшорної діяльності в юрисдикції. Виділяють чотири типи офшорних компаній. 1. Спеціалізовані компанії (ASPC), які ведуть свою діяльність як офшор, так і як оншор. Для відкриття офшорної компанії необхідно заплатити 500 дол. США, ще 280 дол. США коштує щорічне продовження її діяльності. 2. Міжнародні підприємницькі компанії (IBC), подібні до тих, які реєструються в штаті Делавер (США). На сьогодні в торговому реєстрі Ангільї зареєстровано більше 25 тисяч таких компаній. 3. Компанії з обмеженим терміном дії (LDC), яка може існувати не більше 30 років. 4. Партнерства з обмеженою відповідальністю (LP), які є типовою формою бізнесу на території Ангільї.

Для реєстрації офшору в Ангільї достатньо одного директора та акціонера і це може бути одна і та ж особа. Директор і акціонер ІВС можуть бути резидентами будь-якої країни. Директор і акціонер ІВС можуть бути як фізичними, так і юридичними особами. У назві офшору можуть бути використані будь-які міжнародні відомі закінчення, такі, як: Inc; SA; AG; Co; Ltd. Дозволяється процедура зміни офшорної юрисдикції.

Не використовується доктрина **Ultra Vires** (коли угоди, що не відносяться до видів діяльності, які записані в засновницьких документах компанії, визнаються недійсними). Це означає, що офшорні компанії Ангільї можуть займатися будь-якими видами діяльності, навіть тими, які не були записані в засновницьких документах компанії.

В Ангільї існує закритий торговий реєстр для офшорних компаній. Це означає, що прізвища власників та директорів в реєстрі не зберігаються, а їх прізвища відомі тільки реєстраційному агенту. В Ангільї дозволено призначення номінальних директорів та акціонерів. Дозволена реєстрація офшору он-лайн для ліцензованих субагентів; у такому випадку реєстрація компанії здійснюється «день у день». Он-лайн реєстрація дозволяє використовувати для назви офшорної компанії будь-яку мову чи алфавіт, включаючи китайські ієрогліфи. Не дозволені назви, які вже існують, а також подібні до них, які можуть створити помилкове враження про них. Зареєстрований офіс компанії повинен знаходитися за адресою реєстраційного агента в Ангільї. Компанії Міжнародного Бізнесу не можуть вести діяльності з резидентами Ангільї, займатися банківською та трастовою діяльністю, страховою діяльністю чи перестраховуванням, надавати управлінські послуги для інших компаній.

Гренада — одна із незалежних держав (з 1974 р.) Карибського регіону з населенням 102 тисячі осіб. Країна входить в Британську Співдружність. Основні доходи вона отримує від туризму і офшорного бізнесу. В країні діє біля 900 міжнародних бізнес-компаній. Крім того, в Гренаді існує більше 20 ігрових сайтів. Внутрішній фінансовий сектор країни включає 6 банків, 26 зареєстрованих страхових компаній, 2 кредитні спілки. Гренада присутня в переліку офшорних зон в Україні. Сьогодні найбільш розповсюдженими офшорними структурами в Гренаді є компанії, офшорні банки і трасти. Документація офшорної компанії може знаходитися в будь-якій країні світу.

Законом забезпечується конфіденційність інформації про банківські рахунки та операції компанії. Прибуток офшорної компанії може зберігатися в офшорному банку, який забезпечує звільнення від податків на депозити. Відсутність податку на прибуток чи дохід, отриманий за межами Гренади, а також відсутність податків на дивіденди, спадок, подарунки, а також прибуткового податку дають можливість офшорним компаніям повністю бути звільненими від сплати податків.

Міжнародні бізнес-компанії Гренади — еквівалент офшорним компаніям або звільненим компаніям, які є звільненими від оподаткування та використовуються для торгівлі. Законом, який регулює діяльність офшорних компаній в Гренаді, є закон про міжнародні компанії, який був прийнятий разом з законом про керівництво компаніями. Структура управління компанії повинна включати як мінімум одного директора, який може бути резидентом будь-якої країни, за винятком резидента Гренади. Повинен бути секретар компанії, який може бути резидентом будь-якої країни. Акціонерами компанії можуть бути як юридичні особи, так і фізичні особи, які є резидентами будь-якої країни. Збори акціонерів можуть відбуватися у будь-якій країні, причому дозволяється проводити збори за допомогою телефонного зв'язку. Протоколи зборів дозволяється зберігати у будь-якій країні, вказаній у засновницьких документах.

Офшорні банки діють в країні на основі закону про офшорні банки та банківську діяльність. Їх діяльність регулюється Адміністрацією міжнародних банківських послуг. Офшорні банки Гренади — це установи, які не обкладаються податками, але яким водночас заборонено надавати банківські послуги жителям та корпораціям — резидентам Гренади. Офшорні банки ліцензуються в залежності від призначення банківського бізнесу. Існує два основних типи офшорних банківських ліцензій: клас 1 (необмежена банківська діяльність) та клас 2 (обмежена банківська діяльність). Офшорні трасти в країні виступають механізмами захисту активів та пенсійних фондів. Трасти управляються за дорученням, але їх діяльність не може здійснюватися в Гренаді.

Щорічний ліцензійний збір для офшорної компанії складає 187 дол. США, а реєстраційний збір — 224 дол. США. Для ведення банківської, трастової, страхової та перестраховальної діяльності необхідно отримати державну ліцензію. Банківська ліцензія першої категорії коштує 22320 дол. США, а банківська ліцензія другої категорії коштує 18600 дол. США.

В 2001 р. ФАТФ внесла Гренаду в список країн, що не співробітничують у боротьбі з відмиванням грошей. Під тиском США Гренада провела удосконалення своїх адміністративних процедур з метою запобігання можливостей для терористів мати свої рахунки в країні. Тому ФАТФ викреслила Гренаду з «чорного» списку в 2003 р.

Зміни в фінансовому законодавстві Гренади. У заяві уряду від 13 лютого 2012 р. підкреслено його зобов'язання запроваджувати міжнародні стандарти, які сприяють податковій прозорості та обміну податковою інформацією. Було підкреслено бажання Гренади відповідати стандартам, встановленим ФАТФ. Для цього створено спеціальний комітет. Крім того, уряд Гренади наклав мораторій на фінансові ліцензії у відповідності з існуючим міжнародним законодавством щодо регулювання фінансових послуг. Уряд Гренади на час дії мораторію гарантує, що закони про фінансові послуги на острові переглянуті у відповідності до стандартів ФАТФ. Очікувалося, що новий комітет перегляне законодавство країни до середини 2012 р., а уряд в подальшому його прийме.

Сент-Вінсент і Гренадіни (СВГ) є незалежною країною (з 1979 р.), яка входить до Британської Співдружності Націй (з 1980 р.), розташована в Карибському регіоні. Населення країни складає біля 160 тис. осіб. Столиця країни — місто Кінгстаун, відоме як один з найбільших офшорних центрів Карибського басейну. Офшорна діяльність в СВГ оформлена на законодавчому рівні з 1976 р. В 1996 р. були прийняті нормативні акти, які націлені на краще регулювання офшорного бізнесу. Реєстрація офшорних компаній у СВГ займає всього два тижні, а вже готову офшорну компанію можна придбати за 1–2 дні. Вимоги до резидентності директорів та акціонерів на території Сент-Вінсенту і Гренадін не існує. На території Сент-Вінсенту і Гренадін також можна зареєструвати офшорні банки, офшорні страхові компанії, а також довірчі товариства. Для заняття банківською діяльністю необхідно попередньо отримати ліцензію, яка буває двох класів. Ліцензія першого класу дає можливість обслуговувати тільки нерезидентів. Ліцензія другого класу дає можливість працювати тільки з якоюсь однією групою клієнтів. Можливість отримання ліцензії розглядається протягом трьох місяців. Будь-який банк, зареєстрований у Сент-Вінсенті і Гренадінах, зобов'язаний мати хоча б одне представництво на їх території.

Сент-Вінсент і Гренадіни не приймають участі ні в яких міжнародних угодах, які стосуються розкриття комерційної таємниці та не

передають дані про компанії третім особам. Місцева влада самостійно приймає рішення про законність тих чи інших видів діяльності. Конфіденційна інформація може бути передана за межі країни тільки у випадку судового розслідування на міжнародному рівні. За розголошення конфіденційної інформації передбачене ув'язнення на 3 роки. Сент-Вінсент і Гренадіни не вимагають збереження бухгалтерських документів офшорних компаній на своїй території, вони можуть зберігатися й за межами країни. Сент-Вінсент і Гренадіни не мають угод про уникнення подвійного оподаткування ні з однією країною світу.

Антигуа і Барбуда — одна з найменших країн земної кулі, населення якої складає приблизно 70 тис. осіб. Країна відноситься до класичного офшору, який вже починають використовувати й українські бізнесмени та політики. Тому важливо розглянути докладніше фінансову систему країни. Офшорний бізнес почав розвиватися на островах з 1982 р., з 1993 р. почали створюватися офшорні банки, кількість яких збільшилась до кінця 1996 р. до 58. Тільки за 1995–2000 рр. частка комісійних за реєстрацію офшорних фірм в державних доходах зросла з 1,6 до 7,2%.

Весною 1999 р. уряди США і Великобританії попередили кредитні заклади своїх країн про небезпеку ведення операцій на Антигуа і Барбуді, заборона на них тривала до 2001 р. В закон про боротьбу з відмиванням грошей в 2000–2002 рр. вносились суттєві правки. Була проведена ревізія всіх офшорних банків, яка до речі, дозволила заморозити виявлені на острові рахунки, які належали колишньому прем'єру України П. Лазаренку на суму 70 млн дол США (Антигуа і Барбуда в 2018 р. конфіскувала ці кошти, оскільки українські відповідні органи не змогли довести їх незаконний характер). На початок 2003 р. в країні функціонувало 15 офшорних банків і 6 трастових компаній, тоді як кількість комерційних офшорних фірм досягла 13 тисяч.

Міжнародні і регіональні органи, які спеціалізуються на перевірці стану фінансової практики окремих держав, зазначають, що за останні роки Антигуа і Барбуда на 80% відповідають міжнародним нормам. Претензії, які раніше висувались по цьому питанню, практично зняті. Тим не менше уряд відмовився передати Східно-карибському центральному банку, який виступає єдиним емісійним центром для восьми країн і територій Організації східно-карибських держав, нагляд за офшорною діяльністю за схемою, рекомендованою

МВФ. Своє рішення він пояснив тим, що в країні вже є свій досить ефективно діючий контролюючий орган.

В останні роки ХХ ст. і на початку ХХІ ст. в країні почав розвиватися офшорний ігровий бізнес з використанням мережі Інтернет. В цій сфері в 2001 р. діяло 77 компаній, забезпечуючи зайнятість майже 3 тис. чоловік, або близько 10% економічно активного населення. Однак відповідні поправки в законодавстві США фактично закрили і цей вид бізнесу, причому не тільки для Антигуа і Барбуді. Американським фінансовим організаціям було заборонено приймати кредитні картки, перекази та інші банківські інструменти, що обслуговують трансакції, пов'язані з ігровим бізнесом, з компаніями, які діють в інших країнах. Число таких фірм в Антигуа і Барбуді скоротилось до початку 2003 р. до 36. Втрати країни склали більше 20 млн. дол. США, що перевищує вартість половини її річного товарного експорту. За позовом уряду Антигуа і Барбуді Всесвітня торгова організація (ВТО) провела розслідування і дійшла висновку, що дії США суперечать положенням нормативів ВТО, які стосуються торгівлі послугами.

Теркс і Кайкос — острівна Британська заморська територія в Карибському морі, економіка якої базується, крім всього іншого, на офшорних фінансових операціях. Валютою даної юрисдикції є долар США. Теркс і Кайкос присутні в переліку офшорних зон в Україні.

В 1994 р. уряд Терксу і Кайкосу створив Інвестиційне агентство, щоб за допомогою офшорних інвестицій та стимулювання підприємництва серед місцевого населення сприяти економічному зростанню в країні. Галузевим напрямом офшорного бізнесу на островах Теркс і Кайкос є страховий бізнес. З 1990 р. Комісією з фінансових послуг було видано більше 2000-х ліцензій на ведення страхового бізнесу.

В даній юрисдикції відсутні прямі податки на доходи фізичних та юридичних осіб. Компанії сплачують тільки щорічні ліцензійні збори. Всіма платниками податків сплачуються імпорتنі мита та гербові збори. Фізичні особи сплачують в доповненні до цього національні страхові збори (разом з роботодавцями), а також податки, пов'язані з туристичною діяльністю. Теркс і Кайкос не підписали угод про уникнення подвійного оподаткування ні з одною країною світу.

Дана юрисдикція характеризується жорстким режимом конфіденційності, встановленим Ордонансом 1979 р. Згідно нього, несанкціонована видача інформації фахівцями вільних професій (наприклад, адвокатами) є злочином, за яке передбачене накладення штрафу: на

фізичну особу в розмірі 10000 дол. США, а на юридичну особу — в розмірі 50000 дол. США. Крім того, за вказане правопорушення передбачено ув'язнення на термін до трьох років (при цьому накладення штрафу може бути пов'язане з ув'язненням).

Між США та Терксом і Кайкосом підписано Договір про надання взаємної правової допомоги, який дозволяє судовим органам вказаної юрисдикції витребувати у місцевих осіб інформацію на запит відповідних органів США у зв'язку з проведенням розслідувань злочинів у сфері наркобізнесу та «відмивання» грошей. Крім того, між США та Терксом і Кайкосом підписано угоду про обмін податковою інформацією.

Співдружність Пуерто-Ріко розташована в Карибському морі. Населення Пуерто-Ріко складає біля 400 тис. осіб. В 1917 р. пуерторіканці отримали американське громадянство. Пуерто-Ріко з 1952 р. входить до складу США на правах самоуправної території, маючи спільне громадянство, валюту та оборону. Столиця — місто Сан-Хуан. Сан-Хуан, а також міста Понсе та Майагес є вільними експортно-промисловими зонами, заснованих на дешевих місцевих трудових ресурсах, з метою залучення іноземних інвестицій в галузі, що працюють на зовнішні ринки. Правова система Пуерто-Ріко заснована на іспанському цивільному праві та в рамках американської системи федеральних законів. У відповідності з положеннями закону Пуерто-Ріко дохід, отриманий міжнародним банківським закладом (ІВЕ) від офшорної діяльності, звільняється від прибуткового податку Пуерто-Ріко, податків на муніципальну ліцензію та майнових податків. Іноземні інвестори мають різні податкові пільги, особливо ті, хто реєструє офшорну компанію в районах з високим рівнем безробіття чи наймає значну частину персоналу з місцевих жителів, або надає послуги, які сприяють притоку іноземців.

Згідно з законами Пуерто-Ріко, заснувати тут офшорну компанію має право як фізична, так і юридична особа. Статут офшорної компанії приймається засновниками. Директори та акціонери можуть вносити зміни до нього. У свідоцтві про реєстрацію вказуються основні цілі діяльності офшорної компанії, кількість акцій в кожному із класів акцій та права акціонерів відповідно до кожного класу акцій. Офшорна компанія вважається діючою з моменту виписки свідоцтва про реєстрацію Державним секретарем Пуерто-Ріко. Пуерто-ріканські офшорні компанії мають право випускати акції різних видів. Такі акції можуть мати визначену номінальну вартість. Власники звичай-

них акцій мають право голосу та право контролю діяльності офшорної компанії. При ліквідації компанії вони приймають участь в розподілі її активів. Власники привілейованих акцій мають переважні права при розподілі дивідендів та ліквідації компанії.

Офшорні компанії, які відповідають Закону про стимулювання господарської діяльності в Пуерто-Ріко (1998 р.), мають право на такі основні податкові пільги: максимальна ставка податку на доход офшорної компанії зменшується до фіксованої ставки та знаходиться в межах від 2% до 7% з доходу «підприємства промислового розвитку»; спеціальна ставка в розмірі 2% на доход офшорних компаній сфери послуг, які організували свої штаб-квартири для здійснення діяльності в Північній Америці чи у всьому світі; на відсотковий дохід, отриманий офшорним фінансовим закладом з позик в розмірі 50000 дол. США чи менше, які були видані підприємствам малого та середнього бізнесу для розширення їхньої діяльності; при купівлі товарів, вироблених із регенованих відходів, офшорній компанії надається спеціальний кредит в розмірі 25%; в період початку будівництва та першого року експлуатації офшорні компанії повністю звільняються від сплати податку на нерухомість та прибуткового податку на майно. У подальшому заново створені підприємства отримують 90% звільнення від податку на майно та повністю звільняються від сплати прибуткового податку на нематеріальні активи і ліцензії на виробництво; спеціальні ставки податку на доход (від 0 до 2%) надаються офшорним компаніям з інноваційними технологіями виробництва; офшорні компанії, які відповідають певним вимогам, можуть претендувати на кредит по сплаті прибуткового податку з роялті та ліцензій, який перевищує 100 млн. дол. США.

Офшорні компанії, які здійснюють господарську діяльність в Пуерто-Ріко, зобов'язані надавати свої річні звіти до 15 квітня наступного року. Іноземні компанії надають тільки звіт про свої операції в Пуерто-Ріко та баланс поточних операцій. Щорічний збір за надання звіту складає 100 дол. США. У випадку порушення термінів здачі звіту, збір збільшується до 500 дол. США. Для керівництва офшорною компанією акціонери вибирають раду директорів. Директор, як правило, може не бути акціонером офшорної компанії чи резидентом країни реєстрації компанії, чи резидентом Пуерто-Ріко.

Ліберія розташована в західній Африці між Кот-д'Івуаром і Сьєра Леоне, має берегову межу з Північним Атлантичним океаном.

Вона відома як офшор, який надає послуги країни «зручного прапора» для судновласників багатьох країн світу. Разом з тим, досить часто Ліберія попадає в «чорні» списки міжнародних організацій за неналежну боротьбу з відмиванням брудних грошей, за високий рівень корупції в країні, що відлякує потенційних інвесторів. Влада країни старається боротися з цими негативними явищами. Ліберійські компанії насамперед використовуються для інвестування в різні країни світу та для оптимізації оподаткування.

В законі про компанії Ліберії, який багато в чому базується на законі про корпорації США, передбачена можливість створення підприємств таких організаційно-правових форм, як: зареєстрована підприємницька компанія; компанія з обмеженою відповідальністю; партнерство з обмеженою відповідальністю; закрита фондова компанія; некомерційна корпорація; іноземне морське підприємство

Реєстратором компаній в Ліберії є трастова компанія (LISCR), яка будучи уповноваженим агентом Міністерства закордонних справ Ліберії здійснює реєстрацію всіх підприємств, веде їх облік і реєстр, а також надає зареєстровану адресу для всіх без виключення компаній з іноземними інвесторами. В даний час LISCR має два розгорнені офіси — в США і Швейцарії і адміністративні офіси — в Греції, Гонконзі і Лондоні. LISCR також здійснює різні адміністративні функції місцевого зареєстрованого агента, а саме, проводить зборів від імені акціонерів компаній, готує протоколи і надає інші послуги. Реєстрація і виписка всіх необхідних документів відбувається дуже оперативно, а при узгодженні назви компанії і статутної діяльності, всі формальності не займають більше 24-х годин.

В статуті ліберійського підприємства немає необхідності уточнювати цілі — достатньо лише вказати, що компанія не вестиме якої-небудь забороненої законом діяльності, до якої в Ліберії відноситься банківська, страхова, фондова діяльність і казино. В Ліберії немає обмежень по громадянству і місцю мешкання посадовців, директорів і акціонерів підприємств. Директори і акціонери нерезидентних підприємств в Ліберії можуть бути юридичними і фізичними особами.

Компанії мають право випускатися як іменні акції, так і на пред'явника. Якщо компанія випускає акції на пред'явника, то в статуті підприємства повинно бути обумовлено, яким чином власникам цих акцій вручать необхідні повідомлення, які, якщо не вручаються особисто, то можуть, наприклад, бути відправлені зареєстрованою

поштою за адресами, заздалегідь вказаними акціонерами. Проведення зборів акціонерів і директорів, а також зберігання записів підприємства допускається в будь-якій частині світу. В ліберійській корпорації обов'язкова наявність, як мінімум трьох директорів, якщо тільки кількість акціонерів корпорації не менше трьох. Якщо ж кількість акціонерів корпорації менше, ніж три, то в цьому випадку кількість директорів також може бути менше трьох, але не менше кількості акціонерів.

9.2. Характеристика популярних нетипових офшорів

До нетипових фінансових офшорів ми відносимо окремі розвинуті країни, зокрема й члени ЄС, у яких створені пільгові фінансові умови для діяльності зарубіжних фінансових структур, насамперед податкові.

Болгарія. Ця країна-член ЄС має 6 зон вільної торгівлі з пільговим оподаткуванням. Всі ці зони розташовані на стратегічних транспортних вузлах з тим, щоб сприяти прискореному транспортуванню товарів в сусідні країни. Зони вільної торгівлі розташовані в містах Відин і Русе. Інші зони вільної торгівлі знаходяться на кордоні Болгарії з Сербією, на кордоні країни з Туреччиною і в регіоні міста Пловдива. Це — друге за розмірами місто в Болгарії, воно має власний аеропорт. Ще одна зона вільної торгівлі розташована в Бургасі неподалік від великого чорноморського порту Болгарії. Діяльність зон вільної торгівлі включає, крім іншого, зручний обмін валюти, можливість переказу доходів за кордон без будь-яких обмежень. Ставка податку на прибуток підприємств та прибутковий податок з громадян у Болгарії становить 10%. Внески у фонди соціального страхування зменшилися на 3%.

Великобританія — SLP. Респектабельна юрисдикція. Звітність обов'язкова, але податків можна уникнути. В Україні не вважається офшором. Вартість реєстрації та першого року утримання компанії — 2860 дол США. Щорічне її утримання в наступні роки — 1900 дол США. Шотландські партнерства з обмеженою відповідальністю (SLP) активно використовуються іноземцями для відмивання грошей. У межах однієї з таких афер було створено 100 партнерств і переправлено з Росії 80 млрд дол США лише за останні чотири роки. Тому тепер той, хто захоче на законних підставах скористатися шотландськими партнерствами з обмеженою відповідальністю, повинен бути довести, що веде реальний бізнес у Шотландії.

Разом з тим, вихід Великої Британії з ЄС може негативно позначитися на привабливості Лондона (передусім Лондонського Сіті) як провідного фінансового центру світу, оскільки вже зараз з нього стали виводитися центральні офіси багатьох банків та транснаціональних компаній. Позитивом є те, що британська влада посилила боротьбу з відмиванням грошей через Шотландію, де діє працює власна правова система.

Кіпр. Низько податкова юрисдикція (12,5% від прибутку). Зручна для інвестицій та фінансування. В Україні не вважається офшором. Вартість реєстрації та першого року утримання — 2180 євро. Щорічне утримання в наступні роки — 1500 євро. Водночас, при створенні компанії в цій країні треба враховувати, що 14.06.2018 р. Центральний банк Кіпру розіслав комерційним банкам лист з попередженням про те, з якими компаніями їм треба перестати працювати. До 31.07.2018 р. комерційні банки повинні були перевірити свою клієнтську базу та виключити з неї так звані компанії-оболонки. До останніх Центральний банк Кіпру відносить ті компанії, у яких немає фізичної присутності на території країни та які не здійснюють реальної економічної діяльності на острові, не являють собою ніякої економічної цінності, зареєстровані у юрисдикціях, у яких не має обов'язку надавати органам влади перевірену аудиторами фінансову звітність чи які є резидентами офшорних зон. Крім того, якщо у подібної компанії є номінальний офіс з кількома співробітниками, то це не вважається фізичною присутністю на Кіпрі. Якщо ж компанія попадає під один з вказаних критеріїв, то банки країни повинні відмовитись від роботи з нею. Оцінюватися повинні компанії, створені для володіння акціями чи активами, для валютних операцій, переказу активів, корпоративних об'єднань чи ті, які виступають у формі у якості так званого «гаманця» групи, навіть якщо ця група займається законним бізнесом та надає інформацію про кінцевих бенефіціарів. Загалом, позиція Центрального банку Кіпру повністю відповідає позиції Організації з боротьби з фінансовими злочинами казначейства США.

Нова Зеландія. У цій країні використовується схема іноземного трасту, який має статус активного/торгового трасту та використовується для оптимізації оподаткування. Як довірчий власник використовується **новозеландська приватна компанія (PTC)**. Для виконання функцій довірчого власника компанія не зобов'язана отримувати спеціальну ліцензію. По всіх зовнішніх ознаках така компанія виглядає

як звичайна компанія, що веде діяльність самостійно. Проте її внутрішня документація ведеться таким чином, що її діяльність полягає лише в управлінні власністю іноземного трасту. Дохід, який вона отримує, фактично належить трасту. За свої послуги компанія повинна отримувати від трасту винагороду, інакше всі доходи трасту вважатимуться її доходами і обкладатимуться звичайними новозеландськими податками.

Робота даної схеми спирається не на маловідомі, не відмічені законодавцем упущення в податковому законодавстві. Безподатковий статус структури заснований на свідомому визнанні державою економічної природи довірчих стосунків власності. Законодавство визнає, що довірчий власник всього лише агент-посередник, виконуючий волю засновника. Тому, якщо засновник, бенефіціари і джерела доходу не знаходяться на території Нової Зеландії, обкладати податкам такий траст немає підстав. Особлива привабливість подібних новозеландських компаній полягає в тому, що Нова Зеландія не попала і навряд чи попаде у всілякі «чорні» списки FATF. В той же час, Нова Зеландія не підписує настільки популярні останнім часом двосторонні і багатобічні угоди про обмін податковою інформацією.

Ірландія відноситься до нетипових офшорів, оскільки вона є членом ЄС та мусить дотримуватися його правил. Разом з тим, Ірландія є дуже привабливою країною для іноземних інвесторів. У країні діє спеціальний пільговий режим для іноземних фінансових та інвестиційних компаній. Офшорні компанії мають право вести діяльність на території Ірландії, водночас вони зберігають пільги, які звільняють їх від податків на доходи, отримані за кордоном. За законами країни, ірландська компанія, яка веде діяльність за кордоном, може бути визнана нерезидентською і звільнена від податків, якщо її акціонери і директори є нерезидентами Ірландії. Водночас із нерезидентськими компаніями з обмеженою відповідальністю існує можливість створення офшорних компаній з необмеженою відповідальністю. У компанії з обмеженою відповідальністю мають бути як мінімум два акціонери, причому акціонер одночасно може бути і секретарем компанії. Список власників компаній вносять до реєстру акціонерів.

В Ірландії було створено Центр міжнародних фінансових послуг для спрощення європейським фінансистам виходу на американські та європейські біржі в денний час. В країні немає закону про охорону банківської таємниці, але на практиці таку охорону передбачено

в договорі між банком і клієнтом. У разі її порушення банк виплачує клієнтам значну компенсацію. Ірландія уклала 15 договорів про усунення подвійного оподаткування. Крім того, підписані інші податкові угоди з країнами, відповідно до яких від податку в момент його отримання в Ірландії майже цілком звільнені відсотки, рентні платежі за володіння літаками і нерухомістю, коли їх здають у користування. Такі договори укладені з Бельгією, Німеччиною, Данією, Люксембургом, великою Британією, Норвегією, Швецією, Швейцарією, Росією.

Водночас, керівні органи ЄС мають претензії до Ірландії, оскільки вона фактично перетворилася в нетиповий офшор в середині Євросоюзу. Так, американську компанію Apple можуть оштрафувати на кілька млрд. євро за податкові махінації в Ірландії. Європейська Комісія вважає, що Apple отримувала надлишковий прибуток від незаконних податкових угод з урядом Ірландії протягом більше 20 років (компанія працює в Ірландії з 1980 р.). Попередні результати розслідувань, проведені на початку 2015 р., показали, що вказана компанія сплачувала податок в Ірландії за ставкою 2% (мінімальна ставка в ЄС дорівнює 10%), отримувала зиск від «незаконної» державної допомоги завдяки «кулуарним операціям» з ірландською владою. Йдеться про дві угоди між Apple і урядом Ірландії, які не відповідають стандартам транзакції на рівних умовах між корпоративними партнерами. Керівництво Apple заперечує цю інформацію, оскільки компанія, на його думку, все робила законно.

Естонія. Країна є новим нетиповим офшором. Вона приваблива насамперед для реінвестування капіталу, оскільки в Естонії існує податок у розмірі 0% на нерозподілений прибуток. Це дає значні можливості для розвитку бізнесу, оптимізації податків та для зростання капіталу. При цьому країна не входить у «чорні списки» офшорів жодної держави світу. Крім того, в Естонії відсутній валютний контроль. В Україні зараз обговорюються питання щодо того, щоб за прикладом Естонії запровадити механізм оподаткування з використанням нерозподіленого прибутку, аби створити привабливі умови для залучення іноземних інвестицій та зменшити виведення коштів в офшори.

9.3. Характеристика популярних нових офшорів.

Юрисдикція **Аруба** — класичний банківський офшор, розташована на однойменному острові в Карибському морі недалеко від Венесуели. В кінці 2010 р. Аруба вийшла із складу Нідерландських

Антильських островів. Вона присутня в переліку офшорних зон в Україні. Аруба — автономний член Королівства Нідерланди, має повну автономію у внутрішніх справах. Нідерланди відповідають за зовнішню політику та оборону. Аруба, як територія Королівства Нідерландів, є членом ЄС. Громадяни Аруби мають загальноєвропейські паспорти та право вільного візду, проживання та роботи в межах Євросоюзу. Оскільки Аруба використовує загальний митний тариф, єдиний для всіх членів ЄС, вона має право вільного експорту своєї продукції на спільний європейський ринок. Разом з тим, податкова система країни не є аналогічною у порівнянні з Нідерландами.

Банківська справа, ліцензування, страхування та холдингові компанії є провідними офшорними секторами в країні. В Арубі створено **Агентство іноземних інвестицій**, яке надає допомогу іноземним інвесторам щодо можливостей розвитку бізнесу в країні. Для стимулювання експорту та притоку іноземної валюти на острові створена зона вільної торгівлі. Компанії вільної зони мають значні податкові пільги, включаючи звільнення від імпортних мит та низькі ставки оподаткування. Отримати відповідну ліцензію на роботу у вільній економічній зоні можуть тільки компанії, що займаються комерційною чи промисловою діяльністю. Для роботи з офшорними компаніями на території Аруби існують спеціальні офшорні банки, діяльність яких підпорядкована Центральному банку. Аруба пропонує ряд податкових пільг для залучення офшорних банків. З цією метою створено посаду Комісара сектора фінансових послуг.

Основні принципи офшорної політики Аруби. Якщо стосовно якогось типу компаній ще не прийнято відповідний закон, вона звільняється від сплати податків. Фінансові та лізингові компанії сплачують податок за ставкою 2,4% та 3% відповідно. Компанії у формі акціонерного товариства з обмеженою відповідальністю (AVV) не підлягають оподаткуванню. Ця юрисдикція не визнає концепції трастів. Закону про дотримання банківської таємниці на Арубі як такого не існує, але прізвища власників офшорних бенефіціарних рахунків можуть бути збережені в таємниці. Ця юрисдикція має угоду про уникнення подвійного оподаткування тільки з Нідерландами.

Аруба має угоду про обмін податковою інформацією з наступними країнами та залежними територіями: Австралією, Багамськими островами, Бермудськими островами, Великою Британією, Гренландією, Ісландією, Іспанією, Каймановими островами, Норвегією, США,

Сент-Люсією, Сент-Кітсом та Невісом, Фарерськими островами, Фінляндією, Швецією. З початку 2014 р. Україна отримала доступ до податкової інформації з Аруби. Це стало можливим завдяки тому, що Велика Британія, Нідерланди і Данія розширили дію Конвенції про взаємну адміністративну допомогу у податкових справах Ради Європи та ОЕСР на кілька своїх територій з офшорною юрисдикцією.

Вимоги до створення та діяльності офшорних компаній на Арубі. Згідно Закону про компанію від 1988 р., офшорні компанії на Арубі реєструються у формі акціонерного товариства з обмеженою відповідальністю (AVV). У відповідності до Закону офшори повинні бути засновані нерезидентами та вести діяльність за межами держави. Разом з тим, на ведення банківського, страхового, перестраховального бізнесу, а також на надання трастових послуг необхідно отримати державну ліцензію. Офшорам заборонено вести діяльність з резидентами та володіти нерухомістю на території Аруби, крім оренди нерухомості.

Офшор на Арубі повинен мати зареєстрований офіс та зареєстрованого агента. Мінімальний розмір статутного капіталу офшорної компанії, який треба виплатити на момент реєстрації компанії, складає 10 тис. флоринів (біля 6000 дол. США). Повідомлення про реєстрацію компанії повинно бути опубліковано в пресі. Офшор на Арубі повинен мати місцевого корпоративного секретаря. Мінімальна кількість акціонерів — один, ним може бути фізична чи юридична особа, їх резидентність не має значення. Офшорним компаніям дозволений випуск простих та дискретних акцій, акцій на пред'явника та без номінальної вартості.

Директорами офшорних компаній можуть бути як фізичні особи, так і юридичні. Якщо керівником компанії призначається юридична особа, то вона повинна бути резидентом Аруби. Мінімальна кількість директорів — один. Права директора не повинні пересікатися з компетенцією акціонерів, що прописані в статуті чи в меморандумі компанії. Збори директорів можуть відбуватися будь — де в світі, в тому числі за рахунок телефонного зв'язку. Офшорна компанія звільняється від оподаткування в тому випадку, коли доход отримано за межами Аруби. Разом з тим, існує сплата державного щорічного мита в розмірі 285 дол. США та оплата послуг комерційного реєстра (40 дол. США). У той же час офшорна компанія на Арубі не підлягає валютному контролю.

Беліз. Прості в обслуговуванні компанії. Фіксована плата в бюджет. Немає звітності. Зручні для захисту активів. В Україні вважається офшором. Вартість реєстрації та першого року утримання компанії — 2400 дол США. Щорічне її утримання в наступні роки — 1700 дол США. Беліз — це світовий офшорний, фінансовий і бізнес-центр. Офшорні компанії в Белізі широко використовуються в цілях інвестиційної діяльності і міжнародного податкового планування. Тип реєстрованих компаній: міжнародна ділова компанія (IBC — International Business Company).

Закон про міжнародні компанії 1990 р. повністю звільняє від податків офшорні компанії, зареєстровані в Белізі. На кордоні з Мексикою з 1992 р. була відкрита експортно-виробнича зона, а в прикордонному окрузі Коросаль з 1995 р. діє зона вільної торгівлі для стимулювання фінансового і торговельного обороту з Мексикою. Створені в ній до 2005 р. близько 100 підприємств звільняються від сплати імпорتنих мит, податків на доходи з капіталу, земельного, податку на власність і продажі, на 20 років звільняються від податку на прибуток. Окрім цього засновані приватні вільні зони, одна з яких діє з 2003 р. в міжнародному аеропорту. Урядом проводиться програма створення вільних економічних зон. Кількість зареєстрованих в Белізі офшорних компаній перевищила 30 тис. Офшорні фірми використовують переважно статус міжнародної бізнес-компанії, яка не платить податки, а лише невеликі щорічні збори за перереєстрацію. Ця юрисдикція пропонує такі самі умови для ведення бізнесу як Британські Віргінські острови, тільки вона дешевше і знаходиться на материку.

Беліз підписав угоди про уникнення подвійного оподаткування з такими країнами та залежними юрисдикціями, як: Антигуа і Барбуда, Багамські острови, Барбадос, Великобританія, Гаїті, Гайана, Гренада, Данія, Домініка, Монтсеррат, Сент-Люсія, Сент-Вінсент і Гренадіни, Сент-Кітс і Невіс, Суринам, Тринідад і Тобаго, Швеція, Ямайка.

У Белізі з 1986 р. діє програма, згідно якої претендент на отримання громадянства повинен внести у Фонд економічного розвитку країни 60 тис. дол. США. Це дало певні позитивні результати. Якщо в 1980–1985 рр. приріст ВВП на душу населення був від'ємним (–2%), то в 1986–2000 рр. даний показник зростав на 7% щорічно.

Мальдівська республіка — це новий африканський офшор, розташований в Індійському океані на 1190 островах. Незалежність Мальдівської Республіки була проголошена в 1965 році, а після

референдуму в 1968 р. Мальдіви були оголошені республікою. До березня 1976 англійці продовжували утримувати під своїм контролем острів Ган, на території якого розташовувалася англійська військова база. З 1982 р. Мальдівська Республіка входить до складу Британської Співдружності. Коли Світовий банк і Pricewaterhouse Coopers проаналізували рівень податкових систем світу за критеріями рівня податкового тягара, простоти законодавства, тимчасових витрат на сплату податків і їхньої кількості, то з'ясувалося, що рейтинг за всіма показниками очолюють Мальдіви: це податковий рай, де для сплати одного податку (9,3% доходу) компанії необхідно менше години на рік. В останні роки ця країна активно використовується як офшор, в тому числі бізнесменами з країн СНД. Мальдівська республіка визнана Світовим банком країною зі сприятливими умовами для ведення бізнесу. Мальдіви визнані державою з найпростішою системою оподаткування: у ній немає загального податку на прибуток. Крім цього, податкове право країни не визнає таких податків як ПДВ, податків на роялті або на дивіденди. За всі товари і послуги на Мальдівах береться сервісний збір в розмірі 19% плюс податок в розмірі 8% від вартості товарів (послуг). З 1.01.2012 р. в країні введено аеропортний збір в розмірі 25 дол. США для тих, хто вилітає з аеропорту в Мале. р. В Мальдівській Республіці також введено екологічний податок на всіх іноземних туристів, які розміщуються в готелях, на курортах, на круїзних лайнерах. Більшість мальдівських готелів включили цей податок у вартість проживання і він буде направлятися на захист екологічної системи країни.

Сейшельські Острови. Новий африканський офшор, в якому можна заснувати недорого й прості в обслуговуванні компанії. Фіксована плата в бюджет. Немає звітності. Зручні для захисту активів. В Україні вважається офшором. Вартість реєстрації та першого року утримання компанії — 2400 дол США. Щорічне її утримання в наступні роки — 1650 дол США. Сейшели підписали договори про уникнення подвійного оподаткування з такими країнами: Китай, ПАР, Індонезія, Оман, Ботсвана, Маврикій, Таїланд, Малайзія та рядом інших країн.

Офшорні компанії на Сейшельських островах почали свій розвиток в 1994 році, коли уряд приступив до здійснення ряду законодавчих ініціатив, спрямованих на створення в країні сучасного міжнародного офшорного фінансового центру. Велика частина законодавства

була заснована на прикладі законодавства Британських Віргінських островів і Багамських островів. У 1994 році був прийнятий закон, що охоплює реєстрацію офшорних компаній, офшорних трастів та ліцензування компаній зони міжнародної торгівлі. Додатково був внесений законопроект, який охоплює ліцензування офшорних банків, офшорних страхових компаній, а в 2003 р. уряд законодавчо додатково визначив типи компаній: Компанії спеціального ліцензування, Закриті мобільні компанії і товариства з обмеженою відповідальністю.

Контроль, регулювання, ліцензування і реєстрація офшорних компаній на Сейшельських островах покладена на Сейшельське управління міжнародним бізнесом (**SIBA**), яке було створено згідно Закону 1994 р. В цілому, SIBA працює за принципом супермаркету, здійснюючи ліцензування і управління структурами всього офшорного бізнесу на Сейшельських островах. SIBA є реєстратором всіх видів офшорних компаній і трастів, а також регулює діяльність у вільній зоні міжнародної торгівлі. SIBA є одним з найбільш оперативних реєстраторів офшорних компаній в світі, про що свідчить, наприклад, той факт, що Свідоцтво про реєстрацію офшорної компанії може бути видане протягом години.

У травні 2003 року уряд заявив, що офшорний бізнес повинен стати основою економіки держави, показавши, що зусилля SIBA по збору податків призвели до збільшення доходів від офшорних компаній на 40%. До 2008 року кількість зареєстрованих Міжнародних підприємницьких компаній (IBC) перевищила 50000, що свідчить про те, що Сейшельські острови є найбільш швидко зростаючим офшорним центром у світі. Це сталося тому, що Закон про Міжнародні сервісні компанії 2003 року істотно поліпшив і спростив режим для іноземних інвестицій. Раніше, SIBA мало право видавати ліцензії для офшорних підприємств, але право на отримання фінансових пільг залежало від отримання сертифіката Міністерства фінансів.

У липні 2004 р. було оголошено, що заохочення інвестицій на Сейшельських островах стає компетенцією нового органу, Сейшельського інвестиційного бюро (**SIB**), яке повинне взяти на себе завдання з ряду інших державних установ. Головний виконавчий директор компанії SIB, Джозеф Науріцце, пояснив, що кількість процедур буде значно скорочено. Передбачається, що SIB буде виконувати функції просування іноземних інвестицій, які раніше виконував такий орган, як SIBA. В даний час роль останнього буде зосереджена на регулюванні

діяльності офшорних компаній. У серпні 2005 р. SIBA заявило, що офшорні компанії повинні підвищити річний оборот на 300 млн. дол. США в рік протягом десяти-п'ятнадцяти років, перетворюючи офшорну діяльність на Сейшельських островах в основну сферу економіки.

У березні 2007 р. президент Сейшел оголосив у своєму щорічному зверненні до нації, що уряд прагне розширити офшорний сектор з додаванням нових типів компаній, зокрема таких, як взаємні фонди, компанії спеціального ліцензування, фондової біржі і компанії страхового сектора. У кінці 2010 р., SIBA почав створювати спеціальний орган з регулювання обігу цінних паперів, так званий Відділ цінних паперів і фондового (SAFMS) у складі SIBA. SAFMS буде встановлювати правила та принципи законодавства, яке стосується фінансових ринків, їх продуктів і підприємств. Він також буде ліцензувати і контролювати роботу фінансових центрів. SAFMS планує зіграти ключову роль у розвитку успішних фінансових центрів на Сейшельських островах.

В 2006 р. на Сейшелах був прийнятий новий закон про боротьбу з відмиванням «брудних» грошей. Згідно цього закону в країні створено Фінансове розвідувальне управління в рамках структури Національного банку.

Сент-Люсія — острівна держава в Східно-Карибському регіоні, яка налічує 160 тис. мешканців. Економіка базується на туризмі та офшорному бізнесі. Офшорне законодавство на Сент-Люсії діє тільки з 1999 р. Сент-Люсія — класична безподаткова юрисдикція, яка не вимагає складних процедур з підтримки офшорної компанії та її щорічної звітності.

На Сент-Люсії беруться податки на доходи, отримані нерезидентами в цій державі. Податки нараховуються на доходи кожного члена родини, а не на доходи родини в цілому. Ставки податку є такими: при доході до 10000 східно-карибських доларів (далі — с.-к. дол.) — 10%, від 10000 до 20000 с.-к. дол. — 15%, від 20000 до 30000 с.-к. дол. — 20%, від 30000 с.-к. дол. — 30%. Податок на додану вартість було введено тільки з 2012 р. за ставкою 15%. Податок за оренду нерухомості на Сент-Люсії нараховується за прогресивною шкалою. При цьому витрати, що виникають при отриманні доходу від оренди нерухомості, віднімаються від бази оподаткування.

Гербовий збір по лізингу також сплачується за прогресивною шкалою. При цьому існує відмінність по даному збору залежно від

термінів лізингу. Гербовий збір по лізингу менше 20 років складає (від суми щорічних виплат): до 3000 с.-к. дол. — 2%, від 3000 до 6000 с.-к. дол. — 4%, від 6000 до 12000 с.-к. дол. — 6%, від 12000 с.-к. дол. — 8%. Гербовий збір по лізингу більше 20 років складає (від суми щорічних виплат): до 3000 с.-к. дол. — 4%, від 3000 до 6000 с.-к. дол. — 6%, від 6000 до 12000 с.-к. дол. — 8%, від 12000 с.-к. дол. — 10%.

При продажу нерухомості продавець зобов'язаний сплатити податок в розмірі 2% від фактичної вартості нерухомості на момент продажу. Цей податок сплачується як резидентами, так і нерезидентами. З 01.01.2014 р. нерухомість вартістю менше 200000 с.-к. дол.. податком не обкладається.

Сент-Люсія не має укладених з іншими країнами договорів про уникнення подвійного оподаткування. Разом з тим, країна включена в перелік офшорних зон в таких державах, як: Білорусь, Росія, Казахстан, Узбекистан, Україна.

Вимоги до реєстрації, функціонування та оподаткування офшорної компанії. Директорів компанії може бути від одного і більше. В країні дозволяються й номінальні директори. Вони можуть бути як фізичними, так і юридичними особами. Директори можуть бути резидентами будь-якої країни. Інформація про директорів зберігається в реєстрі підприємств на Сент-Люсії. Акціонерів компанії може бути від одного і більше. Вони можуть бути як фізичними, так і юридичними особами. Акціонери можуть бути резидентами будь-якої країни. Інформація про акціонерів зберігається в реєстрі підприємств на Сент-Люсії. В країні дозволяються й номінальні акціонери. Секретарів компанії може бути від одного і більше. Причому в країні дозволяються й номінальні секретарі. Вони можуть бути як фізичними, так і юридичними особами. Секретарі можуть бути резидентами будь-якої країни. Інформація про секретарів зберігається в реєстрі підприємств на Сент-Люсії. Стандартний статутний капітал компанії декларується в розмірі 50000 дол. США, але вимог з оплати цього капіталу (або його частини) не існує.

Назва компанії повинна закінчуватися словом Incorporated, Corporation, limited, або аббревіатурою «Ink», «Corp», «Ltd», «GmbH», «SA». Без отримання відповідних ліцензій не буде допущена реєстрація назв компаній, які мають у назві такі слова: Bank, Insurance, Assurance, Imperial, Royal тощо. Інформація про реального власника

компанії надається тільки зареєстрованому агенту і є конфіденційною. Термін реєстрації нової компанії складає 6–7 робочих днів.

Зареєстрована на території Сент-Люсії міжнародна підприємницька компанія (IBC) може сплачувати або корпоративний податок на прибуток за мінімальною ставкою (1%), або щорічний ліцензійний збір, розмір якого залежить від статутного капіталу. Податком на приріст капіталу міжнародні підприємницькі компанії не обкладаються. Якщо міжнародна підприємницька компанія сплачує ліцензійний збір, їй не треба проводити щорічний аудит та здавати у державні органи щорічну фінансову звітність.

В цій юрисдикції можна придбати готову офшорну компанію на замовлення клієнта. Вартість такої компанії складає 1590 дол. США, включаючи повну юридичну підтримку та номінальний сервіс за один рік. Щорічна вартість підтримки такої компанії — 990 дол. США, що включає в себе оплату за надання юридичної адреси на Сент-Люсії, оплату державного мита та номінального сервісу за рік.

Чорногорія. Ця невелика європейська країна (в усій Чорногорії близько 950 тисяч населення) стала незалежною лише з 2007 р. — на референдумі 2006 р. більшість чорногорців проголосувала за відокремлення від Сербії. Її вважають перспективною офшорною зоною. Влада Чорногорії пропонує бізнесменам отримати громадянство країни в обмін на інвестиції. Відповідно до розробленої владою цієї країни програми економічного громадянства, іноземці, які інвестували від 500 тисяч євро в розвиток місцевого бізнесу, мають право подати заяву про надання їм громадянства Чорногорії. При цьому наголошується, що учасниками нової урядової програми можуть стати тільки особи з незаплямованою репутацією і твердими намірами розвивати бізнес у Чорногорії. Але не завжди так відбувається, про що свідчить приклад з наданням громадянства одному з синів Н. Кельменді, який (за даними Інтерполу) контролює наркобізнес на Балканах.

Проблемою є те, що ця країна використовується для відмивання брудних грошей, які в Чорногорії все активніше відмиває тіньовий російський бізнес. Тенденцією офшорного бізнесу в цій країні є використання «складних» схем з участю як офшорних, так і не офшорних компаній. Наприклад, російська фірма може мати договір із компанією з цілком респектабельної країни, але насправді остання — лише проміжна ланка, а кінцевим одержувачем коштів є офшорна фірма. Так, в кінці 2012 р. в Камбоджі було заарештовано відомого російського

бізнесмена С. Полонського, який підозрюється у «відмиванні» грошей, зокрема й в Чорногорії. У цій країні він залишив багато недобудов, які зараз відлякують туристів. Водночас, влада Чорногорії все активніше бореться з названими проблемами, щоб вступити до ЄС. Позитивом для бажаючих вкласти інвестиції в Чорногорію стало те, що керівники країн-учасників ЄС в грудні 2010 р. прийняли рішення прийняти Чорногорію кандидатом в члени ЄС. Таким чином, ця західно-балканська республіка зробила важливий крок на шляху до приєднання до Євросоюзу. Однак, час для початку переговорів про вступ Чорногорії в ЄС поки що не визначений, а країні треба зробити ще багато, щоб Європейський Союз прийняв її до себе.

Вануату. Фінансова система цієї країни в Океанії (253 тис. населення, 2013 р.) базується на доходах від туризму, міжнародній допомозі, офшорній діяльності. Столицею країни є місто Порт-Вілла (35 тис. жителів в 2002 р.). В країні іноземним інвесторам надаються звільнення від прибуткового та корпоративних податків, мита, податків на власність та інші пільги. Міжнародна компанія (офшор) реєструється у Вануату протягом однієї доби. Компанія звільняється від контролю від валютних операцій, гербового збору, будь — яких податків. Термін дії таких умов — 20 років з моменту реєстрації. Компанія щорічно сплачує урядове мито в розмірі 300 дол. США. Офшор у Вануату не сплачує таких податків: прибутковий податок з доходів громадян, корпоративний податок, податок на вивіз капіталу, податок на спадок, податок з біржі, податок з обороту.

Меланезійська держава Вануату на початку 2000-х рр. рахувалося в міжнародному списку країн, які займаються відмиванням грошей. Ця держава також проводила багатомільйонні махінації з продажом своїх паспортів: місцеве громадянство дозволяло безвізовий в'їзд в Євросоюз. Ціна такого паспорта досягала 1 млн. євро. Подібними послугами користувалися всі мафії планети, зокрема російська. 3 лютого 2003 р. уряд України відніс Вануату до офшорних зон. Після терактів в США 11 вересня 2001 р. уряди США і Австралії прийняли відповідні заходи проти офшорного бізнесу на Вануату. Були арештовані підозрілі рахунки офшорних банків та налагоджена перевірка віз та паспортів, які видавалися у Вануату. В квітні 2009 р. ОЕСР включив Вануату в так званий «сірий список» країн, які погодилися на співробітництво з ОЕСР з податків, але так і не прийняли на вказану дату відповідні міжнародні зобов'язання. Кабінет Міністрів

Україні в травні 2015 р. відніс Вануату до переліку країн, операції з резидентами яких контролюються, оскільки в цій юрисдикції значно менший податок на прибуток підприємств, ніж в Україні.

Маршаллові Острови — незалежна країна (з 1991 р.) в Океанії, член ООН. Вона перебуває в добровільній асоціації з США. Населення цієї держави складає біля 80 тис. осіб. Столицею країни є місто Далан-Уліга-Даріт (28 тис. осіб). Країна поділяється на 25 дистриктів. Основними доходами Маршаллових Островів є фінансова допомога з боку США (грошовою одиницею країни є долар США), інших країн та ООН, доходи від туризму, доходи від офшорної діяльності, від видобутку деяких корисних копалин (фосфатів), від рибальства і сільського господарства. Значна допомога від США пов'язана з тим, що у свій час США на атолах Бікіні та Еніветок провели ядерні випробування.

Маршаллові Острови використовуються міжнародними компаніями насамперед для оптимізації оподаткування. Діяльність і реєстрація офшорних компаній регулюється «**Законом про компанії**» (1990 р.). До переваг реєстрації та діяльності офшорних компаній відносяться наступні: немає вимог до звітності; відсутній валютний контроль; розмір статутного капіталу не визначено, але він повинен бути заявлений; відсутнє оподаткування (включаючи гербовий збір, податок на прибуток, податок на передачу акцій). Міжнародна компанія на Маршаллових Островах може обирати будь-який банк для співробітництва, так само, як і кількість рахунків для своєї комерційної діяльності. Значні фінансові пільги надані офшорним банкам. Разом з тим, фінансова та страхова діяльність на Маршаллових Островах підлягає ліцензуванню.

Після теракту 11 вересня 2001 р. в США офшорна діяльність на Маршаллових Островах була поставлена під жорсткий контроль США. Були арештовані підозрілі рахунки офшорних банків на Маршаллових Островах. Україна, згідно з розпорядженням кабінету Міністрів України від 24 лютого 2003 р. №77-р, віднесла Маршаллові Острови до офшорних зон. В 2009 р. ОЄСР внесла Маршаллові Острови до «сірого списку» країн, які хоча й погодилися на співпрацю з цією організацією в питаннях боротьби з ухиленням від податків, але так і не змінили своє законодавство і не взяли на себе міжнародні зобов'язання. 10 червня 2009 р. були опубліковані нові списки, але Маршаллові Острови поки залишаються у «сірому списку».

Кабінет Міністрів України в травні 2015 р. відніс Маршаллові Острови до переліку країн, операції з резидентами яких контролюються, оскільки в цій юрисдикції значно менший податок на прибуток підприємств, ніж в Україні.

Мікро держава **Науру** розташована в океанії на острові площею близько 20 кв. км, кількість жителів цієї мікро держави складає 13 тис. осіб. Офіційної столиці Науру не має. Офіційною валютою Науру є австралійський долар. Фінансова система країни базується на доходах від туризму, офшорної діяльності, на допомозі ООН, Австралії, міжнародних організацій, а в останні десятиліття — Тайваню і КНР. Донедавна основні доходи цій країні давав видобуток та експорт фосфатів в Австралію та Нову Зеландію. Але ці ресурси вичерпалися, тому ця країна шукає нові види доходів, зокрема й від офшорних компаній.

Науру — офшорна зона, що забезпечує цій країні значні доходи. Значні податкові пільги надані насамперед офшорним банкам. За словами колишнього заступника голови Центрального Банку Росії, тільки в 1998 р. на рахунки в банки Науру з Росії було виведено 70 млрд. дол. США. У 90-х роках ХХ століття, коли США почали активно боротися з карибськими офшорами, багато іноземних банків створило в цій мікро державі офшорні банки, оскільки тут були створені найкращі умови для них. Для реєстрації офшорного банку в Науру треба заплатити збір в розмірі 5600 дол. США, а потім кожен рік треба платити 4900 дол. США за продовження реєстрації. Документів для реєстрації донедавна вимагалось небагато. Головні з них — коротке резюме, в якому власник нового банку повинен пообіцяти, що нічого поганого не буде робити, та довідка про відсутність судимості на батьківщині. Реєстрацію можна зробити через Інтернет за допомогою посередницьких фірм. За 15 тис. дол. США така фірма підготує весь пакет документів та підбере фіктивних акціонерів з місцевих жителів. Пізніше посередник щорічно буде брати 7–8 тис. дол. США за підтримку фірми.

Гроші реально не будуть знаходитися в Науру. Банківські офшори лише користуються реєстрацію в цій мікро державі, а реально вони знаходяться на кореспондентських рахунках офшорних банків у більш комфортних країнах. Контроль за банківською діяльністю у Науру практично відсутній. Надавати на владу цієї мікро держави дуже важко, оскільки острів погано пов'язаний із зовнішнім світом.

Після терактів в США 11 вересня 2001 р. Австралія і США прийняли ряд заходів щодо підозрілих банків в Науру. Були арешто-

вані сумнівні рахунки офшорних банків у Науру, посилюється контроль за візами і паспортами, які видавались в цій країні. Насамперед, це стосувалося іноземців, які фактично купляли паспорти цієї країни за великі кошти. Як правило, ці іноземці мали проблеми із законом у своїх країнах.

Згідно з розпорядженням уряду України від 24.02.2003 р. Науру входить у перелік офшорних зон. Науру і в квітні 2009 р., і в липні 2009 р. увійшла у «сірий список» країн, які погодилися на співробітництво з ОЕСР в боротьбі з приховуванням податків, але поки не змінили відповідним чином своє законодавство. Кабінет Міністрів України в травні 2015 р. відніс Науру до переліку країн, операції з резидентами яких контролюються, оскільки в цій юрисдикції значно менший податок на прибуток підприємств, ніж в Україні.

Ніуе. Це — залежна від Нової Зеландії юрисдикція в Океанії (близько 2 тис. жителів), основні доходи якої формуються за рахунок офшорної діяльності, доходів від сільського господарства і туризму, допомоги ООН і окремих країн. Значні пільги в цій юрисдикції надаються офшорним компаніям, які використовуються для оптимізації оподаткування. Ніуе є безподатковою юрисдикцією.

Зареєструвати чи купити офшорний бізнес в Ніуе можна у формі **звільненої компанії**. Контроль за діяльністю офшорної компанії в цій юрисдикції здійснюється згідно положень Акту про міжнародні бізнес-компанії від 1994 р. Міжнародна компанія може вести будь-яку дозволена законом діяльність, за виключенням надання банківських, страхових та перестраховальних послуг, які вимагають спеціального ліцензування. Інформація про банківські операції є недоступними для третіх осіб. Валютний контроль відсутній. Для реєстрації компанії необхідно надати Статут і Засновницький меморандум. Розмір статутного капіталу складає 50000 дол. США. Ця сума ділиться на 50000 акцій номіналом в 1 дол. США.

Іноземці вже почали використовувати офшорне законодавство цієї країни. Вони з'ясували, що, набувши громадянство Ніуе (як правило, елементарно купивши), потім безперешкодно можна отримати і громадянство Нової Зеландії. Також усього за одне євро можна придбати майданчик у місцевому інтернет-домені «.nu». До речі, для мешканців Ніуе інтернет є повністю безкоштовним, а всім школярам тут видали безплатно ноутбуки. Під тиском США влада Ніуе прийняла ряд заходів щодо боротьби з відмиванням брудних грошей через

банківські відділення відомих світових банків, зареєстрованих у цій юрисдикції, але поки цих заходів недостатньо. Тому, згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2003 р. №77-р Ніуе було віднесено до офшорних зон. Ніуе в 2009 р. також було внесено в «сірий список» ОЕСР, як юрисдикцію, яка хоч і погодилась на співробітництво з цією організацією у боротьбі з приховуванням доходів від оподаткування, але поки не внесла відповідні зміни у свої нормативні акти. А це, в свою чергу, в майбутньому може призвести до значних фінансових санкцій до Ніуе з боку розвинутих країн. Крім того, Кабінет Міністрів України в травні 2015 р. відніс Ніуе до переліку країн, операції з резидентами яких контролюються, оскільки в цій юрисдикції значно менший податок на прибуток підприємств, ніж в Україні.

Острови Кука. Це — залежна від Нової Зеландії юрисдикція в Океанії з населенням 19 тис. осіб. Адміністративним центром є місто Аваруа (12 тис. осіб на 2002 р.). Грошовою одиницею цієї залежної території є новозеландський долар.

Основні доходи ця юрисдикція отримує від офшорної діяльності, від туризму, допомоги міжнародних організацій, окремих країн, насамперед Нової Зеландії.

Законодавство цієї юрисдикції сприяє заснуванню багаточисельних офшорних структур, зокрема міжнародних бізнес-компаній, офшорних банків, офшорних страхових компаній, трастів із збереження майна. Немає місцевих обмежень на рух капіталів на Острови Кука або з них. Крім того, бізнес у даній юрисдикції можна вести у будь-якій валюті. Основою корпоративного законодавства на Островах Кука є Акт про Міжнародні компанії 1981–1982 рр. Типом компанії для здійснення міжнародної торгівлі та інвестицій є міжнародна компанія. Існують наступні види міжнародних компаній: компанія без відповідальності; компанія з обмеженими гарантіями; компанія з необмеженою відповідальністю; спільні (взаємні) компанії. Вони звільняються від оподаткування. При їх реєстрації сплачується 500 дол. США, а потім така сума сплачується щорічно. Всі компанії повинні надавати річні звіти, які повинні мати аудиторський висновок. Ця вимога може бути відмінена за рішенням компанії.

В квітні 2009 р. Острови Кука були внесені до «сірого списку» країн та залежних територій, які недостатньо співпрацюють з ОЕСР в боротьбі з ухиленням від оподаткування. В липні 2009 р. Острови

Кука знову були залишені в цьому списку. Це означає, якщо юрисдикція не внесе відповідні зміни у свої нормативні акти з оподаткування, її можуть чекати міжнародні фінансові санкції. Кабінет Міністрів України в травні 2015 р. відніс Острови Кука до переліку країн, операції з резидентами яких контролюються, оскільки в цій юрисдикції значно менший податок на прибуток підприємств, ніж в Україні.

Запитання для самоперевірки

1. Які ви знаєте фінансові офшори в Європі?
2. Чи відноситься до нетипових фінансових офшорів Кіпр?
3. Які ви знаєте фінансові офшори в Америці? Чи відноситься до типових офшорів Панама?
4. Які ви знаєте фінансові офшори в Азії?
5. Які ви знаєте фінансові офшори в Африці?
6. Які ви знаєте фінансові офшори в Океанії?

РОЗДІЛ 10. ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ, ІНФЛЯЦІЙНОЇ, ВАЛЮТНОЇ БЕЗПЕКИ ТА БЕЗПЕКИ ФІНАНСОВОГО РИНКУ

10.1. Грошово-кредитна безпека держави

Грошово-кредитна безпека держави — це такий стан грошово-кредитної системи, який характеризується стабільністю грошової одиниці, доступністю кредитних ресурсів та таким рівнем інфляції, що забезпечує економічне зростання та підвищення реальних доходів населення. При цьому величина позичкового проценту має бути достатньою для насичення попиту на гроші й переходу до політики «довгих грошей» (тобто можливості надання довгострокових кредитів), а розмір грошової маси повинен бути достатнім для обслуговування нею господарських оборотів. Обсяг грошей у готівці з початку 2019 р. скоротився на 9,1 млрд. грн (на 2,3%) і станом на 1.10.2019 р. становив 391 млрд. грн. Грошово-кредитна безпека держави повинна бути націлена на забезпечення стабільності національної валюти та недопущення як високої інфляції, так і дефляції. Інфляція — це знецінення національної валюти внаслідок її надлишкового випуску у порівнянні з товарною масою і послугами. Дефляція — це удорожчання національної валюти з часом у результаті скорочення її випуску. До основних індикаторів грошово-кредитної безпеки держави, яких треба дотримуватися в Україні, відносять (див. табл. 10.1):

Таблиця 10.1.

Основні індикатори грошово-кредитної безпеки держави*

Назва індикатора	Показник
Обсяг готівки, в % до ВВП	Не більше 4%
Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі кредитів, наданих комерційними банками, %	Не менше 30%
Рівень середньої процентної ставки за банківськими кредитами відносно інфляції, %	Не більше 5%

* Складено на основі даних [30;31].

Важливим індикатором грошово-кредитної безпеки є **рівень монетизації**, але оптимальний його рівень для умов сьогоденної

України важко встановити. У розвинутих країнах він сягає від 60 % до 90 % від ВВП, на що потрібно орієнтуватися й нашій країні. Зокрема, в Угорщині його рівень складає 60 %, в Чехії — 80 %, а в Італії — 90 %. Водночас, в Україні рівень монетизації економіки за останні 5 років зменшився на 40 % і на початку 2020 р. складав тільки 36 %, що гальмує процес надання доступних кредитів для бізнесу.

Відстає від нормативів зарубіжних країн й такий індикатор, як **рівень покриття банківськими кредитами ВВП** в Україні. У Польщі цей показник складає 70 %, в Туреччині — 80 %, в країнах ЄС — 160 %, в Японії — 180 %, а в Україні — тільки 23,5 %. Тому український виробник відразу програє конкуренцію польському виробнику аналогічної продукції. Останній у Польщі візьме кредит на 5 років під п'ять відсотків річних, тоді як в Україні виробник подібної продукції зможе взяти кредит на три роки під 20 % річних.

Проблемою досягнення грошово-кредитної безпеки є той факт, що в Україні готівка в обігу складає близько 50% грошової маси (у розвинутих країнах готівка складає менше 10 %), що ускладнює нашій державі боротьбу з тіньовою економікою, відмиванням «брудних грошей» тощо. Високою є також ставка за банківськими кредитами, яка складає біля 20% річних, що не дає можливості бізнесу розвиватися. Причиною останнього явища є високі ставки за депозитами (14–16% річних), оскільки фізичні та юридичні особи вкладають гроші в банки тільки під високі відсотки на невеликі терміни, так як бояться інфляції. Разом з тим, в Україні поза банками (на руках у населення) знаходиться грошей на суму (в еквіваленті) біля 70 млрд дол. США, що пояснюється недовірою населення до держави та банків. Тому важливим є використання різного роду заходів з боку держави, які б сприяли збереженню населенням своїх вільних коштів на рахунках у банках та в інших фінансово-кредитних установах. Одним із них повинно стати суттєве підвищення суми відшкодування депозитів вкладникам у випадку банкрутства банків, яка поки складає 200 тис. гривень. На наш погляд, її доцільно підняти до 600 тисяч, оскільки за цей час гривня здешевіла проти долара в три рази.

Для забезпечення грошово-кредитної безпеки України в сьогоднішніх умовах важливо дотримуватися й такого індикатора, як **фінансова або кредитна глибина**. Він обчислюється як співвідношення внутрішнього кредиту приватному сектору до розміру ВВП країни. Загалом, фінансова глибина характеризує здатність економіки

формувати попит на позики, а фінансової системи — здатність забезпечувати їх пропозицію. За даними Світового банку, у 2000 р. співвідношення внутрішнього кредиту до ВВП становило в Україні 13%, а у 2008 р. — майже 74%, що й спричинило кризу 2008–2009 рр. в Україні, оскільки перед цією кризою масовим явищем була видача не забезпечених нічим кредитів. У 2018 р. рівень фінансової глибини становив майже 31%, що, на думку ряду експертів, відповідає сьогоднішньому стану економіки України та не дозволяє допустити фінансової кризи в країні. Водночас, багато практиків та ряд експертів вважають, що стиснення грошової маси з боку НБУ за допомогою таргетування інфляції гальмує економічний розвиток України. Відповідь на дану проблему дасть тільки майбутнє, але, на наш погляд, збільшення кредитних ресурсів для приватного сектору України слід насамперед шукати у зменшенні тіньової економіки, в обмеженні виводу капіталів в офшори, у залученні прямих іноземних інвестицій з розвинутих країн світу тощо. А для цього треба вибудувати в Україні насамперед незалежну судову систему, чого поки у нашій країні бракує.

Результати аналізу функціонування банківського сектору України в 2019 р. експертами УСПП виявили наступні проблеми у забезпеченні фінансово-економічної безпеки країни. З'ясувалося, що у банках сьогодні достатньо коштів для кредитування реального сектору економіки під низькі проценти, але НБУ основну увагу звертає на боротьбу з інфляцією, що гальмує розвиток насамперед української промисловості. Зокрема, питома вага банківських кредитів у фінансуванні капітальних вкладень до матеріального виробництва не перевищує 5%. А головним конкурентом промисловості у споживанні кредитних коштів є сфера публічних фінансів, яка через фінансування дефіциту ДБУ, Пенсійного фонду України та централізованих фондів соціального страхування, а також дефіцитів балансів більшості підприємств та банків державного сектору, вимиває фінансові ресурси з реального сектору економіки. Водночас, за 11 місяців 2019 р. банківський сектор України показав рекордний прибуток в розмірі 59 млрд гривень, що у три рази більше, ніж за 11 місяців 2018 р. При цьому, кредитування реального сектору України за цей же період зменшилося на 66,5 млрд грн. Тому важливо здешевити кредитування засобами монетарної політики через зниження ключової ставки НБУ (з 11% до меншого показника).

10.2. Інфляційна безпека держави

Інфляційна безпека держави — це забезпечення державою (передусім Національним банком) помірного рівня інфляції протягом року. Проблемою є визначення цього рівня для України, тоді як для розвинутих країн він складає 1–2% на рік. **Індикатор інфляційної безпеки** в Україні складає 107%, тобто приріст інфляції (до грудня попереднього року) не повинен перевищувати 7% на рік. На 2017 р. НБУ інфляція була встановлена на рівні 9,1%, на 2018 р. — 6%, на 2019 р. — 5%. На середньострокову перспективу (2020–2021 рр.) показник інфляції встановлено на рівні близько 5%. До 2019 р. не вдавалося вийти на вказані показники, оскільки у вказані роки інфляція була вищою, ніж планувалося НБУ, хоча в 2019 р. цей показник був досягнутий. Проблемою є те, що на НБУ здійснюється шалений тиск з боку різних політичних сил та багатьох експертів щодо пом'якшення антиінфляційної політики та здешевлення кредитів. Поки керівництву НБУ вдається протистояти подібному тиску, але в 2019 р. проти окремих його керівників розпочалися кримінальні переслідування, за якими стоять окремі олігархи, які втратили значні кошти під час оздоровлення банківської системи України колишньою головою правління НБУ В. Гонтаревою. Проти неї також відкрите кримінальне провадження, що говорить про могутність певних олігархічних груп в сьогodнішній політичній системі України. Тому вирішення в 2020 р. проблеми з націоналізацією Приватбанку дасть багато відповідей на можливий розвиток грошово-кредитної системи України на майбутнє. Від вирішення цього питання багато в чому залежатиме й майбутня співпраця України з МВФ, оскільки поки ми не можемо обійтися без його кредитів. Переорієнтація ж на кредити з Росії, до чого закликають окремі представники олігархічних та політичних структур, призведе до посилення спочатку фінансової, а пізніше й до політичної залежності від цієї країни. Приклад Білорусі яскраво демонструє результати подібної орієнтації, оскільки в кінці листопада 2019 р. президентами Росії та Білорусі прийнято рішення про створення спільного уряду та парламенту. Орієнтація на кредити з Китаю також має суттєві недоліки, оскільки КНР хоче кредитувати в Україні передусім виробництво сировини та напівфабрикатів для потреб Китаю, залучаючи при цьому китайську техніку та робочу силу. Тобто, це — приклад зв'язаних кредитів, які КНР активно використовує в країнах Азії та Африки. Активні виступи в кінці 2019 р.

казахів проти присутності китайців в країні та проти китайських інвесторів, які поступово захоплюють економіку Казахстану, приклад недовіри до китайських інвестицій. Тільки під тиском громадськості авторитарна влада Казахстану не допустила продажу землі іноземцям, зокрема й китайським інвесторам. Останнє дуже важливо взяти до уваги владі України при запуску ринку землі та можливого її продажу іноземцям, оскільки від запровадження ринку землі українська влада очікує надходження значних інвестицій та прискореного розвитку економіки України.

Проблемою є й те, що при підрахунках інфляції (насамперед споживчої) державна служба статистики України бере до уваги річне зростання цін на обмежене коло товарів та послуг (кілька десятків), тоді як у розвинутих країнах для цих підрахунків використовуються дані щодо зростання цін на кілька сотень товарів. Тому оцінки інфляції в Україні не завжди є коректними, особливо — на споживчі товари та послуги, що сприяє заниженню соціальних стандартів, насамперед прожиткового рівня та мінімальної заробітної плати. А це, в свою чергу, сприяє ухиленню від оподаткування та розвитку тіньової економіки в Україні.

Загалом **інфляція** — це підвищення загального рівня цін в економіці, зумовлене зниженням купівельної спроможності грошей, наслідок переповнення каналів обігу надлишковою кількістю паперових грошей, що не забезпечені відповідним зростанням товарної маси. Інфляція — це завжди сигнал про фінансову небезпеку, яка потребує певних заходів з боку владних структур держави. Вона є проявом порушення рівноваги всієї економічної системи, насамперед у сфері грошового обігу. Разом з тим, обмеження грошової маси в обігу хоча й призводить до гальмування цін, у той же час негативно впливає на виробництво, породжує систему неплатежів і зростання боргових зобов'язань. При зменшенні споживчого попиту на товари і послуги інфляція в розмірі до 4% може сприяти зростанню виробництва і стати стимулом до економічного зростання. Коли ж темпи інфляції переходять межу у 5%, темпи економічного зростання можуть зменшуватися, а коли інфляція сягає 25%, на зміну економічному зростанню приходить спад виробництва, який поступово поглиблюється.

Сьогодні Національним банком України наголос робиться на **таргетуванні** інфляції, тобто на дотриманні планового рівня інфляції, а не на регулюванні курсу гривні по відношенню до долара США та

інших іноземних валют, що підтримується Міжнародним Валютним Фондом. У той же час, багато провідних вчених нашої країни подібне регулювання вважають помилкою, оскільки воно не сприяє розвитку економіки України. На їх думку, треба переходити від інфляційного таргетування до режиму повної зайнятості та цінової стабільності. Відповідно, безробіття повинно бути на рівні не більше 2%, а не 8–9%, як це має місце зараз через інфляційне таргетування НБУ та згідно рекомендацій міжнародних фінансових організацій. На наш погляд, в сьогоdnішніх умовах вже важко говорити про значне безробіття в Україні, оскільки для залучення іноземних інвестицій вже не вистачає кваліфікованих працівників, багато з яких виїхали працювати в Польщу, інші зарубіжні країни. Причиною того, що в Польщі працює до 1,5 млн громадян України є не тільки те, що там вища заробітна плата та кращий соціальний пакет, а й те, що Польська держава постійно створює умови для розвитку бізнесу, зокрема й податкові. Крім того, сьогоdnішня влада Польщі направляє більшу частину приросту ВВП на соціальні потреби, а не збагачення олігархічних структур, як поки це відбувається в Україні. Також треба мати на увазі й те, що значна частина так званих українських безробітних працює за тіншовими схемами, отримуючи одночасно ще й різні види соціальної допомоги. Вихід вбачаємо не стільки у відмові від інфляційного таргетування, скільки у реформуванні податкової системи України, яка поки не сприяє економічному зростанню нашої країни та сприяє розвитку тіншової економіки в країні.

Загалом, ключовими показниками діяльності центральних банків країн є наступні: макроекономічна стабільність, стимулювання розвитку економіки, стимулювання створення нових робочих місць та зменшення безробіття (особливо останнє характерне для США). В Україні ж ключовим показником діяльності НБУ є таргетування інфляції, що було характерне раніше тільки для деяких країн.

10.3. Валютна безпека держави.

Валютна безпека держави — це забезпеченість держави достатніми валютними коштами, підтримання стабільності внутрішньої та зовнішньої купівельної спроможності грошової одиниці, накопичення необхідного обсягу валютних резервів для виконання міжнародних зобов'язань. Стабільність національної валюти забезпечується певними методами і формами. Зокрема, важливе значення набувають

джерела надходження іноземної валюти в державу і напями її використання, можливість вільного доступу до купівлі валюти на ринку, проведення політики курсоутворення шляхом встановлення режиму «плаваючого курсу» (тобто курсу, який залежить від попиту та пропозиції валюти на ринку) тощо. На рівень валютної безпеки України впливає режим курсоутворення, який має передбачати можливість його регулювання з урахуванням темпів інфляції та інтересів експортерів, оскільки надходження від експорту є одним із головних джерел іноземної валюти для нашої країни. Водночас, значним джерелом валюти для України є надходження валютних коштів від заробітчан, які в останні роки (за різними оцінками) складають від 11 до 14 млрд дол. США. Важливо заохотити власників цих коштів вкладати їх насамперед у розвиток української економіки, а не обкладати податками, як це пропонується деякими чиновниками та економістами. Якщо ця ідея буде реалізована надходження коштів від заробітчан в Україну може скоротитися у кілька разів. Крім того, треба врахувати й той факт, що з кожним роком все більше українських заробітчан залишаються на постійне місце проживання за кордоном, забираючи із собою дітей. Це також може негативно позначитися на надходженнях від них валюти до України. Завдячуючи цим переказам курс гривні в Україні вдається тримати на рівні менше 30 гривень за долар США, а якщо надходження коштів від заробітчан різко зменшиться, то курс гривні (за оцінками багатьох незалежних експертів) може впасти до 40 гривень за 1 долар США.

Валютна безпека держави — це насамперед забезпечення стабільного курсу національної валюти по відношенню до інших валют. Цей курс НБУ встановлює за щоденними результатами торгів валютою на міжбанківській валютній біржі у Києві. НБУ використовує валютні інтервенції якщо курс гривні чи різко падає, чи зростає, що негативно впливає на імпорт чи експорт українських товарів (послуг). Про основні індикатори валютної безпеки держави можна довідатися з таблиці 10.2.

Згідно з Основними напрямами бюджетної політики на 2018–2020 рр., курс долара США до гривні повинен був складати: в 2018 р. — 29,3; в 2019 р. — 30,5; в 2020 р. — 31. Як відомо, у 2019 р. курс гривні по відношенню до долара США суттєво підвищився, що негативно вплинуло на експорт з України та на доходи бюджету, хоча позитивно відобразилося на обслуговування державного зовнішнього боргу.

На зростання курсу гривні вплинули значні надходження валюти від експорту продукції сільського господарства, надходження від заробітчан, підвищення темпів розвитку економіки у другому та третьому кварталі 2019 р. Загалом, за оцінками **Рахункової палати**, через зміцнення курсу гривні бюджет недоотримав 9 млрд. гривень. Водночас зміцнення гривні дозволило зекономити 11,5 млрд. гривень на обслуговуванні державного боргу. Загалом, політика НБУ на валютному ринку у найближчі роки буде спрямована на згладжування надмірних коливань курсу гривні по відношенню до долара США та інших резервних валют та на накопичення міжнародних резервів, які виступають подушкою безпеки у випадку погіршення макроекономічної ситуації в світі. На жовтень 2019 р. ці резерви склали 21,438 млрд дол. США, а за нормативами фінансово-економічної безпеки вони повинні бути значно більшими. За вересень 2019 р. міжнародні резерви скоротилися на 2,6%, оскільки були здійснені значні обсяги платежів з погашення державного боргу. За місяць уряд та НБУ сплатили в рахунок обслуговування та погашення валютного державного боргу 1,974 дол. США, зокрема 1,224 млрд. дол. США — за євробондами.

Таблиця 10.2.

Основні індикатори валютної безпеки держави*

Назва індикатора	Показник
Темп зміни індексу офіційного курсу гривні до долара США до показників попереднього періоду (року), в %	Не більше 6%
Відношення обсягів депозитів в іноземній валюті до загальних обсягів депозитів (рівень доларизації), в %	Не більше 25%
Валові міжнародні резерви України, в місяцях імпорту	Не менше трьох місяців імпорту

*Складено на основі даних [30;31].

Згідно нового прогнозу МВФ (від 15.10.2019 р.), за підсумками 2019 р. долар США коштуватиме в середньому 26,75 грн, у 2020 р. — 27,72 грн, у 2021 р. — 28,7 грн. В оновленому прогнозі МВФ підкреслюється, що курс долара США перейде позначку у 30 грн за долар тільки у 2023 р., коли він коштуватиме 30,64 грн. Цей прогноз набагато кращий за попередній, згідно якого середній курс долара США прогнозувався в 2019 р. на рівні 28,68 грн, у 2020 р. — 29,96 грн, а в 2012 р. — 30,55 грн.

Важливим індикатором валютної безпеки є показник зростання (зменшення) курсу національної валюти до долара США, який за рік не повинен перевищувати 7 %. В Україні в 2019 р. гривня укріпилася по відношенню до долара США більше як на 20 %, що негативно відобразилося на розвитку матеріальної сфери країни та експортних надходженнях і доходах бюджету, хоча й зменшило державний борг та золотовалютні резерви країни. Зміцнення гривні в 2019 р. до рівня 24 гривні за долар США було викликано, як вважають експерти УСПП, спекулятивними діями влади, оскільки нерезиденти завели в Україну 4,3 млрд дол США для купівлі надприбуткових гривневих ОВДП. Водночас, втрати української економіки (експортерів, заробітчани, бюджету і всіх українських платників податків) склали близько 5 млрд дол США. Ця сума порівняна з коштами від нової програми співробітництва з МВФ (5,5 млрд дол США). Але й цю суму Україна навряд чи отримає від вказаної організації, оскільки середня вибірка цих коштів нашої країною від десяти попередніх програм співробітництва з МВФ становить всього 42 %.

Важливим показником валютної безпеки держави є її золотовалютні резерви (ЗВР) та їх структура. На початок 2020 р. ЗВР України склали 25,3 млрд дол США. НБУ на початок 2020 р. тримав у доларах США 76,7 % міжнародних резервів країни, тоді як на 01.02.2019 р. їх частка становила 71,7 %. Частка євро у цих резервах зменшилася за вказаний період з 12,7 % до 10,6 %, частка китайського юаню — з 4,2 % до 3,1 %, фунтів стерлінгів — з 3,1 % до 2,3 %, японських єн — з 3,1 % до 2,3 %.

Для оцінки рівня валютної безпеки держави використовуються наступні **критерії достатності ЗВР**. 1. ЗВР повинні покривати не менше трьох місяців майбутнього імпорту товарів та послуг. Цей показник для України на кінець 2019 р. складав 3,9 місяців. 2. Відношення ЗВР до величини грошового агрегату М2, до його доларового еквіваленту (М2 — це обсяг національної грошової маси, у який входять готівкова гривня, гривневі депозити і вклади всіх видів, а також гривневі цінні папери (крім акцій), що випущені поза банківським обігом). Суть вказаного критерію — можливість покрити резервами національну гривневу масу шляхом валютних інтервенцій, інакше станеться девальвація (знецінення гривні). На кінець 2019 р. агрегат М2 дорівнював 1 трлн грн, а ЗВР покривали 60 % агрегату М2. 3. Обсяг ЗВР щодо суми зовнішнього боргу. На початок 2020 р. ЗВР дорівнювали 18 від

зовнішнього боргу України. Загалом, на початок 2020 р. рівень ЗВР можна вважати достатнім, але не стійким, на межі достатності, а щодо обсягу зовнішньої заборгованості — явно недостатніми.

Для зростання національних економік провідні країни світу використовують так звані **валютні війни**, які можуть негативно позначитися на валютній безпеці України. Останні представляють собою офіційне зниження курсу національної валюти по відношенню до валюти іншої держави, щоб стимулювати експорт до цієї країни. Так довгий час робив Китай, щоб збільшити експорт до США та підвищити зайнятість у своїй країні. Для захисту економіки США президент Д. Трамп запровадив додаткові мита на китайські товари, що може призвести, за оцінками багатьох зарубіжних експертів, до світової економічної кризи у 2020–2021 рр. Тому у багатьох українських експертів викликає занепокоєння зростання курсу гривні по відношенню до долара США, оскільки в умовах наближення майбутньої світової економічної кризи (за прогнозами експертів, вона може наступити на рубежі 2020/2021 рр.) для України необхідно проводити протилежну валютну політику до тієї, що зараз проводить НБУ. Тобто, НБУ треба проводити здешевлення гривні до долара США, хоча б до рівня 28–29 гривень до долара США. Це дозволить збільшити експортну виручку українських експортерів, збільшити доходи бюджету та стабілізувати промислове виробництво в Україні, яке за 2019 рік суттєво знизилося.

10.4. Безпека фінансового ринку держави.

Безпека фінансового ринку країни полягає у стабільному залученні вільних фінансових ресурсів на цьому ринку для ефективного функціонування бізнесу та держави. В умовах високих ставок по банківським кредитам цей ринок дозволяє позичальникам отримати додаткові кошти для розвитку під оптимальні відсотки. Фінансовий ринок включає в себе всі організації, призначені для перерозподілу капіталів способами, заснованих на співвідношенні попиту та пропозиції на фінансові ресурси. Відповідно, **складовими** фінансового ринку виступають: **учасники** (інвестори, емітенти цінних паперів); **посередники** (біржі та позабіржові організації); **інфраструктурні елементи ринку** (депозитарії, реєстратори, розрахунково-клірингові організації). Фінансовий ринок за видами **фінансових інструментів** поділяють на: 1) валютний ринок; 2) кредитний ринок; 3) фондовий

ринок; 4) страховий ринок; 5) ринок золота. До індикаторів безпеки фінансового ринку насамперед відносять індикатори безпеки фондового ринку та страхового ринку. Про індикатори безпеки фондового ринку можна довідатися з таблиці 10.3.

Таблиця 10.3.

Основні індикатори безпеки фондового ринку держави*

Назва індикатора	Показник
Відношення обсягу номінальної капіталізації ринку акцій до ВВП, в %	60–90% від ВВП
Дохідність облігацій внутрішньої державної позики	3–4%
Частка покриття державними цінними паперами внутрішнього державного боргу	Не більше 30%

*Складено на основі даних [30;31].

Проблемою для України в 2019 р. є, як вважають багато експертів, надмірна пропозиція державних цінних паперів внутрішньої позики під дуже високі відсотки (до 16% річних), що ускладнить не тільки виплату відсотків за ними, а й викуп їх у майбутньому. З одного боку, такі відсотки суттєво посилили зацікавленість іноземних інвесторів у їх придбанні, а, з другого боку, купівля цих цінних паперів іноземними інвесторами з надлишком наповнила валютний ринок України та, відповідно, зменшила валютні надходження для експортерів та доходи бюджету.

Дуже складною проблемою є виплата боргів у 2021–2040 рр. за так званими варантами, які колишній міністр фінансів України Н. Ярецько запропонувала іноземним кредиторам для погашення зовнішнього боргу країни.

Про індикатори безпеки страхового ринку держави можна довідатися з таблиці 10.4.

Суттєвою проблемою розвитку страхового ринку в Україні є значна недовіра населення та бізнесу до діяльності страхових компаній. Відповідно, вони не можуть залучити належні кошти для підвищення ефективності своєї діяльності. Тому державі важливо, з одного боку, стимулювати розвиток різних видів страхування в Україні, а, з другого боку, посилити контроль за діяльністю страхових компаній.

Основні індикатори безпеки страхового ринку держави*

Назва індикатора	Показник
Показник проникнення страхування (або — страхові премії до ВВП)	8–12% від ВВП
Показник щільності страхування (страхові премії на одну особу, в дол. США)	Не менше 140 дол. США
Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, в %	Не менше 30%
Частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, в %	Не більше 25%
Частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам, у загальному їх обсязі	Не більше 30%

* Складено на основі даних [30;31].

В середині жовтня 2019 р. Президентом України підписано так званий закон про «спліт», згідно якого запроваджуються міжнародні стандарти регулювання та нагляду у небанківському фінансовому секторі, до якого відносяться й страхові компанії. Закон, зокрема, передбачає передачу частини повноважень Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг до **Національної комісії з ринків цінних паперів та фондового ринку**. Ці повноваження стосуються регулювання та нагляду у системі накопичувального пенсійного страхування, регулювання та нагляду за функціонуванням фінансово-кредитних механізмів і управління майном при будівлі житла та операцій з нерухомістю. Інші повноваження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, передані до Національного банку України. Також передбачається скасування Закону України «Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати» та Декрету Кабінету Міністрів України «Про довірчі товариства» з метою надмірного регулювання бізнесу.

В середині жовтня 2019 р. Президентом України підписано закон про захист прав споживачів, який буде введено в дію через три місяці. Тепер фінансові установи будуть змушені розкривати всю інформацію про вартість своїх послуг у рекламі та на сайтах, чого поки не робилося, що повинно оздоровити фінансовий ринок. Посилюється й фінансова відповідальність за порушення цього закону, оскільки ним

передбачені нові штрафи для установ, які порушують права споживачів. Найбільша санкція вводиться за підвищення процентної ставки фінансовою установою в односторонньому порядку та без попередження споживачів. За кожен випадок такого порушення установа повинна буде сплатити від 500 до 800 неоподаткованих мінімумів доходів громадян. Крім того, передбачені санкції й за те, що фінансова установа не надала споживачеві повну інформацію про фінансову послугу, не надала примірник договору, уклала договір не в письмовій формі, або не повідомила про відхилення зобов'язань за договором.

10.5. Вплив токсичних активів та кредитів на стан фінансової безпеки держави

Поширення токсичних активів і кредитів в останні десятиліття у більшості країн світу та в Україні зокрема ставить під сумнів досягнення поставлених завдань щодо забезпечення їх фінансової безпеки. Термін «токсичний» актив був введений в ужиток під час фінансової кризи 2008–2009 рр. і використовується по відношенню до іпотечних цінних паперів, облігацій, забезпечених борговими зобов'язаннями і кредитних дефолтних свопів, які не могли бути продані після того, як вони принесли своїм власникам значні збитки. Розширення практики використання подібних інструментів в останні роки може призвести до дестабілізації світової фінансової системи в найближчі роки, про що свідчить розвиток фінансових систем країн світу у першому десятиріччі XXI століття. Однією з головних причин світової економічної кризи 2008–2009 рр. стала заборгованість всіх видів, зокрема й за іпотечними кредитами. Зокрема, у США заборгованість всіх видів приблизно у 52 разу перевищила обсяг грошової бази. За даними Банку міжнародних розрахунків Базель, Швейцарія) обсяг глобального внутрішнього боргу за 2007 р. виріс на 12,6% та досяг 51,1 трлн дол США. За цей же період збільшився й на 9% обсяг заборгованості і в США. Україна за останні десять років накопичила значний державний борг, який не в змозі обслуговувати без перекредитування. Загалом, шахрайство та інсайдерське кредитування разом з двома валютними кризами в Україні призвели до критичного накопичення необслуговуваних кредитів, які на жовтень 2018 р. становили 54,6% в активах банків, що з подальшою девальвацією може, на думку ряду експертів, призвести нашу країну до дефолту. Загалом, основною причиною поширення токсичних активів та кредитів в останні

десятиліття в світі став відрив фінансового сектору від реального виробництва. Останнє стало можливим в результаті домінування ідеї вільного фінансового ринку та заперечення необхідності його державного регулювання. Світова економічна криза 2008–2009 рр. показала, що подібні ідеї є хибними, але розроблені багатьма країнами відповідні заходи виявилися недостатніми, оскільки за прогнозами багатьох вчених та практиків світ може чекати подібна криза в 2020–2021 рр.

Токсичними кредитами є передусім такі, які направлені на розвиток галузей, пов'язаних з виробництвом викопних енергоносіїв та продукування електроенергії з них, що сприяє потеплінню клімату на планеті та погіршенню стану екологічної ситуації в світі загалом. Тому сьогодні багато провідних фінансових установ світу починають згортати кредитування подібних проектів. До токсичних кредитів також доцільно віднести й «**субстандартні запозичення**» (тобто, надання кредитних ресурсів клієнтам з пониженим кредитним рейтингом за ставкою, вишу за основну), що негативно впливає на фінансову безпеку окремих країн. Зокрема, надмірне надання субстандартних кредитів, на думку окремих вчених, стало причиною глобальної фінансової кризи 2008–2009 рр. Токсичними кредитами є й міжнародні кредити, що надаються більш розвинутою країною тій країні, яка має значну зовнішню заборгованість або взагалі знаходиться на межі дефолту, тому змушена брати не завжди вигідні зовнішні кредити, які можуть зашкодити її майбутньому розвитку. Досить часто подібні кредити надає Китай країнам Африки та Азії, що викликає масове незадоволення жителів цих країн. Основна претензія до китайських кредитів у рамках міжнародного проекту «Шовковий Шлях» полягає в тому, що вони збільшують ризики дефолту у країнах, що розвиваються, з нестабільною економікою. З 68 країн, що активно залучені у даний проект, виділяють 23 країни з кредитним рейтингом нижче інвестиційного, а також 8 країн, що знаходяться у зоні найбільшого ризику. Тому ряд країн починає призупиняти або відмовлятися від подібних проектів. Зокрема, на середину літа 2018 р. ті чи інші причини відміни чи затримки проектів в рамках «Шовкового шляху» були відмічені в 23 із них. В цьому плані досить складною є й ситуація в Європі, де КНР, враховуючи фінансові проблеми ряду країн, реалізує проект «16+1», до якого в 2019 р. приєдналася й Греція. З одного боку, це пов'язано з тим, що китайські кредити є значно дешевшими, а, з другого боку, Китай надає їх під певні політико-економічні

умови, що говорить про їх токсичність. Крім того, значною проблемою при отриманні дешевих кредитів від КНР менш розвинутими країнами є отримання значних податкових та екологічних пільг, обов'язковість використання ними китайських працівників та обладнання з КНР, що не дозволяє розвивати власну промислову базу цих країн.

Згідно досліджень експертів, ключовими тенденціями української банківської системи в сучасних умовах є: високий рівень проблемних (токсичних) активів; системне зниження рівня адекватності капіталу; високий рівень валютних ризиків; втрата довіри до банків з боку населення; масовий відтік депозитів; недостатній рівень систем ризик-менеджменту в банках тощо. Для України токсичними кредитами в останні роки, на думку д. е. н., проф. В. Козюка, стали виступати так звані **інсайдерські кредити**, тобто кредити, які надаються банками пов'язаним з ними особам. Ситуація змінилася в кращу сторону у 2015 р., коли відбулося розкриття власників та кінцевих бенефіціарів банків, а також завдячуючи діям НБУ, щодо виявленню пов'язаних з банками осіб. Загалом чим повільніші будуть зміни, орієнтовані на розвиток ринків капіталу та поглиблення корпоративного кредитування в Україні, тим більше банки будуть обмежені у розвитку альтернативних напрямів кредитування. Тому Україні треба орієнтуватися на документи **Групи високого рівня експертів** з питань реформування банківської системи, рекомендації якої були покладені в основу прийнятих Європейською Комісією у січні 2014 р. нормативних документів щодо недопущення можливості банкрутства банків, регулювання тіньового банківського капіталу тощо.

Новим елементом токсичних активів в останні два десятиліття стали **токсичні цінні папери**. До них доцільно віднести такі цінні папери, які не мають реальної цінності («сміттєві» цінні папери), що використовуються передусім для спекулятивних операцій та отримання надприбутків у короткостроковій перспективі. До них передусім відносять похідні (вторинні) цінні папери, або **деривативи**, не забезпечені відповідними активами. Масове використання останніх перед світовою кризою 2008–2009 рр., стало головною причиною цієї кризи. Серед них особливе місце посідає випуск не забезпечених іпотечних цінних паперів, а також депозитарних розписок, які приносять високі доходи. У певній мірі розширенню їх випуску посприяв розвиток так званої **«тіньової банківської системи»**. Суть цієї системи полягає в наступному. Банки або інші організації надають кредити на

кшталт іпотечних, потім ці пакети кредитів збирають, а акції в пакетах продають в інвесторам. Якщо інвестори отримують достовірну інформацію про ризики тих фінансових продуктів, які купують, то механізм сек'юритизації можна використовувати, але якщо подібної інформацією інвестор не володіє, це може викликати фінансову кризу, що у певній мірі й посприяло початку кризи 2008–2009 рр. Справа полягала в тому, що пакети кредитів оцінили неправильно почасті через проблеми стимулів, оскільки платники та сек'юритизатори підкупили рейтингові агентства. Складність полягала в тому, що прості сек'юритизовані пакети кредитів стали основою створення нових похідних цінних паперів, які розділили вихідні цінні папери на транші на основі ієрархії ризиків. Відповідно, рейтингові агентства оцінили ці транші як ризиковані, і часто надавали їм низький рейтинг. Безпечніші транші пакетували і купували з відносно високим рівнем позикових коштів. Придбавали ці активи великі глобальні інституції (пенсійні фонди, благодійні фонди, суверенні фонди добробуту), які не розуміли ризику подібних цінних паперів (вони покладалися на оцінки рейтингових агентств), але їх приваблював прибуток. Кризовим наслідком такої недбалості стало значне порушення балансу у найбільших фінансових інституціях, що в кінцевому підсумку й породило кризові явища у світовій фінансовій системі.

Кризи іпотечного ринку в Казахстані та в США в 2007 р. стали початком розгортання світової фінансової кризи в 2008–2009 рр., що вимагає пошуку відповідних запобіжників проти масового використання деривативів на майбутнє. Досвід з цього питання Банку Канади показує, що центральний банківський регулятор повинен не допускати на ринок не забезпечених цінних паперів з високою дохідністю. Це й дозволило фінансовому ринку Канади безболісно пройти кризу 2008–2009 рр. Тому цей досвід групою G20 рекомендують взяти на озброєння для всіх регуляторів фінансового ринку. Це стосується й України, хоча фінансовий ринок нашої країни поки знаходиться на початковому етапі розвитку. Зокрема, у США у 2010 р. був прийнятий акт **Додда-Франка** щодо реформування фінансового сектора та захисту споживачів і створений додатковий орган з регулювання фінансів — Рада з нагляду за фінансовою стабільністю. У 2013 р. ЄС запровадив європейський ринок регулювання інфраструктури, створений для регулювання обігу на ринку позабіржових деривативів та ряду інших видів діяльності. Водночас ці та інші регулятивні документи не

в повній мірі вирішили вказані проблеми на ринку цінних паперів. Тому експерти попереджують, що за 2008–2018 рр. склалися дуже вигідні умови для стрімкого розвитку світового ринку цінних паперів, що може призвести до фінансової кризи у наступні роки. Зокрема, у вказаний період німецький фондовий індекс DAX від падіння в березні 2009 р. підскочив у 2018 р. більш ніж утричі, а американський Dow Jones зріс за цей період у п'ять разів.

Банківську систему України в останні роки характеризує домінування державних банків, що, крім всього іншого, призвело до існування високого рівня проблемних боргів у ній. Ці борги, на наш погляд, також доцільно віднести до токсичних кредитів, які можуть дестабілізувати фінансову систему України. Враховуючи надмірно високий рівень таких боргів, можна стверджувати, що українські державні банки поки не виконують стабілізаційної функції. Все це вимагає проведення «роздержавлення» банківської системи України, направленої на суттєве зменшення у ній частки державних банків, які поки фокусують у себе більше 50% активів всіх банків нашої країни, а також подальшої лібералізації банківської системи. З початку лютого 2019 р. почав діяти Закон України «Про валюту та валютні операції», відповідно до якого банкам делеговано можливість самостійно визначати систему заходів валютного нагляду, який може базуватися на використанні різних критеріїв, що дозволить посилити контроль за використанням токсичних активів. Згідно вказаного закону дозволена репатріація дивідендів у іноземній валюті за 2018 р., а сума репатріації дивідендів збільшена з 7 млн до 12 млн євро в місяць. Водночас, бізнесу вже не потрібно буде резервувати кошти в гривні для покупки валюти за один день до проведення подібної операції. Крім того, збільшено терміни розрахунків з 180 до 365 днів за зовнішньоекономічними контрактами, а операції за експортно-імпортними контрактами на суму менш ніж 150 тис. грн відтепер не вимагатимуть валютного нагляду. Також відмінено індивідуальні ліцензії на валютні операції, а їх замінено на систему е-лімітів. Фізичні особи тепер можуть обміняти валюту в режимі он-лайн. У майбутньому планується поступово відмовитися від обмежень щодо репатріації дивідендів, що поки стримує інвестиційну привабливість України. Згідно Постанови Правління НБУ № 65 від 05.05.2019 р., Національний банк України звільняє учасників ринку цінних паперів від необхідності отримувати ліцензії на валютні операції, а для страхових компаній пом'якшує вимоги для їх отримання.

Ці заходи повинні посилити довіру до НБУ та банківської системи України загалом. Поки ж баланс довіри/недовіри до НБУ є на користь недовіри. Тому, за розрахунками експертів, до 80 млрд дол США в Україні зберігається поза банками, зокрема на руках у населення, негативно впливаючи на стан банківського кредитування в нашій країні. Тому необхідне посилення дієвості політики НБУ та підвищення довіри до банківської системи загалом, що дозволить покращити ефективність функціонування кредитного ринку в Україні. Також треба активніше запроваджувати заходи Плану дій BEPS, щоб зменшити виведення коштів з України в офшори, а також посилити контроль за надання кредитів від нерезидентів.

Запитання для самоперевірки

1. Дайте визначення грошово-кредитної безпеки держави.
2. Які основні індикатори грошово-кредитної безпеки держави ви можете назвати?
3. Дайте визначення інфляційної безпеки держави та назвіть її індикатор.
4. Які основні індикатори грошово-кредитної безпеки держави ви можете назвати?
5. Дайте визначення безпеки фінансового ринку держави.
6. Які основні індикатори безпеки фондового та страхового ринку держави ви можете назвати?

РОЗДІЛ 11. ІНВЕСТИЦІЙНА БЕЗПЕКА ТА ПРОБЛЕМИ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

11.1. Визначення інвестиційної безпеки та її індикаторів.

На сьогодні одним із ключових завдань уряду є рішуче прискорення інвестиційних процесів та впровадження інновацій. Це необхідно для подолання відставання України від країн-сусідів та залишитися від розвинутих країн, оскільки за роки незалежності у нашій країні відбулася деіндустріалізація. У загальному плані **інвестиційна безпека держави** — це здатність країни подолати відставання від розвинутих країн у функціонуванні науково-технічного потенціалу. Поки ж Україна суттєво відстає від розвинутих країн та ряду розвинутих країн.

До основних **індикаторів** інвестиційної безпеки відносять наступні (див табл. 11.1.).

Таблиця 10.3.

Основні індикатори інвестиційної безпеки держави*

Назва індикатора	Показник
Частка витрат на наукові дослідження у ВВП країни	Не менше 1,7% від ВВП
Кількість підприємств, що впроваджують інновації протягом року	Не менше 50%
Обсяги інвестицій, % від ВВП	Не менше 25

* Складено на основі даних [30;31].

За роки незалежності в Україні в кілька разів скоротилася кількість зайнятих у науковій сфері, що в певній мірі пояснюється розпадом СРСР та різким скороченням витрат на здійснення науково-дослідних робіт для розвитку військово-промислового комплексу СРСР. Іншою причиною стала орієнтація влади нашої країни на використання дешевої, але кваліфікованої робочої сили для залучення іноземних інвестицій (як це у свій час зробив Китай). Негативно позначився на розвитку науково-технічного потенціалу України й масовий виїзд науковців за кордон, де набагато кращі матеріальні умови для здійснення наукових досліджень. Ці та інші причини вимагають

перегляду існуючої державної інвестиційної політики та переходу України до інноваційно-інвестиційної моделі розвитку, що вимагає суттєвого зростання витрат на наукові дослідження, які поки складають менше 0,5% від ВВП країни. Водночас, у провідних у науковому плані країнах ця частка дорівнює близько 3–4%. Важливо також стимулювати бізнес до використання інновацій, оскільки в Україні тільки десята частина підприємств щорічно запроваджує інновації. Необхідно також створити умови для повернення українських науковців до нашої країни, розробивши відповідну програму, подібну до тієї, що зараз використовується в КНР. Згідно китайської програми «Тисяча талантів» фінансування надається як визнаним китайським вченим, які повертаються працювати в КНР, так й іноземним, які хочуть відпрацювати в Китаї певний термін. Програма залучає науковців віком до 55 років для постійної роботи в Китаї, а також надає короткотермінові гранти, що дозволяє досліднику проводити в китайських університетах хоча б два місяці на рік. На початку їм видають 142 тис дол США із можливістю отримати ще більше фінансування залежно від результатів їх досліджень. В результаті, за 10 років дії вказаної програми понад 7 тис китайців із діаспори та іноземних вчених отримали подібні гранти.

Інвестиції — це вкладення коштів у заміну основного капіталу (основних фондів) підприємства, коли фізично зношений капітал замінюється новим такої ж продуктивності. Як правило, обладнання використовується до 15 років (залежно від термінів амортизації), а деяке обладнання — до 5 років (комп'ютерна техніка). Проблемою для України є значне використання фізично зношеної техніки, яка вимагає застосування великої кількості слюсарів-ремонтників, електроенергії, інших ресурсів та, у кінцевому підсумку, робить українську продукцію недостатньо конкурентною на світовому ринку. Вихід — перехід до інноваційного розвитку підприємств та країни загалом. **Інновація** — це запровадження нової техніки, технологій, форм організації виробництва, які до цього не використовувалися, і що ведуть до суттєвого підвищення продуктивності праці. Вперше поняття «інновація» з'явилося у працях культурологів ще в XIX столітті. Значний внесок в теорію інновацій вніс австрійський економіст Й. Шумпетер у своїй праці «Теорія економічного розвитку» (початок XX століття). У певній мірі тенденція до інноваційного розвитку врахована в українському законодавстві.

Згідно Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», визначено такі стратегічні напрямки розвитку нашої країни: освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії; освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки; освоєння нових технологій виробництва матеріалів, їхнє оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів і нанотехнологій; технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу; впровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики; широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища; розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки.

Поки владі України не вдається заохотити як власних, так й іноземних інвесторів вкладати свої кошти у розвиток економіки нашої країни. Так, в 2017 р. до України було залучено лише 1,8 млрд дол США прямих іноземних інвестицій, причому значна частина з них зайшла з Кіпру. Це викликає багато питань у правоохоронних органів, оскільки вони можуть представляти собою раніше виведені з України доходи, отримані незаконним шляхом.

Згідно оцінок експертів, за 2000–2018 рр. питома вага підприємств України, які займалися інноваційною діяльністю, скоротилася з 18% до 16%. Аналіз структури витрат на інновації за визначений період показало, що найбільша питома вага витрат здійснюється за рахунок власних коштів підприємств (від 52,9% до 97,2%). Найменшу частку в загальній сумі витрат на інновації складають кошти з державного бюджету (від 0,3% до 0,8%). Частка підприємств, що запроваджували інновації, за вказаний період підвищилась, але не набагато (з 14,8% до 15,6%). Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової продукції скоротилася з 9,4% у 2000 р. до 0,8% у 2018 р.

Український венчурний ринок поки залишається невеликим за розмірами. Якщо в 2018 р. обсяг світових венчурних інвестицій становив 343 млрд дол США, тоді як в Україні ця сума склала тільки 337 млн дол. Хоча ІТ-галузь розвивається нашої країні на 15–25% щороку, але цей розвиток стосується переважно міжнародних компаній, які надають послуги із розробки програмного забезпечення для закор-

донних клієнтів. Одна із головних причин цього явища — високий ризик інвестування в український інноваційний бізнес, тому в Україні дуже поширений аутсорсинг у цій сфері.

Для виправлення ситуації міністр економіки нашої країни Т. Милованов у лютому 2020 р. презентував урядову програму «Економічна стратегія: зростання через інвестиції». Згідно неї, за п'ять наступних років планується збільшити ВВП України на 40 %, створити понад 1 млн робочих місць, залучити 50 млрд дол США прямих іноземних інвестицій. Важливим напрямом залучення приватних інвестицій стане приватизація державних підприємств і банків. Зокрема, в 2020 р. уряд планує через Фонд державного майна продати понад 300 об'єктів малої приватизації та 5 великих підприємств. Для покупців останніх пропонуються «податкові канікули»: звільнення від податку на прибуток на 5 років при інвестиціях від 10 млн дол США. Водночас інвестор має зберегти профіль підприємств, включених у ланцюги високотехнологічної доданої вартості. Для великих інвестиційних проектів у більш ніж 100 млн дол США уряд планує запровадити спеціальну програму супроводу великого інвестора. Уряд також націлений на розвиток індустріальних парків, яких поки в Україні 43. Також буде запроваджена інвестиційна програма для розвитку мікрота малого бізнесу через програму «Доступні кредити» за ставками 5–7–9 %. Планується також зменшити податки на інвестиції.

На наш погляд, заслуговують на увагу й пропозиції експертів УСПП щодо надання окремим регіонам статусу територій пріоритетного розвитку із запровадженням спеціальних режимів інвестиційної діяльності (подібний позитивний досвід накопичено в Польщі). Зокрема, ці режими можуть передбачати звільнення від ПДВ (за умови здійснення капітальних інвестицій у вигляді новітнього технологічного обладнання) та від оподаткування прибутку підприємств з першого року отримання такого режиму на 3–5 років.

11.2. Загрози інвестиційно-інноваційній безпеці України.

До загроз інвестиційно-інноваційній безпеці України відносять як внутрішні, так й зовнішні загрози.

До внутрішніх загроз інвестиційно-інноваційній безпеці України можна віднести наступні.

1. Значне скорочення зайнятих в науковій сфері та зменшення молодих науковців у цій сфері.

2. Суттєве постаріння наукових працівників, насамперед в Національній академії наук України (НАНУ), в якій середній вік кандидата наук перевищує 50 років, а доктора наук — 60 років. Академіки НАНУ в масі старше 70 років, а президенту НАНУ 101 рік. Зрозуміло, що в такому віці проривних відкриттів в науці вже ніхто не робить. Як правило, відкриття у природничих науках здійснюють науковці у віці до 40 років, а в соціально-економічних та гуманітарних науках — до 50 років.

3. Масовий виїзд за кордон молодих вчених, насамперед тих, які представляють природничі науки, та фахівців в ІТ-сфері.

4. Слабка матеріально-технічна база для проведення наукових досліджень.

5. Низький рівень оплати праці у науково-дослідних установах та незабезпеченість житлом науковців, передусім молодих.

6. Незацікавленість керівників багатьох підприємств у запровадженні інновацій. Як результат, домінування в Україні 3–4 технологічних укладів (тобто технологій першої половини ХХ століття), тоді як провідні країни світу активно використовують технології 5–6 технологічних укладів. Відповідно, майже 95% вітчизняної продукції належать до виробництв третього та четвертого технологічних укладів. Базою п'ятого технологічного укладу є електроніка, обчислювальна й оптоелектронна техніка, програмне забезпечення, телекомунікації, робота будівництва, інформаційне забезпечення. Основою шостого технологічного укладу, який зараз формується, є наноелектроніка, молекулярна й нанофотоніка, наноматеріали і наноструктуровані покриття, оптичні наноматеріали, наногетерогенні системи, нанобіотехнології.

7. Низький рівень якості освіти в українській вищій школі, передусім у технічних закладах вищої освіти.

8. Значна тінізація економіки України, що гальмує розвиток науки та освіти, оскільки держава через це недоотримує кошти для їх розвитку.

9. Деіндустріалізація економіки України, що гальмує попит на наукові розробки у промисловості країни.

10. Монополізація української економіки, що робить не вигідним запровадження нових технологій для монополій, які отримують прибутки за рахунок монопольних цін на свою продукцію.

11. Відсутність науково-впроваджувальних (венчурних) фірм, які б могли прискорити реалізацію наукових відкриттів, хоча їх діяльність носить дуже ризикований характер.

12. Неefективне використання та розкрадання державних та зарубіжних коштів, виділених на реалізацію інноваційних проєктів. Так, у 2000 р. був ліквідований Державний інноваційний фонд, який надавав безпроцентні позики для інноваторів терміном на рік. Але значна частина цих позик так і не була повернута державі, що змусило владу ліквідувати цей фонд. Дуже неefективно використовувалися й так звані «кіотські гроші» (ці кошти надаються розвинутими країнами в рамках купівлі квот на викиди парникових газів у менш розвинутих країн), які Україна отримала від розвинутих країн на вирішення своїх кліматичних проблем. Частину цих грошей прийшлося повернути іноземним інвесторам, а за деякими «кіотськими» кредитами в Україні йдуть розслідування щодо їх розкрадання високопосадовцями. До кінця 2019 р. не будуть використані й 262 млн грн., виділених на фінансування **Національного фонду досліджень України**, оскільки відсутній порядок їх використання та не визначений механізм конкурсного відбору учасників. Тому, згідно з бюджетними правилами, ці кошти не переходять до фонду на наступний рік. Важливо, щоб подібна доля не спіткала 500 млн грн, виділених для фонду на 2020 р.

До зовнішніх загроз інвестиційно-інноваційній безпеці України можна віднести наступні.

1. Використання механізму зарубіжних грантів для майбутнього переїзду перспективних українських студентів, аспірантів та молодих вчених на роботу за кордон для працевлаштування у наукових установах розвинутих країн.

2. Використання патентів українських вчених за кордоном без належної оплати їх авторам.

3. Привласнення наукових розробок українських вчених іноземними надавачами наукових грантів.

4. Низький інноваційний рівень зарубіжних інвестицій, що вкладаються зарубіжними інвесторами в економіку України.

5. Екологічно шкідливий характер часини іноземних інвестицій, що надходять в Україну. Подібні інвестиції забороняються у розвинутих країнах, тому інвестори переводять їх в Україну, оскільки центральна влада та влада на місцях зацікавлена у подібних інвестиціях, щоб забезпечити будь-якою роботою людей. В цьому плані треба бути дуже обережним при залученні інвестицій з КНР, оскільки в цьому питанні є негативний досвід багатьох країн Африки, Центральної Азії, Росії, Білорусії, Польщі.

6. Підробки інноваційної продукції у менш розвинутих країнах, яка поступає на український ринок.

7. Крадіжка української інноваційної документації (насамперед у військовій сфері) зарубіжними спецслужбами. Періодично українські спецслужби затримують російських та китайських агентів, які скоїли подібні правопорушення.

8. Використання іноземцями спеціального фінансового механізму незаконного заволодіння інноваційними розробками України. Показовим у цьому плані є ситуація з документацією авіапідприємства «Мотор-Січ», якою планували заволодіти представники КНР.

9. Значна зовнішня заборгованість нашої країни, що відлякує потенційних іноземних інвесторів. Так, у 2019–2021 роках Україні щорічно треба буде повертати 7 млрд дол США цих боргів, але відповідних коштів у нашої держави немає. Тому вона змушена брати нові кредити у зарубіжних позичальників, що може призвести до побудови боргової піраміди та дефолту України.

10. Приватизація науково-дослідних та дослідно-конструкторських структур України іноземними інвесторами з метою припинення їх діяльності на території нашої країни.

11.3. Проблеми та шляхи переходу України на інвестиційно-інноваційну модель розвитку.

Україна має певні передумови для вкладення іноземних інвестицій в економіку нашої країни, але вони поки неналежним чином використовуються. До таких передумов можна віднести наступні.

1. Вигідне географічне положення в центрі Європи. 2. Наявність унікальних природних ресурсів, зокрема літню, який використовується для акумуляторних батарей у всіх гаджетах. Крім того, в Україні розвідані значні запаси вугілля, нафти, газу, урану, але потрібні нові технології для їх видобутку. За оцінками урядовців, Україна має близько 600 млрд кубометрів доведених запасів газу, але держава поки розробляє лише 3,5% з них. За іншими підрахунками, на території нашої країни може залягати близько 1 трлн кубометрів газу та 200 млн тон нафти. 3. Розвинута мережа закладів вищої освіти і державних наукових організацій. 4. Високий освітній рівень населення. 5. Наявність наукових розробок у деяких провідних галузях науки і техніки, передусім у військовій сфері, літакобудуванні, космічній промисловості. 6. Патентні переваги України. Наша країна у 2014 р. та у 2017 р.

перебувала у групі країн-лідерів за узагальненим індикатором активності щодо подач заявок на об'єкти промислової власності за країнами походження. Водночас, за оцінками експертів, пріоритети патентування в Україні за міжнародною патентною класифікацією не відповідають національним інтересам щодо прискореного розвитку галузей п'ятого і шостого технологічного укладів. Загалом, зростання ВВП за рахунок запровадження нових технологій в Україні оцінюється лише у 1,7–1%. Тому необхідний пошук шляхів подолання існуючих проблем щодо залучення іноземних інвестицій до нашої країни.

Згідно оцінок іноземних інвесторів, основними перепонами щодо залучення іноземних інвестицій в Україну є наступні: корупція, недовіра до судової влади, макроекономічна нестабільність, монополізація ринків, наявність олігархів при владі, військовий конфлікт з Росією за Донбас та Крим, постійні зміни законодавства, незадовільна робота правоохоронних органів, проблеми ринку капіталу, надмірне податкове регулювання, трудова міграція.

З метою покращення інвестиційного клімату у травні 2018 р. Верховна Рада України ухвалила Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння залученню іноземних інвестицій». Цей закон ліквідує деякі бюрократичні перешкоди щодо залучення вказаних інвестицій, оскільки тепер для іноземних інвесторів зменшиться кількість обов'язкових для подання документів. Крім того, іноземним інвесторам створені умови для купівлі українських цінних паперів, які дозволяють їх придбавати, перебуваючи за кордонами нашої країни. Зокрема, іноземний інвестор може скористатися послугами іноземного банку, який від його імені буде відкривати рахунки в Україні для купівлі цінних паперів. Ці та інші заходи, за оцінками українських експертів, повинні сприяти залученню в Україну 100 млрд дол США іноземних інвестицій. Водночас, у вказаному законі є певні лазівки для недобросовісних інвесторів, які зможуть використовувати іноземні банки як номінальних утримувачів українських цінних паперів з країн, які замішані у скандалах з відмивання грошей. До них відносять банки Латвії, Кіпру, Австрії, Гонконгу. Крім того, іноземний банк сам здійснюватиме заходи з фінансового моніторингу кінцевого власника цих цінних паперів, що не дає гарантії отримання повної інформації про нього для українських контролюючих органів.

Для переходу України на інвестиційно-інноваційну модель розвитку необхідно також створити належні умови для розвитку таких її

складових, як бізнес-інкубатори, наукові парки та індустріальні парки, що поки не зроблено.

Бізнес-інкубатори — це посередницькі структури, які забезпечують інноваторам необхідні умови для реалізації своїх ідей у вигляді відповідної інфраструктури (приміщення, обладнання, довідкова література тощо), надання їм адміністративних, юридичних, фінансових та інших послуг за помірну плату.

Наукові парки — це науково-впроваджувальні структури, які створюються переважно на базі наукових установ чи закладів вищої освіти з метою реалізації інноваційних проєктів. Вони концентрують в одному місці всіх задіяних учасників, які мають відповідні знання і досвід щодо реалізації інноваційних проєктів. Вони також підтримку інноваторам з пошуку потенційних інвесторів, просування інноваційного продукту на ринок та залучення дедалі більшої кількості споживачів такого продукту. В Україні вже зареєстровано 26 наукових парків, але більшість з них реально не функціонує. Причинами цього є недосконала законодавча база, складна фінансова ситуація у державі, недостатні фінансові можливості держави та приватного сектору щодо розвитку таких парків.

Індустріальні парки — це виробничо-впроваджувальні структури, які забезпечують стабільну роботу зростаючих бізнесів для збільшення обсягів виробництва інноваційної продукції, її збуту та отримання прибутків. Це досягається за рахунок доступу до промислової, транспортної, виробничо-складської, адміністративної та соціальної інфраструктури індустріальних парків. На травень 2019 р. в Україні було зареєстровано 39 таких парків, але багато з них не функціонують належним чином, хоча вони, за оцінкою українських експертів, можуть забезпечити темпи розвитку економіки нашої країни на рівні 7–8 % на рік.

Створення та функціонування інноваційних структур в Україні ускладнюється тим, що поки держава неналежним чином планує та підтримує їх діяльність. Так, у 2014–2018 рр. не було затверджено жодної державної науково-технічної програми, крім програми дослідження Антарктики. Стратегію інноваційного розвитку на 2010–2020 рр. не ухвалили, оскільки відповідне рішення Верховної Ради України не було прийняте. Поки також не ухвалена Стратегія інноваційного розвитку на 2020–2030 рр., хоча вона була оприлюднена у жовтні 2018 р. у вигляді проєкту МОН України.

Враховуючи катастрофічну нестачу ІТ-спеціалістів у світі (500 тис. в США та 600 тис в Європі) та їх масовий виїзд з нашої країни українській владі доцільно насамперед використати досвід Ізраїлю з їх підготовки та перепідготовки, особливо з тих, хто повернувся з АТО/ООС. Це допоможе цим людям швидше адаптуватися до мирного життя та знайти роботу з високою оплатою. В Ізраїлі кожен, хто закінчив службу в армії, отримує можливість навчатися на спеціальних програмах з підготовки ІТ-спеціалістів у спеціалізованих приватних компаніях. Через 6–8 місяців інтенсивного навчання людина може влаштуватися на роботу як молодший програміст. Ізраїльська держава субсидує близько 70% вартості такого навчання, оскільки хайтек є одним із основних пріоритетів розвитку економіки держави. Це дозволяє Ізраїлю значно зменшувати кадровий дефіцит на ІТ-спеціалістів, який на сьогодні складає 30 тис осіб.

Особливу увагу в Україні слід приділити розвитку відновної енергетики, в яку можна залучити значні іноземні інвестиції. Зокрема, у розвинутих країнах ряд банків починають активно надавати так звані «зелені» кредити для розвитку відновної енергетики, щоб призупинити потепління клімату на планеті (в Україні функцію «зеленого» банку вже виконує державний Укргазбанк). Вкладниками «зелених» банків, як правило, стають люди (передусім представники креативного класу), що не прагнуть отримати максимальні відсотки за депозитами, а зацікавлені у поліпшенні екологічних та кліматичних умов проживання в своєму регіоні та країні. Зокрема, «Укргазбанк» в кінці березня 2017 р. почав надавати фізичним особам кредити на купівлю та встановлення «домашніх» сонячних електростанцій (СЕС), сонячних колекторів та теплових насосів під 0,01% річних терміном до 5 років. Максимальна сума кредитування становить 1 млн. гривень. Домогосподарство зможе задовольнити власні енергетичні потреби та продавати надлишки у загальну електромережу за «зеленим» тарифом. За розрахунками експертів банку, встановивши на даху будинку СЕС, можна забезпечити щомісячний додатковий дохід домогосподарства в розмірі 10 тис. гривень. Ця послуга надається банком в межах кредитної програми «ЕКО — енергія», розробленої «Укргазбанком» в ході реалізації стратегії ЕКО — **банкінгу**, яка передбачає втілення в життя проектів, пов'язаних з ефективним використанням ресурсів, альтернативною енергетикою та зменшенням шкідливого впливу на довкілля.

В Україні слід активніше запроваджувати й **кліматичні інновації**, що вимагає підготовки відповідних інноваційних кліматичних проєктів. Дещо в цьому плані робить для нашої країни Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР). Так, у березні 2017 р. відбувся офіційний запуск програми інноваційних ваучерів ЄБРР для України. У ході реалізації проєкту українські компанії, що розробляють або впроваджують кліматичні технології, зможуть отримати фінансову підтримку від ЄБРР. Адміністратором інноваційних кліматичних ваучерів в Україні виступає громадська організація «Greenculator». У ЄБРР очікують, що інноваційними ваучерами буде профінансовано 50 проєктів у середньому на 20 тисяч євро. Кошти надаватимуть на безповоротній основі, але на умовах проведення конкурсу та співфінансування.

Упродовж останнього десятиріччя у світі активно розвивається ринок **«зелених облігацій»**, який може стати основним джерелом екологічних інвестицій у перспективі. Тому Україні важливо вийти на цей ринок, чому ще не приділяється належної уваги на офіційному рівні на відміну від КНР, державні банки якого є активними емітентами «зелених» облігацій. У 2007 р. їх вперше емітували Світовий банк та Європейський інвестиційний банк на суму майже 807 млн. дол. США. В 2013 р. «зелені облігації» випустила французька компанія Electricite de France, шведська компанія Vasakronan та американський Bank of America Meril Linch. «Зелені облігації» розміщуються не тільки банками та приватними компаніями, а й урядами країн, муніципальними та місцевими органами влади, що важливо взяти до уваги й в Україні. Так, перші регіональні «зелені облігації» були емітовані американським штатом Массачусетс, а муніципальні — містом Гетеборг (Швеція). Їхній приклад наслідували канадська провінція Онтаріо, штат Нью-Йорк, місто Йоганнесбург (ПАР). У найближчі роки щорічний обсяг випуску «зелених» облігацій, за оцінками провідних експертів з цього питання, може сягнути 1 трлн. дол. США. Однак при використанні «зелених облігацій» треба взяти до уваги той факт, що до цього часу не розроблені жорсткі стандарти їх випуску.

11.4. Необхідність використання досвіду зарубіжних країн для залучення іноземних інвестицій.

Для України показовим є досвід переходу на інноваційну модель розвитку Південної Кореї, запровадження індустріальних парків у якій

перетворило колись відсталу державу на промислового лідера світу. У Південній Кореї функціонує 1200 індустріальних парків, які виробляють 80% експортної продукції країни, забезпечують 70% промислового виробництва, на яких працює 50% зайнятих. Цього б не відбулося, якщо б не було відповідної державної підтримки. У США наголос зроблено насамперед на розвиток малого і середнього бізнесу, який є значним продуцентом інноваційних ідей, що стало результатом державної підтримки подібної діяльності. Зокрема, малі інноваційні підприємства реєстрували в середньому в 16 разів більше патентів у розрахунку на одного працівника, ніж великі, і згенерували близько 24% від усіх винаходів в передових розділах технологій. Із 500 тис. нових підприємств, що щорічно реєструються в США, значна частина з яких має інноваційне спрямування. Загалом, домінування американських компаній на світових ринках діджиталізації пов'язано зі значною державною підтримкою, насамперед в створенні податкових умов щодо інвестування цими компаніями своїх доходів в науку та інновації. Зокрема, прибуткові компанії в силу цього мають додаткову мотивацію витратити частину доходу на нові розробки, оскільки за американським законодавством компанії отримують податковий кредит, вкладаючи гроші в науку та дослідження. Цією нормою насамперед користуються й такі технологічні гіганти, як Google, Amazon, Microsoft, що вкладають значні кошти в інновації. Крім того, закон, ухвалений з ініціативи Д. Трампа, дозволяє американським компаніям одразу ж списувати всі витрати на нові засоби виробництва та обладнання замість поступової амортизації.

Чинні положення американського законодавства також дозволяють компаніям не включати до оподаткованого прибутку суму винагороди, виплаченої у формі акцій. Тобто, влада США робить все для того, щоб компаніям було економічно вигідно вкладати свої кошти в інновації.

Протилежну інноваційну політику проводить **Китай**, який за рахунок насамперед державних коштів розвиває інноваційну сферу. Нині Китай є другим у світі за видатками на дослідження за паритетом купівельної спроможності та за кількістю наукових статей. Влада Китаю зробила ставку на якісну освіту, щоб наблизити стандарти вкладання до світового рівня, що важливо зробити й в Україні. За останні 15 років чисельність науковців у КНР зросла у три рази, що дало можливість країні досягти великих успіхів в інноваційній діяль-

ності, тоді як в Україні за ці роки кількість науковців зменшилася у кілька разів. У 2019 р. на науку та технології в Китаї державою та бізнесом було заплановано виділити кошти в еквіваленті близько 470 млрд дол США. За державними інвестиціями в матеріалознавство, комп'ютерні технології, енергетику, сільське господарство КНР посідає друге місце в світі, поступаючись тільки США. Однією з причин високого рівня цитування статей китайських вчених є те, що в країні практикується грошова винагорода для дослідників, які публікуються в провідних наукових журналах світу, що доцільно взяти до уваги керівництву України. Науковці можуть отримувати від кількох тисяч до 165 тис. дол США за подібні публікації. Ці та інші заходи заохочують до повернення додому китайських вчених та інженерів. Зокрема, у 2017 р. навчатися за кордон поїхало 608 тис студентів, а повернулося 481 тис. Загалом, із 1978 р., коли почалися ринкові реформи в КНР, з країни виїхало на навчання за кордон (переважно в США) близько 6 млн китайців, значна частина з яких повернулася додому. В силу різних причин, в Україні спостерігається протилежна тенденція, коли більшість українських студентів, що навчаються за кордоном (передусім в Польщі), не планує повертатися до нашої країни. Тому владі України необхідно вносити відповідні корективи у роботу з повернення українських студентів та вчених додому та передбачити необхідні фінансові ресурси для цього.

Із 01.01.2008 р. високотехнологічні підприємства, можливість створення яких у межах КНР більше не пов'язана з територіальними обмеженнями, стали суб'єктами оподаткування за пільговою ставкою 15%. Однією з принципів умов надання названих податкових пільг у КНР є обов'язкова наявність у використанні та розпорядженні претендента на одержання податкових пільг власних матеріальних активів — технологій або інших об'єктів права інтелектуальної власності, які мають бути ключовими при виробництві товарів чи наданні послуг, що повинні бути зареєстровані в КНР. Згідно з новими вимогами, сфера використання нематеріальних активів має охоплювати в інтересах китайського ліцензіара територію не лише КНР, а й усіх інших країн, причому на строк не менше п'яти років. Така вимога Китаю сприймається достатньо неоднозначно та призводить до формування уявлення серед фахівців, що її наслідком стане фактична втрата підприємствами з іноземними інвестиціями можливості набуття статусу високотехнологічних підприємств, та, відповідно, одержання

податкових пільг. Головна мета вказаних дій із боку КНР — розширення можливостей Китаю щодо завершення формування основ інноваційно-орієнтованої економіки до 2020 р., подолання розриву з провідними країнами в галузі науки й техніки, а на окремих напрямках технологічного розвитку — вихід на лідируючі позиції у світі до 2050 р. Для цього в ст. 31 Закону КНР «Про прибутковий податок з підприємств» передбачено загальний механізм стимулювання венчурного інвестування, який передбачає опосередковане зменшення оподаткування, у певному розмірі від обсягу інвестиції у сфери, які визначаються не на розсуд інвестора, а визнаються державою як пріоритетні. Крім того, при здійсненні інвестиції в капітал китайських малих і середніх високотехнологічних підприємств на термін не менше двох років, венчурним компаніям надано право на віднесення до витрат частки від суми інвестицій, яка досягає 70%. Ці та інші заходи створюють сприятливі передумови для активізації трансферу технологій між підприємствами-резидентами щодо яких у Китаї запроваджено новий спеціальний режим оподаткування. Так, прибуток, одержаний такими суб'єктами інноваційної діяльності від здійснення трансферу технологій у розмірі до 5 млн китайських юанів (близько 730 тис. дол. США) протягом фінансового року виключаються із загальної суми оподатковуваного прибутку, а сума перевищення підлягає оподаткуванню за зниженою на 50% загальною ставкою. Загалом такі заходи повинні активізувати впровадження китайських нових і високих технологій для виробництва конкурентоспроможної продукції, що повинна не лише здійснюватися під всесвітньо відомими торговими марками, а й сприяти підвищенню якості китайських товарів, які активно експортуються на ринки майже всіх держав світу, але мають неоднозначну репутацію.

Відставання країн ЄС від США та КНР в інноваційній сфері змушує керівництво Євросоюзу вкладати все більше коштів у цю сферу. Зокрема, федеральний уряд Німеччини за допомогою **європейської хмарної мережі** хоче позбутися залежності від Китаю та США, але розбудова ключових технологій інтернету коштує десятки мільярдів євро, які повинні виділити держави ЄС. Для цього зараз розробляється проєкт **Gaia X**, європейська хмарна інфраструктура що має убезпечити ЄС та Європу загалом від конкуренції зі США в програмному та апаратному забезпеченні. Нашій країні було б доцільним прийняти участь у реалізації вказаного проєкту.

Показовим для України є функціонування **Фінського інноваційного фонду**, який було організовано ще в 1967 р. при парламенті країни. Його було створено за рахунок пожертв на суму кілька сотень млн євро, а зараз фонд не отримує від держави нічого. Свою діяльність він оплачує з отриманих доходів, шляхом вкладення отриманих в 1967 р. від держави коштів в інноваційні проекти. Сьогодні основний капітал фонду перевищує 570 млн євро. Метою діяльності фонду є розвиток конкурентоспроможності і забезпечення збалансованого розвитку економіки Фінляндії. Значну увагу фонд приділяє підтримці малих і середніх підприємств, передусім в інноваційній галузі. Для цього фондом створено систему венчурного фінансування НДДКР і реалізував на практиці можливість залучення приватних коштів в інноваційну діяльність. Останнього якраз не вистачає в Україні.

Фінський інноваційний фонд першим у світі створив програму з побудови у Фінляндії з економіки замкненого циклу (або — циклічної економіки). **Циклічна економіка** пропонує 5 бізнес-моделей. Компанії можуть використовувати відновлювану енергетику і біологічні або перероблювальні матеріали, видобувати з матеріалів корисні ресурси, подовжувати життєвий цикл продукту, просувати спільне використання товарів, пропонувати покупцям не сам товар, а доступ до нього. Експерти фонду стверджують, що перехід до циклічного виробництва в світі підвищить щорічні доходи на 400–600 млрд дол США до 2030 р. Відповідно, в Україні також важливо поступово запроваджувати циклічну економіку, щоб у майбутньому не потрапити під санкції міжнародних екологічних організацій.

У всіх країнах світу вивчають досвід **Ізраїлю** в інноваційній сфері, що дозволило країні стати провідною інноваційною державою в світі. Ізраїль лідирує в світі за кількістю вчених (145 на 10 тис. населення), за витратами на наукові дослідження (4,5% від ВВП), за кількістю патентів та наукових публікацій. Зокрема, в 2019 р. в ізраїльські стартапи було інвестовано 8 млрд дол США. На високотехнологічну продукцію припадає 11% його ВВП і понад 50% експорту. Для досягнення цих результатів Ізраїль повністю використав інтелект науковців-мігрантів з колишнього СРСР, допомігши їм на початку певними коштами. Крім того, держава розпочала свою інноваційну діяльність з армії, застосувавши наступний принцип. Як відомо, в Ізраїлі всі (і чоловіки, і жінки), досягнувши 18-ти років, повинні відслужити в армії певний термін (три роки). Відповідно, влада стала

відбирати здібних призовників за допомогою спеціальних тестів та направляти їх на навчання у найкращі учбові заклади терміном на три роки. Після їх закінчення вони повинні були відслужити в армії шість років, а після служби вони активно застосовували свої знання у відповідних до їхніх інтересів сферах. Це, до речі, дозволило створити найкращу в світі систему кібербезпеки як в армії, так і в цивільних структурах. Крім того, цими військовими були створені одні з найкращих у світі види озброєнь, які Ізраїль активно експортує у різні країни світу. Загалом, державна підтримка інноваторів в країні мала велике значення на початку, коли у них було небагато капіталу. Тепер же стимулом для інноваційної діяльності є низькі податки, легкість і швидкість реєстрації, державне фінансування бізнес-інкубаторів, тендерне фінансування тощо. Так, для реєстрації компанії в Ізраїлі потрібен один день. Крім того, в країні існує ефективна система судоустрою, яка не дозволяє порушувати закон. Уряд країни також забезпечує фінансування бізнес-інкубаторів, якими управляють приватні компанії, що й розпоряджаються цими коштами. Тендери проводяться на конкурсних та прозорих умовах, а переможець тендеру є зобов'язаним детально звітувати про отримані кошти. Все це заохочує вкладати кошти в ізраїльські стартапи приватні структури з усього світу. Цьому сприяє й стрімке зростання підготовки спеціалістів зі STEM-спеціальностей (наука, технологія, інженерія, математика). Так, за останнє десятиліття ізраїльські університети збільшили кількість випускників із цих спеціальностей на 80%. Враховуючи, що 15 тисяч українських програмістів вже працюють на ізраїльські компанії на умовах аутсорсингу, можна очікувати, що у недалекому майбутньому багато з них відкриє свої стартапи в Україні, але для цього держава повинна створити для них відповідні умови, передусім податкові.

У багатьох країнах світу для залучення інвестицій, зокрема й інноваційного спрямування, використовують механізм **вільних економічних зон (ВЕЗ)**. Показовим у цьому плані є досвід Республіки Кореї. Із 2003 р. Корея розвиває ВЕЗ у формі **спеціальних економічних зон вільної торгівлі (СЕЗ)**. Передбачено, що у 2020 р. південно-корейські СЕЗ стануть найбільш привабливими для іноземних інвесторів у світі. СЕЗ країни стають глобальними центрами міжнародного фінансування та розміщення штаб-квартир ТНК. Загалом, у Республіці Кореї діє шість СЕЗ: 1. СЕЗ «Ічхон» (із 2003 р.), що функціонуватиме до 2020 р. У цю зону вже залучено близько 400 млн дол. США

інвестицій у 39 проєктів. 2. СЕЗ «Бусан». У цю зону залучено близько 1564 млн дол. США інвестицій у 91 проєкт із 21 країни. 3. СЕЗ «Ганг» (із 2003 р.). 4. СЕЗ «Жовте море» 5. СЕЗ «Дегу». 6. СЕЗ «Сіменгеум/Гунсан».

У СЕЗ Кореї надаються, насамперед, податкові пільги для певних стратегічних галузей, особливо для тих, які спеціалізуються на інноваціях. СЕЗ країни пропонують зниження деяких податків, зокрема податку на бізнес, корпоративного податку та тарифів; деякі корпорації звільнені від податків у СЕЗ на 10 років. **Податкові пільги в СЕЗ Кореї** є такими: звільнення чи зниження корпоративного податку та податку на дохід відносно до підприємницької діяльності, доходів у вигляді дивідендів, виплат за ліцензії на технології. У Республіці Кореї існують й **особливі податкові пільги для інвесторів**. Пільги з національних податків (податок на заробітну плату, податок на прибуток): повна відміна протягом трьох років податку на операційні доходи, знижка в розмірі 50% протягом наступних двох років із можливістю пролонгації. Повна відміна протягом п'яти років податку на імпорт капіталу. Пільги з місцевих податків (на придбання майна, податок на майно): повна відміна протягом трьох років, знижка в розмірі 50% протягом наступних двох років із можливістю пролонгації. Іноземні працівники та керівники також мають податкові пільги, які розповсюджуються на осіб, котрі працюють у корейських філіалах іноземних фірм. Вони можуть обрати або звільнення на 30% податку на загальний дохід, або фіксовану податкову ставку в розмірі 17%.

При залученні передових технологій та інвестицій на суму понад 1 млн дол. у СЕЗ Південної Кореї надають наступні пільги: звільнення від податків та орендної плати; придбання іноземним інвестором нерухомості може субсидуватися в розмірі її вартості; оплата купівлі нерухомості іноземним інвестором може бути розбита на 20 років; на 50% від суми інвестиції при її розмірі понад 10 млн дол. США, може надаватися грошова субсидія (у межах не більше 5 млрд вон на одну компанію); може бути надана субсидія на оплату праці тому підприємству, де більше 20 осіб є найманими працівниками. Субсидії в розмірі 500 000 вон на місяць виплачуються до шести місяців, а їх загальний ліміт — 500 млрд вон; може бути надана субсидія на освіту та навчання в розмірі 100 000–500 000 вон на місяць для кожного нового співробітника. Вони виплачуються до шести місяців, а їх загальний ліміт — 500 млрд вон.

Особливості функціонування інвестиційних СЕЗ у Польщі

Більшість прямих іноземних інвестицій провідних світових корпорацій, які надходять у Польщу й спрямовуються у виробничий сектор, розміщуються саме на територіях спеціальних економічних зон. СЕЗ являють собою виділені в адміністративному плані частини території країни, призначені для ведення на них економічної діяльності суб'єктами господарювання на більш привабливих умовах. Підприємці, які виявили бажання працювати в СЕЗ, повинні отримати спеціальний дозвіл на ведення такої діяльності.

Підприємцям у цих зонах надається державна допомога у вигляді таких **пільг**: звільнення від податку на прибуток (для юридичних осіб), податку на доходи (для фізичних осіб), місцевих податків та зборів, зокрема від земельного податку й податку на нерухоме майно; установлення пільгових цін на придбання земельних ділянок із повністю підготовленою інфраструктурою для виробництва (чого так не вистачає в Україні для залучення як іноземних, так і українських інвесторів); надання безкоштовних адміністративних послуг щодо реєстрації та ведення бізнесу, дотації на працевлаштування безробітних тощо. Кожен підприємець може одночасно використовувати різні форми державної допомоги, але її загальна сума не може перевищувати максимально допустимого розміру, установленого державою для окремо взятого регіону. На наше переконання, це робиться для того, щоб уникнути нездорової конкуренції між регіонами, що проявилось в Угорщині.

Про ефективність спеціальних економічних зон можна довідатися на прикладі СЕЗ у містечку Ольштинек Вармінсько-Мазурського воєводства, яке нараховує близько 14 тис. жителів. Це — бідна гміна, тому тут створили СЕЗ, яка діятиме до 2030 р. (згідно з вимогами ЄС). В Ольштинку зареєстровано та діє підрозділ найбільшого в Європі концерну «Мастекс», що займається переробкою фруктів, виробництвом макаронів, соків. Він експортує свою продукцію в різні країни світу, забезпечуючи роботою багатьох жителів півсхідної сіл та хуторів, об'єднаних у гміну Ольштинек. Для отримання коштів із фондів ЄС на розв'язання проблем сміття гміна Ольштинек об'єдналася з 19 гмінами інших воєводств та подала до відповідних органів ЄС проект із будівництва заводу з переробки сміття. Це приклад того, як потрібно працювати над екологічними проектами, що подаються на залучення грантів окремими громадами з України.

Особливості функціонування інвестиційних СЕЗ у Литві

Литовським та іноземним підприємствам дозволено розвивати підприємницьку діяльність у двох вільних економічних зон у Клайпеді та Каунасі. Для підприємств ВЕЗ передбачено такі пільги: якщо розмір інвестицій досяг суми 1 млн євро та якщо не менше 75% доходів підприємства за той податковий період, у який досягнуто рівня 1 млн євро, склали доходи від діяльності з виробництва, обробки, переробки, складування, оптової торгівлі складованими в СЕЗ товарами чи від надання послуг, пов'язаних із виконуваною у вільній зоні діяльністю, підприємство на шість податкових періодів звільняється від податку на прибуток, а протягом 10 — щодо нього використовується зменшена на 50% ставка податку на прибуток; ці підприємства також можуть не обкладатися податком на додану вартість, податком у дорожній фонд та на нерухоме майно, незалежно від розміру інвестиції в підприємство СЕЗ.

Пільги для малих і середніх підприємств. Підприємство, загальний дохід якого протягом податкового періоду не перевищував 288 620 євро та з кількістю працівників не більше 10 осіб, має право до суми 7240 євро прибутку використовувати ставку податку на прибуток у розмірі 0%, а до залишкової частини прибутку — стандартну ставку податку в розмірі 15%. **Інші пільги.** Більшість муніципалітетів Литви пропонують знижки щодо сплати земельного податку та інколи надають фінансову підтримку підприємництву за створення робочих місць.

Особливості функціонування інвестиційних СЕЗ у Білорусі

У Республіці Білорусь створено та функціонує шість вільних економічних зон, які називаються спеціальними економічними зонами: СЕЗ Вітебськ (із 1999 р.), СЕЗ Могильов (із 2002 р.), СЕЗ Мінськ (із 1998 р.), СЕЗ Брест (із 1996 р.), СЕЗ Гродноінвест (із 2002 р.), СЕЗ Гомель-Ратон (із 1998 р.). Термін дії цих зон — до 30 років, зокрема СЕЗ Вітебськ створено на 30 років. На 13.05.2016 р. в білоруських СЕЗ працювало 429 підприємств, на яких було зайнято більше 124 тис. працівників. Зокрема, СЕЗ Брест випускає понад 1000 найменувань товарів, у тому числі електротехнічні вироби, дорожні машини, фарби, газові та електричні плити, меблі, морепродукти, м'ясні та кондитерські вироби. Ця зона приймає інвестиції для створення підприємств із використанням високих технологій у фармацевтичній, автомобільній, електротехнічній, машинобудівній та інших галузях промисловості. Багато видів продукції СЕЗ експортується в країни

СНД та ЄС, а також у Китай, інші країни Азії, оскільки вони є достатньо якісними та конкурентоспроможними на ринках цих країн.

Основні преференції для підприємств у СЕЗ Білорусі. Підприємства звільнені від обов'язкового продажу виручки в іноземній валюті. Звільнення прибутку резидентів СЕЗ, отриманого від реалізації товарів (послуг) власного виробництва, від податку на прибуток (ПНП), відбувається протягом 10 років із дати отримання ними прибутку. Після закінчення вказаного терміну резидент СЕЗ сплачує ПНП за ставкою 50% від нормативу. При цьому ставка ПНП не може бути більшою ніж 12%. Звільнення від податку на нерухомість будинків та споруд (зокрема незавершеного будівництва, яке перевершило нормативні терміни), розміщених на території відповідної СЕЗ, незалежно від напрямку їх використання. Звільнення від земельного податку в кордонах СЕЗ, наданих резидентам СЕЗ та зареєстрованих у цій якості з 01.01.2012 р. для будівництва об'єктів, — на термін п'ять років із моменту реєстрації. Фінансування державою витрат на створення інженерної й транспортної інфраструктури, необхідних для реалізації інвестиційного проекту резидента СЕЗ, у розмірі понад 10 млн євро відбувається за рахунок місцевих чи Державного бюджету Білорусі.

Особливості функціонування інвестиційних СЕЗ у Республіці Джибуті. Вона знаходиться північному сході Африки в районі Африканського Рогу. Чисельність населення — 740 тис. осіб, дві третини яких проживає в столиці — в місті Джибуті. Для іноземного інвестора найбільший бізнес — інтерес в Джибуті представляють вільні економічні зони (ВЕЗ), створені в 2004 р. згідно Закону «Про кодекс зони вільної торгівлі». Реєстрація, порядок та вимоги створення офшорних компаній, працюючих в ВЕЗ, регулюються Управлінням СЕЗ шляхом реєстрації та занесення у відповідний реєстр та видачі необхідних документів. Управління ВЕЗ здійснює всі реєстраційні процедури в режимі «єдиного вікна». Оформлення документів займає біля тижню часу. Всі компанії ВЕЗ користуються захистом від будь-яких форм націоналізації чи обмежень приватної власності.

Основними перевагами реєстрації офшорної компанії в Джибуті є наступні: підприємства ВЕЗ повністю вільні від сплати всіх прямих та непрямих податків, включаючи ПДВ. Звільнення від сплати податків діє протягом 50 років з моменту дати отримання ліцензії; джибутійські та іноземні підприємства, включаючи офшорні компанії, можуть створювати в ВЕЗ філіали, відкривати дочірні підприємства;

офшорні компанії ВЕЗ можуть без обмежень законно переміщувати за кордон капітали, отриманий прибуток та заробітну плату співробітників без сплати зборів та податків; офшорна компанія в ВЕЗ може здійснювати різноманітну торгіву, промислову діяльність чи надавати будь-який вид послуг, дозволених законодавством, отримавши перед цим в Управлінні ВЕЗ необхідну ліцензію.

Особливостями реєстрації та функціонування офшорної компанії в Джибуті є такими. Офшорна компанія у формі акціонерного товариства з обмеженою відповідальністю у ВЕЗ може бути заснована фізичною чи юридичною особою, приватною чи державною структурою, іноземною чи джибутійською фірмою. Акціонерне товариство з одним засновником може бути створене фізичною чи юридичною особою, іноземною чи джибутійською. Відповідальність перед законом цього акціонера обмежена розміром статутного капіталу офшорної компанії, мінімальний розмір якого складає 14000 дол. США. Надавши необхідний пакет документів в Управління ВЕЗ, офшорні компанії ВЕЗ можуть оформити в'їзну візу, водійські права, посвідчення особи для іноземного громадянина, звільнення від податків та повернення ПДВ. Офшорні компанії ВЕЗ можуть отримати дозвіл на працевлаштування іноземців, зареєструвати автомобіль в автоінспекції, оформити картки соціального страхування для джибутійських працівників та членів їх сімей, зареєструвати підприємство ВЕЗ в Управлінні соціального захисту. Також можна буде здавати товари на санітарний контроль, отримати дозвіл на в'їзд до порту Джибуті, в міжнародний аеропорт та у ВЕЗ, оформити свідоцтво про справжність товару. Найм робочої сили для офшорної компанії ВЕЗ відбувається у загальному порядку, але загальна кількість джибутійців, зайнятих в компанії, що працює у ВЕЗ, до кінця першого року її діяльності повинно бути не менше 30%, а до кінця п'ятого року — не менше 70% від загальної кількості працівників. Сплата прибуткового податку та всіх інших прямих податків не здійснюються у відношенні працівників ВЕЗ. Не використовується у ВЕЗ Законодавство Джибуті про регламентацію цін, якості та інших питань, що стосуються регламентації внутрішнього ринку країни. Товари, що експортуються до ВЕЗ чи вироблені на її території, не обкладаються митами чи податками, якщо вони не завезені у ВЕЗ з території Джибуті.

Таким чином, можемо говорити, що наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст. офшорний бізнес переживав «бум», який проявлявся як

у великому зростанні кількості зареєстрованих офшорних компаній, так і у формуванні значної кількості офшорних центрів, що вимагає від урядів всіх країн посилення контролю за їх діяльністю.

11.5. Інвестиції в країну як умова отримання права на проживання в країні.

У багатьох країнах світу для залучення іноземних інвестицій використовується механізм надання права на проживання для інвесторів та членів їх сімей. Окремі елементи цього механізму, які використовуються у розвинутих країнах Європи та в постсоціалістичних країнах, було б доцільним взяти до уваги й в Україні.

Особливості отримання посвідки на проживання та громадянства у Великій Британії за інвестиції

У країні з 1994 р. діє програма «Інвестор». Згідно з нею громадянство країни надається тим іноземцям, котрі внесли 2 млн ф. ст. в економіку Великої Британії. У державі існує гарантія повернення інвестицій. Витрати на оформлення документів для отримання громадянства становлять 50 тис. ф. ст. Оформлення подібних документів для членів родини включається в цю суму. У Великій Британії існує скорочена процедура оформлення цих документів. Термін отримання документів на громадянство для інвестора — п'ять років, документа на постійне проживання (ПП) — два роки, а виду на проживання (ВНП) — чотири місяці. При цьому існує необхідність обов'язкової присутності в країні протягом 185 днів та приїзду до неї. У країні дозволено подвійне громадянство.

Унесення іноземцями значних інвестицій в економіку Великої Британії надає їм такі права. Тим, хто отримав громадянство країни, надається право на постійне проживання в ній, а також на навчання та роботу в державах ЄС. Крім того, їм дозволено безвізовий чи спрощений в'їзд до 174 країн, зокрема до США, Канади, Сінгапуру та Гонконгу, а також до держав ЄС. Водночас іноземці, які отримали вид на проживання у Великій Британії, таких прав не мають. Проголошений у червні 2016 р. вихід Великої Британії з ЄС може призвести до певних змін у вказаних привілеях для іноземних інвесторів.

Особливості отримання виду на проживання в Іспанії за інвестиції

До кризи 2008–2009 рр. в Іспанії простежували бум іноземного інвестування, особливо в будівництво житла в курортних районах.

Після кризи десятки фірм збанкрутували, оскільки не виявилось бажаючих купити це житло, а сотні будинків до сьогодні стоять пустками. Для виправлення вказаної ситуації уряд ужив низку заходів для залучення в Іспанію іноземних інвестицій. У країні з 2013 р. діє програма «**Вид на проживання за інвестиції**». Для отримання ВНП потрібно вкласти в економіку Іспанії 500 тис. євро. Гарантія повернення інвестицій складає п'ять років. Це може бути як разова операція, так і кілька покупок. Цей статус надають на рік, а після продовження — ще на два роки. Витрати на оформлення документів для отримання виду на проживання становлять 10 тис. євро. Оформлення подібних документів для членів родини включено в цю суму. В Іспанії існує скорочена процедура такого оформлення. Термін отримання документів на ВНП для інвестора складає три місяці. При цьому потрібна обов'язкова присутність у країні протягом семи днів на рік та приїзду до неї. В Іспанії дозволено подвійне громадянство.

Податок на купівлю житлової нерухомості в країні — 10–12%. При продажу житлової нерухомості податок становить 3%. Щорічний податок на володіння житловою нерухомістю в Іспанії — 0,3–1,17%. Податок на прибуток від продажу житлової нерухомості — 21%. Податок на прибуток від оренди в країні становить 25%, а податок на дивіденди — 21%.

Унесення іноземцями зазначених інвестицій в економіку Іспанії надає їм певні права. Тим, хто отримав вид на проживання в країні, дозволено безвізовий чи спрощений в'їзд до країн ЄС і Шенгенської зони. Водночас в останні роки в країні активно борються з відмиванням «брудних грошей» при іноземному інвестуванні в Іспанію. Зокрема, улітку 2016 р. затримано мафіозну групу з України на чолі зі **Степаном Черновецьким**, сином колишнього мера міста Києва, яка займалася подібною діяльністю.

Особливості отримання виду на проживання в Греції за інвестиції

У Греції з 2013 р. діє програма «**Вид на проживання за інвестиції**». Для отримання ВНП потрібно вкласти в економіку країни 250 тис. євро. Гарантія повернення інвестицій складає 10 років. Витрати на оформлення документів для отримання виду на проживання — 10 тис. євро. Оформлення подібних документів для членів родини включено в цю суму. У Греції існує скорочена процедура оформлення таких документів. Термін отримання документів на ВНП для інвестора

становить один місяць. При цьому потрібна обов'язкова присутність у країні протягом 183 днів на рік та приїзду до неї. У Греції дозволено подвійне громадянство. Унесення іноземцями зазначених інвестицій в економіку Греції надає їм певні права. Тим, хто отримав вид на проживання в країні, дозволено безвізовий чи спрощений в'їзд до країн ЄС і Шенгенської зони.

Податок на купівлю житлової нерухомості в країні складає 3–23%. При продажу житлової нерухомості податок дорівнює 0%. Щорічний податок на володіння житловою нерухомістю в Греції — 0,025–0,0035%. Податок на прибуток від продажу житлової нерухомості — 0,15 %. Податок на прибуток від оренди в країні — 12–13%, а податок на дивіденди — 0%.

Особливості отримання виду на проживання в Португалії за інвестиції

У Португалії з 2013 р. діє програма «**Вид на проживання за інвестиції**». Для отримання ВНП потрібно вкласти в економіку країни 500 тис. євро. Гарантія повернення інвестицій — 10 років. Витрати на оформлення документів для отримання виду на проживання — 10 тис. євро. Оформлення подібних документів для членів родини включено в цю суму. У Португалії існує скорочена процедура оформлення цих документів. Термін отримання документів на ВНП для інвестора становить три місяці. При цьому обов'язкова присутність у країні протягом семи днів на рік та приїзду до неї. У Португалії дозволено подвійне громадянство. Унесення іноземцями зазначених інвестицій в економіку Португалії надає їм певні права. Тим, хто отримав вид на проживання в країні, дозволяється безвізовий чи спрощений в'їзд до країн ЄС і Шенгенської зони. Податок на купівлю житлової нерухомості в країні — 9%. Під час продажу житлової нерухомості податок дорівнює 0–6%. Щорічний податок на володіння житловою нерухомістю в Греції — 0,2–0,8%. Податок на прибуток від продажу житлової нерухомості дорівнює 28%. Податок на прибуток від оренди в країні — 28 %, а податок на дивіденди — 28%.

Особливості отримання посвідки на проживання та громадянства на Кіпрі за інвестиції

Посвідку на проживання на Кіпрі тут надають на п'ять років. Для цього потрібно купити будинок або квартиру вартістю не менше ніж 300 тис. євро. Далі є можливість залишитися тут на постійне проживання, а потім навіть стати резидентом країни. Із березня 2014 р.

влада Кіпру дозволила отримання іноземними інвесторами громадянства країни за спеціальною державною програмою. Її суть полягає в тому, що іноземець може зробити інвестиції на вибір (чи в нерухомість, чи в державні цінні папери, чи в банківський депозит) та отримати громадянство протягом трьох місяців для себе й членів своєї сім'ї. Громадянство Кіпру може отримати громадянин будь-якої країни. Для цього не потрібно знати мову чи історію Кіпру. Також не існує вимоги щодо проживання в країні як до отримання паспорта громадянина Кіпру, так і після. Цей документ дає право його власнику їздити без віз до 150 країн світу.

Особливості інвестування для отримання громадянства Кіпру. Придбання житлової нерухомості вартістю 5 млн євро при індивідуальній заявці чи 2,5 млн євро при колективній. Причому під час здійснення колективної заявки інвесторам не обов'язково знати один одного. Або придбання комерційної нерухомості вартістю 5 млн євро при індивідуальній заявці чи 2,5 млн. євро — при колективній. Причому при здійсненні колективної заявки інвесторам не обов'язково знати один одного (додаткова умова — придбання житлової нерухомості на суму 500 тис. євро). Або придбання державних облігацій на суму 2,5 млн євро (додаткова умова — купівля житлової нерухомості на суму 500 тис. євро). Або відкриття банківського депозиту на суму 5 млн євро (додаткова умова — придбання житлової нерухомості на суму 500 тис. євро).

Особливості отримання посвідки на проживання та громадянства в Угорщині за інвестиції

За прикладом низки європейських країн, Угорщина з 2012 р. надає не лише посвідку на проживання іноземцям, а й громадянство, за умови інвестування в економіку країни не менше 250 тис. євро. Це сприятиме поступовому перетворенню Угорщини в нетиповий офшор у середині ЄС, що не вітається цією організацією. Угорщина пішла на такий крок, щоб стимулювати іноземців до купівлі своїх державних цінних паперів, що певною мірою сприятиме розв'язанню проблеми державного боргу країни.

Із 01.07.2016 р. діють зміни в міграційному законодавстві Угорщини. Для участі в програмі з отримання права на **постійне місце проживання (ПМП)** у країні іноземний інвестор повинен інвестувати 300 тис. євро в державні облігації Угорщини. Через п'ять років ці кошти будуть повернуті на його рахунок. Додатково потрібно

сплатити 60 тис. євро компанії, уповноваженій на викуп державних облігацій, або агенту ЕСКРОУ. У цю суму включено всі адміністративні витрати. Оплату може здійснити фізична чи юридична особа. Для участі в програмі потрібно зібрати пакет документів для кожного учасника, подати заяву в найближче посольство чи консульство Угорщини, інвестувати кошти, отримати вексель, а потім — документ на ПМП у країні. Раніше потрібно було спочатку отримати вид на проживання, а тепер зразу надається ПМП. Крім того, раніше термін отримання ПМП становить 6–9 місяців, а сьогодні — 1–2 місяці.

Особливості отримання посвідки на проживання в Чехії за інвестиції

Чехія до кризи 2008–2009 рр. сприяла легальній міграції, щоб закрити вузькі місця на ринку праці. Легальні мігранти користуються в Чехії такими самими правами, як і громадяни країни. Уряд бореться з нелегальною міграцією, оскільки це є великий бізнес кримінальних структур. Після кризи Чехія стала масово висилати нелегальних мігрантів, зокрема й з України, яких у країні нараховується десятки тисяч (особливо із Закарпаття). У 2011 р. в Чехії дозволили проживати іноземцям, котрі мають у ній нерухоме майно (щоправда, на короткий термін). Таким майном можуть бути навіть невеликі апартаменти вартістю понад 40 тис. євро. Також потрібно подати офіційне підтвердження того, що набувач посвідки на проживання (ПМП) може себе фінансово забезпечити, мешкаючи в Чехії. Крім того, іноземці — набувачі ПМП — повинні сплачувати відповідні податки, проживаючи в країні. Податок на нерухомість визначається на основі Закону № 338/1992 «Про податок на нерухомість» із відповідними змінами та доповненнями. Його предмет — ділянки й будівлі. Податок на нерухомість власник сплачує один раз на рік.

Податок із земельних ділянок стягується з тих ділянок, які занесено до кадастру нерухомості Чехії. Його платником є власник ділянки або будівлі. Орендар не вважається платником податку, але є його гарантом. Об'єктом для податку із ділянок орної землі, виноградників, городів є ціна; вона визначається множенням реальної площі ділянки у квадратних метрах на середню вартість одного квадратного метра відповідно до чинних державних розцінок. Об'єктом податку з ділянок не є ділянки, що мають розмір основи будівлі. Податкова ставка з орної землі, виноградників, садів і городів становить 0,75% вартості на рік. Із луків і пасовищ, лісів та ставків із рибним

промислом — 0,25% вартості на рік. Основна податкова ставка для інших ділянок за один квадратний метр становить у разі забудованих площ і дворів — 0,10 крон, будівельних ділянок — 1 крону, інших площ — 0,10.

Податок із будівель має ставку для окремих їх видів за один квадратний метр забудованої площі, наприклад, для житлових будинків — 1 крону (понад 16 м); будинків для індивідуального відпочинку та сімейних будинків — 3 крони; гаражів — 4; будівель для підприємницької діяльності при первинному сільськогосподарському виробництві й підприємств промисловості, будівництва, транспорту, енергетики та іншого сільськогосподарського виробництва — від 1 до 5 крон. Об'єкт для податку з будівель — площа основи надземної частини будівлі у квадратних метрах, збільшена на 0,75 крони на квадратний метр за кожний наступний надземний поверх, якщо площа цього поверху перевищує дві третини забудованої площі. Основну податкову ставку з ділянок або будівель множать на коефіцієнт, величина якого залежить від розміру населеного пункту, у якому розміщена ця земельна ділянка або будівля, і його комерційної важливості. Зазначені коефіцієнти такі: 0,3 — у населених пунктах від 300 до 600 жителів; 2 — у населених пунктах від 10 000 до 25 000 жителів; 3 — у населених пунктах понад 50 000 жителів і в містах Франтішекові Лазні, Маріанські Лазні; Подебради; 4,5–5,0 у Празі.

Особливості отримання посвідки на проживання в Латвії за інвестиції

У 2007 р. за індексом конкурентоспроможності Латвія перебувала на 45 місці у світі серед 131 країни, що свідчить про її високу інвестиційну привабливість для інвесторів. Але криза 2008–2009 рр. негативно позначилася на фінансовій системі країни, що знизило її інвестиційну привабливість. У 2010–2011 рр. Латвії вдалося подолати кризові явища в економіці, у тому числі й за рахунок використання програми отримання **посвідки на проживання (ПНП)**, що позитивно вплинуло на інвестиційну привабливість країни. Для подолання наслідків кризи 2008–2009 рр. у 2012 р. Латвія прийняла низку змін до законодавства, які фактично перетворюють країну в нетиповий офшор, проти чого виступає Європейський Союз. Згідно з латвійським Законом про імміграцію, іноземний інвестор може отримати ПНП у країні, якщо виконає одну з таких умов: розмістить у латвійському банку субординований депозит чи придбає відповідні облігації на

суму від 300 тис. євро; придбає в Латвії нерухомість на суму від 143 тис. євро в Ризі, Юрмалі та великих містах або від 72 тис. євро в провінції; при відкритті бізнесу в Латвії. Посвідка на проживання в Латвії оформляється одночасно для інвестора та членів його родини. Оскільки Латвія входить до Шенгенської зони, наявність посвідки на проживання в цій країні дає можливість її власнику вільно й без віз переміщатися практично по всій Європі без зобов'язання мешкання в самій Латвії.

За оцінками експертів, на середину 2012 р. посвідку на проживання в Латвії отримало понад дві тисячі громадян Росії та інших країн СНД. Найпопулярнішими способами до цього були розміщення субординованого кредиту та купівля нерухомості. У кінці червня 2012 р. латвійський банк **Rietumu** запропонував новий варіант субординованих облігацій. Вони випускаються у двох варіантах — у доларах США та євро терміном на сім років із можливістю дострокового погашення через п'ять років за ініціативою банку. Фіксовані відсотки за купоном виплачуються раз на півроку з розрахунку 7 % річних, що є значно вищими, ніж на європейському ринку корпоративних облігацій, де ставки в багатьох випадках не перевищують 3–4% річних. Номінально вартість однієї облігації становить 50 тис. євро, або 75 тис. дол. Якщо субординовані облігації купують із метою отримання посвідки на проживання, то сума вкладень для одного інвестора повинна становити від 300 тис. євро, чи 400 тис. дол. за номіналом. Банк надаватиме клієнтам повну підтримку на всіх етапах процесу здобуття європейської посвідки на проживання.

Із 2016 р. для отримання ПНП потрібно інвестувати в місцеву нерухомість не менше 244 тис. євро (раніше — 144 тис. євро). Крім того, сьогодні слід сплатити одноразовий збір — 5% від вартості об'єкта. Водночас, Європейська Комісія не раз попереджала Латвію щодо надмірно ліберальних умов залучення капіталу в країну, оскільки через неї стали відмиватися так звані «брудні гроші», насамперед із країн СНД. Тому Латвія зараз посилює контроль за іноземними інвестиціями та реформує оподаткування.

Особливості отримання посвідки на проживання в Болгарії за інвестиції.

Посвідка на проживання іноземним інвесторам у Болгарії надається при придбанні будинку або квартири на суму 300 тис. євро. Отримавши можливість перебування в країні від року до двох, можна

претендувати на більш тривалий термін перебування в Болгарії, сплачуючи при цьому відповідні податки. Ставка податку на нерухоме майно, яке не використовується для проживання, становить 0,15%. Ставка податку на житлові приміщення визначається відповідно до умов, указаних у місцевих податкових законодавствах.

Особливості отримання виду на проживання в Словаччині за інвестиції

Для отримання посвідки щодо **виду на проживання (ВНП)** у Словаччині її набувач повинен заснувати або купити готову фірму в державі. Заснування нової фірми займає 14 днів, а купівля готової фірми — 2–3. Причому готова фірма вже має ідентифікаційні номери. Крім того, дозволено змінити назву готової фірми, її адресу та види діяльності.

Вартість послуги з отримання ВНП у Словаччині на основі купівлі готової фірми без ПДВ становить 3800 євро. Ця сума розкладається на дві частини: 2800 євро сплачується при укладанні Договору про купівлю фірми, а 1000 євро — після подання документів в імміграційну поліцію. Вартість послуги з отримання ВНП у Словаччині на основі купівлі готової фірми із ПДВ становить 5000 євро. Ця сума також розкладається на дві частини: 3500 євро сплачується при укладанні договору про купівлю фірми, а 1500 євро — після подання документів в імміграційну поліцію. Серед документів вимагається витяг із банківського рахунка, що підтверджує фінансові можливості набувача ВНП у Словаччині вести підприємницьку діяльність у цій країні. Отримання ВНП у Словаччині дає право працювати чи займатися бізнесом під час перебування в країні. Крім того, посвідка про ВНП у Словаччині дозволяє перебувати в будь-яких країнах Шенгену без обмеження терміну та не вимагає обов'язкового перебування в Словаччині. Для отримання ВНП у Словаччині засновнику фірми й членам його родини потрібно виконати таку умову: засновник фірми повинен бути оформлений директором цієї фірми.

Громадянство Гренади за інвестиції

Ця програма діє в цій офшорній латино-карибській країні з травня з 2013 р. Для отримання другого громадянства необхідно інвестувати 350 тис. дол. США в купівлю нерухомості на одному з елітних курортів країни. Інвестиція здійснюється не в об'єкт, а в акції компанії, яка володіє відповідним об'єктом. Через чотири роки після отримання громадянства ці акції треба продати, хоча це зробити дуже

важко. Крім вказаної суми інвестицій, кожен заявник повинен заплатити у вигляді різних зборів 50 тис. дол.. Якщо родина заявника включає більше чотирьох осіб, то за кожного додаткового члена родин треба заплатити по 25 тис. дол.. США. Паспорт Гренади дозволяє безвізовий в'їзд до багатьох країн, в тому числі до Китаю, Південної Кореї, Великої Британії, Ірландії, до всіх країн Європейського Союзу.

Особливості отримання економічного громадянства Сент-Кітсу і Невісу

Оформлення громадянства цієї офшорної країни з Латино-карибського регіону дозволяє отримати її паспорт, який дає право його власнику (з 2009 р.) без візи перебувати в країнах Шенгенської зони. Крім того, цей паспорт дає можливість їздити без візи до майже в 100 країн світу, в тому числі в основні офшорні центри, а візу до США та Канади за цим паспортом дають на 10 років. Вартість оформлення другого громадянства за інвестиції (як через купівлю нерухомості на островах, так і через інвестиції в Фонд диверсифікації цукрової промисловості) складає 30–40 тис. дол.. США.

Необхідна інвестиція може бути здійснена двома способами: 1) значна інвестиція — 400 тис. дол. США в «узгоджений інвестиційний проект» (тобто, в купівлю нерухомості на островах); 2) мінімальна інвестиція в Фонд диверсифікації цукрової промисловості (як благодійний внесок). При використанні першого варіанту сплачуються реєстраційні внески (вони не повертаються) в таких розмірах: 50 тис. дол. США — для глави сімейства; 25 тис. дол. США — для дружини (чоловіка); 25 тис. дол.. США — за кожну дитину у віці до 18 років.

При використанні другого варіанту заявник сплачує благодійний внесок в Фонд диверсифікації цукрової промисловості в розмірі 250 тис. дол. США (якщо він отримує паспорт тільки для себе) або в розмірі 300 тис. дол. США (якщо він отримує паспорт для себе та не більше як для трьох членів родини). При цьому реєстраційні внески не сплачуються. Як правило, багато інвесторів вибирають останній варіант, оскільки продати нерухомість на островах і повернути вкладені кошти дуже важко. Крім того, утримання нерухомості на островах вимагає значних витрат.

За обома варіантами інвестори, які хочуть отримати громадянство Сент-Кітсу і Невісу, зобов'язані сплатити кошти за додаткову перевірку (як правило, на наявність судимості) в сумі 7500 дол. США

за заявника та по 4000 дол. США за кожного члена родини, старшого 18-ти років. Для подання заявки на громадянство Сент-Кітсу і Невісу необхідно заповнити 4 форми документів. Причому приймаються тільки оригінали форм, а не копії.

3 червня 2014 р. внесені деякі зміни для отримання громадянства Сент-Кітсу і Невісу за інвестиції. Зокрема, після видачі сертифікату про громадянство, чоловік (дружина) чи залежні члени родини можуть бути додані до заяви за додаткову плату: 75 тис. дол. США — за дружину (чоловіка); 50 тис. дол. США — за нову дружину (нового чоловіка);); 50 тис. дол. США — за залежних від заявника батьків; 35 тис. дол. США — за залежних від батьків дітей. Крім того, за заяви, які будуть відкликатися заявниками після завершення їх обробки, тепер буде стягуватися адміністративний збір в розмірі 55 тис. дол. США. Це робиться для того, щоб перекрити шлях отримання паспорту Сент-Кітсу і Невісу за інвестиції порушникам закону в своїх країнах.

Отримання громадянства Антигуа і Барбуди за інвестиції

Паспорт цієї латино-карибської юрисдикції дає можливість без візи в'їжджати до Канади, Великої Британії, Ірландії, а також до всіх країн шенгенської угоди. З 2012 р. іноземці можуть отримати друге громадянство цієї юрисдикції з використанням одного з трьох варіантів: купити нерухомість вартістю від 400 тис. дол. США; зробити благодійний внесок на користь держави на суму 250 тис. дол. США; вкласти у бізнес на території Антигуа і Барбуди суму від 1,5 млн. дол. США.

Додатково до вказаних сум країні треба заплатити державні збори: на головного заявника — 50 тис. дол. США, на дружину (чоловіка) — 50 тис. дол. США, а за кожну дитину віком до 18-ти років — по 25 тис. дол. США.

11.6. Проблеми обмеження надходжень токсичних інвестицій в Україну та шляхи їх вирішення.

Важка соціально-економічна ситуація в Україні в останні роки, викликана агресією Росії проти нашої країни, створила умови для поширення в Україні токсичних внутрішніх та зовнішніх інвестицій, що погіршує фінансово-економічну безпеку та вимагає від держави відповідних заходів регулювання. Трудність відмови від подібних інвестицій в Україні (як і в інших бідних країнах, де відбуваються військові конфлікти) полягає у необхідності забезпечення населення

робочими місцями, щоб упередити масові соціальні протести. До цього часу в Україні їх вдається не допустити завдяки механізму так званого «безвізу», який дозволив знайти 3 млн. українців постійну роботу в країнах Європейського Союзу, а в сезон — навіть більше 7 млн. Крім того, в останні роки українські заробітчани різними шляхами направляють на батьківщину близько 10–11 млрд. доларів США, що дозволяє урегулювати **платіжний баланс держави**. Разом з тим недавно помітно стала тенденція виїзду частини заробітчани на постійне місце проживання закордон разом із сім'ями, що в перспективі може суттєво знизити надходження грошових переказів до України та зменшити інвестиційний ресурс нашої країни.

З метою залучення іноземних інвестицій в депресивні промислові райони України (зокрема і на Донбас) для поліпшення екологічних умов відтворення у них владі нашої країни доцільно взяти до уваги досвід Китаю з цього питання, де з 2003 р. реалізується **стратегія Відродження районів Північного Сходу Китаю**, в яких розташовані так звані «старі промислові бази» країни, створені у 1950-ті роки за допомогою СРСР. Основними завданнями Програми відродження районів Північного Сходу Китаю (2007 р.) є стимулювання інновацій для відродження старих промислових баз, вирішення економічних та соціальних завдань у проблемних містах регіону, стимулювання сталого розвитку тощо. Серед заходів цієї Програми заслуговують на увагу насамперед такі: 1) звільнення від стягнення окремих несплачених податків; 2) поетапне розширення переліку продукції для зниження ставок ПДВ на неї; 3) збільшення інвестицій з центрального бюджету в розширення потужностей з виробництва електроенергії (передусім відновної).

Водночас, при обмеженні токсичних інвестицій треба врахувати вимоги **Сілезької декларації солідарності та справедливої трансформації**, прийнятої майже 25-ти країнами світу під час кліматичних переговорів ООН COP24 в грудні 2018 р. в Катовіце (Польща). Відповідно до неї ефективна імплементація Паризької кліматичної угоди неможлива без врахування інтересів працівників, які будуть звільнені з традиційних галузей (насамперед з теплоенергетики, вугільної та металургійної галузей) та створення для них нових робочих місць. Однак не можна перекладати тягар додаткових екологічних платежів тільки на малий та середній бізнес та населення, як це відбулося у Франції в кінці 2018 р., коли влада цієї країни суттєво підняла ціни

на бензин та дизельне паливо під приводом боротьби з потеплінням клімату, що негативно було сприйнято суспільство. В цьому плані досить складною соціальною проблемою в Україні є надмірна плата споживачів за використання електроенергії, отриманої з відновних джерел, яка оплачується за рахунок високого «зеленого тарифу», ставка якого у нас є найбільшою в Європі, хоча Україна є найбільшій країною континенту.

Для подолання екологічних та соціальних проблем при залученні внутрішніх та іноземних інвестицій, які носять токсичний характер, владі України важливо взяти до уваги основні складові програми «Зелений Новий Курс», розробленої представниками Демократичної партії США. До неї відносяться швидкий перехід на використання відновних джерел енергії; розвиток громадського транспорту; енергомодернізація всіх існуючих будівель в країні; реформа сільського господарства, спрямована на скорочення викидів парникових газів; підвищення податків для нафтових та вугільних компаній. Все це допоможе подолати не тільки соціоекологічно-економічні наслідки токсичних інвестицій, а й зменшити соціальне напруження в українському суспільстві. Україні, як й іншим розвитковим країнам, необхідно переходити від використання принципів Вашингтонського консенсусу до застосування принципів Пекінського консенсусу, яким передбачено посилення державного регулювання економіки, що дозволить мінімізувати використання токсичних інвестицій.

Поширення різних видів токсичних інвестицій в Україні в останні десятиріччя говорить про необхідність посилення державного контролю за подібними інвестиціями та підвищення ролі громадськості у цих питаннях. Інакше наша країна не зможе отримати значні зарубіжні екологічні інвестиції (із Зеленого кліматичного фонду, Глобального екологічного фонду, екологічних фондів Євросоюзу тощо). Так, за підсумками 2017 р. Україна втратила 65 позицій за індексом екологічної ефективності, опинившись на 109 місці серед 180 країн світу. За всіма показниками наша країна опинилася далеко внизу. Так, тільки за показником якості повітря та рівня його забруднення небезпечними речовинами Україна втратила 20 пунктів. Набагато гіршою в екологічному та соціальному плані є ситуація на окупованих територіях Донбасу, що вимагатиме дуже великих коштів на її покращення (передусім коштів іноземних інвесторів, оскільки у нашої країни таких коштів у найближчій перспективі не буде) після повернення

цих територій до складу України. Тому державним органам влади України важливо не допустити на ці території токсичні інвестиції, а стимулювати розвиток на них сучасних виробництв та туристичної сфери, як це було зроблено у свій час у Німеччині при реформуванні структури економіки Рурського басейну. Крім того, доцільним є розгляд питання про створення на цих територіях спеціальної інвестиційної зони для направлення іноземного капіталу у нові галузі виробництва (насамперед у відновну енергетику).

При посиленні державного регулювання токсичних інвестицій в Україні треба взяти до уваги й негативний бразильський досвід щодо приховування реальних іноземних власників цих інвестицій. Зіткнувшись з недоброзичливим ставленням до традиційних іноземних власників підприємств — американських, англійських, італійських — іноземні інвестори стали використовувати бренди невеликих країн, які не «скомпрометували» себе нещадною експлуатацією бразильських працівників та природних ресурсів Бразилії (передусім масовим вирубуванням лісів в акваторії Амазонки, зокрема й для вирощування генно модифікованої цукрової тростини для виробництва етанолу). Наприклад, англійські та італійські компанії почали здійснювати внески через свої дочірні підприємства, розташовані в Нідерландах, а інші — через подібні підприємства з Люксембургу. Не виключено, що подібні маневри в умовах підвищення міжнародних вимог до прозорості розрахункових операцій вигідний материнським компаніям (насамперед транснаціональним), зокрема й для приховування своїх надприбутків.

Посилення державного контролю за токсичними інвестиціями в Україні повинно зупинити надходження до нашої країни шкідливих у соціальному плані інвестицій, які сприяють надмірній інтенсифікації праці українських працівників та масовій міграції з нашої країни. Важливо також не допустити перетворення України у «пральню» для відмивання «брудних» грошей у вигляді інвестицій, прийнявши відповідні рекомендації ЄС та інших міжнародних організацій.

Запитання для самоперевірки

1. Дайте визначення інвестиційно-інноваційної безпеки держави.
2. Які загрози існують в Україні для переходу на інвестиційно-інноваційну модель розвитку?
3. Що представляють собою бізнес-інкубатори?

4. Що представляють собою наукові парки?
5. Що представляють собою індустріальні парки?
6. Які переваги і проблеми венчурного бізнесу ви можете назвати?

РОЗДІЛ 12. БЕЗПЕКА БАНКІВСЬКОГО РИНКУ.

12.1. Визначення безпеки банківського ринку та її індикаторів.

Важливою складовою фінансово-економічної безпеки виступає безпека банківського ринку, яка представляє собою систему заходів, які направлені на боротьбу з відмиванням «брудних грошей» за допомогою банківських структур, незаконним виведенням через них коштів в офшори, надання кредитів пов'язаним з власниками банків особам та з іншими протиправними діями, які підривають стабільність банківської системи країни та негативно впливають на стан фінансово-економічної безпеки держави загалом. Слабка банківська система часто виступає одним із основних джерел фінансових криз в країні. Тому ефективне та стабільне функціонування банківської системи України повинно служити запобіганню фінансових криз в країні, а не провокувати їх розгортання, як це відбулося у нашій країні в 2008–2009 рр. та в 2014–2015 рр. В силу цього важливо дотримуватися основних індикаторів безпеки банківського ринку, наведених у таблиці 12.1.

Таблиця 12.1.

Основні індикатори безпеки банківського ринку держави*

Назва індикатора	Показник
Частка іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, в %	Не більше 30%
Обсяг кредитування банками реального сектору економіки, % до ВВП	Не менше 30%
Частка приватного капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, в %	Більше 50 %.

* Складено на основі даних [30;31].

Відносно значень вказаних індикаторів в Україні, як й у багатьох постсоціалістичних країнах, йдуть складні наукові дискусії між прихильниками монетаристського та кейнсіанського напрямку розвитку економіки. Зокрема, монетаристи вважають, що частка іноземного банківського капіталу у банківській системі повинна значно переважати 50 %, а кейнсіанці, навпаки, виступають за те, щоб ця частка була меншою за 50 %. Відповідно, останні вважають, що при

таких умовах держава зможе реально управляти банківським сектором країни. Нинішня влада окремих постсоціалістичних країн-членів ЄС (Чехії, Польщі, Угорщини) вважає, що приватизація більшості банків цих країн іноземними інвесторами негативно позначилася на рівні банківської безпеки цих країн.

Сьогоднішня влада України виступає за продаж більшості активів державних банків приватним інвесторам, зокрема й іноземним, оскільки це є вимогою МВФ. До націоналізації Приватбанку в грудні 2016 р. частка приватного капіталу в загальному обсязі банківського капіталу України була значно меншою 50 %, а після приватизації вона перевищила цей рівень. Тому прийнято рішення готувати Приватбанк, а також інший державний банк — Укргазбанк, до приватизації. Водночас поки немає відповіді на питання, хто поверне державі більше 200 млрд гривень, які держава виділила для спасіння цих банків від банкрутства. Верховна Рада України поки не змогла прийняти закон про відповідальність власників колишніх банків-банкрутів, які держава була змушена докапіталізувати. Водночас, окремі з цих власників судяться з державою за їх повернення, оскільки, на їх думку, держава незаконно націоналізувала їх банки. Позитивом є той факт, що МВФ вимагає від влади України не робити цього, інакше він припинить співробітництво з Україною.

Становлення і розвиток банківської системи України відбувається в умовах постійної зміни економічної кон'юнктури і непередбачуваності перспективи, що позначається на нестабільності багатьох українських банків і вимагає розробки заходів щодо державного захисту банків та їх клієнтів від підвищеного ризику. Однак вирішення проблеми стабільності банківської системи неможливе лише в рамках використання суто фінансово-грошового інструментарію, а повинно враховувати весь комплекс проблем, пов'язаних з піднесенням національної економіки.

До основних напрямків стратегії розвитку банківської системи України експерти пропонують віднести: забезпечення режиму чіткої узгодженості грошово-кредитної політики з вимогами зміцнення банківської системи і підвищення довіри до українських банків; створення законодавчої бази функціонування банківської системи (всього необхідно розробити більше 20 законопроектів, зокрема, «Про банківську таємницю», «Про Національний банк України», «Про комерційні банки України»); забезпечення відповідальності банків за прийняті

ними зобов'язання перед державою, іншими банками, фізичними та юридичними особами. Останнє необхідне тому, що станом на початок листопада 2019 р. загальний борг неплатоспроможних банків перед НБУ склав 46 млрд грн. Майже чверть цього боргу — це заборгованість банків О. Бахматюка. Заборгованість інших великих банків перед НБУ наступна: банку «Надра» Д. Фірташа — 10,4 млрд грн; банку «Фінанси та кредит» К. Жеваго — 6,7 млрд грн; «Дельта Банку» М. Лагуна — 5,8 млрд грн; «Імексбанку» Л. Клімова — 3,3 млрд грн. Проблемою є те, що більшість з власників цих банків знаходяться за кордоном, тому заставити повернути їх вказані борги є дуже складно.

12.2. Збір інформації про відмивання «брудних грошей» у банках та механізм обробки даних про це явище.

Для боротьби з відмиванням «брудних грошей» у банках використовується ряд заходів, одним з яких є збір інформації про подібні діяння. Він охоплює як активні дії, так і пасивні дії. Активні дії полягають у створенні відповідного інструментарію, який полегшує одержання необхідних даних. Пасивні дії — це дії, які пов'язані з визначенням способу доступу до інформації, яка потенційно може бути використана в наступних стадіях розпізнавання. Цей процес включає в себе збір наступної інформації: 1) про реєстрацію угод з готівкою, які перевищують встановлену квоту (у більшості країн вона складає 10 тис. дол. США, а в Україні — 10 тис. євро); 2) реєстрація угод з використанням безготівкових розрахунків, якщо внутрішні правила банку зобов'язують здійснювати це; 3) документи про операції, що реалізовані банківськими працівниками при відкритті банківських рахунків для фізичних та юридичних осіб; 4) звіти про операції, що виконані різними банківськими службовцями у зв'язку з контактами з особами, які не є клієнтами банку; 5) бази даних про клієнтів банку; бази даних про банківських працівників тощо.

Основне джерело розпізнавання спроб відмивання грошей — реєстр наявних угод, які перевищують установлений ліміт. Тому банківські працівники повинні ретельно документувати подібні операції. Оптимальним вирішенням проблеми є використання інформаційної комп'ютерної системи, яка дозволяє робити попередню обробку даних та їх систематизацію за визначеними ознаками. Інформацію про відмивання грошей можуть містити й реєстри банківських переведень з-за кордону, укладені відділами, уповноваженими для співпраці

з зарубіжними банками. Дуже важливою частиною процесу збору інформації про спроби відмивання грошей — це політика банку, яка носить назву «знай свого клієнта». Результатом цієї політики можуть бути співставлення, замітки, звіти, підготовлені окремими працівниками банку, залученими до подібної роботи.

Складнішою є збір інформації стосовно осіб, що не є клієнтами банку, але які тільки здійснюють сплату готівкою на рахунки осіб, що користуються банківськими послугами. Тому важливим напрямом щодо розпізнавання спроб відмивання коштів є створення спеціальної бази даних банківських операцій, здійснених підставними особами. Зокрема, тут можуть бути корисними службові примітки, зроблені касиром чи оператором, який приймає внески готівкою. Вони можуть включати дані, які супроводжують контакти з ним, результати спостереження за особливостями його поведінки в приміщенні банку (нервовність, спроби відвернути увагу оператора від угоди, додаткові питання працівнику банку тощо). Такі контакти між банківським персоналом і клієнтами банків дають дуже важливий матеріал для контролю за поведінкою насамперед тих осіб, які масово сплачують готівку на один й той же рахунок. Подібна інформація може мати значну цінність для служби безпеки банку, а також для слідчих органів при відкритті кримінальної справи на того чи іншого клієнта банку.

Крім клієнтів банку, важливо перевіряти і працівників банку щодо їх можливої участі у відмиванні чи розкраданні коштів. Дані про них можна поділити на дві категорії. Перша стосується усіх випадків порушень у професійній діяльності працівників банку. Як правило, збір такої інформації може проводитися при підведенні підсумків внутрішньобанківського контролю або перевірки вищим керівництвом роботи персоналу. До другої групи відноситься інформація про кадри. Насамперед корисною може бути інформація про можливі зв'язки банківських працівників з підозрілими клієнтами. В останні роки, з розвитком інтернет-банкінгу окремі працівники банків продають бази даних про клієнтів, насамперед інформацію про заможних клієнтів, шахраям за винагороду. Відповідно, ці шахраї підробляють сторінки інтернет-банкінгів великих банків і крадуть гроші з рахунків своїх жертв. В цьому випадку діє наступна схема. Аферисти дзвонять клієнту банку нібито з офіційного номера банку і під виглядом співробітників банківської установи повідомляють, що у клієнта прийшло списання або гроші крадуть прямо зараз. У процесі розмови надсила-

ють SMS-повідомлення, далі просять терміново перейти за посиланням у повідомленні. Перейшовши за повідомленням, клієнт банку бачить подібну сторінку інтернет-банкінгу свого банку, але вона є сторінкою-підробкою, яку створено шахраями для крадіжки грошей. Вони повідомляють, що для безпеки Інтернет-банкінг був заблокований і для того, щоб його розблокувати потрібно негайно відновити пароль і повідомити секретний код за допомогою SMS-повідомлення. Якщо клієнт це робить, то шахраї з отриманими секретними даними клієнта швидко заходять на будь-який платіжний сервіс для переказу грошей, вводять отримані дані і переводять всі гроші з картки ошуканого клієнта собі на рахунок. Тому служби безпеки окремих банків попереджають, що вони ніколи не дзвонять клієнтам з номерів «гарячої лінії», оскільки ці номери існують тільки для вхідних дзвінків. Цим часто користуються шахраї, вимагаючи конфіденційні дані по телефону. Тому краще перевіряти залишок на рахунку через мобільний додаток інтернет-банкінгу банку клієнта. Це необхідно робити тому, що останнім часом клієнти банків отримують SMS-повідомлення від шахраїв саме з безкоштовних сервісів для розсилки повідомлень.

Досить часто для розпізнавання сумнівних операцій призначаються особи високої кваліфікації з великим досвідом роботи в банку (завідувачі відділення, головний бухгалтер, керівники інших структурних підрозділів, керівники служби безпеки банків тощо). Особи, які займаються обробкою нагромаджених даних про відмивання «брудних грошей», мають доступ до наступної інформації в банку: до процедури реєстрації клієнтів банку; до механізму участі банку в протидії відмиванню «брудних грошей»; до інформації про види діяльності банку; до інформації про організаційну структуру банку тощо. Водночас, важливо забезпечити максимальну секретність такої роботи та осіб, які здійснюють подібну роботу. Відповідно, служби безпеки банків повинні контролювати діяльність банківських працівників, які стараються отримати цю інформацію та передати її кримінальним структурам чи корумпованим чиновникам.

Для обробки інформації про відмивання «брудних грошей» в банку використовують наступні методи: 1) метод порівняння; 2) структурний метод; 3) метод систематизації групування даних тощо. Зміст першого методу полягає у порівнянні банківських операцій з шаблоною базою даних. Це порівняння проводиться за допомогою таких прийомів, як: підведення балансу; аналогії; протиставлення.

Підведення балансу — це порівняння банківських операцій, здійснених клієнтом за два різних періоди часу. **Аналогія** — це пошук подібності між визначеними та такими, що піддаються порівнянню, елементами банківської операції. **Протиставлення** стосується банківських документів і полягає у порівнянні бухгалтерських звітів, у дослідженні різних екземплярів того самого документу тощо. **Структурний метод** полягає у виділенні та дослідженні окремих фінансових операцій. Зміст **методу систематизації даних** полягає в об'єднанні певних виділених елементів банківських операцій з метою виявлення між ними причинно-наслідкових зв'язків.

Виявлення нетипових угод може бути полегшено, якщо заздалегідь у практиці банківської діяльності будуть визначені симптоми використання банків з метою відмивання «брудних» грошей.

12.3. Ознаки за якими перевіряються клієнти банків та банківські відділення.

Симптоми різних видів відмивання «брудних грошей», які контролюються банками.

До таких симптомів відносяться наступні: зміни в поведінці працівників банків; нетипові операції з готівкою; нетипові операції з використання банківського рахунку; нетипові безготівкові операції; нетипові види діяльності клієнта банку та ряд інших. **Зміни в поведінці працівників банків** можуть проявлятися у наступному: значно зростають обороти у касира, а відповідним величинам не відповідає кількість проведених ідентифікацій клієнтів; недбале виконання касиром обов'язку реєстрації угод з готівкою, які перевищують визначеними розпорядженнями межю; зміни матеріального становища працівника банку, які не пов'язані з одержаними ним доходами тощо. **Нетипові безготівкові операції** можуть проявлятися у значному зростанні внесків готівкою, зроблених фізичною чи юридичною особою без видимої причини; багаторазові внески готівкою, здійснені у тому самому банку, але у різних касирів, та з використанням різних форм камуфляжу зовнішніх ознак угоди; відкриття рахунків через суб'єкта, який не надає належної інформації про себе; реалізація великих виплат готівкою з рахунку, на якому протягом тривалого часу не було відзначено якихось операцій або на який надійшла велика сума грошей із-за кордону (насамперед з країн, де найбільше продукуються наркотики); відмова від надання документів працівникові банку для

ідентифікації особи клієнта тощо. **Нетипові безготівкові операції** проявляються у наступному: міжнародне переміщення грошей на рахунки, які до цього не використовувалися клієнтом банку; часті перекази для осіб, які не мають рахунку в банку з дорученням виплати готівкою тощо. До **нетипових видів діяльності клієнта банку** відносять тих, хто є: власниками пунктів обміну валют, ресторанів, автозаправних станцій, базарів, піцерій, ломбардів, антикварних крамниць, агентств з торгівлі нерухомістю тощо. В цьому плані на особливу увагу контролюючих структур заслугоує механізм так званих **«індексних кредитів»**, які застосовували колишні власники Приватбанку.

До 2016 р, коли Приватбанк належав І. Коломойському та Г. Боголобову, банк при кредитуванні у гривні використовував нетипові для банківського ринку умови договорів — так звані «індексні кредити». Нетиповість цих договорів полягала в тому, що плата за користування кредитом складалася з двох частин: 1) фіксованої процентної ставки; 2) винагороди за користування кредитом. Якщо терміни сплати фіксованої процентної ставки зазвичай встановлювалися з певною періодичністю протягом строку дії договору, то винагорода за користування кредитом підлягала сплаті одночасно з погашенням кредиту. На цю ж дату повинен був розраховуватися й розмір винагороди за формулою, що передбачала індексацію. Їй підлягали як видані транші, так і нараховані відсотки. Індексація відбувалася на основі офіційного курсу гривні до долара США за період з дня видачі кредиту до дати його погашення. Умова таких договорів про сплату визнавалася у банку в якості похідного фінансового інструменту — вбудованого **деривативу**. Загалом, дериватив представляє собою фінансовий контракт між сторонами, який ґрунтується на майбутній вартості активу, а власник деривативу укладає контракт на придбання активу у майбутньому. Метою укладення контракту є отримання прибутку за рахунок зміни ціни активів.

Переважна частина таких кредитів була надана переважно пов'язаним з Приватбанком особам, тобто компаніям з кола І. Коломойського та Г. Боголобова. Причому кредит надавалися під процентну ставку, яка була нижче ринкової. Такий фінансовий інструмент колишнім керівництвом Приватбанку використовувався з метою штучного покращення фінансового результату діяльності банку. Застосуванням таких індексних кредитів було закладено майбутні юридичні ризики неможливості стягнення з позичальників нарахованої винагороди.

Ці ризики, як розповідають сьогоднішні керівники Приватбанку, пов'язані з відповідністю умов договорів законодавчому визначенню кредитного договору, вимогам справедливості, передбачених цивільним законодавством, покладенням на позичальників фінансових ризиків курсових коливань. Саме на цій основі під час розгляду судами вимог державного Приватбанку про стягнення передбаченої «індексними кредитами» винагороди, посилаються зараз компанії І. Коломойського та Г. Боголюбова., заперечуючи проти їх задоволення. Крім того, вони заявляють позови до державного Приватбанку про визнання недійсними умов кредитних договорів про сплату винагороди, якими обумовлювалася їх сплата, і вже виграли кілька таких судів. Державний Приватбанк вважає такі судові рішення необґрунтованими і має намір їх оскаржувати. Наразі розглянуто 11 справ, з яких 9-ть виграв державний Приватбанк, та 2 справи виграли його опоненти. Загалом, обсяг нарахунків відсотків за користування кредитом за відповідними договорами сягає близько 7,5 млрд гривень, що в рази перевищує максимальний розмір ліміту кредитних договорів та основну суму боргу за кредитами.

Симптоми, пов'язані з місцем знаходження банківського клієнта, поручителя чи бенефіціара та з рівнем показників діяльності банків.

У багатьох країнах світу особлива увага приділяється клієнтам банків, які прибули з певних регіонів світу. До них насамперед включаються країни, у яких виробляється найбільша кількість наркотиків: 1) країни «золотого трикутника» (М'янма, Лаос, Таїланд); країни «золотого півмісяця» (Афганістан, Пакистан, Іран); Нігерія, Колумбія, Перу; 2) регіони, що оголошені «податковими гаванями» (Кайманові острови, Багамські острови, Британські Віргінські острови тощо); 3) регіони, що включають країни, які підтримують тероризм (Іран, Венесуела); 4) регіони, що включають країни, які використовуються для транзиту наркотиків (Туреччина, Болгарія, Боснія і Герцеговина, Албанія, Косово, Чорногорія, Таджикистан, Єгипет тощо); 5) регіони з нестабільною банківською системою (Сомалі, Лівія, більшість пострадянських країн).

До симптомів, що пов'язані зі змінами у дотриманні банками законодавчих зобов'язань, можна віднести наступні: раптовий та значний ріст кількості операцій з готівкою у деяких відділеннях банку; значний ріст кількості операцій із сумами, які трохи менше ліміту,

який зобов'язує до ідентифікації клієнтів; Ріст надходжень готівкою, який не пов'язаний із зростанням кількості відкритих рахунків тощо.

12.4. Здійснення моніторингу за відмиванням «брудних грошей» у банку та механізм завершення їх розпізнавання.

Моніторинг за відмиванням «брудних грошей» у банку — це спостереження за банківським рахунком клієнта, а також за проведеними ним інших банківських операцій. Ці операції повинні проводити в банку спеціально призначені банківські працівники, а у певних випадках їх повинні здійснювати директор чи заступник директора банку.

При моніторингу можуть бути використані методи, які вже були задіяні при обробці даних про клієнтів банку. Крім цього, при такому дослідженні повинні бути перевірені всі документи, які стосуються конкретних клієнтів банку. Тривалість моніторингу клієнта залежить від виду симптомів, які стали причиною виділення його фінансових трансакцій як нетипових, а також від категорії клієнта (фізична чи юридична особа).

Посадова особа, яка відповідає за моніторинг в банку, повинна включити в документацію щодо **нетипових клієнтів**, таку інформацію: фотокопії необхідних документів, які залишаються в справах, пов'язаних з підозрілими рахунками; будь-яку аналітичну інформацію щодо нетипового клієнта банку; інформацію, пов'язану з неформальною поведінкою клієнта (передусім інформацію касирів про клієнта банку); фотокопії бухгалтерських документів, які підтверджують операції, проведені за заявкою чи на користь нетипового клієнта.

Всі заходи, які стосуються спостереження за рахунком клієнта банку і за його неформальною поведінкою, повинні зберігатися у суворій таємниці. Це пов'язано з тим, що у ряді країн дотримання банківської таємниці гарантується державою, а її розголошення суворо карається (аж до ув'язнення банківських працівників). До таких країн відносяться: Швейцарія, Ліхтенштейн, ряд країн Латино-Карибської Америки. У той же час кримінальна відповідальність може загрожувати й тому, хто доведе до відома клієнта інформацію про проведення моніторингу за його банківськими рахунками.

Про підтвердженні інформації про відмивання «брудних грошей» чи спроби здійснення такого злочину, про це повинні бути повідомлені правоохоронні органи. Неповідомлення про подібні випадки органів правосуддя у більшості країн світу веде до карного покарання.

Запитання для самоперевірки.

1. Що представляє собою безпека банківського ринку?
2. Які індикатори банківської безпеки ви можете назвати?
3. Які методи використовують для обробки інформації про відмивання «брудних грошей» в банку?
4. Назвіть симптоми різних видів відмивання «брудних грошей», які контролюються банками.
5. Які нетипові безготівкові операції в банку ви можете назвати?
6. Кого відносять до нетипових клієнтів банку?

РОЗДІЛ 13. ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВ ТА ФОРМИ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

13.1. Суть фінансово-економічної безпеки підприємства та її індикатори

Висока криміналізація сучасного суспільства різко загострила проблему забезпечення **фінансово-економічної безпеки** переважної більшості господарюючих суб'єктів вітчизняної економіки. Виникла потреба в механізмі мобілізації і оптимального управління корпоративними ресурсами господарюючих суб'єктів для захисту здійснюваного ними бізнесу від багатьох соціально-економічних ризиків.

Економічна безпека підприємства — це такий стан корпоративних ресурсів і підприємницьких можливостей, за якою гарантується найбільш ефективно їхнє використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам. Серед функціональних складових належного рівня економічної безпеки **фінансова складова** вважається провідною й вирішальною, оскільки за ринкових умов господарювання фінанси є двигуном будь якої економічної системи. У процесі охорони **фінансової безпеки** спочатку оцінюються **загрози економічній безпеці підприємства**, що мають помітно правовий характер і включають: внутрішні негативні дії (неефективне фінансове планування та управління активами; мало-ефективна ринкова стратегія; помилкова кадрова і цінова політика); зовнішні негативні дії (спекулятивні операції на ринку цінних паперів; цінова та інші форми конкуренції); **форс-мажорні обставини** (стихийне лихо, страйки, військові конфлікти) та обставини наближені до форс-мажорних.

У процесі оцінки поточного рівня забезпечення фінансової складової підлягають аналізу: фінансова звітність і результати роботи підприємства — платоспроможність, фінансова незалежність; конкурентний стан підприємства на ринку — частка ринку, якою володіє суб'єкт господарювання; рівень застосовуваних технологій та менеджменту; ситуація на ринку цінних паперів підприємства. Цей аналіз повинен показати, наскільки фінансовий стан підприємства відповідає **індикаторам фінансової безпеки підприємства**. Вони є наступ-

ними: 1) коефіцієнт фінансової незалежності повинен бути більше 0,6; 2) коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами повинен перевищувати 0,1; 3) співвідношення власних та запозичених коштів повинно співвідноситися як 1:1; 4) коефіцієнт прибутковості повинен перевищувати 8,2%; платоспроможність підприємства повинна перевищувати 1; 5) коефіцієнт поточної ліквідності повинен перевищувати 2.

Забезпечення фінансово-економічної безпеки є одним із основних принципів нормального функціонування підприємства, реалізація якого передбачає використання комплексного науково-практичного системного підходу. Головним його змістом є виявлення й усунення зовнішніх і внутрішніх загроз безпеки. Тому кожне підприємство має розробляти власну комплексну систему забезпечення фінансово-економічної безпеки. Діяльність щодо забезпечення безпеки на підприємстві спрямована на конкретні об'єкти і здійснюється за допомогою особливих засобів і методів відповідно до визначених принципів. Вона тісно пов'язана з діяльністю усіх функціональних ланок підприємства і повинна здійснюватися комплексно. Головна роль у цьому процесі належить **службі безпеки**. Фахівці служби безпеки покликані відслідковувати економічну ситуацію на підприємстві, у його внутрішньому та зовнішньому середовищі і вчасно реагувати на небезпечні, ризикові ситуації й загрози. У сьогоdnішніх умовах співробітники служби безпеки підприємства підвищену увагу повинні приділяти захисту **комерційної таємниці підприємства**, не допускати витоку важливої інформації про діяльність підприємства (насамперед фінансової) на користь конкурентів, забезпечувати кібербезпеку підприємства загалом. Остання функція сьогодні стає основною у діяльності служб безпеки підприємств різних форм власності, оскільки новітні технології дозволяють отримувати будь-яку інформацію про підприємство. Досить часто підприємства-конкуренти спеціально наймають так званих **хакерів**, які використовують незаконні методи отримання інформації з комп'ютерів конкуруючих підприємств. Враховуючи те, що Україна відноситься до **6-ої категорії** держав за рівнем кримінальної обстановки (максимальний — 7-ий), викликає здивування той факт, що до цього часу існують великі компанії, які систему своєї безпеки зводять лише до охоронно-режимної діяльності. В ідеалі служба безпеки підприємства (організації) повинна вирішувати набагато більш широкий спектр питань, починаючи

від перевірки працівників, що влаштовуються на роботу, і закінчуючи протидією криміналу. Досвід показує, що витрати на утримання такого підрозділу цілком виправдані. До складу служби безпеки (СБ), як правило, входять чотири підрозділи: інформаційно-аналітичний, оперативний, охоронний і технічний. Специфіка кожного з них у наявності різнопрофільних спеціалістів. Однак, наприклад, добір працівників у відділ забезпечення інформаційного захисту чи охоронців сьогодні в Україні складнощі не викликає, то, виявилось, що знайти професійного керівника внутрішньої служби безпеки досить непросто. Іноді замість організації власної СБ краще (виходячи із завдань, особливостей бачення бізнесу та ін.) вдатися до послуг зовнішніх агентств.

В сучасних умовах важливою передумовою фінансової безпеки підприємств є його **екологічна безпека**, оскільки недотримання її умов може призвести до значних фінансових втрат для підприємства. Останню можна оцінити за допомогою так званих екологічних паспортів. В Україні потрібен закон про **екологічні паспорти**. Всі підприємства мають бути паспортизовані. Початок цій роботі поклала постанова Верховної Ради СРСР від 27 листопада 1989 р. «Про невідкладні заходи з екологічного оздоровлення країни». Передбачалося протягом 1990–1991 р. провести екологічну паспортизацію всіх діючих підприємств і екологічно небезпечних об'єктів, за результатами якої розробити конкретні плани оздоровлення екологічної обстановки. Аналогічні рішення були ухвалені по всьому ієрархічному ланцюжку органів державного управління, аж до областей.

Певною мірою ця діяльність була спробою створити в умовах планової економіки СРСР певний аналог ринкового механізму, що набував у цей час дедалі більшого визнання на Заході у формі створення **систем екологічного менеджменту й аудиту** — СЕМА. Впровадження СЕМА на підприємствах давало компаніям низку конкурентних переваг і дозволило отримати подвійну вигоду: екологічну й економічну. Перший етап упровадження СЕМА полягав у проведенні екологічного обстеження виробничого об'єкта, що й стало аналогом радянської паспортизації підприємств. Але на цьому аналогія і закінчується. Завдання створення СЕМА в СРСР не ставилося.

13.2. Державний захист фінансово-економічної діяльності підприємств.

Державне втручання контролюючих органів у діяльність підприємницьких структур суттєво **обмежив** Указ Президента України «Про деякі заходи з врегулювання підприємницької діяльності» від 23 липня 1998 р. № 817/98. Відповідно до нього дозволяється не частіше, ніж раз в рік, проводити **планову виїзну перевірку** підприємства. У свою чергу, **позапланова перевірка** проводиться лише за певних обставин, серед яких: підприємство вчасно не подало документи обов'язкової звітності; під час зустрічної перевірки виявлено, що підприємство порушило певні норми законів; підприємство реорганізовується або ліквідується тощо. Планову виїзну перевірку всі контрольні органи мають проводити **одночасно** в той день, який визначить Державна податкова служба (ДПС), а термін такої перевірки не повинен (для більшості підприємств) перевищувати 30 робочих днів.

Особливістю діяльності податкових структур є те, що, крім планових та позапланових перевірок, вони можуть здійснювати й **оперативні перевірки** підприємств сфери послуг, громадського харчування, торгівлі. Під час цієї перевірки інспектори можуть обстежувати крім виробничих приміщень, ще й складські, а також торгівельні приміщення. Водночас податковий інспектор, який прийшов на перевірку, зобов'язаний зареєструватися **в журналі реєстрації перевірок** і подати керівникові фірми посвідчення на перевірку, яке є дійсним тільки на час перевірки (керівник фірми має право передзвонити у відповідну податкову організацію, яка дала дозвіл на перевірку).

У ДПС України у свій час було створено спеціальний підрозділ — **державну податкову міліцію**, головною функцією якої був контроль за дотриманням податкового законодавства. Крім того, вона могла займатися оперативно-розшуковою діяльністю, кримінально-процесуальною діяльністю тощо. Її діяльність регулювалася Законом України «Про державну податкову службу в Україні» (від 04.12.1990 р. № 509-ХІІ), Законом України «Про міліцію» (від 20.12.1990 р. № 565-ХІІ), Податковим кодексом України та іншими нормативними документами, але в 2019 р. поставлена задача її ліквідувати внаслідок неефективної діяльності. Податкові органи, насамперед податкова міліція, мали **право** вилучити певні документи фірми, якщо остання приховує доходи від оподаткування. Але вилучатися документи можуть тільки на підставі **вмотивованої постанови** відповідного

органу державної податкової служби. В той же час не дозволяється вилучати документи, що становлять **державну і комерційну таємницю**. Податківці мають право вилучити тільки ті документи, які свідчать про фінансово-господарську діяльність підприємства, їм **заборонено** робити будь-які позначки та написи на вилучених на підприємстві документах. Перед вилученням документів, які підлягають вилученню, податківець подає керівникові фірми **постанову** про вилучення документів. З оригіналів вилучених документів він знімає копії у присутності представника фірми, які передаються (завірені в установленому порядку) керівникові чи представникові фірми. Факт вилучення документів протоколюється, а одна з копій вручається посадовій особі підприємства (на випадок розгляду справи у суді). До 2020 р. планується замість податкової міліції створити Бюро фінансових розслідувань, після чого буде припинена діяльність податкової міліції.

Крім вказаних прав і обов'язків, податкові органи можуть **зупинити** банківські операції будь-якої підприємницької структури, якщо вона порушує податкове законодавство і не виконує відповідних застережень і приписів податкових структур. Передусім банківський рахунок може бути **закрито** при недотриманні процедурних вимог (недопущення посадових осіб податкових органів до обстеження обладнання, ЕККА, комп'ютерних систем, які застосовуються для розрахунків зі споживачами за готівку; неподання до податкових органів звітних документів; неподання до податкових органів свідоцтв про державну реєстрацію, ліцензій, патентів, інших дозвільних документів), за порушення правил податкового обліку, за порушення правил реєстрації, а також за неплатоспроможність перед державою. Всі ці дії здійснюються ДПС на основі «Положення про зупинення операцій платників податків на рахунках в установах банків, інших фінансово-кредитних установах» (документ було затверджено в наказі ДПС за № 191 від 23 квітня 1998 р.), інших законодавчих і нормативних актів. У випадках вимагання хабарів або інших неправомірних дій податківців, підприємці можуть звернутися в управління по боротьбі з корупцією ДПС України в Києві або в області за **телефонами «довіри»**.

Держава також підтримує конкуренцію між підприємцями, бореться з недобросовісною конкуренцією, зі зловживанням монопольним становищем окремих великих фірм на ринку, з дискримінацією суб'єктів господарювання, захищає право на інтелектуальну власність та права споживачів тощо. **Монопольним** вважається станови-

ще на ринку виробника, частка якого на ринку товару перевищує 35%. **Монопольним** вважається також становище кожного з кількох суб'єктів господарювання, якщо стосовно них виконуються такі умови: сукупна частка не більше ніж трьох суб'єктів господарювання, яким на одному ринку належать найбільші частки на ринку, перевищує 50%; сукупна частка не більше ніж п'яти суб'єктів господарювання, яким на одному ринку належать найбільші частки на ринку, перевищує 70%. На кінець 2019 р. на ринку електроенергії обсяг її виробництва 5-ма найбільшими учасниками ринку (ДП «Енергоатом», генеруючі компанії Групи ДТЕК, ПАТ «Центренерго», ПАТ «Донбасенерго» та ПрАТ «Укргідроенерго») становило близько 90% загального обсягу виробництва електроенергії, що свідчило про надмірний рівень монополізації цього ринку. Майже відсутня конкуренція на ринку торгівлі нафтопродуктами. Це зумовлено відсутністю систем моніторингу ринку нафтопродуктів, недостатнім дослідженням ринків нафти та нафтопродуктів, зокрема щодо відповідальності за дії учасників ринку стосовно дотримання законодавства про захист економічної конкуренції. Відчутно загальмувалась й реалізація передбачених Законом України «Про ринок природного газу» засад його функціонування, заснованих на принципах вільної конкуренції, належного захисту споживачів й безпеки постачань.

Зловживанням монопольним становищем на ринку насамперед визнається: 1) встановлення таких цін чи інших умов придбання або реалізації товару, які неможливо було б встановити за умов існування значної конкуренції на ринку; 2) застосування різних цін чи різних інших умов до рівнозначних угод із суб'єктами господарювання, продавцями чи покупцями без об'єктивно виправданих на те причин; 3) обумовлення укладання угод прийняттям суб'єктом господарювання додаткових зобов'язань, які за своєю природою не стосуються предмета договору; 4) обмеження виробництва, ринків або технічного розвитку, що завдало чи може завдати **шкоди** іншим виробникам чи споживачам; 5) часткова або повна відмова від придбання або реалізації товару за відсутності альтернативних джерел реалізації чи придбання; 6) суттєве обмеження конкурентоспроможності інших суб'єктів господарювання; 7) створення **перешкод** доступу на ринок чи виходу з нього іншим суб'єктам господарювання тощо.

Недобросовісною конкуренцією визнаються будь-які дії у конкуренції, що суперечать правилам, торговим та іншим чесним звичаям

у підприємницькій діяльності. У разі, якщо суб'єкти господарювання зловживають монопольним становищем на ринку, Антимонопольний комітет України має право прийняти рішення про **примусовий поділ** монопольних утворень, але, якщо, згоду на це дасть відповідний суд. При інших порушеннях законодавства про захист економічної конкуренції, Антимонопольний комітет України (АМКУ) може накладати штрафи (до 20000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян). В окремих випадках ці штрафи можуть становити до 10% річного доходу. Проблемою є те, що рівень оплати штрафів за порушення конкурентного законодавства є низьким, а самі штрафи сплачуються несвоєчасно. Для вирішення вказаної проблеми експертами пропонуються наступні зміни: 1) підвищення розміру штрафів, що можуть накладатися територіальними відділеннями АМКУ з 68 тис грн до 170 тис грн.; 2) підвищення пені за несвоєчасну сплату штрафу; 3) надання повноважень АМКУ примушувати порушників до виконання своїх рішень без звернення до суду. Пропонується також запровадити європейські стандарти конкурентного права та низки процедур, які успішно застосовуються в ЄС. Зокрема, пропонується удосконалити процедуру звільнення від відповідальності за інформування АМКУ про вчинене порушення; запровадити процедури мирного врегулювання справи АМКУ із порушником; вдосконалити процедуру розслідування справ, забезпечивши при цьому права осіб, що беруть у них участь.

З кожним роком покращується ситуація із рекламою, яку держава взяла під особливий контроль. Для цього внесені суттєві зміни у законодавство про рекламу, зокрема й до Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про рекламу» від 11.07.2003 р. № 1121-IV. Цим законом забороняється недобросовісна реклама. Основними державними органами, які контролюють ситуацію на рекламному ринку України, є: Антимонопольний комітет, Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, центральний орган виконавчої влади у сфері захисту прав споживачів. Відповідно ці органи можуть звертатися до суду з позовами про заборону відповідної реклами та її публічне спростування. Особи, винні у порушенні законодавства про рекламу (як рекламодавці, так і виробники реклами), несуть дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну та кримінальну відповідальність.

В Україні має місце таке негативне явище, як **фіктивне банкрутство**. Одна з причин цього — бажання керівників уникнути відпо-

відальності за неефективне господарювання. А ряд підприємств керівництвом спеціально доводиться до банкрутства, щоб потім через підставних осіб викупити його за безцінь, оскільки майно підприємства-банкрута продається дуже дешево (щоб швидше розпродати, інколи за 5–10% вартості). Відповідно, у Кримінальному кодексі (стаття 218) передбачена **кримінальна відповідальність** за подібні дії. Завідомо неправдива офіційна заява громадянина-засновника або власника суб'єкта господарської діяльності, службової особи суб'єкта господарської діяльності, а також громадянина-суб'єкта підприємницької діяльності про **фінансову неспроможність** виконання вимог з боку кредиторів і зобов'язань перед бюджетом, якщо такі дії завдали великої матеріальної шкоди кредиторам або державі, караються штрафом від 750 до 2000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до 3 років. У разі **навмисного доведення до банкрутства** (а так періодично діють деякі великі фірми по відношенню до малого бізнесу, а також деякі українські співвітчизники по відношенню до партнерів-іноземців у спільних підприємствах) також існує і кримінальна відповідальність. Згідно зі статтею 219 Кримінального кодексу, доведення до банкрутства, тобто умисне, з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб вчинення власником або службовою особою суб'єкта господарювання дій, що призвели до **стійкої фінансової неспроможності** суб'єкта господарської діяльності, якщо це завдало великої матеріальної шкоди державі чи кредитору, карається штрафом від 500 до 800 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років із позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років. Водночас, **умисне приховування** громадянином-засновником або власником суб'єкта господарської діяльності, а також службовою особою суб'єкта господарської діяльності своєї стійкої фінансової неспроможності шляхом надання недостовірних відомостей, якщо це завдало великої матеріальної шкоди кредиторам, згідно зі статтею 220 Кримінального кодексу карається штрафом від 2000 до 3000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до двох років із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. Законом караються і **незаконні дії** керівників чи засновників підприємства-банкрута (стаття 221 Кримінального кодексу). Згідно з нею, умисне

приховування майна або майнових обов'язків, відомостей про майно, передача майна в інше володіння або його відчуження чи знищення, а також фальсифікація, приховування або знищення документів, якщо ці дії вчинені громадянином-засновником або власником суб'єкта господарської діяльності, а також службовою особою суб'єкта господарювання у разі банкрутства і завдали **великої матеріальної шкоди**, караються штрафом від 100 до 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до трьох місяців із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

При укладанні зовнішньоторговельних контрактів керівникам українських підприємств треба звертати увагу на **організаційну форму іноземного підприємства**, бо від неї залежить передусім форма фінансової відповідальності цього підприємства. Як в Україні, так і за кордоном, **найменшу відповідальність** несуть товариства з обмеженою відповідальністю: в США це Close Limited Liability Company (скорочено — Close Co.Ltd); у Великій Британії — Private Limited Liability Company (скорочено — Ltd); у Німеччині — Gesellschaft mit beschran-Kter Haftung (скорочено — G.m.b.h). Водночас, з точки зору надійності, найкраще вибирати як партнера акціонерне товариство. Законодавство більшості країн світу передбачає для них обов'язкову публікацію звітності, включаючи річний звіт, баланс, рахунок прибутків і збитків. Крім того, результати діяльності акціонерних компаній щорічно перевіряють ревізори (хоча іноді такі вимоги накладають на акціонерні товариства тільки за певних обставин). У США акціонерному товариству відповідає поняття корпорації — Corporation (скорочено — Corp); у Великобританії — Joint Stock, а також компанія з обмеженою відповідальністю — Publik Limited Liability Company (скорочено — PLS); у Німеччині — Aktien-gesellschaft.

Значні **проблеми** в українських підприємців можуть виникнути у відносинах із відокремленими підрозділами іноземних компаній, до яких належать представництва і філіали. Вони не завжди наділені правом самостійної участі в **арбітражу**. Українські господарські суди не мають права приймати до розгляду позови до відповідачів, які не мають реєстрації в Україні, крім тих випадків, які врегульовані міжнародними угодами. Знаючи це, деякі іноземці (та й українці) інколи реєструють фірму за межами України, а потім відкривають у нашій країні філіали, за допомогою яких обдурюють українських підприєм-

ців. У цілому, щоб не попасти в подібні ситуації, українським підприємцям необхідно знати процедури та **комерційне право іноземних держав**, з фірмами яких вони хочуть мати справи.

Законом, ініційованим народними депутатами-промисловцями і підприємцями, для боротьби із незаконним поглинанням підприємств, передбачено відносити віднести справи, що виникають з корпоративних відносин у спорах між господарським товариством та його учасником, а також між учасниками (засновниками, акціонерами) господарських товариств, що пов'язані із створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності цього товариства, до підвідомчості господарських судів. Було передбачено, що такі справи розглядатимуться господарським судом за місцезнаходженням господарського товариства згідно з Єдиним державним реєстром юридичних осіб та фізичних, осіб-підприємців, а не в будь-якому суді країни, як це було раніше, що сприяло **рейдерству**. Новий закон було прийнято завдяки й напруженій праці Український союз промисловців та підприємців (УСПП) протягом останніх років. За участі фахівців союзу розроблено концепцію корпоративної безпеки членів УСПП. Уже вдалося захистити кілька підприємств і компаній, які зазнали рейдерських атак. УСПП ініціював створення реєстру нечесних судів і неправомірних рішень судів із приводу переділу власності. Сьогодні в «чорному» списку — більш як 100 справ і 11 судів. УСПП звернувся до Верховного і Вищого господарського судів України з проханням дати належну оцінку діяльності цих судів та відповідних судів.

13.3. Реприватизація як загроза фінансово-економічній безпеці підприємств та держави.

Проведена в Україні приватизація державної власності не задовольняє переважну більшість громадян, оскільки при її проведенні було допущено багато правопорушень, а основна маса громадян нашої країни від неї мало що отримала. Про масштаби зловживань у сфері приватизації, зокрема, свідчить той факт, що з порушенням законодавства було приватизовано близько 200 стратегічних об'єктів, а рівень заниження вартості об'єктів приватизації, за оцінками зарубіжних експертів, сягав від 4 до 100 разів. До сьогодні існують й тіньові схеми **прихованої приватизації**. Поширеною її схемою є управління фінансовими потоками державного підприємства без оформлення прав власності. Вона полягає в тому, що кредитор підприємства може

монополюючи купляти продукцію державного підприємства-боржника та поставляти йому обладнання, напівфабрикати та сировину. Таким чином, фактично, кредитор фактично заволодів підприємством без оформлення прав власності. За оцінками експертів, подібна схема використовувалася майже на всіх приватизованих підприємствах. Хоча були передбачені заходи покарання за незаконну приватизацію, але вони не були належним чином застосовані.

Питання **приватизації** регулюються рядом Кодексів України, в тому числі й Кримінальним кодексом. Так, згідно із статтею 233 цього кодексу, приватизація державного, комунального майна шляхом **заниження** його вартості через визначення її у спосіб, не передбачений законом, або використання підроблених приватизаційних документів, а також сама приватизація майна, яке не підлягає приватизації згідно з законом, або приватизація неправомочною особою караються позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років. Подібні діяння, якщо вони призвели до незаконної приватизації майна державної чи комунальної власності у великих розмірах або вчинені групою осіб за попередньою змовою, караються позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією майна або без такої. Правда, треба підкреслити, що історія незалежної України прикладів подібного покарання майже не знає. Учасники приватизаційного процесу могли бути покарані й за **незаконні дії щодо приватизаційних паперів** (стаття 234). Відповідно до неї, продаж або інша незаконна передача приватизаційних паперів особою, яка не є власником цих документів, їх купівля або розміщення та інші операції з приватизаційними документами без належного дозволу, караються штрафом від 100 до 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на той самий строк. Ті самі дії, вчинені повторно, або особою, раніше судимою за один зі злочинів, пов'язаних із приватизацією, або організованою групою, або з використанням службового становища, караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років. **Викрадення** приватизаційних паперів карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років.

Відсутність належного покарання за незаконну приватизацію державних підприємств призвело до збагачення тільки невеликої групи людей, які тоді знаходилися при владі, та наближених до них осіб. Тому багато з українських громадян та деякі політичні партії висту-

пають за **реприватизацію** цих підприємств, тобто за примусове повернення цих підприємств у власність держави, хоча це може призвести до зниження фінансово-економічної безпеки цих підприємств та держави загалом. Підставою для подібних дій з боку держави є той факт, що багато приватних власників приватизованих підприємств не виконали взяті на себе інвестиційні зобов'язання з їх переобладнання. Тому, як вважають багато експертів, держава повинна примусити власників приватизованих підприємств виконати свої інвестиційні зобов'язання. Крім того, якщо підприємства були викуплені за дуже заниженими цінами (і це доведено судом), то держава може поставити питання про певну доплату їх нинішніх чи майбутніх власників за викуплений об'єкт приватизації (прикладом може бути реприватизація «Криворіжсталі», коли перші власники купили цей об'єкт за 5 млрд грн, а після реприватизації держава його продала іншому власнику за 20 млрд грн.). В цьому плані показовим є досвід Великої Британії, у якій був застосований наступний варіант доплати за приватизовані за заниженими цінами державні об'єкти. Фахівці підраховали суму, яку втратила держава перед приватизацією відповідного підприємства протягом певного періоду, коли йшла підготовка до його приватизації (підприємство у цей період різко втрачало прибутковість та ставало збитковим, щоб його продали як можна дешевше), а також вирахували суму надприбутків, яку приватизоване підприємство дало новому власнику після приватизації. Відповідно, ці суми були додані, а власники змушені були їх повернути протягом певного часу, щоб підприємство не збанкрутувало і не зросло безробіття. Такий варіант реприватизації влаштував як суспільство, так і власників підприємств, та не призвів до загострення фінансово-економічної безпеки у Великій Британії. В Україні подібний варіант реприватизації буде реалізувати дуже важко, якщо взагалі можливо. Справа полягає у тому, що більшість приватизованих підприємств вже не раз змінили власників. Крім того, згідно українського законодавства подібні позови до суду українська держава повинна була подавати не пізніше трьох років після приватизації того чи іншого підприємства. Надія тільки на те, що власники приватизованих підприємств у добровільному порядку компенсують недоотриманий прибуток державі, хоча цей варіант є мало ймовірним.

У Польщі пішли іншим шляхом. При владі партії Право і Справедливість (2015–2019 рр.) держава стала викупувати раніше при-

ватизовані окремі державні стратегічні підприємства у нових власників (насамперед ті, які неналежним чином функціонували), щоб забезпечити фінансово-економічну безпеку країни. Цей варіант підходить й для України, оскільки він забезпечує стабільність фінансово-економічної ситуації в країні. Водночас, реприватизація в Україні такого великого підприємства, як «Укртелеком», викликає заперечення в абсолютній більшості експертів, оскільки держава буде змушена повернути 10 млрд грн колишньому власнику та заплатити борги за це підприємство. Загалом, державі прийдеться витратити за реприватизацію «Укртелекому» більше 30 млрд грн, що робить її здійснення фінансово та соціально необґрунтованою.

13.4. Використання нефінансової звітності як засіб підвищення фінансово-економічної безпеки підприємств.

У світі з кожним роком посилюються вимоги до дотримання соціоекологіоекономічних умов господарювання державних та недержавних підприємств. Нехтування цим чинником може призвести до ускладнень у діяльності насамперед вітчизняних підприємств-експортерів, що продають свою продукцію до ЄС. Зокрема, у Європейському Союзі з кожним роком посилюються вимоги до виробництва товарів з використанням відновної енергії, без вуглецевих технологій, з мінімумом відходів тощо. Важливо ці тенденції врахувати й в Україні, оскільки країни ЄС є основним ринком збуту для українських товарів (близько 40 % українського експорту).

Дещо у покращенні екологічного стану діяльності підприємств робилося в Україні й раніше, але ці заходи не дали належного ефекту. Так, у 1990 році було прийнято державний стандарт СРСР ГОСТ 17.0.0.04-90 і розроблено методичні вказівки щодо заповнення та ведення **екологічного паспорта промислового підприємства (ЕППП)**. З їхнім використанням протягом двох років було паспортизовано більшість підприємств України. Особливу увагу при цьому приділяли контролю якості заповнення ЕППП, яка через вкрай обмежені терміни проведення цієї роботи і недостатню кваліфікацію більшості її виконавців, усе ж залишалася дуже низькою. Що й стало однією з причин висновку, зробленого Мінприроди України, про недоцільність продовження цієї роботи, про що було сповіщено всі зацікавлені сторони. Головне, це те, що ЕППП, як з'ясувалося, ніяк не впливав на виробничу діяльність підприємства.

Дані ЕППП це не лише тони викидів, скидів й інші важливі та потрібні показники екологічної характеристики, а й оцінювання класу **екологічної небезпеки (ЕН)** підприємства, його впливу на навколишнє середовище. Наприклад, найнебезпечніші підприємства дістають перший клас ЕН, менш небезпечні — другий тощо, і так аж, до четвертого класу — цілком екологічно безпечного. Це потрібно, щоб стимулювати підприємства до вжиття дійових заходів щодо зниження класу ЕН, а отже, і шкідливого впливу на природу. А для цього тільки потрібно законодавчо запровадити підвищувальні коефіцієнти до тарифів зборів за забруднення довкілля залежно від класу ЕН. Що небезпечніше підприємство, то вищий скоригований коефіцієнтом тариф, то вища плата за забруднення. У наступні роки було прийнято деякі з цих пропозицій, але вони не вплинули кардинально на підприємства-забруднювачі.

Міністерство екології та природних ресурсів України при підтримці Світового банку тільки в середині 2017 р. почало розробляти механізм щодо впровадження ефективної системи моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів в Україні. Відповідно, національна система торгівлі квотами на викиди парникових газів стане для України новим інструментом реалізації державної політики в сфері зміни клімату. На кінець 2017 р. планувалося внесення на розгляд уряду та Верховної Ради України Закону «Про систему моніторингу, звітності та верифікації парникових газів». За оцінками фахівців, для створення та реалізації системи моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів нашій країні знадобиться близько трьох років. Разом з тим, в Україні вкрай важливо подолати корупцію при використанні так званих кіотських грошей, отриманих від провідних країн світу в рамках торгівлі квотами на викиди парникових газів. Прикладом цього є повернення частини так званого японського кредиту, отриманого Україною в рамках торгівлі вказаними квотами. Крім того, на початку 2018 р. Національна поліція та Генеральна прокуратура України виявила, що колишній керівник державного підприємства «Держекоінвест» та директори двох комерційних структур привласнили 11 млн. гривень, виділених Україні в рамках Кіотського протоколу. Подібні приклади можуть не дозволити підприємствам нашої країни отримувати кліматичні позички та пільгові кредити з багатьох екологічних фондів. Тому зараз, як вважають багато експертів, українським підприємствам треба масово переходити на

використання нефінансової звітності, яка активно використовується у країнах Азії та ЄС останні 20 років.

Нефінансова звітність — це звіти компаній, де відображені показники з корпоративної соціальної відповідальності (або **ESG-показники**), до яких крім соціальних та управлінських відносяться й екологічні показники. Показово, що все більше компаній, які працюють на міжнародних ринках, почали включати нефінансові показники у свої щорічні звіти. Останньою тенденцією стало використання компаніями так званої інтегрованої звітності. **Інтегрований звіт компанії** надає фінансову і нефінансову інформацію про діяльність компанії, про її стратегію та досягнення, про стиль управління, розкриваючи зв'язок між цими аспектами функціонування компанії на короткострокову, середньострокову та довгострокову перспективу. Частина провідних українських компаній вже підготувала подібні звіти за 2018 р., але проблемою є те, що інтегрований звіт готує бухгалтерія фірм, для якої подібна діяльність не є профільною. Фактично, звіт про управління готується нею для формального виконання вимог державного регулятора. Такий підхід суттєво відрізняється від європейського підходу, де нефінансові звіти готуються із залученням керівництва компанії, а штрафи за виконання нефінансових показників накладаються на топ-менеджерів.

Серед стандартів інтегрованої звітності підприємств в Україні популярними стають стандарти **Глобальної ініціативи звітності (GRI)**. Загалом, серед понад 300 провідних українських компаній тільки 10 обрали секторальний стандарт, близько 46 % компаній обрали два або більше стандартів, а 25% компаній взагалі не вказували жодних стандартів звіту. Водночас тільки 14% провідних українських компаній звітуються до міжнародного стандарту інтегрованої звітності та надають такі звіти інвесторам, а тільки 3 % компаній заявляють про повну верифікацію соціальної та екологічної інформації.

Серед **ESG-показників звітності** лідирують екологічні показники — 95% компаній мають порівнювальні метрики, а 67% компаній ставлять перед собою вимірювані цілі. У соціальних питаннях 86% компаній пропонують соціальні метрики, у яких здебільшого розкриваються показники травматизму та нещасних випадків, а 40% компаній ставлять подібні цілі перед собою.

Новою тенденцією стає звітування підприємствами за **Цілями сталого розвитку**, а компанії здебільшого враховують всі 17 цілей

такого розвитку. Головною практикою є наявність **Комітету правління в компаніях**, який відповідає за питання корпоративної соціальної відповідальності (КСВ). Проблемою підготовки подібної звітності є велика кількість метрик та стандартів, значний обсяг звітів тощо.

Запитання для самоперевірки.

1. В чому полягає фінансово-економічна безпека підприємств в Україні ?

2. Чому підприємства України недостатньо виділяють коштів на утримання служб безпеки? До чого це зможе призвести в майбутньому?

3. Які функції виконує держава щодо захисту підприємств ?

4. В чому полягають недоліки проведення приватизації в Україні?

5. Чи потрібно в Україні проводити реприватизацію?

6. Що, на ваш погляд, треба зробити сьогодні, щоб покращити фінансово-економічну безпеку підприємств України та зменшити їх ризики?

РОЗДІЛ 14. ФІНАНСОВО-ЕКОЛОПЧНІ РИЗИКИ У ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ТА ШЛЯХИ ЇХ МІНІМІЗАЦІЇ

14.1. Необхідність врахування екологічних ризиків у фінансово-економічній діяльності підприємств.

З кожним роком в світі все гострішою стають екологічні проблеми, насамперед така, як **потепління клімату**, що вимагає від світового співтовариства негайних заходів щодо її вирішення. Для цього передбачено ряд обмежень у діяльності підприємств, особливо для тих, які найбільше продукують **парникові гази**. Тому фінансово-економічна безпека підприємств в XXI столітті буде все більше залежати від врахування **фінансово-екологічних ризиків**, які виникають передусім внаслідок кліматичних обмежень, що накладаються міжнародними організаціями та окремими країнами на бізнес. Відповідно, вказані підприємства будуть змушені розраховувати свої фінансові втрати на перспективу, якщо вони будуть продовжувати подібну діяльність. На наш погляд, ці втрати доцільно згрупувати у систему фінансово-екологічних ризиків підприємств, важливе місце серед яких займають фінансово-кліматичні ризики. Проблемою є той факт, що поки ці ризики достатньо не вивчені та не досліджено їх вплив на фінансово-економічну безпеку підприємств як в світі, так і в Україні. Основними міжнародними документами щодо регулювання використання кліматичних фінансів є **Київський протокол**, дія якого закінчується 2020 р., та **Паризька кліматична угода**, яка прийде на зміну вказаному протоколу. Паризька угода, зобов'язує всі країни докладати зусиль до стримування зростання глобальної середньої температури значно нижче 2°C понад до індустріальні рівні і докладання зусиль з метою обмеження зростання температури до 1,5°C понад до індустріальні рівні, визнаючи, що це суттєво знизить ризики та наслідки зміни клімату.

Аналіз досвіду використання фінансово-екологічних обмежень у діяльності підприємств у розвинутих країнах дозволяє стверджувати, що одним з фінансово-кліматичних ризиків у діяльності останніх (насамперед видобувних, енергетичних, металургійних, хімічних,

будівельних, лісогосподарських, з виробництва тепла, з переробки сміття тощо) може стати зростання ставки так званого **вуглецевого податку** та запровадження його в тих країнах, де поки він не введений. Визначення рівня вуглецевого податку виходить з нормативів заданої державою ціни на вуглець, з врахуванням якої суб'єкти ринку розраховують можливі обсяги викидів, які не лімітуються. Вуглецеві податки вже використовуються багатьма державами Європи, а також Мексикою та Японією. Ціни на вуглець складають від 1 дол. за тону двоокису вуглецю в еквіваленті в Мексиці до 130 дол. за тону в Швеції. Разом з тим, у більшості випадків поки ця ціна складає менше 10 дол. за тону. У той же час, можна передбачити, що у найближчі роки його ставка в усіх країнах буде суттєво підвищуватися, оскільки передбачені у міжнародних кліматичних угодах орієнтири щодо стримування зростання температури на планеті не виконуються. На це, зокрема, вказано в останній доповіді керівництва Римського Клубу, яка побачила світ в грудні 2017 р.

Зарубіжним та українським виробникам, що експортують свої товари до ЄС, треба звернути увагу й на той факт, що президент Франції Е. Макрон в жовтні 2017 р. запропонував у межах ЄС ввести такий загальноєвропейський податок (**«податок Макрона»**, як його називають у зарубіжній пресі) як екологічний збір за шкідливі викиди в навколишнє середовище. Введення подібного податку підтримують багато країн ЄС, насамперед Скандинавські країни. Відповідно, можна очікувати, що з часом всім кандидатам на вступ до ЄС буде запропоновано введення «податку Макрона», що може розглядатися як новий фінансово-кліматичний ризик у діяльності підприємств. Тому багато провідних компаній світу вже починають враховувати вказаний ризик у своїй діяльності. Так, згідно звіту, оприлюдненому CDP (Climate Disclosure Project) та We Mean Business напередодні засідання групи G20 в кінці травня 2017 р. в Італії, майже 100 компаній з Fortune Global 500 при фінансовому плануванні на перспективу вже використовують такий фінансовий кліматичний інструмент, як **«внутрішня ціна на карбон»**, що дає можливість врахувати кліматичні ризики під час розробки стратегії розвитку компанії. Спираючись на розрахунки експертів, компанії користуються так званими ціновими коридорами, які демонструють ефективну ціну на викиди парникових газів на наступні 20–30 років для утримання темпів потепління на планеті. Вже сьогодні, за підрахунками зарубіжних експертів,

прогнозована середня внутрішня ціна на викиди парникових газів в межах корпорацій енергетичного сектору коливається біля позначки 35 дол. США за тону вуглекислого газу в еквіваленті для 2020 р. та на рівні 30–100 дол. США для 2050 р.

Новим фінансово-екологічним ризиком у діяльності підприємств в останні роки стає поступова відмова фінансових інституцій інвестувати у видобуток вугілля та виробництво електроенергії з нього, а також з інших викопних енергоносіїв, що розглядаються як «**брудні інвестиції**». Зокрема, французький пенсійний фонд (FRF), який оперує коштами в розмірі 37 млрд євро, оголосив, що виходить з своїх інвестицій у виробництво тютюну та в більшій частині — з інвестицій у вугільні акціонерні товариства. Ряд британських пенсійних фондів, які входять в систему регіональних пенсійних фондів (LGPF), проголосили про вихід з вугільних акціонерних товариств у зв'язку із зростанням фінансового ризику при інвестуванні в подібні товариства. Вони переорієнтовують свої кошти у товариства, які пов'язані з виробництвом відновлюваної енергії. Німецькі пенсійні фонди також дотримуються подібних тенденцій в інвестуванні, оскільки в Німеччині прийнято рішення до 2035 р. повністю замінити енергію, отриману від спалювання вугілля, енергією, отриманою від використання відновних енергетичних джерел.

Для підприємств, які видобувають викопні енергетичні ресурси та переробляють їх, буде все важче отримати й банківські кредити. Так, на початку 2017 р. керівництво німецького Дойче Банку прийняло рішення, що банк та його дочірні структури по всьому світі не будуть надавати кредити для видобутку енергетичного вугілля та побудови тепло — та електростанцій, які працюють на викопному паливі. Фінансування вже розпочатих проєктів за участі Дойче Банку в цій сфері буде поступово скорочуватися, а з часом припиниться взагалі. Це рішення було прийнято у відповідності з обіцянкою Дойче Банку, яка була оголошена під час проведення Паризької кліматичної конференції в грудні 2015 р. Крім цього банку, ще 400 державних та приватних компаній, які приймали участь в цій конференції, пообіцяли допомогти в боротьбі з глобальним потеплінням.

Значним фінансово-екологічним ризиком для традиційних виробників енергії та тепла стає вимога громадськості щодо їх переходу до використання відновних джерел енергії. Зокрема, такі умови перед виробниками енергії поставило керівництво штату Каліфорнія (США),

враховуючи вимоги виборців. Під тиском громадськості подібну політику починає здійснювати все більше суб'єктів господарювання й інших штатів США. В цілому до міжнародного руху відмови від інвестицій у викопне паливо в різних регіонах світу вже приєдналося понад півтисячі установ, насамперед деякі університети США, Великої Британії, ряду інших країн. До цього руху долучилися й такі структури, як найбільша в Європі страхова компанія Allianz SE, суверенний фонд Норвегії, пенсійний фонд Осло, а президент Фонду братів Рокфеллерів зробив у вересні 2014 р. заяву про відмову інвестувати 860 млн дол. США в проекти, пов'язані з викопним паливом. На початку квітня 2017 р. під тиском громадськості енергетичні компанії майже всіх країн ЄС (за винятком Польщі та Греції) підписали зобов'язання не будувати нових ТЕС, що працюють на вугіллі. Головною метою цієї ініціативи є скорочення парникових викидів в атмосферу. Це треба взяти до уваги Україні на її шляху до членства в ЄС та поступово почати відмовлятися від використання вугілля для виробництва енергії та тепла.

Підприємствам-виробникам енергії з традиційних джерел (а також її споживачам та інвесторам у подібні проекти) треба врахувати й такий новий фінансово-екологічний ризик, як необхідність збільшення витрат на інформування громадськості щодо частки такої енергії у своїй продукції. Зокрема, в грудні 2016 р. **Рада фінансової стабільності (FSB)**, в яку входять центральні банки та міністри фінансів групи G20, прийняла рекомендації для фінансових інвесторів (банків, страхових компаній, фондів, що управляють фінансовими активами) та для нефінансових організацій щодо добровільного інформування про потенційний вплив їх інвестицій на зміну кліматичних умов в світі. В той же час представники фірм, які інвестують в «зелену» економіку, вважають подібне рішення недостатнім та виступають за обов'язкове (а не добровільне) інформування про вплив інвестицій на кліматичні наслідки. Відповідно, в ЄС вже розробляється документ, в якому для підприємств-експортерів до Євросоюзу буде встановлена норма щодо обов'язкового інформування споживачів про частку відновної енергії, використаної для виробництва того чи іншого товару. Це може заставити підприємства-експортери до ЄС переходити до використання енергії, отриманої з відновних джерел, що збільшить їх витрати виробництва.

Фінансово-екологічним ризиком у діяльності багатьох транспортних підприємств у найближчі роки може стати введення для них

«токсичного податку», тобто підвищеного оподаткування застарілих транспортних засобів, а також тих, які працюють на дизельному паливі. В цьому плані показовим є досвід Лондона, де міська влада з жовтня 2017 р. запланувала ввести податок на найбільш токсичний транспорт. Даний захід стосується старих автомобілів, що використовуються для руху центральними вулицями Лондона у будні дні. Власникам транспорту, що не відповідає екологічному стандарту Євро-4, прийдеться заплатити 10 фунтів стерлінгів в день. Так званий «токсичний податок» став доповненням до вже діючого збору за використання найбільш завантажених ділянок лондонських доріг, який сплачується з понеділка до п'ятниці з 7 годин ранку до 6 годин вечора. Подібні заходи намічені реалізувати у Берліні, інших великих містах Європи. Тому автомобільний концерн «Фольксваген» змушений дуже швидкими темпами пристосовувати свої дизельні автомобілі до нових екологічних вимог, а більше 350 тисяч з них відізвати з продажу та використання.

Особливістю розвитку відновної енергії в Україні є проблема фінансового доступу в цю сферу малого та середнього бізнесу, оскільки вона досить монополізована великими виробниками. Проблема полягає в тому, що для малих та середніх підприємств важко отримати кредити взагалі та пільгові кредити зокрема. Крім того, участь у міжнародних проектах з відновної енергетики для малого та середнього бізнесу передбачає співфінансування, на що у нього не вистачає коштів. Фінансова допомога малому та середньому бізнесу з боку місцевих органів самоврядування обмежена їх фінансовими можливостями, які залежать від центральної влади. Передусім це стосується підвищення мінімальної оплати праці, яке не кореспондується з фінансовими можливостями громад, та постійне підвищення цін на енергоносії, що веде до суттєвого скорочення коштів громад. Але найбільшою проблемою є важкість підключення малих та середніх підприємств, що продукують відновну енергію, до централізованих мереж, які знаходяться в руках монопольних структур. Особливо це стосується підключення до енергомереж та тепломереж, яке, крім високої ціни, вимагає значних витрат часу.

14.2. Напрями мінімізації фінансово-екологічних ризиків у діяльності підприємств

Фінансово-екологічні ризики та обмеження у діяльності підприємств вимагають пошуку адекватних фінансових ресурсів, які б допомогли бізнесу їх мінімізувати. Для цього важливо проаналізувати існуючі теоретичні підходи до фінансового впливу держави на забруднювачів довкілля. Виходячи з вимог теорії суспільного добробуту **А. Пігу**, на забруднювачів навколишнього середовища необхідно накладати спеціальні підвищені податки («податок Пігу»), щоб відшкодовувати витрати держави на компенсацію населенню втрат насамперед від негативних зовнішніх екстерналій. У той же час збільшення видатків підприємств — забруднювачів навколишнього середовища змушує їх до скорочення (або — до зупинення) виробництва в даному регіоні чи країні та переводу бізнесу в менш розвинуті країни, де екологічні вимоги не такі жорсткі, як в розвинутих країнах. Це в свою чергу веде до зростання видатків у розвинутих країнах на допомогу безробітним, що сприяє зростанню податкового навантаження на платників податків в цих країнах. Виходом з цієї ситуації могло б стати використання не стільки екологічних штрафів, а фінансових стимулів для тих підприємств, які зменшують викиди забруднюючих речовин, надання пільгових державних кредитів та гарантій на технічне переозброєння застарілих підприємств, надання ним податкових канікул на період реконструкції тощо. Подібні заходи вже використовуються на міжнародному рівні.

Для заохочення бізнесу до збереження екології використовуються кошти різноманітних міжнародних екологічних фондів. Зокрема, в 1991 р. було засновано **Глобальний екологічний фонд (ГЕФ)**, який надає гранти та кредити окремим країнам на подолання негативних змін клімату, на збереження біологічного різноманіття, на охорону міжнародних вод, на збереження озонового слою. ГЕФ виділив 9,2 млрд дол. США з власних коштів та залучив більше 40 млрд дол. США для реалізації понад 2600 проектів в країнах, що розвиваються, та в країнах з перехідною економікою. Крім Глобального екологічного фонду в 2001 р. було засновано ще два спеціалізованих фонди: **Спеціалізований фонд для боротьби із змінами клімату (СФБЗК)** та **Фонд допомоги для найменш розвинутих країн (ФДНРК)**. На початок серпня 2010 р. 22 країни-донори повідомили про внески в останній фонд в розмірі 290 млн дол. США. В Спеціалізований фонд

для боротьби із змінами клімату на початок жовтня 2009 р. було внесено 104,1 млн дол. США, а в наступні роки ця сума повинна була зрости до майже 500 млн дол. США. Його функція полягає у виділенні коштів на адаптацію, передачу технологій та пов'язані з цим заходи із створення потенціалу по збереженню клімату на планеті. Проблемою є те, що не всі донори виконують свої зобов'язання із внесення відповідних коштів.

Значні кошти на вирішення екологічних проблем в Європі та в світі виділяє із своїх фондів й Європейський Союз. Зокрема, пріоритетами **Фонду Когезії (ФК)** в сфері середовища є: послуги та інфраструктура водного господарства; вирішення проблем, пов'язаних з сміттям та відходами; інфраструктура навколишнього середовища. Пріоритетами Європейського сільськогосподарського фонду для розвитку села (**ЄСГФРС**) є наступні: покращення конкурентоздатності аграрного та лісового секторів; поліпшення навколишнього середовища та сільської природи (землекористування); покращення якості життя в сільськогосподарських районах; диверсифікація сільської економіки. Одними з головних цілей діяльності Європейського фонду регіонального розвитку є конверсія тих промислових регіонів, становище яких погіршується, а також охорона та розвиток навколишнього середовища. В значній мірі значне збільшення коштів фондів ЄС на вирішення кліматичних та екологічних проблем в цьому союзі було прийнято під впливом країн Скандинавії (насамперед, Швеції), де екологічні стандарти є найвищими в світі. А в окремих країнах ЄС створені спеціальні кліматичні фонди. Зокрема, в Латвії функціонує **Фінансовий інструмент кліматичних змін (ФІКЗ)**, кошти якого направляються на розробку та запровадження технологій, в яких передбачено використання відновних джерел енергії, скорочення викидів парникових газів тощо.

Важливим елементом фінансових інструментів, створених відповідно до Кіотського Протоколу, є **Адаптаційний фонд**. Його засновано згідно з рішенням 7-ї Конференції Сторін РКЗК у м. Марракеш у 2004 р. Діяльність цього фонду пов'язана з функціонуванням механізмів Кіотського протоколу, оскільки він фінансується в основному за рахунок відрахувань від видачі ССВ (одиниці проектів механізму чистого розвитку (МЧР) у кількості 2% від загальних обсягів одиниць, введених в обіг по кожному проекту МЧР. Згідно даних Міжнародного партнерства дій по скороченню викидів вуглецю, на початок

2016 р. в світі нараховувалось 17 систем торгівлі квотами на викиди парникових газів (ETS), або — **вуглецевих бірж**. Загальний обсяг викидів парникових газів, що торгуються на вуглецевих біржах, перевищив 4 млрд/тон в еквіваленті двоокису вуглецю, або 9 % світових викидів, а обсяг торгівлі — 34 млрд дол. США. В 2017 р. очікувалося, що ці показники зростуть до 7 млрд тон (на 16%). Разом з тим кількість систем торгівлі викидами парникових газів скоротиться до 12 у зв'язку з інтеграцією 8 провінційних ETS в КНР в загальнонаціональну систему. Відповідно до ст. 9.1. Паризької угоди також передбачено надання фінансових ресурсів розвиненими країнами країнам, що розвиваються, які є сторонами Паризької угоди, з метою провадження діяльності в сфері протидії зміні клімату. Механізм фінансового забезпечення функціонує з 2016 р.

Підприємствам нашої країни важливо використати й фінансові ресурси **Зеленого кліматичного фонду ООН**, який було створено за рішенням Конференції Сторін РКЗК ООН 1/CP.1617. Його було відкрито в 2010 р., а штаб-квартира фонду знаходиться в місті Інчхон (Республіка Корея). До 2020 р. розвинуті країни обіцяють щорічно вносити в Зелений кліматичний фонд по 10 млрд дол. США. Загалом, Зелений кліматичний фонд має на меті залучити протягом періоду з 2010 р. до 2020 р. кошти в розмірі 100 млрд. дол. США, спрямувавши їх на діяльність зі скорочення викидів парникових газів та адаптації до наслідків зміни клімату в країнах, що розвиваються. Після 2025 р. передбачається цю суму суттєво збільшити, а головну роль в розподілі цих значних кліматичних коштів візьме на себе цей фонд ООН. Тому українській державі та бізнесу важливо довести міжнародному співтовариству необхідність виділення вказаних коштів й для України. Проблемою є те, що на початку 90-х років ХХ століття нашу країну віднесли до розвинутих країн щодо викидів парникових газів. Вихід вбачаємо в розробці відповідних кліматичних заявок від українських підприємств для отримання грантів від міжнародних кліматичних фондів, насамперед від Зеленого кліматичного фонду.

Україна приєдналася до Паризької кліматичної угоди однією з перших. Зокрема, 01.07.2016 р. Президент України П. Порошенко підписав Закон України «Про ратифікацію Паризької Угоди», а Кабінет Міністрів України затвердив розпорядження від 07.12.2016 р. «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 р.». Важливо наповнити названу

Концепцію реальним змістом та діями, чого поки не вистачає. Україна подала перший національно визначений внесок щодо обмеження викидів парникових газів 19.09.2016 р. Відповідно до нього, наша країна планує вийти в 2030 р. на рівень викидів в повітря в 60% від рівня викидів 1990 р., тобто зменшити рівень викидів в повітря на 40%. За даними національного кадастру викидів, загальні викиди парникових газів в Україні скоротилися із 945 млн тон вуглекислого газу еквіваленту у 1990 р. до 353 млн тон вуглекислого газу еквіваленту у 2014 р. Разом з тим, в нашій країні поки недостатньо використовуються можливості відновної енергетики, на що націлена політика провідних країн ЄС. В той же час, позитивом є те, що 21.03.2017 р. Верховна Рада України ухвалила закон щодо стимулювання виробництва теплової енергії з альтернативних джерел. Ним встановлено, що тарифи на теплову енергію, яка виробляється з альтернативних джерел та використовується для потреб населення та бюджетних організацій, встановлюється на рівні 90% від тарифу на теплову енергію, вироблену з використанням газу. Позитивом вказаного закону є й те, що він стимулюватиме зростання виробництва теплової енергії з альтернативних джерел на місцевому рівні, особливо в тих районах та громадах України, куди не проведено газ.

У нашій країні насамперед треба стимулювати розвиток біоенергетики, оскільки це дозволить багатьом підприємствам агропромислового комплексу та теплоенергетики компенсувати витрати від підвищення так званого вуглецевого податку на перспективу. Крім того, за даними Біоенергетичної асоціації України, біомаси для цього у нашій країні вистачає: Україна має доступної біомаси понад 21 млн. тон на рік при потребі для біоенергетики 11 млн. тон на рік. Позитивний досвід з цього питання має українська агрофірма «Астарта», яка активно переробляє біологічні відходи свого виробництва. При цьому важливо розробити такий механізм, який би дозволив виробникам біологічної енергії працювати в умовах конкурентного ринку. Експерти міжнародного проекту «Муніципальна енергетична реформа в Україні» у 2016 р. розробили концепцію конкурентного ринку теплової енергії, яка спирається на аналіз досвіду Литви. Він полягає у наступному. Перше: з 2008 р. до 2014 р. литовський регулятор забезпечив 6-ти відсоткову рентабельність на інвестиції в установки генерації тепла з біомаси на 16 років. Вона додається до звичайної 5-ти відсоткової рентабельності, що діяла для інших видів тепло

генеруючих установок. Друге: для створення прозорого ринку біопалива було засновано біопаливну біржу Baltpool (подібну вкрай важливо створити в Україні). Частка біомаси, придбаної через неї, зросла з 1% у 2013 р. до 86% у 2016 р. Третє: Литва демонополізувала виробництво теплової енергії в системах централізованого тепlopостачання і запровадила недискримінаційну систему підключення незалежних виробників теплової енергії до теплових мереж. Разом з тим, хотілося б вказати на той факт, що подібні заходи стали ефективними в умовах низької інфляції в Литві, яка у вказаний період знаходилася на рівні 2%. Відповідно, якщо ми хочемо реалізувати вказаний досвід, то в Україні треба прикласти великі зусилля до зменшення інфляції та демонополізувати ринок.

Основою кліматичних фінансів в світі є використання **вуглецевого податку** (тобто ціни викидів кожної тони вуглекислого газу). Згідно з Податковим кодексом України, ставка вказаного податку з 01.01.2019 р. становить 10 грн за 1 тону вуглекислого газу в еквіваленті, тоді як в ЄС зараз ринкова ціна за 1 тону вуглекислого газу в еквіваленті складає близько 6 євро. Тому цей податок в Україні поки не створює належних стимулів до зменшення парникових викидів в атмосферу та заохочує як українських, так і зарубіжних інвесторів розвивати в нашій країні «брудні» виробництва. Крім того, українським підприємствам вигідніше заплатити низький вуглецевий податок, ніж здійснювати екологічну модернізацію. Цьому може завадити тільки самоорганізація населення на місцях та соціально-відповідальний бізнес, оскільки наша держава не приділяє належного уваги збереженню довкілля. Тому важливо підтримати пропозицію експертів Державного комітету з енергоефективності України щодо подальшого підвищення ставки вуглецевого податку до 1 євро за тону викидів двоокису вуглецю.

Для зменшення фінансово-екологічних ризиків у діяльності підприємств важливо використати й такий новий фінансовий інструмент, як **«зелені» облігації**. Вони випускаються міжнародними організаціями та окремими країнами, для отримання коштів з метою запровадження проектів з покращення клімату. Відомий російський вчений **Б. Порфір'єв** прогнозує, що до 2040 р., завдячуючи диверсифікації джерел фінансування та розвитку ринку низько вуглецевих технологій, частка банківського кредитування «зеленого» сектору економіки може зменшитися до 33%, а частка інноваційних фінансо-

вих інструментів збільшиться до 23%. «Зелені облігації» — це боргові інструменти, що використовуються на залучення коштів на проекти, пов'язані з відновлювальною енергією, підвищенням енергоефективності, екологічно чистим транспортом або низько вуглецевою економікою. В 2017 р. Світовий Банк повідомив, що він інвестує 325 млн. дол. США у фонд «Green Cornerstone», щоб створити найбільший у світі фонд для «зелених» облігацій для країн, що розвиваються. В цілому, експерти передбачають попит на інвестиції в екологічні проекти на рівні від 950 млрд дол. до 1,1 трлн дол. США в рік. На думку експертів, «зелені облігації» можуть забезпечити поступовий перехід світу до екологічно стійкої економіки в другій половині XXI століття.

Новим об'єктом кліматичних фінансів в останні роки стають **кліматичні інновації**, направлені на стимулювання виробництва відновних джерел енергії, насамперед за допомогою енергії сонця, вітру, води, біомаси тощо. Тому все більше компаній починають виробляти обладнання для отримання енергії з відновних джерел. Зокрема, компанія ІКЕА встановила 300 вітряків в 10 країнах світу і 800 сонячних панелей. Тому важливо в Україні з боку держави стимулювати підприємства нашої країни щодо виробництва подібних установок, хоча це буде не просто, оскільки на цьому ринку все більше домінує Китай.

Важливою складовою механізму зменшення фінансово-кліматичних ризиків діяльності підприємств в світі можуть стати кредити так званих «зелених» банків, які отримали широкий розвиток насамперед в США, Німеччині, інших розвинутих країнах, розвиток яких також важливо фінансово стимулювати і в Україні. До них насамперед відносяться альтернативні фінансові інститути, які інвестують в захист навколишнього середовища, у раціональне використання природних ресурсів, в підтримку сільського господарства та підтримку виробників біологічної продукції, а також забезпечують високий рівень прозорості фінансових операцій та соціальної відповідальності по відношенню до своїх клієнтів та до співробітників. Кількість клієнтів «зелених» банків постійно зростає, хоча вони не є конкурентами традиційним великим фінансово-кредитним закладам. В основному клієнтуру подібних банків складають люди з вищою освітою та доходом вище середнього, які хочуть знати, що відбувається з їхніми грошима та які не бажають вкладати свої кошти в спекуляції на світовому фінансовому ринку. Вони зацікавлені насамперед у збереженні довкілля.

Однією з найскладніших екологічних проблем є збереження та відновлення лісів на планеті, вирішення якої не можливе без скоординованих дій держави та лісогосподарських підприємств, щодо діяльності яких вводиться все більше обмежень. Так, у 2010 р. Європейська Комісія ратифікувала **Зелену книгу про захист лісів в ЄС**, в яку вносилися зміни в наступні роки. Зараз даний документ передбачає план дій до 2030 р. Основним напрямом є шлях до так званої «**зеленої економіки**», яка забезпечує вигоду бізнесу від ведення лісового господарства при максимальному збереженні природних ресурсів. Важливо подібний механізм використати в Україні, щоб зацікавити лісогосподарські підприємства та бізнес не тільки у вирубці лісів, а й у їх вирощуванні. Це б зменшило їх фінансово-кліматичні ризики при здійсненні лісогосподарської діяльності. У той же час важливо посилити контроль держави та громадськості за діяльністю подібних підприємств, оскільки частина з них (як свідчать дані багатьох засобів масової інформації) займається не завжди законною вирубкою лісу, а отримані внаслідок цього кошти виводяться в офшори.

Нестача у держави коштів в сучасних умовах на відновлення лісів, як і на побудову «зеленої» економіки України в цілому, обумовлює розвиток **публічно-приватного партнерства**. Найпоширенішою формою співробітництва між державним і приватним секторами в Україні є **концесія**. В кінці 2019 р. Верховна Рада України ухвалила новий закон про концесії, який повинен зняти всі застереження щодо використання концесії, насамперед те, що концесія буде використовуватися як умова проведення тіньової приватизації. Водночас, згідно з законом, об'єкти, які модернізує чи буде концесіонер, перебувають у державній чи комунальній власності. Крім того, влада може розірвати договір концесії, якщо концесіонер не виконує умови договору. Треба враховувати й той факт, що в концесію не можуть передаватися об'єкти, що підлягають приватизації. Загалом, в концесію передаються достатньо ризикові для бізнесу об'єкти, в які треба вкласти значні приватні кошти, яких поки у держави немає. Тому для успішної реалізації договору концесії у багатьох країнах концесіонеру надаються різні форми державної підтримки. Вона насамперед надається у тому випадку, якщо проект дуже потрібний для суспільства, а його реалізація призведе до значного поліпшення якості життя населення на певній території. Світова практика знає й інші ефективні форми публічно-приватного партнерства, крім концесії: контракти

у формі адміністративного договору управління майном між органом місцевого самоврядування та приватним партнером; оренда; управління майном; угода про розподіл продукції. Тому в Україні важливо розвивати всі ці форми співробітництва між державним і приватним секторами, щоб належним чином профінансувати заходи із розвитку «зеленої» економіки в країні. В цьому плані на увагу в Україні заслуговує досвід публічно-приватного партнерства у розвинутих країнах. Для України подібний підхід треба застосувати передусім до створення підприємств з сортування, переробки, утилізації та спалювання сміття. Проблема полягає в тому, що захоронення відходів в Україні коштує суттєво дешевше, ніж їх переробка. Тому виходом з цієї ситуації може стати введення більш високої ставки податку на захоронення відходів, ніж ставка плати за їх переробку. Тому можна передбачити появу такого нового фінансово-кліматичного ризику у діяльності підприємств як суттєве підвищення податку на захоронення відходів. Це особливо важливо для України, в якій податок на захоронення твердих побутових відходів дорівнює 13 євроцентів за тону, тоді як у найбідніших країнах Європи він у 30 разів вище.

Складною проблемою є формування у громадян України потреби у сортуванні побутового сміття. Зокрема, для інвестування своїх коштів в переробний завод з переробки сміття в місті Дніпрі англійська компанія «Фарстон» провела спеціальні дослідження щодо з'ясування ситуації з його збиранням та переробкою, оскільки вона збирається поставити сучасну сортувальну лінію вартістю 35 млн дол. США, на якій тверді побутові відходи сортуватимуться і перероблятимуться. Згідно цих досліджень було виявлено, що частину сміття все ж таки прийдеться утилізувати на спеціальному полігоні, оскільки значна частина населення поки не готова до сортування сміття за європейськими стандартами. З часом, після рекультиваци цього полігону, з нього примусово буде відкачуватися біогаз. Разом з тим, всі ці заходи дозволять окупити вкладені інвестиції протягом 10 років. Тому проблемою для іноземного інвестора є гарантоване забезпечення сировиною подібних підприємств протягом тривалого часу. Проблемою ж для місцевих громад в Україні є нестача спеціалізованого транспорту для різних видів сміття.

Суттєвою проблемою щодо зменшення фінансово-екологічних ризиків у діяльності підприємств в Україні є той факт, що наша країна суттєво відстає від розвинутих країн в питаннях не стільки прий-

няття, скільки виконання природоохоронного законодавства в цілому та з питань зменшення парникових викидів зокрема. Так, запровадження в Україні інституту екологічної оцінки європейського зразка було на порядку денному екологічних реформ щонайменше останнє десятиліття. Разом з тим, два міжнародні судові органи — **Комітет з дотримання Організації Конвенції та Комітет з впровадження Конвенції Еспо** — визнали Україну порушницею міжнародних зобов'язань саме у зв'язку з не запровадженням механізму залучення громадськості в процеси оцінки впливу на довкілля діяльності тих чи інших підприємств, проти чого виступають великі українські підприємства багатьох галузей економіки, оскільки багато з них працюють із значними порушеннями екологічних норм. Тому тільки на початку 2018 р. був підписаний президентом **Закон «Про стратегічну екологічну оцінку»**, ухвалений ще 4 жовтня 2016 р. Верховною Радою України. Поки ж в цьому питанні наша країна виглядає не найкращим чином. Так, за підсумками 2017 р. Україна втратила 65 позицій за індексом екологічної ефективності, опинившись на 109 місці серед 180 країн світу.

Проти екологічних обмежень щодо діяльності підприємств виступає не тільки частина українських підприємців, але й новий президент США Д. Трамп, який підписав відповідний документ щодо виходу з Паризької кліматичної угоди. Він також вимагає від екологічних регулятивних органів своєї країни менш ретельного виконання відповідних правил, щоб забезпечити зростання робочих місць у вугільній, металургійній, нафтодобувній, енергетичній промисловості. Не робити цього Д. Трампа закликають провідні країни світу, зокрема й Китай, оскільки це поставить під сумнів виконання умов Паризької кліматичної угоди на перспективу. Загалом, світовим товариством прийнято немало міжнародних угод щодо боротьби з потеплінням клімату, але абсолютна їх більшість поки носить рекомендаційний характер. Тому у найближчий час можна очікувати посилення міжнародного фінансового тиску на підприємства-забруднювачі повітря парниковими газами, що може негативно позначитися на їх фінансово-економічній безпеці. Відповідно, таким підприємствам в Україні необхідно активніше використовувати нові технології, які дозволять суттєво зменшити викиди парникових газів, а також активніше інформувати громадськість про свої екологічні плани.

14.3. «Зелений тариф» та його вплив на фінансово-економічну безпеку держави та підприємств.

21 серпня 2017 р. Кабінет міністрів України затвердив **Енергетичну стратегію країни до 2035 р.**, згідно якої в нашій країні зросте використання відновлюваних джерел енергії та скоротиться роль теплових електростанцій у виробництві тепла та енергії. Зокрема, атомна енергетика даватиме 50% електроенергії України, відновлювані джерела — 25%, гідроенергетика — 13%, 12% — теплова енергетика. Це ставить нові вимоги перед підприємствами багатьох галузей нашої країни, які будуть змушені переходити на використання нових видів енергії, насамперед відновлювальної, та поступово відмовлятися від енергії, що виробляється за рахунок традиційних джерел енергії, передусім від вугілля та мазуту, а також газу та деревини. Тому державі важливо розробити систему стимулів для тих підприємств, які будуть здійснювати подібний перехід. Одним із них є використання **«зеленого» тарифу** щодо виробництва електроенергії з відновлювальних джерел енергії. В 2015 р. Державний комітет з енергоефективності, разом з народними депутатами України та експертами, розробили новий Закон «Про стимулювання виробництва електроенергії з відновних джерел», в якому «зелений» тариф було прив'язано до євро, одночасно при його використанні не стала використовуватися місцева складова. Тепер «зелений» тариф має можливість отримати будь-який інвестор, який встановить відповідне обладнання, незалежно від того, хто його виробив.

Важливе місце займає **«зелений» тариф** й для стимулювання виробників енергії та тепла із біомаси. Разом з тим, при використанні біопалива важливо не допустити неефективного використання родючої землі для вирощування енергетичних рослин для їх майбутньої переробки на тріску та пелети. На наш погляд, при виведенні земель сільськогосподарського призначення для вирощування енергетичної лози треба використовувати насамперед оцінки незалежних експертів (бажано зарубіжних фахівців з екологічного аудиту, враховуючи величезний рівень корупції в Україні), оскільки існуючі приклади використання сільськогосподарських земель під вирощування енергетичної лози викликають багато питань у незалежних експертів щодо доцільності такої діяльності.

В останні роки у багатьох країнах світу (і в Україні також), ставка **«зеленого» тарифу** на віднову енергію поступово зменшується,

а в деяких із них вона у найближчі роки зрівняється з ціною 1 кВт/год енергії, виробленого традиційним способом. Тому можна говорити про фінансово-кліматичний ризик зменшення «зеленого» тарифу для підприємств відновної енергетики, зокрема і в Україні. Про це, перше, свідчать дані, наведені НКРЕКП. Згідно них, коефіцієнт «зеленого» тарифу (євроцентів за 1 кВт/год) відповідно до чинного законодавства для сонячних електростанцій (СЕС) до 10 МВт до 31.12.2019 р. складатиме 2,79, з 01.01.2020 р. до 31.01.2024 р. — 2,51, з 01.01.2025 р. до 31.12.2029 р. — 2,23 євроцентів за 1 кВт/год; для СЕС потужністю від 10 МВт коефіцієнт «зеленого» тарифу буде коливатися від 4,8 до 2,23 євроцентів за 1 кВт/год у вказаний період. Подібна ситуація характерна й для ціноутворення для інших виробників відновної електроенергії. Крім того, за даними Держенергоефективності гранична потужність об'єктів відновлюваної енергетики, які можуть працювати об'єднаній енергосистемі України, становить 5,2 ГВт, а на сьогодні видано вже 4,4 ГВт технічних умов на приєднання об'єктів відновлюваної енергетики. Це говорить обмеженість використання «зеленого» тарифу в Україні на перспективу. Після проходження певного порогу потужності велика кількість промислових СЕС, підключених за «зеленим» тарифом, може стати проблемою для ринку електроенергії в Україні та спричинити відчутне зростання цін для споживачів. Тому на «круглому столі» в комітеті з розвитку паливно-енергетичного комплексу Верховної Ради України 13.03.2018 р. було запропоновано знизити ставку для сонячної генерації на 30 %. Загалом, якщо все більше виробників почнуть займатися відновною енергетикою, то у держави не буде можливості тримати ставку «зеленого» тарифу високою, а прийдеться її знижувати для всіх виробників «зеленої» енергії. Водночас. Це може призвести до масових судових позовів українських виробників відновної енергії (серед яких багато отримало на це іноземні інвестиції) до держави, яка пообіцяла тримати високий рівень «зеленого» тарифу для всіх виробників відновної енергії до 2029 р. включно.

Для вирішення вказаних проблем із «зеленим» тарифом можна використовувати механізм надання виробникам відновної енергії «зелених» **сертифікатів**, які активно застосовуються в США, Канаді, Австралії, Швеції, Норвегії, Великій Британії. Їх суть полягає в наступному: кожна нова кіловат-година з відновних джерел енергії (ВДЕ) отримує визначену кількість сертифікатів, які продаються та купуються на вільному ринку. Щоб створити попит на «зелені» сертифікати,

державний регулятор встановлює квоти на обов'язковий вміст «зеленої» енергії в усьому об'ємі продажу електроенергії постачальникам. Це дозволяє поступово встановлювати відсоток енергії з відновних джерел у загальній її кількості, регулюючи кількість сертифікатів на кіловат-годину для кожного джерела енергії, та швидше (на відміну від «зеленого» тарифу) пристосовуватися до світових цін на «зелені» потужності. В світі також поширені «тарифні аукціони», на яких великі виробники відновної енергії конкурують за право довгострокової поставки цієї енергії (на термін 20 років), пропонуючи найнижчі ціни. Уряд же регулює кількість відновних джерел енергії через оголошення аукціонів лише на певні обсяги потужностей для кожного виду генерації протягом року. Однак аукціонна система цікава великим виробникам відновної енергії, які можуть досягти низьких витрат завдяки економії на масштабі. Загалом, багато країн використовують одночасно різні моделі стимулювання розвитку відновних джерел енергії, що важливо врахувати в Україні.

Для нашої країни важливим буде вивчення досвіду Бразилії щодо вирішення проблем з розвитком відновної енергетики. У цій країні для балансування енергетичних потужностей у зв'язку з нерівномірним надходженням струму від підприємств відновної енергетики зарезервували значну кількість резервних потужностей на державних теплових та гідроелектростанціях.

Рядом фахівців пропонується на підприємствах відновної енергетики встановити так звані енергосховища, в які повинна надходити надлишкова електроенергія від цих підприємств (яку не в змозі прийняти енергетичні структури держави), а у випадку нестачі електроенергії в країні (особливо у години пік) ця надлишкова енергія буде постачатися у загальну електромережу. Таким чином у нашій країні можна було б вирішити проблему безпеки функціонування атомних станцій (передусім на півдні України), оскільки у південних та східних районах нашої країни в останні роки побудовано багато підприємств відновної енергетики, електроенергію від яких загальна електромережа приймати не може без різкого відключення частини потужностей теплових та атомних станцій. Останнє, як попереджають фахівці Служби безпеки України, може призвести до катастрофічних наслідків у роботі цих станцій.

Запитання для самоперевірки

1. Якими основними міжнародними документами регулюється використання кліматичних фінансів?
2. Які фінансово-екологічні ризики у діяльності підприємств ви можете назвати?
3. Назвіть основний фінансово-кліматичний ризик для бізнесу в світі та в Україні.
4. Чому провідні компанії світу при фінансовому плануванні на перспективу вже використовують такий фінансовий кліматичний інструмент, як «внутрішня ціна на карбон»?
5. В чому полягають переваги і недоліки використання «зеленого тарифу» в світі та в Україні?
6. Чи доцільно в Україні запровадити механізм використання тарифних аукціонів на відновну енергію?

РОЗДІЛ 15. БОРОТЬБА З ВІДМИВАННЯМ «БРУДНИХ ГРОШЕЙ» З БОКУ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ

15.1. Боротьба з відмиванням «брудних грошей» з боку ООН і ФАТФ

Значні заходи по боротьбі з виведенням коштів в офшори та з відмиванням грошей розроблені ООН та здійснюються її спеціалізованими організаціями. Одним із найважливіших документів з цих питань є **Віденська Конвенція ООН** (Відень, 1988 р.), якою були передбачені конкретні кроки країн, яку її підписали, щодо боротьби з виробництвом та розповсюдженням наркотиків та психотропних засобів. Роль основного координатора в протидії міжнародній злочинності відіграє створена під егідою ООН спеціалізована організація, яка носить таку назву — **Програма ООН з контролю над наркотиками (UNDCP)**. Вона розробила власний план дій щодо боротьби з відмиванням грошей, а також щодо конфіскації доходів, які надходять від торгівлі наркотиками. Певну роль у вказаній діяльності відіграє й **Відділ запобігання злочинів та карного розшуку Віденського бюро ООН**. Крім занять відповідними науковими дослідженнями, цей відділ займається рекламуванням так званих «зразкових договорів» ООН щодо, зокрема, про взаємодопомогу з правових питань, про співробітництво в кримінальних злочинах тощо. Підрозділом ООН є також **Офіс з контролю над наркотиками і запобігання злочинам (ODCCP)**, який розташований у Відні. Його основним завданнями є: боротьба з нелегальним поширенням наркотиків та з організованою злочинністю, а також з відмиванням грошей, отриманих від цих злочинів. До підрозділу ООН відноситься й **Інформаційна мережа з питань злочинності і законності (CJIN)**, яка забезпечує базу даних з посиланням на адреси сайтів Інтернету, пов'язаних з карним законодавством.

Крім ООН та її дочірніх організацій у боротьбі з міжнародною злочинністю і відмиванням грошей приймають участь спеціальні служби, які доповнюють діяльність органів слідства і правосуддя у всіх країнах світу. До них насамперед відносяться Міжнародна організація карної поліції (**Інтерпол**) та Всесвітня митна організація.

У 1989 р. була створена Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (ФАТФ), яка включає 30 країн світу та ряд міжнародних організацій. Зокрема, до її складу входять наступні країни: Австралія, Австрія, Аргентина, Бельгія, Бразилія, Велика Британія, Греція, Данія, Ірландія, Ісландія, Іспанія, Італія, Канада, Гонконг (Китай), Люксембург, Мексика, Нідерланди, Німеччина, Нова Зеландія, Норвегія, Португалія, Сінгапур, Сполучені Штати Америки, Туреччина, Фінляндія, Франція, Швейцарія, Швеція і Японія та дві регіональні організації: Європейська Комісія та Рада співробітництва Перської затоки. ФАТФ також співробітничав з іншими організаціями, що працюють у цій сфері: Відділ ООН по контролю за наркотиками і запобігання злочинності, Рада Європи, Азіатсько-тихоокеанська група боротьби з відмиванням коштів, Цільова група фінансових дій країн Карибського басейну. Секретаріат ФАТФ міститься в Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР).

Вона затвердила у 1990 р. 40 рекомендацій щодо здійснення боротьби з відмиванням грошей для всіх країн світу, які отримали подальший розвиток у змінах та доповненнях до них, зроблених у 1996, 2003, 2012 рр. Зараз вони нараховують 49 рекомендацій, які взяті до уваги більшістю країн світу, зокрема й Україною (див. додаток А). До найважливіших функцій ФАТФ належать: розробка рекомендацій щодо боротьби з відмиванням «брудних» грошей; контроль за перебігом реалізації цих заходів у країнах-членах ФАТФ; вивчення тенденцій і методів відмивання грошей та розробка відповідних контрзаходів; сприяння прийняттю й реалізації запропонованих ФАТФ заходів із боротьби з відмиванням грошей у глобальному масштабі.

Нашій країні треба активніше запроваджувати рекомендації цієї Групи, інакше наша країна може потрапити у «сірий» чи «чорний» списки цієї організації. Попадання у ці списки веде до жорсткого контролю фінансової діяльності країни з боку провідних країн світу-членів ФАТФ. Відповідно, всі фінансові операції з такою країною підлягають прискіпливій та тривалій перевірці, що не зацікавляє контрагентів з інших країн мати будь-які відносини з подібною країною. Тим більші, що вказані контрагенти також автоматично попадають під жорсткий контроль з боку членів ФАТФ. Україна була внесена до «чорного» списку ФАТФ в 2001 р. На пленарній сесії ФАТФ в жовтні 2002 р. Україні був наданий термін до 15 грудня 2002 р. привести своє законодавство у відповідність до міжнародних стандартів.

Оскільки Верховна Рада України у вказані терміни не прийняла відповідний закон, який би відповідав нормам ФАТФ, тому вказана організація рекомендувала країнам учасникам ввести контрзаходи стосовно України. Зразу після цього були ухвалені необхідні зміни до українського законодавства, що дозволило ФАТФ скасувати ці контрзаходи в лютому 2003 р. Водночас, з «чорного» списку ФАТФ Україна була виключена тільки на початку 2004 р.

Всі країни світу зобов'язані насамперед дотримуватися 9-ти нових Рекомендацій ФАТФ, якими запроваджені посилені заходи щодо боротьби з корупцією та з відмиванням грошей, насамперед з боку **політичних діячів та пов'язаних з ними осіб (ПЕП)**. Згідно з третьою Директивою ЄС, фінансові установи зобов'язані здійснювати посилені заходи контролю щодо операцій і ділових стосунків із політичними діячами, що проживають в іншій державі-члені ЄС або третій країні. До таких осіб ця директива відносить фізичних осіб, які наділені або були наділені значними державними функціями та близьких членів сім'ї або близьких співробітників таких осіб. До них насамперед включають глав держав, глав урядів, заступників чи помічників міністрів; членів парламенту; членів верховних судів, конституційних судів або інших судових органів високого рівня, рішення яких не підлягають подальшій апеляції (за певними винятками); членів аудиторських судів або правління центральних банків; послів, посланників та вищій офіцерській склад збройних сил; членів адміністративних, управлінських та наглядових органів державних підприємств. Аналог поняття ПЕПів у правовій системі США міститься у статтях **Акту патріота США**, що зобов'язують запроваджувати моніторинг стосовно приватного банківського рахунку, який створений або утримується від імені або самостійно вищою іноземною політичною фігурою або ж її близькими родичами чи близькими співробітниками. Водночас, проблемою є те, що статус публічного діяча не має терміну давності. У кожному окремому випадку практично неможливо відстежити, наскільки довго зберігається влада і вплив публічної посадової особи, членів родини, найближчого оточення після того, як вказаний діяч залишив свою офіційну посаду. Позитивом в Україні стала необхідність щорічного заповнення декларацій про доходи державними службовцями та прирівняних до них осіб. Водночас недоліком такого декларування є те, що в ньому вказується тільки члени родини, які проживають разом з декларантом.

Тому значна частина доходів держслужбовцями України переводиться на батьків, дорослих дітей, що проживають окремо тощо. Ще складніше оцінити рівень зростання доходів держслужбовців як законні чи незаконні, які мають доходи у криптовалюті (передусім у біткоїнах), яка має велику волатильність.

Директива 2006/70/ЄС розширила поняття «**близькі члени родини ПЕПів**», яке включає: чоловіка/дружину; будь-яку особу (співмешканця/ співмешканку), яка згідно з національним законодавством прирівнюється до чоловіка/дружини; дітей та їх чоловіків/дружин або співмешканців; батьків. До близьких **співробітників ПЕПів** віднесено: будь-яку фізичну особу, про яку відомо, що вона спільну бенефіціарну власність в юридичних особах або юридичних утвореннях, або близькі ділові стосунки з політичними діячами; будь-яку фізичну особу, яка має виключну бенефіціарну власність в юридичних особах або юридичному утворенні, про які відомо, що вони були утворені для реальної вигоди політичних діячів.

Водночас, не всі фінансові установи ЄС та США ідентифікують фізичних осіб-вигодо одержувачів. Тому у лютому 2012 р. ФАТФ дещо посилила цю норму, вимагаючи від фінансових установ ідентифікувати кінцевого клієнта. Крім того, сьогодні відсутня будь-яка стандартизована та утримувана урядами країн ЄС чи США база даних ПЕПів. Тому багато фінансових установ, щоб не попасти під санкції, звертаються до послуг комерційних баз даних ПЕПів, створених на основі моніторингу публічно доступної інформації. У США фінансовим установам рекомендують запитати прямо у свого клієнта та бенефіціарів, чи є вони політичними діячами. Подібні заходи доцільно запровадити й в Україні, що допоможе суттєво зменшити корупцію в країні.

Всього ж ФАТФ виділяє чотири категорії країн:

1. Країни, що повністю відповідають вимогам ФАТФ.
2. Країни, в яких є недоліки законодавчого плану: Антигуа і Барбуда, Азербайджан, Болівія, Греція, Індонезія, Ємен, Кенія, Марокко, М'янма, Непал, Нігерія, Україна, Парагвай, Катар, Шрі — Ланка, Судан, Сирія, Тринідад і Тобаго, Таїланд, Туреччина.
3. Країни, що мають стратегічні недоліки національної системи боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму: Ангола, КНДР, Сан — Томе і Принсипі, Пакистан, Туркменістан, Еквадор, Ефіопія.
4. Країни, що знаходяться під особливим режимом санкцій: Іран.

Кілька разів у «чорний» список ФАТФ попадала й Україна (зокрема, в 2001 р.), але вона виконала всі вимоги цієї організації і була виключена з цього списку. Однією з причин попадання нашої країни у вказаний список ФАТФ на межі ХХ та ХХІ століть було запровадження в Україні анонімних рахунків в банках, що сприяло відмиванню коштів політиками і бізнесменами нашої країни. У 2014 р. у «чорному» списку ФАТФ було шість країн: Ірак, КНДР, Алжир, Еквадор, Індонезія, М'янма.

Україні треба взяти до уваги й попередження ФАТФ про те, що фінальної стадією відмивання грошей часто є інвестиції в цінні папери. За їх допомогою можна дуже швидко проводити транскордонні транзакції, забезпечуючи певний рівень анонімності. В Україні прикладом недоброчесних інвестицій в цінні папери є так звані «1,5 млрд дол. Януковича» на рахунках 10 офшорних компаній в ОВДП. Вони були конфісковані секретним рішенням Краматорського суду Донецької області. Другим подібним прикладом є отримання надприбутків невстановленими іноземними інвесторами від купівлі єврооблігацій компанії Р. Ахметова ДТЕК, які суттєво зросли в ціні відразу після запровадження формули купівлі вугілля «Роттердам плюс» (вона вже відмінена Урядом О. Гончарука). Цю, як і ряд інших подібних схем, зараз розслідує Національне антикорупційне бюро України (НАБУ).

Сьогодні інформація про бенефіціарів іноземних інвестицій зберігається в українських фінансових установах і доступна національним контролюючим органам для оперативного запобігання порушенням. Водночас, на думку експертів, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо сприяння залучення іноземних інвестицій» (2018 р., № 6141), має певні **недоліки**, які стосуються визначення кінцевого набувача українських цінних паперів, оскільки інформація про нього буде лише за кордоном. У передбачених законом випадках цю інформацію може попросити контролюючий чи правоохоронний орган через запит до депозитарної установи (українського банку, в якому має рахунок номінальний утримувач). Але проблемою є те, що закон не встановлює строків та обсягу інформації, яка має надаватися на такий запит. Крім того, український банк не нестиме відповідальності за не розкриття інформації на запит контролюючого органу, адже санкцій за це не передбачено.

Загалом, треба визнати, що навіть у країнах-членах ЄС та членах ФАТФ, банки не завжди дотримуються вимог ФАТФ і недоброчесні-

но ідентифікують клієнта, здійснюючи ризиковані операції з грошовитими клієнтами, навіть не дивлячись на можливий штраф від регулятора. Навіть такий великий транснаціональний банк, як Deutsche Bank, був нещодавно оштрафований на 620 млн дол США за участь у легалізації російського «брудного» капіталу. Це не дивлячись на те, що контролюючі органи вже багато років поспіль виявляють системні порушення фінансового моніторингу в цьому банку.

15.2. Боротьба з відмиванням «брудних грошей» з боку ОЕСР, Ради Європи і Європейського Союзу

Значні зусилля з боротьби з відмиванням грошей та з ухиленням від оподаткування за допомогою офшорів крім ФАТФ прикладають й такі міжнародні організації як ОЕСР, Рада Європи, ЄС та інші. ОЕСР включає 34 провідні країни світу та ряд міжнародних організацій, які з кожним роком посилюють боротьбу з відмиванням грошей та виведенням капіталів в офшори. Для цього використовується, зокрема, такий інструмент, як **«чорний» список ОЕСР**, попадання в який призводить до накладання на країну певних санкцій з боку країн-членів ОЕСР. У цей список традиційно входять юрисдикції, які не прийняли вимоги, що передбачають розкриття за запитом інформації з будь-яких податкових питань незалежно від національного законодавства про захист приватної інформації і збереження банківської таємниці.

До групи країн, які недостатньо запровадили стандарти ОЕСР, періодично відносили такі офшори, як: Ангілья, Андорра, Антигуа і Барбуда, Аруба, Багами, Бахрейн, Беліз, Бермуди, Британські Віргінські острови, Вануату, Гібралтар, Гренада, Домініка, Теркс і Кайкос, Кайманові острови, Острови Кука, Ліберія, Ліхтенштейн, Монако, Монтсеррат, Маршаллові острови, Науру, Ніуе, Панама, Самоа, Сан-Марино, Сент-Вінсент і Гренадіни, Сент-Кітс і Невіс, Сент-Люсія та ряд інших. Також до цієї групи періодично відносили такі фінансові центри, як: Австрія, Бельгія, Бруней, Гватемала, Люксембург, Сінгапур, Чилі, Швейцарія, більшість з яких взяла на себе відповідні зобов'язання щодо боротьби з відмиванням грошей. До юрисдикцій, що довгий час не приймали стандарти ОЕСР, відносилися Коста-Ріку, Лабуан (Малайзія), Уругвай, Філіппіни. Відповідно, ці країни попали під санкції ОЕСР.

Після публікації так званих «Панамських паперів» в 2016 р. міністр фінансів ФРН В. Шойбле запропонував план з 10-ти пунктів для

нової міжнародної компанії по боротьбі з офшорами, зокрема й з сторони ОЕСР. Він поставив вимогу до Панами вступити у міжнародний податковий інформаційний обмін, щоб оперативно ідентифікувати власників офшорних фірм. Крім того, Панама повинна була уніфікувати міжнародні «чорні списки» податкових гаваней, а їх контроль одній організації, передусім ОЕСР.

На наш погляд, сьогодні доцільно говорити й про існування так званих «чорних» офшорів, до яких доцільно віднести країни та їх окремі регіони з низьким та помірним оподаткуванням, але в яких відсутня чи є дуже слабкою централізована влада (яка ж до того є надто корумпованою): республіки Північного Кавказу в Росії та Косове в Європі; Афганістан та Пакистан в Азії; Сомалі, Нігерія та Лівія в Африці; Папуа-Нова Гвінея в Океанії тощо. Фінансові системи цих країн активно використовуються світовою мафією та корумпованими політиками для відмивання брудних грошей.

У 2013 р. ОЕСР був ухвалений **План BEPS**, який направлений на боротьбу з розмиванням податкової бази в країнах світу та нараховує 15 кроків (заходів). За кілька років до нього приєдналося більше 100 країн світу, зокрема й Україна (з 01.01.2017 р.). Наша країна взяла на себе зобов'язання виконати 4 заходи (кроки) з **Мінімального стандарту плану дій BEPS** (див. табл.15.1.), які Верховною

Таблиця 15.1.

Заходи з плану дій BEPS для України

Назва заходу	Зміст заходу
Захід 5	Направлений на боротьбу з податковими зловживаннями, що пов'язані з використанням спеціальних шкідливих режимів оподаткування
Захід 6	Спрямований на попередження зловживань при застосуванні конвенцій про уникнення подвійного оподаткування
Захід 13	Спрямований на удосконалення вимог діючих національних правових норм до документації з трансфертного ціноутворення
Захід 14	Спрямований на підвищення ефективності механізмів вирішення спорів між країнами при застосуванні договорів про уникнення подвійного оподаткування

* Складено на основі даних [49].

Радою України повинні бути проголосовані в кінці 2019 р. Мета цих заходів — змусити компанії оподатковувати прибуток там, де створюється додаткова вартість, та безпосередньо здійснюється економічна діяльність, а не там, де зареєстрована компанія.

Заходи ОЕСР поступово дають позитивні результати, оскільки багато класичних офшорів вже почали розкривати інформацію про **бенефіціарів** офшорних компаній та їх рахунки. Так, у 2014 р. уряд Британських Віргінських Островів затвердив закон, який зобов'язує всі офшорні компанії надавати контролюючим органам цієї юрисдикції всю фінансову інформацію та документи.

Важливе місце у боротьбі з відмиванням грошей займає **Рада Європи**. Зокрема, 18 листопада 1990 р. у Страсбурзі була підписана «Конвенція в справах про відмивання доходів, отриманих від здійснення злочину, їх виявлення, вилучення і конфіскація», підготовлена Комітетом експертів Ради Європи. Фахівці вважають цю Конвенцію як найбільш повний перелік розпоряджень та правил, який охоплює всі етапи юридичної процедури у боротьбі з відмиванням доходів. Зміст Страсбурзької Конвенції не тільки доповнює Віденську Конвенцію, але й включає принципово відмінні від неї положення. Зокрема, Конвенція Ради Європи не просто вимагає оголошення відмивання грошей злочином, але й вимагає, щоб це діяння визнавалося злочином незалежно від того, чи пов'язане воно з торгівлею наркотиками, чи такий зв'язок на встановлений. У даному документі також значна увага приділена організації розшуку злочинних доходів, їх ідентифікації, а також заходам, які приводять до конфіскації злочинних доходів у будь-якій формі.

Члени Комітету експертів Ради Європи з оцінки заходів протидії відмиванню коштів (**MONEVAL**) у звіті, присвяченому Україні, оприлюдненому 30.01.2018 р. у Страсбурзі, рекомендують більш жорстко карати за відмивання коштів, посиливши в цьому плані відповідні норми Кримінального Кодексу України. Влада нашої країни повинна також врахувати вимоги **Директиви ЄС щодо протидії відмивання коштів та фінансування тероризму**, прийнятої в травні 2018 р. Ухвалені зміни включають такі заходи: розширення доступу до інформації про бенефіціарну власність; підвищення прозорості компаній та трастів; врегулювання ризиків, пов'язаних з передплатними картами та відповідними валютами; співпрацю підрозділів фінансових розвідок; поліпшення перевірок трансакцій у країнах з високим ступенем ризику.

Значний досвід у боротьбі з корупцією та з відмиванням грошей має ЄС. Зокрема, **Європейська Комісія** на початку 2015 р. почала розслідування проти групи транснаціональних компаній (ТНК) за ухилення від сплати податків. Попереднє вивчення фактів розпочато за поданням податкових органів Бельгії про зловживання цими корпораціями з метою ухилення від сплати податків. Як вважають експерти, бельгійська система надлишкових прибутків надає значні податкові пільги ТНК, що веде до спотворення конкуренції. Європейська Комісія проводить розслідування щодо Amazon (Люксембург надав значні податкові пільги цій компанії), а також щодо інших ТНК: Apple, Starbucks, Fiat. Підставою для цього також стали великі податкові пільги, надані компаніям Ірландією, Нідерландами та Люксембургом.

Підозри у відмиванні «брудних грошей» різко обрушили у квітні 2019 р. на Лондонській фондовій біржі акції компанії **Ferrexpo**, яку контролює український олігарх **О. Жеваго**. Це стало результатом відмови компанії Deloitte LLP від продовження роботи в якості аудитора компанії О. Жеваго. Аудитор засумнівався в тому, що компанія **Ferrexpo** дійсно витратила на благодійні заходи 33,5 млн дол. США протягом 2017–2018 рр. Аудитор показав, що можливе незаконне використання коштів компанії Ferrexpo, 50,3% акцій якої належить О. Жеваго. В Україні також відкрили кримінальне впровадження проти О. Жеваго щодо порушення ним певних норм українських законів, але він перед цим покинув нашу країну.

Закони європейського рівня про відмивання грошей, зокрема **Директива ЄС про ринки фінансових інструментів (MiFID 2)** від 2018 р., формують нові правила для боротьби з цим явищем. Зокрема для боротьби з відмиванням «брудних грошей» ЄС посилив боротьбу з використанням в цих цілях й криптовалюти. У квітні 2018 р. Парламент ЄС затвердив пакет нових заходів для боротьби з відмиванням коштів. Цей документ є останнім оновленням Директиви ЄС щодо боротьби з вказаним явищем. Зокрема, щоб припинити анонімність, пов'язану з криптовалютами, платформи обміну між ними та віртуальні гаманці, як і банки, повинні застосовувати контроль клієнта з належною обачністю, включаючи вимоги до перевірки клієнтів. Такі платформи та постачальники послуг зберігання криптовалют також повинні бути зареєстровані, так само як компанії, що надають послуги з обміну валюти.

У 2017 р. ЄС створив свій «чорний» список офшорів. Відповідно, держави та залежні юрисдикції з «чорного» списку ЄС відчувають репутаційні збитки і знаходяться під жорстким контролем за фінансовими операціями з ЄС. Загалом, заходи ЄС щодо боротьби з відмиванням грошей через офшори дають певні результати. Так, 17.05.2019 р. ЄС вивів британську заморську територію Бермудські острови, а також залежну від Нідерландів карибську юрисдикцію Арубу і Барбадос із «чорного» списку офшорів. Водночас, Бермуди та Барбадос перевели у «сірий» список ЄС, які ще перебувають під наглядом ЄС через податкові практики. Тепер «чорний» список ЄС скоротився до 12 країн та включає наступні офшори: Беліз, Фіджі, Маршаллові острови, Оман, ОАЕ, Вануату, Самоа. Американське Самоа, Тринідад і Тобаго, Віргінські острови, Гуам.

У кінці 2019 р. ЄС готується ще більше посилити правила боротьби з відмиванням грошей. Причиною став скандал з відмиванням грошей протягом попередніх років через естонську філію провідного датського банку **Danske Bank** на суму близько 200 млрд євро, про що стало відомо тільки у 2018 р. Виявилося, що прийняті у вересні того ж року ЄС нові правила виявилися недостатніми. Тому було підготовлено новий документ, згідно якого планується передача повноважень з нагляду з відмивання грошей **спеціальному агентству ЄС**. У цьому ж документі пропонується також механізм координації національних слідчих, що займаються боротьбою з відмивання грошей. Це пов'язано з тим, що злочинні організації часто відмивають доходи від своєї незаконної діяльності за кордоном, тоді як боротьбою з фінансовими злочинами займаються національні органи влади, які не завжди в повній мірі співпрацюють між собою у розкритті подібних злочинів. Загалом, заходи міжнародних організацій та провідних країн світу повинні зробити офшори з часом не вигідними для приховування доходів від оподаткування. Водночас, багато невеликих країн-членів ООН (насамперед так званих мікродержав) виступають проти частини з цих заходів, оскільки це негативно вплине на їх фінансовий стан. Тому важливо знайти спільну позицію ООН та ОЕСР щодо боротьби з виведенням коштів в офшори та відмиванням грошей через них.

15.3. Особливості боротьби з корупцією та з відмиванням «брудних грошей» у провідних країнах світу

Україні слід взяти до уваги насамперед досвід США та низки європейських країн, які суттєво посилили боротьбу з корупцією не тільки чиновників, а й керівництва провідних фірм світу. Так, в США ще в 1977 р. було ухвалено **закон про іноземну корупційну діяльність (FCPA)**, за порушення якого було оштрафовано багато фірм з усього світу та їх керівників, зокрема й фірму Д. Фірташа, а сам він очікує екстрадиції з Австрії до США за підкуп керівництва однієї з індійських компаній. У 1997 р. країнами ОЕСР була прийнята антикорупційна конвенція, яка також передбачала подібні дії. Європейські країни поступово починають запроваджувати подібні заходи й у себе. Зокрема, 2010 р. було прийнято британський закон про хабарництво. У Франції ухвалений у червні 2018 р. відповідний закон (**SAPIN II**) дає судам право карати компанії за хабарництво у третіх країнах, навіть якщо не було скарги від жодної іншої держави. Загалом, за даними журналу «The Economist», у 1999–2014 рр. за випадки хабарництва було покарано: у США — 128 іноземних компаній, у Німеччині — 26, у Південній Кореї — 11, в Італії — 6, у Швейцарії — 6, у Франції — 5, в Канаді — 4, в Японії — 3. Найбільше підкуповують іноземних чиновників у гірничій промисловості, у гуртовій та роздрібній торгівлі, транспортній галузі тощо. У той же час у деяких країнах державні посилюють стимули до того, щоб компанії добровільно зізнавалися у власних порушеннях, та дозволяють їм самим здійснювати частину роботи зі стеження за порядком. Подібний принцип було б доцільно запровадити й в Україні.

Президент України В. Зеленський на початку листопада 2019 р. підписав проект закону про ратифікацію Угоди між Урядом України та Урядом США для поліпшення виконання податкових правил й застосування положень Закону США «**Про податкові вимоги до іноземних доходів**». Цей закон зобов'язує іноземні банки та інші фінансові установи надавати інформацію про клієнтів, фізичних і юридичних осіб, до податкової служби США.

Певні результати дають заходи щодо боротьби з виведенням коштів в офшори з боку окремих країн, передусім США. Так, під тиском США Британські Віргінські Острови підписали з нею договір «Про взаємну юридичну підтримку» (**MLAT**), який передбачає обмін інформацією про недостовірні фінансові угоди. У результаті міжна-

родного тиску податкові служби Великої Британії, Франції, Італії, Іспанії, Німеччини також отримали доступ до відомостей про власників рахунків, баланси та фінансові операції на Британських Віргінських Островах.

Країни, що входять у Британську Співдружність та заморські британські території, у травні 2016 р. також погодилися надавати британським правоохоронним і податковим органам повний доступ до інформації про те, хто справді володіє компаніями, які зареєстровані ними. Тепер компанії, які купують нерухомість у Великій Британії, будуть декларувати справжніх власників. Хоча для боротьби з відмиванням грошей у Великій Британії дещо робиться, але цього, як вважають незалежні експерти, поки недостатньо. Так, у 2016 р. Велика Британія першою серед країн Великої двадцятки відкрила **державний реєстр бенефіціарних власників компаній**, щоб отримати дані про компанії-оболонки, за якими часто ховаються порушники законодавства із-за кордону. Проблемою є те, що ця система працює на засадах добровільності. Реєстраційна палата Великої Британії не має ні відповідних повноважень, ані ресурсів для перевірки наданої інформації. Нагляд за фірмами, які реєструють інші компанії поки досить слабкий, а штрафи за порушення доволі мізерні (зазвичай вони складають від 1000 до 2000 фунтів стерлінгів). Невеликого бюджету **Національного агентства з питань боротьби проти злочинності (НСА)** не вистачає на боротьбу з тими, хто відмиває «брудні гроші», оскільки розслідування великої корупційної справи триває в середньому 7 років. Крім того, у вказаній агенції працює всього кілька десятків слідчих відповідної кваліфікації, тоді як в США та Італії таких слідчих сотні. Тому пропонується виділити значно більші кошти на подібну діяльність, що дозволить суттєво підвищити рівень винагород для слідчих, оскільки за таку роботи слідчі в США отримують значно вищу зарплату. В кінці травня 2016 р. у Великій Британії було скасовано **акції на пред'явника**, а викриття таємних власників з травня 2016 р. стало офіційною політикою не тільки цієї країни, а й США. Наступний етап боротьби з офшорами — заборона на продаж майна, зареєстрованого в офшорах.

У 2017 р. Велика Британія ухвалила **Закон про злочинні доходи** (набрав чинності 30 вересня 2017 р.), що став відповіддю на публікацію доповіді організації Transparency International, згідно якої політики та державні чиновники з підозрілими зв'язками придбали майно

в Лондоні на суму 4,2 млрд фунтів стерлінгів. З початку січня 2018 р. британське Національне агентство з питань боротьби проти злочинності заявило, що воно буде активно застосовувати механізм **ордера на статки нез'ясованого походження (UWO)**. Вперше цим механізмом скористалися наприкінці лютого 2018 р. стосовно громадянки Азербайджану Заміри Алієвої, яка за 10 років витратила 16 млн фунтів стерлінгів на покупки в лондонському універмазі Harrods. Вона тепер мусить пояснити, звідки у неї кошти на майно на суму у 22 млн фунтів стерлінгів. Її чоловік Джагангір Гаджиев є колишнім головою Міжнародного банку Азербайджану. У 2016 р. його було засуджено до 15 років в'язниці. Сама ж З. Алієва оголошена в міжнародний розшук Азербайджаном. Загалом, повноваження **UWO** надають владі Великої Британії можливість отримати доступ до інформації, яку вони раніше не могли мати, і дозволяє вимагати відшкодування активів від осіб, які раніше безкарно переховувалися у цій країні. Це важливо тому, що за даними британського Національного агентства з питань боротьби проти злочинності, понад 100 млрд фунтів стерлінгів відмивається через Велику Британію щорічно, хоча ці активи є тільки частиною «брудних» коштів.

Дуже складною проблемою є оподаткування продажів через Інтернет, на чому наживаються так звані цифрові компанії. Водночас, у Франції вже введено так званий **цифровий податок** у розмірі трьох відсотків з цифрових продажів.

Суттєві зміни відбуваються й в Німеччині. Прийнятий в червні 2019 р. відповідний закон надає урядовому органу **фінансової розвідки (FIU)** ширші повноваження і доступ до даних інших слідчих органів. Закон також розширює перелік професійних груп, які зобов'язані повідомляти про підозрілі фінансові операції. Зокрема, дія закону тепер поширюється на співробітників аукціонних домів, торговців дорогоцінними металами та агентів з торгівлі нерухомістю.

Дещо з використання світового досвіду боротьби з відмиванням коштів через офшори та з розмиванням податкової бази робиться й в Україні. Так, у 2014 р. у нашій країні прийнято закон, який зобов'язав розкривати дані про кінцевих бенефіціарів підприємств, зокрема й в офшорах. Україна також приєдналася до країн, які прийняли план заходів щодо протидії з розмивання податкової бази й виведення прибутку з-під оподаткування (**план BEPS**). Головне тепер добитися виконання нашою країною взятих на себе зобов'язань у встановлені

цим планом терміни. Якщо в у ЄС та світі запровадження плану BEPS здебільшого завершується, то Україна знаходиться лише на початку шляху. Водночас, поки наша країна готується до запровадження даного плану, ОЕСР займається підготовкою **плану BEPS 2.0**, оскільки 31.05.2019 р. цією організацією була опублікована «Програма роботи з проблемних питань, пов'язаних з диджиталізацією глобальної економіки». Метою програми (або — плану BEPS 2.0) є розробка нових основ оподаткування цифрового світу. Завершити роботу над програмою планується до кінця 2020 р.

Запитання для самоперевірки

1. Коли і ким була створена Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (ФАТФ)?

2. До чого веде попадання країни у «сірий» чи «чорний» списки ФАТФ? Чи попадала Україна у цей список?

3. На що направлена дія закону США про іноземну корупційну діяльність (FCPA)?

4. Коли і чому країни, що входять у Британську Співдружність та заморські британські території, погодилися надавати британським правоохоронним і податковим органам повний доступ до інформації про те, хто справді володіє компаніями, які зареєстровані на їх території?

5. Чому шотландські партнерства з обмеженою відповідальністю (SLP) активно використовуються іноземцями для відмивання грошей?

6. На що направлена дія плану BEPS і чому Україна приєдналася до нього?

РОЗДІЛ 16. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ ФІНАНСАМИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

16.1. Роль Міністерства фінансів України у забезпеченні дотримання умов фінансово-економічної безпеки держави.

У своїй діяльності Міністерство фінансів керується Конституцією і законами України, постановами Верховної Ради, указами і розпорядженнями Президента України, декретами, постановами і розпорядженнями Кабінету Міністрів України. Діяльність Міністерства фінансів регламентується спеціальним документом — «**Положенням про Міністерство фінансів України**». Згідно з ним основними завданнями, які покладено на Міністерство фінансів, є: а) розробка основних напрямів державної фінансової політики; б) складання і забезпечення виконання Державного бюджету; в) концентрація фінансових ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку економіки, фінансового забезпечення державних гарантій щодо соціального захисту населення та створення державних фінансових резервів; г) розроблення нових і вдосконалення діючих форм фінансових відносин: держави з іноземними державами та міжнародними фінансовими організаціями; держави з підприємствами, установами, організаціями всіх форм власності на основі економічних методів управління, проведення гнучкої податкової політики, спрямованої на створення належних умов для розширення виробництва, здійснення заходів щодо розвитку і регулювання фінансового ринку; д) удосконалення фінансового механізму, методів фінансового і бюджетного планування та фінансування витрат шляхом широкого використання довгострокових фінансових норм і нормативів.

Відповідно до цих завдань Міністерство фінансів прямо чи опосередковано виконує такі основні **функції** щодо боротьби з відмиванням грошей : 1) реалізує **державну фінансову політику**, бере участь у розробці балансу фінансових ресурсів, платіжного балансу, зведеного валютного плану України з неторговельних операцій, а також бюджетів державних цільових фондів, готує пропозиції щодо їх обсягу

і порядку створення та використання; 2) забезпечує захист фінансових інтересів держави та фінансових прав підприємств, установ, організацій (незалежно від форм власності) та громадян, здійснює у межах своєї компетенції контроль за виконанням нормативних актів; 3) спільно з Держказначейством складає поквартальний **розпис доходів і видатків**, забезпечує виконання Державного бюджету, затвердженого Верховною Радою України, здійснює в установленому порядку взаємні розрахунки Державного бюджету з бюджетами Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя, в межах своїх повноважень здійснює обслуговування державного внутрішнього і зовнішнього боргів; 4) спільно з Держказначейством здійснює контроль за виконанням Державного бюджету, а також установлює порядок ведення бухгалтерського обліку і складання звітності про виконання Державного і місцевих бюджетів, кошторисів видатків бюджетних установ, установлює форми обліку і звітності щодо касового виконання бюджетів; 5) розробляє проект **правил** складання і виконання Державного та місцевих бюджетів і подає його на затвердження Кабінету Міністрів України, затверджує класифікацію доходів і видатків цих бюджетів; 6) розробляє пропозиції про вдосконалення податкової політики, спрямованої на зміцнення державних фінансів, забезпечення оптимальних фінансових умов для виробничо-господарської діяльності підприємств, установ, організацій усіх форм власності та підприємницької діяльності громадян; 7) разом із Національним банком і Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції України реалізує заходи, спрямовані на зміцнення грошового обігу, забезпечення збалансованості грошових доходів громадян та їх витрат; 8) здійснює контроль за випуском і обігом державних цінних паперів; 9) організовує виготовлення цінних паперів і документів суворого обліку, затверджує нормативно-технічну документацію з цих питань; 10) бере участь у роботі керівних органів фондових бірж і контролює дотримання положень статуту та правил фондової біржі; 11) організовує роботу щодо формування державного фонду дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, складає баланси дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, здійснює контроль за використанням, збиранням та переробленням брухту і відходів дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, обліком і збереженням дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння на підприємствах, в установах і організаціях (незалежно від форм власності); 12) вивчає валютно-фінансові

проблеми, пов'язані з міжнародним економічним співробітництвом і вдосконаленням валютно-економічних відносин з іноземними державами, розробляє пропозиції щодо збільшення валютних ресурсів держави, удосконалення механізму економічного стимулювання підприємств для збільшення експорту і підвищення його ефективності. Готує і подає до Кабінету Міністрів України пропозиції щодо вступу України до міжнародних фінансових організацій та її членства в них, є фінансовим агентом держави при здійсненні всіх фінансових операцій відповідно до угод з міжнародними організаціями; 13) бере участь у виробленні пропозицій щодо вдосконалення **структури** органів державної виконавчої влади та контролює витрачання коштів на їх утримання. Аналізує витрати на утримання органів законодавчої, виконавчої та судової влади і готує пропозиції щодо їх оптимізації, бере участь у розробленні умов оплати праці працівників органів виконавчої та судової влади, правоохоронних органів, закладів освіти, охорони здоров'я і соціального забезпечення, культури та інших бюджетних установ.

Для реалізації зазначених функцій Міністерству фінансів України надані чинним законодавством України такі основні **права**: 1) спільно з Держказначейством обмежувати, а в необхідних випадках припиняти фінансування з Державного бюджету підприємств, установ та організацій за наявності фактів незаконного витрачання ними коштів, а також у разі неподання звітів про витрачання раніше наданих коштів та іншої встановленої звітності з повідомленням про це керівників відповідних міністерств і відомств і в межах своєї компетенції застосовувати інші санкції, установлені чинним законодавством; 2) забронювати або припиняти випуск цінних паперів, якщо він здійснюється з порушенням встановленого порядку; 3) здійснювати у міністерствах, інших центральних органах державної виконавчої влади, на підприємствах, в установах, організаціях, в установах банків та інших фінансово-кредитних установах (незалежно від форм власності) **перевірки** фінансово-бухгалтерських документів, звітів, планів, кошторисів та інших документів, пов'язаних із зарахуванням, перерахуванням і використанням **бюджетних коштів**, а також одержувати необхідні пояснення, довідки і відомості з питань, що виникають у процесі перевірки; 4) одержувати від установ банків відомості щодо стану поточних бюджетних рахунків підприємств, організацій і установ; 5) накладати на установи банку, зв'язку, інші установи фінансові **санкції** в разі порушення встановленого Національним банком України за

погодженням з Міністерством фінансів України порядку проходження і виконання платіжних доручень за доходами і видатками у розмірі 2 % від суми затриманого платежу або перерахування бюджетних коштів за кожний день прострочення.

Територіальні фінансові органи Міністерства фінансів України мають систему подвійного підпорядкування. Так, обласні фінансові управління підпорядковуються по вертикалі Міністерству фінансів, а по горизонталі входять до складу обласної державної адміністрації. **Районні фінансові управління** відповідно підпорядковані головним фінансовим управлінням обласних державних адміністрацій і входять до складу районних державних адміністрацій.

Провідну роль у системі органів Міністерства фінансів відіграє **центральный апарат**, тобто безпосередньо Міністерство. Воно забезпечує втілення в життя державної фінансової політики шляхом розробки економічних методів і важелів впливу на збільшення внутрішнього валового продукту і національного доходу, підвищення ефективності суспільного виробництва, аналізує показники розвитку економіки країни, здійснює заходи щодо оздоровлення фінансового стану галузей національної економіки та збільшення доходів бюджету. До функцій Міністерства фінансів належать також фінансування в установленому порядку фінансових органів країни, контроль за правильним використанням ними асигнованих коштів. Через **міністра фінансів** Кабінет Міністрів України спрямовує і координує діяльність Державної податкової служби, Державної митної служби, Державної аудиторської служби та Державної казначейської служби України.

Реалізація завдань і функцій Міністерства фінансів в адміністративних утвореннях держави здійснюється територіальними органами, які базуються на типовій структурі.

16.2. Роль Державної казначейської служби у підвищенні ефективності використанні державних коштів.

Метою створення Державної казначейської служби (раніше — Державного казначейства) було забезпечення ефективного управління коштами зведеного бюджету держави, підвищення оперативності у фінансуванні видатків у межах наявних обсягів фінансових ресурсів у Державному бюджеті і місцевих бюджетах, недопущення розкрадання державних коштів. Державна казначейська служба України (скорочено — Держказначейство) має три рівні (ланки). Державна

казначейська служба України — **вища ланка**. Його територіальні органи: **головні управління** Держказначейства України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі — середня ланка; **управління** Держказначейства у районах, містах і районах у містах — низова (базова) ланка.

Відповідно до чинного законодавства Держказначейство України виконує такі основні функції щодо недопущення неефективного витрачання державних коштів та їх розкрадання: організовує та здійснює касове виконання Державного бюджету і місцевих бюджетів за принципом **єдиного казначейського рахунка**; веде облік асигнувань, кошторисних призначень та зобов'язань розпорядників коштів Державного бюджету України і місцевих бюджетів, цільових фондів на відповідних рахунках в органах Держказначейства; здійснює управління доходами і видатками Державного бюджету та місцевих бюджетів, проводить операції з наявними бюджетними коштами, в тому числі в іноземній валюті в межах розписів бюджетів; виконує операції з іншими коштами, що перебувають у розпорядженні Уряду України; організовує та здійснює прогнозування і касове планування коштів Державного бюджету та місцевих бюджетів, визначає на основі чинного законодавства розміри їх поточного використання у межах затверджених на відповідний період видатків; доводить до **головних розпорядників коштів** і територіальних органів Державного казначейства обсяги асигнувань, що виділяються з Державного бюджету і місцевих бюджетів; розподіляє між державним бюджетом та місцевими бюджетами відповідних рівнів **відрахування** від загальнодержавних податків, зборів і обов'язкових платежів за нормативами, затвердженими Верховною Радою України, а також перераховує місцевим бюджетам належні їм кошти від зазначених відрахувань; організовує та здійснює взаємні розрахунки між державним і місцевими бюджетами; здійснює управління державним внутрішнім боргом та обслуговування внутрішнього і зовнішнього боргів відповідно до чинного законодавства (разом з Національним банком і Міністерством фінансів); регулює фінансові взаємовідносини між державним бюджетом і цільовими фондами, організовує та здійснює контроль за надходженням, рухом і використанням коштів цих фондів; розробляє проекти законодавчих та інших нормативних актів з питань, що належать до компетенції Держказначейства; проводить ревізії діяльності територіальних органів Держказначейства; устанавлює

зв'язки з міжнародними фінансово-банківськими установами, а також з казначействами інших країн, вивчає досвід організації їхньої діяльності та готує пропозиції про його використання в Україні.

На **середню ланку** Держказначейства покладається організація та виконання бюджету держави, ведення бухгалтерського обліку руху коштів Державного бюджету і місцевих бюджетів на рахунках, відкритих у Держказначействі, керівництво територіальними органами останнього.

На **низову ланку** Держказначейства покладається безпосереднє здійснення операцій щодо виконання Державного бюджету і місцевих бюджетів.

Для виконання функцій органи Держказначейства України мають такі основні **права** щодо ефективного витрачання державних коштів: 1) проводити у міністерствах, інших центральних та місцевих органах державної виконавчої влади, на підприємствах, в установах, організаціях, установах банків незалежно від форм власності **перевірки** фінансово-бухгалтерських документів про зарахування, перерахування і використання бюджетних коштів; одержувати необхідні пояснення, довідки і відомості з питань, що виникають у процесі перевірок; 2) вимагати від посадових осіб міністерств, інших центральних і місцевих органів державної виконавчої влади, підприємств, установ і організацій усунення виявлених порушень установленого порядку виконання Державного бюджету; 3) припиняти фінансування з Державного бюджету підприємств установ та організацій у разі виявлення фактів порушень встановленого порядку виконання Державного бюджету з повідомленням про це керівників відповідних міністерств і відомств; 4) вилучати у безспірному порядку у міністерств, інших центральних та місцевих органів державної виконавчої влади, підприємств, установ і організацій раніше надані в порядку фінансування кошти Державного бюджету, державних позабюджетних фондів у разі виявленого нецільового та неефективного їх використання. Права за цим пунктом надані Державному казначейству України та його територіальним управлінням; 5) призупиняти проведення операцій за реєстраційними рахунками бюджетних установ і організацій, у разі порушення ними встановленого порядку використання бюджетних коштів, а також надання кошторисів та звітності про надходження і використання цих коштів.

Проблемою у роботі підрозділів Державного казначейства, є те, що багато його функцій пересікаються з функціями підрозділів

Міністерства фінансів. Звідси — пропозиції багатьох експертів про необхідність їх об'єднання..

16.3. Місце і роль Державної податкової служби у боротьбі з ухиленням від податків та з відмиванням грошей.

У 2019 р. відбувся поділ Державної фіскальної служби на Державну податкову службу та Державну митну службу. Реалізацію єдиної державної податкової політики забезпечує Державна податкова служба України (ДПС), яка поки включає в себе і **податкову міліцію**, оскільки ще не створена **Служба фінансових розслідувань**.

Основними завданнями ДПС України щодо боротьби з ухиленням від оподаткування та відмивання коштів є: здійснення контролю за дотриманням податкового законодавства, правильністю обчислення, повнотою і своєчасністю сплати до бюджетів, державних цільових фондів податків і зборів, обов'язкових платежів, а також неподаткових платежів; здійснення контролю за погашенням податкової заборгованості платниками податків, у тому числі тими, майно яких перебуває у податковій заставі; здійснення контролю за обліком, зберіганням, оцінкою та реалізацією конфіскованого та іншого належного державі майна; запобігання злочинам та іншим правопорушенням, віднесеним законом до компетенції податкової міліції, їх виявлення, розкриття, припинення, розслідування та провадження у справах про адміністративні правопорушення; запобігання корупції в органах державної податкової служби та виявлення її фактів; розшук платників податків, які ухиляються від сплати податків, інших платежів.

ДПС України відповідно до покладених на неї **завдань**:

1) виконує безпосередньо, а також організовує роботу органів державної податкової служби, пов'язану із: здійсненням контролю за дотриманням законодавства про податки, інші платежі, валютні операції, порядку розрахунків із споживачами з використанням реєстраторів розрахункових операцій, **лімітів готівки в касах** та її використанням для розрахунків за товари, роботи, послуги, а також із здійсненням контролю за наявністю **свідоцтв про державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності та ліцензій**, патентів, інших спеціальних дозволів на здійснення окремих видів підприємницької діяльності; здійснює контроль за дотриманням виконавчими комітетами сільських і селищних рад порядку прийняття і обліку податків, інших платежів від платників податків, своєчасністю і повнотою

перерахування цих сум до бюджету; веде облік платників податків, інших платежів; проводить диференціацію платників податків, інших платежів залежно від сум сплачених ними податків, інших платежів та веде облік надходжень податків, інших платежів; займається боротьбою з **незаконним обігом** алкогольних напоїв та тютюнових виробів, веденням реєстрів імпортерів, експортерів оптових та роздрібних товарів, місць зберігання алкогольних напоїв і тютюнових виробів, приймає участь в розробленні пропозицій щодо основних напрямів державної політики і проектів державних програм у сфері боротьби з незаконним обігом алкогольних напоїв і тютюнових виробів, організацією виконання актів законодавства в межах своїх повноважень, здійсненням систематичного контролю за їх реалізацією, узагальненням практики застосування законодавства, застосуванням фінансових санкцій до суб'єктів підприємницької діяльності за порушення законодавства про виробництво і обіг спирту етилового, коньячного, плодового, алкогольних напоїв і тютюнових виробів, здійсненням заходів щодо вилучення та знищення або передачі на промислову переробку алкогольних напоїв, знищення тютюнових виробів, що були незаконно вироблені чи знаходилися в незаконному обігу; здійснює контролю за погашенням **податкової заборгованості** платниками податків, інших платежів, у тому числі тими, майно яких перебуває в податковій заставі; 2) видає у випадках, передбачених законом, **нормативно-правові акти** і методичні рекомендації з питань оподаткування; 3) затверджує форми **податкових розрахунків, звітів, декларацій** та інших документів, пов'язаних з обчисленням і сплатою, податків, інших платежів, декларацій про валютні цінності, зразок документа, що засвідчує реєстрацію фізичної особи — платника податків та інших обов'язкових платежів, форму повідомлення про відкриття або закриття юридичними особами, фізичними особами — суб'єктами підприємницької діяльності банківських рахунків, а також форми звітів про роботу, проведену органами державної податкової служби; 4) розробляє основні напрями, форми і методи проведення **перевірок** за дотриманням податкового та валютного законодавства; 5) у разі виявлення фактів, що свідчать про організовану злочинну діяльність, або дій, що створюють умови для такої діяльності, направляє матеріали з цих питань відповідним спеціальним органам по боротьбі з організованою злочинністю; 6) передає відповідним правоохоронним органам матеріали за фактами правопорушень, за які

передбачено кримінальну відповідальність, якщо їх розслідування не належить до компетенції **податкової міліції**; 7) координує діяльність органів державної податкової служби та організовує їх взаємодію з фінансовими органами Державного казначейства, органами служби безпеки, внутрішніх справ, прокуратури, статистики, державними митною та аудиторською службами, іншими контролюючими органами, установами банків; 8) вносить пропозиції та розробляє проекти міжнародних договорів стосовно оподаткування, виконує в межах, визначених законодавством, міжнародні договори з питань оподаткування; 9) здійснює зв'язки з податковими службами іноземних держав і міжнародними податковими організаціями; 10) надає фізичним особам — платникам податків та інших обов'язкових платежів **ідентифікаційні номери**, надсилає до державної податкової інспекції за місцем проживання фізичної особи або за місцем одержання нею доходів чи за місцезнаходженням об'єкта оподаткування документ, що засвідчує реєстрацію фізичної особи — платника податків та інших обов'язкових платежів, і веде Єдиний банк даних про платників податків — юридичних осіб. Разом з тим фізична особа має право змінити ідентифікаційний номер на номер паспорту, надавши відповідну заяву в податкові органи. Це зроблено, насамперед, для віруючих, оскільки церква категорично виступає проти кодування людей; 10) забезпечує контроль за виготовленням марок акцизного збору, їх зберіганням, реалізацією та організовує роботу, пов'язану із здійсненням контролю за наявністю цих марок на пляшках з алкогольними напоями і на пачках тютюнових виробів під час їх транспортування, зберігання і реалізації; 11) організовує роботу щодо забезпечення охорони **державної таємниці** в органах державної податкової служби та **захисту інформації** про платників податків; 12) приймає і реєструє заяви, повідомлення та іншу інформацію про злочини і правопорушення, віднесені до її компетенції, здійснює їх перевірку і приймає щодо них передбачені законом рішення; 13) здійснює відповідно до закону оперативно-розшукову діяльність, провадження за протокольною формою досудової підготовки матеріалів, а також проводить дізнання та **досудове (попереднє) слідство** в межах своєї компетенції, вживає заходів щодо відшкодування завданих державі збитків; 14) вживає заходів щодо боротьби з приховуванням неоподаткованих доходів, незаконним вивезенням за межі України неоподаткованих капіталів, **відмиванням доходів**, одержаних незаконним шляхом;

забезпечує виявлення фактів приховування від оподаткування або маскуванню незаконного походження доходів, їх справжнього характеру і джерел одержання, місцезнаходження і переміщення, розміру, використання; 15) здійснює в межах своїх повноважень контроль за обліком, зберіганням і реалізацією конфіскованого та іншого належного державі майна; 16) запобігає корупції та іншим службовим порушенням серед працівників державної податкової служби; 17) збирає, аналізує, узагальнює інформацію про порушення податкового законодавства, розробляє заходи щодо протидії переведенню доходів у нелегальний обіг та забезпечує їх реалізацію в установленому порядку.

ДПС України здійснює свої повноваження безпосередньо та через утворені в установленому порядку **державні податкові адміністрації** в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, а також державні податкові **інспекції** в районах, містах (крім міст Києва і Севастополя), районах у містах, міжрайонні, об'єднані державні податкові інспекції, а також спеціалізовані державні податкові інспекції.

Важливі функції накладені на податкову міліцію, яка насамперед бореться з злісними неплатниками податків, але майбутнє цієї служби поки під питанням. Багато експертів пропонують об'єднати податкову міліцію з відповідними органами Міністерства внутрішніх справ, хоча поки цей підрозділ зберігається у структурі ДПСУ.

Позитивну роль у діяльності насамперед податкової служби нашої країни повинен відіграти **Закон України «Про внесення змін до закону про запобігання корупції щодо викривачів корупції»**, прийнятий Верховною Радою України 17.10.2019 р. Згідно нього регулюються правовий статус та ступінь захисту осіб, які повідомили про факт корупційного злочину. У цьому законі також передбачена матеріальна винагорода викривачам корупції та механізм повернення державі викрадених корупціонерами коштів. Не дивлячись на критику цього закону з боку ряду політиків та політичних партій, він є на часі, оскільки за рівнем корупції наша країна відноситься до найбільш корумпованих країн світу, що відлякує потенційних інвесторів від неї. У багатьох країнах світу діють подібні закони, а добропорядні платники повідомляють про тих, хто живе не за заробленими коштами та ухиляється від сплати податків, навіть не очікуючи винагороди від держави. Значний досвід у цьому питанні нагромаджено у США, де з 1968 р. діє подібний закон, що дає гарні результати. Зокрема,

у 2010 р. колишній співробітник швейцарського банку UBS **Бредлі Біркендорф** розкрив схему махінацій у цьому банку, за допомогою якої громадяни США ухилялися від сплати великих сум податків. У 2012 р. за цю інформацію йому, згідно закону США про інформаторів, була виплачена винагорода в розмірі 104 млн дол США. Цікавим в цьому питанні є досвід Норвегії, в якій щорічно у спеціальному газетному випуску друкуються дані про доходи всіх платників податків за попередній рік, але дані цього випуску наводяться щодо жителів кожного містечка і селища окремо. Тобто, кожен громадянин Норвегії може порівняти офіційні доходи сусіда та їх реальний рівень і повідомити відповідні служби про їх можливу невідповідність. Це є важливим чинником боротьби з корупцією в Норвегії, яка за цим показником займає найкращі позиції в світі. Не випадково, що й за рівнем життя Норвегія, як й інші скандинавські країни, займає високі місця. У країні немає як дуже багатих, так і дуже бідних людей. Загалом, для більшості жителів розвинутих країн важко зрозуміти, як у пострадянських країнах після розпаду СРСР за кілька років з'явилися мільярди, а більшість жителів перетворилися у бідняків. Відповідь полягає насамперед у порушенні процесу проведення приватизації, завдяки чому тільки невелика частина населення надмірно збагатилася, а державні контролюючі органи не забезпечили законність даного процесу в силу їх значної корумпованості. Загалом, для ефективної боротьби з ухиленням від податків в Україні було б доцільним ввести обов'язкове щорічне декларування доходів всіма дорослими громадянами, як це робиться у більшості розвинутих країн світу. А для державних службовців та прирівнених до них осіб було б доцільним ввести й обов'язкове щорічне декларування їх видатків та видатків членів їх сімей.

Для підвищення ефективності діяльності ДПС України її керівництву необхідно взяти до уваги пропозиції УСПП, представники якої вважають, що реформа ДПС в 2019 р. не тільки не призвела до зміни характеру взаємовідносин між контролюючими органами і платниками податків, але і встановила старі неефективні механізми таких взаємовідносин. Відповідно, під час підготовки нового податкового законодавства, на думку керівництва УСПП, необхідно: скасувати норми Податкового Кодексу України (ПКУ), які посилюють тиск на бізнес; забезпечити інвестиційну привабливість України шляхом пом'якшення норм, що стосуються оподаткування нерезидентів та

операцій з нерезидентами, відмовитися від імплементації більш широкого інструментарію, ніж передбачено міжнародними зобов'язаннями України за програмою розширеного співробітництва в рамках ОЕСР (План дій BEPS); не приймати рішення щодо об'єднання в один податок ПДФО, військового збору та ЄСВ; не застосовувати прогресивну систему оподаткування; перейти на модель оподаткування податком на виведений капітал з 01.01.2021 р. Не дивлячись на дискусійність окремих рекомендацій, більшість із них заслуговує на реалізацію у податковому законодавстві України.

16.4. Роль Державної аудиторської служби у проведенні фінансового контролю за використанням державних коштів.

Досягнення фінансово-економічної безпеки держави потребує підвищення контрольного потенціалу органів виконавчої влади, яким належить ключова роль у здійсненні **державного фінансового контролю** за використанням державних коштів та недопущенням відмивання «брудних» грошей. Пріоритетне місце серед них належить Державній аудиторській службі (колишній Державній контрольно-ревізійній службі України, яка була створена згідно із Законом України від 26 січня 1993 року «Про Державну контрольно-ревізійну службу в Україні»). Головним завданням Державної аудиторської служби (ДАС) є здійснення державного контролю за витрачанням коштів і матеріальних цінностей, їх збереженням, станом і достовірністю бухгалтерського обліку і звітності в міністерствах, відомствах, державних комітетах, державних фондах, бюджетних установах, а також на підприємствах і в організаціях, які отримують кошти з бюджетів усіх рівнів та державних валютних фондів, розроблення пропозицій щодо усунення виявлених недоліків і порушень та запобігання їм у подальшому.

У зв'язку з конституційним розмежуванням державної влади та місцевого самоврядування **повноваження** Державної аудиторської служби поширюються насамперед на суб'єкти господарювання, бюджетні установи, що перебувають у державній власності. Що стосується органів місцевого самоврядування, то контрольні дії ДАС торкаються їхньої фінансової діяльності лише тоді, коли це пов'язано з участю держави у формуванні доходів бюджетів органів місцевого самоврядування та їх фінансовою підтримкою.

Державна аудиторська служба — фактично єдина служба, яка проводить **документальні ревізії і перевірки** за дорученням Президи-

дента України і його Секретаріату, Кабінету Міністрів, Генеральної прокуратури і інших правоохоронних органів, глав державних адміністрацій регіонів. Хоча тут виникають певні проблеми, оскільки участь у таких перевірках займає значну частку робочого часу працівників ДАС. У деяких регіонах України це складає до 50% їх робочого часу.

Зміна контролюючої системи під впливом сучасних соціально-економічних трансформацій безпосереднім чином торкнулася об'єктів державного фінансового контролю у напрямі їх суттєвого ускладнення. Водночас, запровадження принципово нових економічних відносин суттєво обмежує вплив державного фінансового контролю на соціально-економічні процеси, а також і на підконтрольні об'єкти порівняно з тим, яким він був за умов адміністративно-командної економіки. Так, розвиток ринкових відносин суттєво **обмежує** охоплення державним фінансовим контролем таких підконтрольних об'єктів, як процеси формування і використання фінансових ресурсів підприємств, організацій недержавної форми власності. Держава не втручається у формування доходів і їх розподіл та витрачання на приватизованих підприємствах чи інших нових економічних утвореннях. Сьогодні **предметом** державного фінансового контролю має бути: забезпечення стабілізації економіки і досягнення економічного зростання; забезпечення сталості економічного розвитку державного сектору економіки; досягнення збалансованості державного і місцевих бюджетів; захист фінансових інтересів громадян України.

Із початку 2006 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання фінансовим правопорушенням, забезпечення ефективного використання бюджетних коштів, державного і комунального майна» яким внесені **зміни** і до Закону України «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні». Згідно із законодавчими змінами органи ДКРС (тепер — ДАС) отримали **додаткові повноваження** зі здійснення контролю над державним і комунальним майном навіть якщо підприємства не є отримувачами бюджетних коштів. Йдеться передусім про використання коштів і розпорядження майном. Раніше таке можливо було лише за рішенням судів. Звісно, існував відомчий контроль, але практика довела його неефективність. Тож віднині повну контрольную функцію за діяльністю підприємств, державна частка у статутному фонді яких перевищує 50 відсотків, покладено на Державну аудиторську службу. Також ДАС надали повноваження зі здійснення

державного фінансового аудита суб'єктів господарювання державного сектору економіки і в діяльності бюджетних установ. Державний фінансовий аудит — це дослідження роботи державних підприємств, метою якого є не покарання, а попередження можливих порушень. Це нововведення наближує ДАС до європейських стандартів. Отже, поступово удосконалюється система фінансового контролю, зокрема, шляхом переходу від фіскальних заходів до **запобіжних**.

ДАС відтепер має право самостійно реагувати на депутатські запити і звернення громадян. Крім того, **позапланова виїзна ревізія** може проводитися і за ініціативи органів ДАС, і за ініціативи інших уповноважених державних органів. Щоправда, право на позачергову ревізію має бути підтверджено рішенням суду.

Найчастіше ДАС доводиться мати справу з приписками обсягів виконання робіт під час виконання капітальних, поточних ремонтів; порушенням законодавства при закупівельних операціях за рахунок бюджетних коштів, при проведенні тендерів. Стосовно останнього — спостерігається тенденція до поліпшення ситуації, значна частина порушень пов'язана не так із свідомими зловживаннями, як із незнанням посадовцями законів. Традиційними залишаються порушення ведення бухгалтерської документації, неналежне ставлення до майна. На жаль, нерідко доводиться експертам ДАС мати справу з порушенням бюджетного законодавства, зокрема **нецільовим використанням коштів**.

У ДАС є право вилучати в судовому порядку до бюджету виявлені ревізіями, приховані та занижені валютні та інші платежі, порушувати перед відповідними органами питання про припинення бюджетного фінансування і кредитування. КРУ також має право в судовому порядку стягувати до доходу держави кошти, одержані підконтрольними установами за незаконними угодами та з іншими порушеннями чинного законодавства. Крім того ДАС має право застосовувати **адміністративні стягнення** на керівників та інших посадовців підконтрольних установ.

Зважаючи на реформи в управлінні державними ресурсами, експертами доведено необхідність оцінювання результативності їх використання шляхом державного фінансового аудиту як засобу дослідження діяльності підконтрольних установ щодо ефективності управління фінансовими і матеріальними активами. К. е. н. **Н. І. Рубан** науково обґрунтувала потребу запровадження нової форми контролю —

аудиту ефективності виконання бюджетних (державних) програм. З огляду на те, що забезпечити повне усунення усіх наслідків порушень за результатами контролю неможливо, запровадження цього виду державного фінансового аудиту набуває зростаючого значення для функціонування контролюючої системи і ефективного державного управління. Використання коштів бюджету за програмами потребує, щоб відповідальність за виконання передбачених програмою цілей, завдань, а також показників результативності покладалася на одного виконавця. Це необхідно для забезпечення аналізу кількісних та якісних факторів, що впливають на відхилення від запланованих показників результативності, визначення причин та шляхів виправлення виявлених недоліків.

20.09.2019 р. ДАС була повернута під керівництво Міністерства фінансів України, а в кінці грудня 2019 р. на базі ДАС було вирішено створити Офіс фінансового контролю, який отримує від ДАС її функції та майно. Водночас штат ДАС планується скоротити на третину. У лютому 2020 р. було прийнято Положення про функціонування Офісу фінансового контролю та визначені його функції.

16.5. Порядок взаємодії між органами державної аудиторської служби та органами прокуратури, внутрішніх справ і Служби безпеки України

Цей Порядок спрямований на забезпечення ефективної взаємодії між органами державної аудиторської служби (далі — органи ДАС) та органами прокуратури, внутрішніх справ і Служби безпеки України (далі — правоохоронні органи) з питань розгляду звернень правоохоронних органів, призначення, організації та проведення ревізій за ними, передачі їм матеріалів ревізій за власною ініціативою органів ДАС, зворотного інформування про результати розгляду переданих матеріалів, виділення спеціалістів органів ДАС, інших питань, що мають місце при виконання органами ДАС та правоохоронними органами покладених на них завдань.

Порядок розроблений з урахуванням положень Кримінально-процесуального кодексу України, законів України «Про державну контрольну-ревізійну службу в Україні», «Про прокуратуру», «Про міліцію», «Про Службу безпеки України», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про оперативну-розшукову діяльність», Порядку проведення інспектування державною

контрольно-ревізійною службою, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20.04.2006 № 550 і відповідними змінами до неї в наступні роки, та інших нормативно-правових актів.

Порядок призначення і організації органами ДАС ревізій за зверненням правоохоронних органів

Органи ДАС проводять планові та позапланові виїзні **ревізії** за зверненням правоохоронних органів за місцем знаходження об'єкта контролю відповідно до законодавства. Посадові особи служби, які проводять ревізії, виконують доручення й підпорядковуються безпосередньо керівнику органу ДАС. Посадові особи служби при проведенні ревізій одноосібно здійснюють документальну і фактичну перевірку певного комплексу або окремих питань фінансово-господарської діяльності об'єкта контролю на предмет наявності фактів порушення законодавства і несуть визначену законом відповідальність за невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків. Працівники правоохоронних органів не мають права зобов'язувати посадових осіб служби здійснювати інші ревізійні дії, вимагати від них надання інформації про результати ревізій у спосіб, що суперечить вимогам законодавства.

При проведенні за зверненням правоохоронних органів ревізій у підконтрольних установах органи ДАС перевіряють питання використання і збереження державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів, правильності визначення потреби в бюджетних коштах та взяття зобов'язань, стану і достовірності бухгалтерського обліку і фінансової звітності.

При проведенні **позапланової виїзної ревізії** на підставі постанови слідчого, прокурора або особи, що проводить дізнання, винесеної для забезпечення розслідування кримінальної справи (далі — постанова про призначення ревізії) або з інших установлених законом підстав, у суб'єкта господарювання, який не віднесено Законом до підконтрольних установ, посадові особи служби перевіряють питання використання і збереження фінансових ресурсів, необоротних та інших активів, стан і достовірність бухгалтерського обліку і фінансової звітності.

Звернення правоохоронного органу до ДАС щодо проведення ревізії повинно містити такі **відомості**: повну назву об'єкта контролю, його місцезнаходження, код ЄДРПОУ, дані про організаційно-правову форму; інформацію про належність об'єкта контролю до підконтрольних установ — чи одержував об'єкта контролю у періоді, що

підлягає ревізії, бюджетні кошти або кошти державних фондів та/або використовував державне чи комунальне майно; обґрунтування необхідності проведення ревізії — коротку суть фактів, що свідчать про порушення об'єкта контролю законів України, контроль за дотриманням яких віднесено Законом до компетенції органів ДКРС; конкретні питання, які підлягають перевірці органом ДАС в межах його компетенції; період, за який слід перевірити діяльність об'єкта контролю з визначених питань; найменування підрозділу правоохоронного органу, номер телефону і прізвище його працівника, з яким слід підтримувати зв'язок для вирішення питань, що потребують втручання правоохоронного органу. За умови, якщо ці дані викладені в постанові про призначення ревізії, допускається їх відсутність у зверненні правоохоронного органу, до якого додається ця постанова.

Звернення правоохоронного органу повинно містити дані (за наявності), у яких матеріально відповідальних осіб обов'язково потрібно ініціювати проведення інвентаризації та у яких суб'єктів господарювання — зустрічні звірки і з яких питань (із зазначенням місцезнаходження об'єктів зустрічних звірок). Забезпечення проведення зустрічних звірок за межами регіону здійснюється правоохоронним органом — ініціатором ревізії.

Позапланова виїзна ревізія на об'єкті контролю за зверненням правоохоронного органу проводиться ДАС у разі надання ним: постанови про призначення ревізії та відповідного рішення суду, яке є дозволом для органу ДАС на проведення ревізії, у якому зазначаються: підстави проведення ревізії, дата її початку та дата її закінчення, номер, дата та підстави порушення кримінальної справи, орган, що порушив кримінальну справу, — для ревізії у суб'єкта господарювання, який не віднесено Законом до підконтрольних установ; постанови про призначення ревізії, винесеної після порушення кримінальної справи проти посадових (службових) осіб об'єкта контролю — підконтрольної установи. Якщо справу порушено не проти цих осіб, а за певним фактом, що стосується діяльності підконтрольної установи, до постанови додається дозвіл суду на проведення ревізії; інформації про факти, що свідчать про порушення об'єктом контролю — підконтрольною установою законів, та рішення суду про дозвіл на проведення ревізії, який надає органами ДКРС право на проведення ревізії, у якому зазначаються підстави проведення ревізії, дата її початку та дата закінчення.

Правоохоронний орган у робочому порядку (усно) узгоджує орієнтовну дату початку ревізії із структурним підрозділом (або працівником) органу ДАС, відповідальним за вирішення оперативних питань взаємодії. У разі отримання правоохоронним органом дозволу суду на проведення позапланової виїзної ревізії, цей дозвіл за 5 робочих днів до дати початку ревізії, визначеної в рішенні суду, надається відповідному органу ДАС.

Звернення правоохоронного органу щодо проведення ревізії розглядаються Головою ДАС України (його заступниками), начальниками відповідних управлінь в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві і Севастополі (їх заступниками), які за результатами розгляду приймають одне з таких рішень:

прийняти до виконання звернення, організувати та провести позапланову виїзну ревізію; прийняти до виконання звернення, провести планову виїзну ревізію; повідомити про неможливість проведення ревізії; повідомити правоохоронний орган про необхідність уточнення звернення.

У разі ненадання правоохоронним органом рішення суду про дозвіл органу ДАС на проведення позапланової виїзної ревізії та при відсутності в зверненні правоохоронного органу фактів, що свідчать про порушення законів, контроль за додержанням яких віднесено Законом до компетенції органів ДАС, можливе включення ревізії на об'єкті контролю — підконтрольній установі до плану роботи органу ДАС на наступний плановий період, за умови, що така установа не ревізувалася органами ДАС у плановому порядку протягом поточного календарного року. Ревізії за такими зверненнями можуть включатися в плани роботи органу ДАС в порядку черговості їх надходження та в залежності від важливості порушених питань.

Для проведення ревізії за зверненням правоохоронного орган складається відповідно до компетенції органів ДАС **програма ревізії** на підставі питань, що містяться у відповідному зверненні, постанові про призначення ревізії, рішенні суду, яка до початку ревізії письмово погоджується з правоохоронним органом, за ініціативою якого проводиться ревізія.

У разі **недопущення** посадових осіб служби до проведення ревізії (зустрічної звірки), перешкоджання будь-яким іншим чином у її проведенні, правоохоронний орган у межах своєї компетенції вирішує питання допуску на об'єкт контролю, надання необхідних доку-

ментів, забезпечує усунення перешкод та притягнення осіб, які перешкоджали у проведенні ревізії (зустрічної звірки), до відповідальності і застосування інших передбачених законодавством заходів. Орган ДАС вживає заходів для притягнення цих осіб до відповідальності згідно з вимогами Закону та іншими нормативно-правовими актами.

Органи ДАС проводять ревізії за оригіналами документів об'єкта контролю або завіреними належним чином об'єктом контролю їх копіями за місцезнаходженням об'єкта контролю. Якщо відсутність бухгалтерського обліку окремих операцій об'єкта контролю дозволяє проводити ревізію з інших питань програми, то така ревізія проводиться за цими питаннями.

Органи ДАС проводять позапланові виїзні ревізії за вилученими правоохоронними органами документами за таких умов: пред'явлення посадовою особою служби керівнику об'єкта контролю чи його заступнику під розписку **направлення на ревізію** та копії рішення суду про дозвіл на проведення позапланової ревізії, у якому мають міститися всі дані, передбачені частиною 14 статті 11 Закону; представлення правоохоронним органом до ревізії вилучених документів за місцем знаходження об'єкта контролю.

У разі відсутності керівника об'єкта контролю чи його заступника та незабезпечення правоохоронним органом їх явки для ознайомлення під розписку з передбаченими Законом документами, відсутності вилучених документів за місцезнаходженням об'єкта контролю, посадові особи служби не вправі приступати до проведення ревізії, а можуть бути залучені в установленому порядку до перевірки, що проводиться правоохоронним органом, лише як спеціалісти. Також за відсутності умов для проведення ревізії, наявності загрози знищення документів або якщо об'єкт контролю, на якому потрібно провести позапланову ревізію, знаходиться за місцем проживання фізичної особи, то така ревізія може проводитися в узгодженому між органом ДАС та правоохоронним органом місці з повідомленням про це об'єкта контролю.

Перед початком проведення ревізії за вилученими документами правоохоронний орган знайомить посадових осіб служби з **реєстром** (переліком) цих документів, який і забезпечує збереження вилучених документів.

Документування результатів ревізії здійснюється відповідно до законодавства з питань державного фінансового контролю. При цьому

в акті ревізії обов'язково відображаються встановлені факти порушень законодавства (назва, дата, номер, стаття чи пункт нормативно-правового акту), розмір матеріальної шкоди (збитків), посадові (службові) особи, внаслідок дій або бездіяльності яких допущено порушення законодавства та завдано матеріальну шкоду (збитки). У разі неможливості визначення розміру матеріальної шкоди (збитків) орган ДАС інформує відповідний правоохоронний орган для забезпечення організації проведення експертної оцінки цього розміру.

У разі, якщо зазначені у зверненні правоохоронного органу питання за вказаний період були перевірені раніше проведеного органом ДАС ревізією — повторна ревізія з тих самих питань не проводиться. Ініціатору ревізії надається копія акту раніше проведеної ревізії.

Порядок виділення спеціаліста для участі у перевірках, що проводяться правоохоронними органами

Працівники органів ДАС за зверненнями правоохоронних органів можуть брати участь у перевірках, що проводяться правоохоронними органами у підконтрольних установах та інших об'єктах контролю як спеціалісти. Працівники органів ДКРС направляються для участі в перевірках, що проводять правоохоронні органи, на підставі листа відповідного органу ДКРС. Залучення працівників органів ДАС в якості спеціалістів до участі в перевірках, що проводять правоохоронні органи, може здійснюватися на строк до 10 робочих днів. За письмовим зверненням правоохоронного органу цей строк може бути подовжений відповідною службовою особою органу ДАС.

У ході участі у перевірці спеціаліст ДАС використовує свої спеціальні знання і в межах компетенції надає консультації та відповіді на порушені питання, при цьому фіксує факти порушення законодавства з питань використання і збереження фінансових ресурсів, необоротних та інших активів, правильності визначення потреби в бюджетних коштах та взяття зобов'язань, стану і достовірності бухгалтерського обліку і фінансової звітності, визначає розмір заподіяної матеріальної шкоди (збитків) та посадових (службових) осіб, внаслідок дій або бездіяльності яких допущено порушення законодавства та завдано матеріальну шкоду (збитки). Результати участі спеціаліста ДАС у перевірці оформляються **довідкою**, яка складається на чистому аркуші та підписується спеціалістом із зазначенням посади та назви органу, у якому він працює. Довідка складається у двох примірниках, один з яких після підписання спеціалістом надсилається

правоохоронному органу — ініціатору перевірки. Другий примірник довідки залишається у відповідному органі ДАС. Права та обов'язки посадової особи служби, яка залучається в якості спеціаліста для участі у проведенні слідчої дії, визначаються Кримінально-процесуальним кодексом України.

Звернення правоохоронного органу щодо виділення працівника органу ДАС в якості спеціаліста для участі у перевірці, що проводиться правоохоронним органом, повинно містити: обґрунтування необхідності залучення спеціаліста; дату, з якої необхідно буде залучити спеціаліста до проведення перевірки, та на який термін; повну назву об'єкта контролю, його місцезнаходження, дані про організаційно-правову форму; питання, на які спеціалістові ДАС необхідно буде надати відповідь. У разі неможливості виконання звернення про виділення спеціалістів у зв'язку з проведенням планових та позапланових виїзних ревізій, орган ДАС протягом двох робочих днів письмово повідомляє про це відповідний правоохоронний орган і визначає дату, з якої буде можливим направлення спеціаліста.

Особливості підписання, розгляду та направлення звернень правоохоронних органів та органів ДАС

Звернення правоохоронного органу має бути підписане керівником. Звернення, підписане іншими службовими особами, крім визначених законодавством, залишається без виконання. При здійсненні листування органи ДАС та правоохоронні органи надають відповідь один одному протягом 10 робочих днів після отримання (реєстрації) звернення, якщо інший термін не визначений законодавством. При листуванні між правоохоронними органами та органами ДАС звернення направляються адресатам відповідного або нижчого адміністративно-територіального рівня (крім листування, що здійснюється для забезпечення розслідування кримінальної справи або перевірки заяви про злочин).

Взаємне інформування органів ДАС та правоохоронних органів

Правоохоронний орган відповідного рівня до 1 листопада, 1 лютого, 1 травня і 1 серпня кожного року надсилає відповідному органу ДАС пропозиції щодо включення до проектів планів контрольно-ревізійної роботи ревізій на об'єктах контролю — підконтрольних установах, із зазначенням конкретних фактів їх фінансово-господарської діяльності, що можуть свідчити про порушення законодавства. Керівник

правоохоронного органу при вирішенні питання щодо необхідності проведення органом ДАС ревізії, за умови, якщо обставини дозволяють уникнути проведення позапланової ревізії, звертається до органу ДАС з проханням включити до програми планової виїзної ревізії визначені ним питання. Службова особа органу ДАС, визначена законодавством, та керівник правоохоронного органу визначають структурні підрозділи або працівників, відповідальних за вирішення оперативних питань взаємодії, які не потребують вирішення на їх рівні.

При проведенні ревізії за зверненням правоохоронного органу матеріалами ревізії не пізніше десяти робочих днів після реєстрації акту ревізії, а у випадках надходження заперечень (зауважень) до нього — не пізніше трьох робочих днів після направлення висновків на такі заперечення (зауваження), передаються до правоохоронного органу. У разі виявлення порушень законодавства ревізією, проведеною не за зверненням правоохоронних органів, ревізійні матеріали, у яких зафіксовано порушення, що передбачають кримінальну відповідальність або містять ознаки корупційних діянь, передаються до правоохоронного органу в повному обсязі у визначені законодавством строки. Якщо такою ревізією виявлено порушення законодавства, за які не передбачено кримінальну відповідальність або які не містять ознаки корупційних діянь, орган ДАС у визначені законодавством строки письмово інформує по такі порушення правоохоронні органи.

При передачі ревізійних матеріалів або інформування про виявлені порушення в листі до правоохоронного органу коротко зазначається: коли, ким, на якій підставі і за який період проводилась ревізія; встановлені факти основних порушень законодавства (назва, дата, номер, стаття чи пункт нормативно-правового акту), розмір матеріальної шкоди (збитків) та посадові (службові) особи, внаслідок дій або бездіяльності яких допущено порушення законодавства та завдано матеріальну шкоду (збитки); які заходи для усунення порушень законодавства та відшкодування матеріальної шкоди (збитків) ужито органом ДКРС та керівництвом об'єкта контролю.

Матеріали ревізій, які передаються до правоохоронного органу в повному обсязі, мають містити такі документи: оригінал акту ревізії з додатками, на які є посилання в ньому; заперечення (зауваження) об'єкта контролю до акту ревізії та висновки органу ДАС до них; копію повідомлення правоохоронному органу про доцільність вилучення документів (якщо в ході ревізії ревізорами тимчасово вилуча-

лися документи у зв'язку з їх підробленням або виявленими порушеннями з ознаками зловживань); опис документів, що додаються до супровідного листа.

Матеріали ревізії, які передаються правоохоронному органу, нумеруються. В описі зазначається: порядковий номер, назва документа, його дата, номер і кількість аркушів, а також загальна кількість матеріалів і аркушів цифрами і літерами. Опис підписується посадовою особою органу ДАС, зазначається дата його складання.

У разі надходження звернення правоохоронного органу про надання матеріалів ревізій, які проводились за зверненням іншого правоохоронного органу, або були йому передані за власною ініціативою, орган ДАС повідомляє назву правоохоронного органу, до якого були направлені ці матеріали, реквізити супровідного листа та видає завірену копію акту ревізії.

У разі, якщо ревізія проведена для забезпечення розслідування кримінальної справи або за результатами розгляду матеріалів ревізії правоохоронним органом порушено кримінальну справу, надання матеріалів такої ревізії будь-якому іншому правоохоронному органу здійснюється за умови подання до органу ДАС письмового дозволу прокурора або слідчого, який розслідує цю кримінальну справу.

Вичерпну інформацію про прийняте рішення за результатами розгляду переданих органом ДАС матеріалів ревізії правоохоронний орган направляє відповідному органу ДАС протягом 30 календарних днів з дня надходження таких матеріалів у формі **картки-повідомлення**.

Правоохоронний орган, отримавши матеріали ревізії: організує розгляд матеріалів ревізії з наступним прийняттям відповідного рішення; у разі, якщо на підставі переданої відповідно до законодавства до правоохоронного органу інформації неможливо прийняти рішення, правоохоронний орган здійснює запит до органу ДАС про надання інформації з переліком необхідних документів. У разі наявності зазначених у запиті правоохоронного органу документів орган ДАС протягом 7 робочих днів направляє їх до правоохоронного органу, у іншому випадку повідомляє про їх відсутність.

Одночасно з прийняттям рішень щодо кожного матеріалу ревізії правоохоронний орган у межах компетенції вирішує питання про усунення порушень законодавства та/або відшкодування матеріальної шкоди (збитків) і вживає заходів щодо усунення причин і умов, які сприяли їх учиненню.

Органи ДАС проводять з правоохоронними органами щоквартальні (у межах звітнього року) звірки результатів розгляду переданих їм у звітньому кварталі матеріалів ревізій, у яких зафіксовано факти порушень та про яку у органів ДАС немає інформації. Для цього органом ДАС складається акт звірки за підписом керівника, два примірники якого до 10 числа місяця, наступного за звітнім кварталом, направляються до правоохоронного органу. За матеріалами ревізій, проведених у рамках розслідування порушених кримінальних справ, звірки не проводяться. Заповнений правоохоронним органом та повернутий протягом 10 календарних днів з дня надходження один примірник акту звірки повертається відповідному органу ДАС.

У міру інформування правоохоронними органами про прийняті рішення за матеріалами ревізій, переданими органами ДАС у попередніх періодах звітнього року, органи ДАС роблять відповідні відмітки в обліку розглянутих правоохоронними органами ревізійних матеріалів. Якщо за матеріалами ревізії, переданими у звітньому році, триває перевірка правоохоронного органу та не прийнято рішення про порушення чи відмову у порушенні кримінальної справи, її закриття чи направлення до суду тощо, органи ДАС до 25 січня року, наступного за звітнім, подають до правоохоронних органів узагальнений перелік (реєстр) таких матеріалів. Подальші звірки між органами ДАС та правоохоронними органами за такими матеріалами не проводяться. Інформація, яка надходитиме від правоохоронних органів про результати розгляду ними таких матеріалів, узагальнюється органами ДАС у робочому порядку.

16.6. Роль і функції Державної служби фінансового моніторингу у забезпеченні фінансово-економічної безпеки держави.

Ключовим елементом системи протидії відмиванню «брудних» коштів в Україні є Державна служба фінансового моніторингу (скорочено — **Держфінмоніторинг**), який виконує функцію фінансової розвідки та входить у міжнародну організацію фінансових розвідок країн світу. Відповідно до Положення про Державну службу фінансового моніторингу України, затвердженого Указом Президента України від 13 жовтня 2011 р. № 466/2011, діяльність цього органу координується Кабінетом міністрів України через Міністра фінансів України. До основних завдань Держфінмоніторингу відноситься збирання, оброблення і аналіз інформації про фінансові операції, що підлягають

фінансовому моніторингу, інші фінансові операції чи інформації, що можуть бути пов'язаними з підозрою у легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванні тероризму.

Система фінансового моніторингу в Україні складається з двох рівнів: первинного та державного. До **суб'єктів первинного фінансового моніторингу (СПФМ)** належать: банки, страховики (перестраховики), кредитні спілки, ломбарди та інші фінансові установи; платіжні організації, члени платіжних систем, еквайрингові та клірингові установи; товарні, фондові та інші біржі; професійні учасники ринку цінних паперів; компанії з управління активами (КУА); оператори поштового зв'язку, інші установи, які проводять фінансові операції з переказу коштів; філії або представництва іноземних суб'єктів господарювання, які надають фінансові послуги на території України; інші юридичні особи, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, але надають окремі фінансові послуги; **спеціально визначені суб'єкти первинного фінансового моніторингу (СПФМ)**. До останніх належать: суб'єкти підприємницької діяльності, які надають посередницькі послуги під час здійснення операцій з купівлі-продажу нерухомого майна; суб'єкти господарювання, які здійснюють торгівлю за готівку дорогоцінними металами та дорогоцінним камінням та виробами з них, якщо сума фінансової операції дорівнює чи перевищує суму, встановлену законодавством; суб'єкти господарювання, які проводять лотереї та азартні ігри (у випадку легалізації казино та інших азартних ігор, які поки заборонені, що намічено планами дій уряду на 2020–2024 рр., вони також будуть попадати під контроль Держфінмоніторингу); нотаріуси, адвокати, аудиторські фірми, фізичні особи-підприємці, які надають послуги з бухгалтерського обліку або юридичні послуги; фізичні особи-підприємці та юридичні особи, які проводять фінансові операції з товарами (послугами) за готівку, за умови, що сума такої фінансової операції дорівнює чи перевищує встановлену законодавством.

Практика показує, що саме банки є основною категорією СПФМ, яка виявляє майже 97 % усіх підозрілих фінансових операцій, що проходять через фінансову систему України і містять ознаки можливого відмивання грошей. Порядок розкриття банківської таємниці щодо подібних операцій регламентується Законом України «Про банки і банківську діяльність» (стаття 62), відповідно до якої інформація щодо сумнівних операцій фізичних та юридичних осіб, розкривається Держфінмоніторингу України.

Суб'єктами державного фінансового моніторингу (СДФМ) є: центральні органи виконавчої влади (Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку (ДКЦПФР) та Національний банк України (НБУ), які відповідно до законодавства виконують функції регулювання та нагляду за діяльністю юридичних осіб, що забезпечують здійснення фінансових операцій (функції Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг згідно вимог МВФ у кінці 2019 р. поділені між ДКЦПФР та НБУ); спеціально уповноважений орган виконавчої влади — Держфінмоніторинг. До системи фінансового моніторингу також належать фінансові установи, які контролюють державні органи та правоохоронні структури.

Ознаками обов'язкового фінансового моніторингу законодавством визначено ті, що властиві операціям, найбільш ризикованим з точки зору відмивання коштів. До них, зокрема, належать такі зовнішньоекономічні операції: проведення фінансових операцій з нерезидентом з країни (території), яка не бере участі в міжнародному співробітництві у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму, або однією зі сторін є особа, яка має рахунок в банку, зареєстрованому в одній із зазначених вище країн (територій); переказ (надходження) коштів на анонімний рахунок за кордон або на рахунок, відкритий у фінансовій установі в країні, віднесений Кабінетом Міністрів України до переліку офшорних зон; переказ коштів за кордон особою за відсутності зовнішньоекономічного контракту.

Інформація про операцію, що є об'єктом обов'язкового моніторингу, передається до Держфінмоніторингу не пізніше ніж протягом трьох робочих днів з моменту її реєстрації.

Законодавством встановлено **три ознаки**, згідно з якими операції стають об'єктом внутрішнього фінансового моніторингу: заплутаний або незвичний характер фінансової операції, що не має очевидного економічного сенсу чи очевидної законної мети; невідповідність фінансової операції діяльності юридичної особи; виявлення неодноразового здійснення фінансових операцій, характер яких дає підстави вважати, що метою їх здійснення є уникнення обов'язкового фінансового моніторингу.

Порядок надання Держфінмоніторингу узагальнених матеріалів щодо фінансових операцій з відмивання грошей та фінансування тероризму, і отримання інформації про їх опрацювання врегульовано

спільними наказами із: Генеральною прокуратурою України, Міністерством внутрішніх справ України, Службою безпеки України, Державною податковою службою. Донедавна до Держфінмоніторингу щоденно надходило близько 4–5 тис. повідомлень про сумнівні операції, а тільки за перший квартал 2018 р. банки надали цій службі інформацію про більш ніж 2 млн фінансових операцій, що на 22,7% було більше, ніж за аналогічний період 2017 р. У разі підтвердження мотивованої підозри Держфінмоніторинг готує та подає відповідні узагальнені матеріали до правоохоронних органів, уповноважених приймати рішення відповідно до кримінально-процесуального законодавства. Хоча не так багато справ доходить до суду, але щорічно в Україні кілька сотень осіб засуджують за відмивання грошей. Тому Держфінмоніторинг критикується міжнародними фінансовими організаціями за недостатньо ефективну роботу щодо підготовки матеріалів, які можуть бути надані для розгляду в судах.

Для виправлення ситуації Верховна Рада України 06.12.2019 р. у першому читання ухвалила закон № 361-IX «Про запобігання та протидію (легалізацію) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», оскільки в Україні поки діє застаріла система фінансового моніторингу. Цей закон розпочинає дію з 28.04.2020 р. Цим законом наша країна запроваджує четверту Директиву ЄС і частково п'яту Директиву ЄС. Водночас завдяки цьому закону контролюючі органи отримують більші повноваження щодо нагляду за фінансовими операціями олігархів, корумпованих чиновників, великого бізнесу. У ньому чітко прописані механізми замороження активів та зупинення фінансових операцій, якщо вони пов'язані з виведенням коштів в офшори чи фінансуванням тероризму. У законопроекті також передбачена мінімізація витрат часу для бізнесу, оскільки із 17 до 4 зменшиться кількість операцій про які обов'язково звітуватимуть суб'єкти первинного моніторингу (банки, страховики, кредитні спілки, ломбарди, біржі). Крім того, з 150 тис. грн до 400 тис. грн підвищується суми фінансових операцій, які підлягають обов'язковому моніторингу, а терміни подачі звітності подовжено з 3 до 5 робочих днів. Також вводяться нові правила штрафів для банків, оскільки до уваги братиметься масштабність порушення, а не розмір статутного капіталу. Загалом, увага та ресурси держави будуть фокусуватися на зонах підвищеного ризику, а не на операціях громадян.

Згідно цього закону розширюється перелік суб'єктів первинного фінансового моніторингу (СПФМ). До них тепер відносяться бухгалтери, податкові консультанти, адвокати, які діють індивідуально; особи, які надають послуги щодо створення, забезпечення діяльності юридичної особи; консультанти в сфері купівлі-продажу нерухомості та постачальники послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів (передусім криптовалют). Новим законом нотаріуси, адвокати та юристи визначаються СПФМ, якщо вони приймають участь від імені клієнта чи допомагають планувати або приймати участь клієнту в наступних операціях: купівля-продаж нерухомості чи управління майном при фінансуванні будівництва; купівля-продаж суб'єктів господарювання та корпоративних прав; управління коштами, цінними паперами чи іншими активами клієнта; відкриття і/або управління банківським рахунком чи рахунком в цінних паперах; залучення коштів, необхідних для створення юридичних осіб чи фондів, забезпечення їх діяльності чи управління ними; створення, забезпечення діяльності чи управління юридичними особами, фондами, трастами чи подібними правовими утвореннями.

Всі СПФМ, крім тих осіб, хто здійснює свою діяльність особисто, повинні стати на облік у Держфінмоніторингу та виконувати належну перевірку клієнта. СПФМ також зобов'язаний забезпечити повний доступ суб'єктів державного фінансового моніторингу та правоохоронних органів до документів та інформації, що знаходяться у володінні СПФМ без судового рішення. Тепер Держфінмоніторинг має право отримати від будь-якого підприємства всю інформацію та документи про будь-яку фінансову операцію. За неподання, несвоєчасне подання чи недотримання порядку подання повідомлення Держфінмоніторингу на суб'єкта первинного фінансового моніторингу накладається штраф у розмірі 349 тис грн, а за недотримання порядку, належної організації та проведення фінансового моніторингу на СПФМ накладається штраф у розмірі до 10 % річного обороту, але не більше 135,15 млн грн.

Крім того, названий закон вказує, що всі юридичні особи України надають державному реєстратору інформацію про бенефіціарного власника та про структуру власності протягом трьох місяців після того, як буде встановлена форма та зміст такої структури. Її спочатку повинно затвердити Міністерство фінансів України. За невиконання вказаної умови на відповідну юридичну особу накладається штраф у розмірі від 17 тис грн до 51 тис грн.

16.7. Заходи Національного банку України щодо боротьби з виведенням коштів в офшори та з відмиванням грошей.

З кінця 90-х років ХХ ст. Національний банк (НБ) України посилив контроль за діяльністю офшорних структур поза територію нашої країни. Основна мета цих дій — обмежити можливості нелегального **вивозу капіталу** з України. Офшорні схеми відіграють у цьому процесі важливу, якщо не визначальну роль. Відповідно до вказівки НБ України від 14 березня 1999 р. №450-У, встановлено **список ознак**, згідно з якими валютна операція повинна належати до розряду підозрілих. До них належать, зокрема, відсотки за кредитним договором у розмірі більш як 20% річних; повернення авансу нерезидентом; переказ грошей на адресу нерезидента, що не є стороною за договором та ін.; експорт або платежі по імпорту на користь нерезидентів, зареєстрованих в одній із офшорних зон, згідно з доданим до вказівки **«чорним списком»** держав і територій, де розташовані офшорні зони. Інформація про подібні операції повинна передаватися в НБУ. Вказівка передбачає **низку карних заходів** стосовно банків, що не виконують свої обов'язки з питань інформування НБУ про сумнівні операції своїх клієнтів (обмеження на валютні операції банку, а при неодноразових порушеннях — відкликання ліцензії). Санкції проти клієнтів, що мають відносини з офшорними компаніями, не передбачені. Інформація, що надається банками, може бути використана правоохоронними органами. Подібний підхід до регулювання офшорних операцій відрізняється від прийнятого в інших країнах, хоча з кожним роком НБУ все більше застосовує міжнародні підходи до боротьби з виведенням коштів в офшори.

НБУ також розроблено спеціальне **Положення про здійснення банками фінансового моніторингу**, затверджене Постановою Правління НБУ від 31.01.2011 р. та зареєстроване у Міністерстві Юстиції України 07.04.2011 р. Згідно нього українські банки зобов'язані проводити цей моніторинг та повідомляти Держфінмоніторинг про всі сумнівні операції в банках. Інакше відповідальні за фінансовий моніторинг в банку та керівники банку можуть бути покарані.

НБУ станом на 1.04.2018 р. надіслав до правоохоронних органів 18 листів з інформацією про підозрілі фінансові операції за перший квартал 2018 р. клієнтів 21 банку на загальну суму понад 16,3 млрд гривень, 80,5 млн дол США та 7,7 млн євро. В основному ця інформація стосувалася проведення операцій, характер або наслідки яких

дають підстави вважати, що вони можуть бути пов'язані з виведенням капіталів, легалізацією кримінальних доходів, конвертацією безготівкових коштів у готівку, здійсненням фіктивного підприємництва, ухиленням від сплати податків.

З початку травня 2019 р. вступила в силу постанова правління НБУ № 62 від 18.04.2019 р., яка внесла зміни до ведення касових операцій та видачі готівки банками. Тепер банки при здійсненні операцій з видачі готівки суб'єктам господарювання будуть застосовувати **ризик-орієнтований підхід**, який має забезпечити вжиття заходів, спрямованих на вивчення клієнтів. Відповідно, спочатку буде проводитися оцінка ризику клієнта та його діяльності, заснована на аналізі певних критеріїв, а потім вже банки будуть приймати певні заходи нагляд чи відмовляти у здійсненні операцій. Зокрема, тепер банки зобов'язані отримати від суб'єкта господарювання документи, які підтверджують «реальність» операції. Такими документами можуть бути закупівельний акт, закупівельна відомість; податковий розрахунок сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь фізичних осіб і сум утриманого з них податку; кредитний договір, договір поставки, договір транспортування чи договір зберігання. Це робиться тому, що розповсюдженням явищем є закупівля товарів, робіт і послуг у підприємств з сумнівною репутацією або з відсутньою бізнес-репутацією, які не мають ні виробничих потужностей, ні складських приміщень, ні відповідного персоналу. Відповідно, присутність таких посередників призводить до завищення витрат на придбання товарів, робіт та послуг за кошти насамперед підприємств державної власності.

16.8. Бюро фінансових розслідувань та проблеми його створення.

Для посилення боротьби з відмиванням грошей та інших порушень фінансового законодавства в Україні передбачено створення **Бюро фінансових розслідувань (БФР)**. Це — правоохоронна організація у сфері охорони економічної безпеки держави, що створюється владою України. Метою служби, яку планують створити до 2020 р., є протидія економічним злочинам проти держави. БФР задумується як фінансова поліція країни з урахуванням досвіду **Федерального Бюро Розслідувань США (ФБР)** та Державного агентства США з протидії фінансовим злочинам. Воно повинно замінити ряд структур, які поки діють у складі контролюючих та правоохоронних органах.

Планується, що після створення цього Бюро будуть ліквідовані (або суттєво скорочені та переформатовані): податкова міліція у складі ДПС, відділ «К» в структурі СБУ, орган з розкрадання державного майна в МВС та ряд інших подібних органів в інших міністерствах та відомствах. Проблемою є те, що керівництво цих органів виступає проти подібних змін, оскільки послабиться їх роль в системі контролю за порушеннями в фінансовій сфері. Тому створення Бюро фінансових розслідувань дуже затягнулося, існують різні законопроекти щодо його створення. Дуже складною проблемою є визначення його підпорядкованості, оскільки попередня Верховна Рада України виступила проти підпорядкування подібної структури — **Служби фінансових розслідувань (СФР)** — Президенту України. Загалом, законопроект про створення Служби фінансових розслідувань був майже готовий, але прихід до влади команди В. Зеленського змусив його авторів переробити його під нову структуру — Бюро фінансових розслідувань. Позитивом всіх цих документів є те, що в них передбачено конкурсний відбір працівників та керівництва відомства, що дає надію на підвищення його дієвості на відміну на недостатньої ефективності діяльності органів, які він замінить, насамперед податкової міліції. Також передбачено обмежений набір до Бюро фінансових розслідувань працівників органів, які будуть скорочені. Зокрема, для податкової міліції встановлена квота в розмірі 10%. Це робиться для того, щоб до цього Бюро не попали корумповані чиновники з структур, що підлягають скороченню.

Створення Бюро фінансових розслідувань при Міністерстві фінансів України для заміни податкової міліції та консолідації всіх повноважень з боротьби з фінансовими злочинами проти держави в одному агентстві, уникаючи дублювання функцій, є пріоритетною вимогою МВФ. Відповідно, виконуючи дану вимогу МВФ, наша країна може сподіватися на отримання пільгових кредитів від цієї міжнародної організації.

Запитання для самоперевірки

1. Які завдання і функції покладено на Міністерство фінансів України? Що тут, на вашу думку, доцільно змінити щодо посилення боротьби з відмиванням грошей?

2. Які функції Державного казначейства України?

3. Які функції і завдання покладені на Державну податкову службу України? Які тут планується здійснити зміни?
4. Які функції виконує Державна аудиторська служба та її підрозділи на місцях? Що тут, на ваш погляд, вимагає реформування?
5. Для чого створена Державна служба фінансового моніторингу?
6. Як ви можете оцінити діяльність Національного банку України щодо боротьби з відмиванням грошей?

ТЕСТИ З КУРСУ «КОМПЛЕКСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ»

1 рівень

1. Фінансово-економічна безпека держави ширше за суб'єктами та об'єктами економічних відносин за економічну безпеку.

- а) так;
- б) ні.

2. До структурних елементів фінансово-економічної безпеки держави не відноситься:

- а) бюджетна безпека держави;
- б) боргова безпека держави;
- в) демографічна безпека держави.

3. Дефолт країни — це неспроможність виплатити зовнішні борги країни:

- а) так;
- б) ні.

4. Країни чи відокремлені території єдиних держав, де на державному рівні для певного типу компаній, власниками яких є іноземці, встановлені значні пільги в оподаткуванні, знижені чи скасовані вимоги до бухгалтерського обліку, частково або цілком зняті митні та торговельні обмеження — це:

- а) спеціальна економічна зона;
- б) офшорна зона;
- в) територія пріоритетного розвитку.

5. Вставте пропущене слово:

_____ — це платіж з прибутку компанії її власникам, який здійснюється або у формі готівки, або у формі акцій. _____

- а) дивіденд;
- б) відсоток;
- в) процент.

6. Фінансовий моніторинг — це:

- а) система суспільних відносин, пов'язаних з запобіганням та протидією незаконним фінансовим операціям;
- б) функція деяких державних органів;
- в) процес опрацювання інформації про сумнівні фінансові операції.

7. Вставте пропущене слово:

_____ — це діяльність компанії поза юрисдикції будь-якої держави.

- а) офшорна діяльність;
- б) торгова діяльність;
- в) банківська діяльність.

8. Використання офшорних центрів, з точки зору податкового законодавства, включає легальні, заборонені та злочинні способи:
- а) так;
 - б) ні.
9. ФАТФ — це:
- а) міжнародне об'єднання служб фінансового моніторингу різних країн;
 - б) група з розробки фінансових заходів по боротьбі з відмиванням незаконних доходів;
 - в) міжнародне об'єднання фінансових розвідок різних країн.
10. Розбіжності у податках залежать від:
- а) характеру оподаткування доходів і витрат;
 - б) виробничих відносин;
 - в) ринку товарів і факторів виробництва.
11. Сучасні принципи оподаткування відображають:
- а) темпи зростання прямих і непрямих податків;
 - б) розподіл компетенції між органами влади на центральному і місцевому рівнях;
 - в) економічний і політичний стан країни.
12. Банки займаються фінансовим моніторингом з метою:
- а) управління ризиками;
 - б) отримання прибутку;
 - в) економічного зростання.
13. Фіскальна функція податкової системи забезпечує державі:
- а) можливість впливу на соціально-економічний розвиток суспільства;
 - б) гарантоване і стабільне надходження доходів у бюджет;
 - в) підтримку соціальної рівноваги.
14. Відмінності в рівні оподаткування різних країн пов'язані з:
- а) традиціями оподаткування;
 - б) моделлю ринкової економіки;
 - в) еволюцією структури податкової системи.
15. До прямих податків належать:
- а) внески працівників у фонди соціального страхування;
 - б) податок на споживання;
 - в) акцизи;
 - г) усі відповіді неправильні.
16. Вставте пропущене слово:
_____ — це податки, що стягуються безпосередньо з доходів одержувачів доходів.
- а) прямі податки;
 - б) непрямі податки.

17. Про сумнівні операції банк інформує:

- а) підрозділ фінансової розвідки;
- б) клієнтів, які їх здійснюють;
- в) нема правильної відповіді.

18. Вставте пропущене слово:

_____ — це штучне зниження податкових зобов'язань до такого рівня, при якому оподаткування досягає найменшої величини.

- а) податкове планування;
- б) ухилення від податків.
- в) втеча від податків.

19. Ухилення від податків, як і втеча від них, є діяльністю нелегальною і злочинною:

- а) так;
- б) ні.

20. Система фінансового моніторингу в Україні:

- а) не впливає на банківську таємницю;
- б) обмежує банківську таємницю;
- в) скасовує банківську таємницю.

21. У податкових договорах для вирішення проблеми подвійного оподаткування дається розмежування податкової юрисдикції у відношення суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, позначається коло юридичних і фізичних осіб, які підпадають під дію даного договору, визначається спосіб урегулювання подвійного оподаткування, який гарантує зниження податкових витрат для цих осіб:

- а) так;
- б) ні.

22. В Україні основну функцію боротьби з відмиванням «брудних грошей» покладено на:

- а) Верховну Раду України;
- б) Президента України;
- в) Держфінмоніторинг.

23. Вставте пропущене слово:

_____ — це усі податкові платежі за поточний фінансовий рік у відсотковому відношенні до ВВП.

- а) податковий тягар;
- б) податкові знижки.

24. Вставте пропущене слово:

_____ — це будь-яка економічна вигода, одержана внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння.

- а) податкове планування;
- б) податковий злочин;
- в) оптимізація податків

25. Девальвація — це обезцінення грошей в результаті їх надмірного випуску.
- а) так;
 - б) ні.
26. Подвійне оподаткування полягає в:
- а) одночасній сплаті податків в своїй країні та в країні-імпортері;
 - б) почерговій сплаті податків в своїй країні та в країні-імпортері;
 - в) почерговій сплаті податків в своїй країні та в країні-експортері.
27. Членами організації FATF на даний момент є:
- а) 20 країн;
 - б) 34 країни;
 - в) 47 країн.
28. Дефолт — це офіційне визнання державою своєї неможливості виплатити зовнішні борги.
- а) так;
 - б) ні.
29. Скільки разів за час існування FATF Україна попадала до «сірого» списку FATF?
- а) один;
 - б) два;
 - в) постійно в «сірому» списку.
30. Яка з названих країн лідирує серед усіх країн, що вкладають гроші в економіку України?
- а) Австрія;
 - б) Кіпр;
 - в) Мальта.
31. Який офшор в Європі активно розвивається за рахунок надання громадянства тим особам, які вкладають у його розвиток більше 500 тис. євро?
- а) Кіпр;
 - б) Ліхтенштейн;
 - в) Чорногорія.
32. Яка з названих країн не є членом FATF?
- а) Іспанія;
 - б) Сан-Марино;
 - в) Італія.
33. Дефляція — це результат знецінення грошей у результаті їх надмірного випуску державою.
- а) так;
 - б) ні.
34. В якому році була створена ФАТФ?
- а) в 1989 р.;
 - б) в 1991 р.;

в) в 2001 р.

35. Вставте пропущену цифру. Рекомендації ФАТФ сьогодні включають _____ статей.

а) 20;

б) 40;

в) 49.

36. Громадянство якої країни з названих можна отримати, якщо іноземець вкладе в економіку цієї країни 500 тис євро і більше?

а) Болгарія;

б) Чорногорія;

в) Румунія.

37. Кількість грошей в обігу в Україні визначає:

а) Верховна Рада України;

б) Кабінет Міністрів України;

в) Національний банк України.

38. Посвідку на проживання в якій країні з названих можна отримати, якщо іноземець вкладе економіку цієї країни 250 тис євро?

а) Латвія;

б) Литва;

в) Естонія.

39. Інфляція — це результат знецінення грошей у результаті їх надмірного випуску державою.

а) так;

б) ні.

40. Вставте пропущену цифру. Посвідку на проживання в Латвії іноземний інвестор може отримати, якщо (крім інших умов) розмістить в латвійському банку суму субординованого депозиту на суму від ___ тис. євро.

а) 100;

б) 200;

в) 300.

41. В якій країні Океанії дозволяється реєструвати судна, які ходять під прапором іншої держави?

а) Новій Зеландії;

б) Фіджі;

в) Вануату.

42. Скільки разів за час існування FATF Україна попадала до «чорного» списку FATF?

а) три;

б) два;

в) один.

43. Вставте пропущене слово:

_____ — це вчинення дій, спрямованих на приховування чи маскуванню незаконного походження коштів, прав на такі кошти, джерела їх походження, місцезнаходження, переміщення тощо з метою надання правомірного вигляду володінню, користуванню або розпорядженню ними.

- а) «відмивання» грошей;
- б) податкове планування;
- в) оптимізація податків.

44. Податкова система — це сукупність:

- а) податків, зборів і платежів;
- б) принципів і методів встановлення, зміни чи скасування податків;
- в) дій, що забезпечують сплату, контроль і відповідальність за порушення податкового законодавства;

45. Договори про уникнення подвійного оподаткування, що укладаються між країнами, ґрунтуються на моделях податкових договорів, розроблених ООН, ЄК, Радою Європи, ОЕСР:

- а) так;
- б) ні.

46. Прояв подвійного оподаткування можна ідентифікувати за такою ознакою:

- а) обкладання одного податкового об'єкта кілька разів за один податковий період;
- б) оподаткування різних об'єктів більше одного разу владою одного рівня;
- в) одночасне обкладання тим самим податком на рівні компанії і на рівні акціонерів.

47. Джерелом податків є:

- а) національний дохід;
- б) постійні витрати;
- в) матеріальні витрати.

48. Ревальвация — це обезцінення грошей в результаті їх надмірного випуску.

- а) так;
- б) ні.

49. Умовами підвищення ролі прямих податків у провідних зарубіжних країнах є:

- а) політика уніфікації податкових систем;
- б) зближення методів стягування податків;
- в) підвищення життєвого рівня переважної більшості населення.

50. При визначенні податкового обов'язку країни виходять з принципів джерела, стабільності розмірів податків, резидентства:

- а) так;
- б) ні.

51. У якій з названих країн-членів ЄС прибутковий податок з доходів громадян та податок на прибуток підприємств дорівнює 10 % ?

- а) Болгарії;
- б) Румунії;
- в) Словенії.

52. У якій з названих країн-членів ЄС до вступу в цю організацію податок на прибуток підприємств становив 4,25 %, а зараз дорівнює 12,5 % ?

- а) Кіпр;
- б) Мальта;
- в) Польща.

2 рівень

1. До структурних елементів фінансово-економічної безпеки держави відносяться:

- а) бюджетна безпека;
- б) боргова безпека;
- в) політична безпека;
- г) інформаційна безпека;
- д) інфляційна безпека.

2. Виділіть типові офшори в Латинській Америці з названих:

- а) Бразилія;
- б) Бермудські острови;
- в) Аргентина;
- г) Кайманові острови;
- д) Багамські острови.

3. До структурних елементів фінансово-економічної безпеки держави не відносяться:

- а) грошова безпека;
- б) боргова безпека;
- а) бюджетна безпека;
- в) демографічна безпека;
- г) інформаційна безпека;
- д) кредитна безпека.

4. Виділіть типові офшори в Європі:

- а) Андорра;
- б) Польща;
- в) Чорногорія;
- г) Словенія;
- д) Ліхтенштейн.

5. За об'єктами управління загрози фінансовій безпеці банків поділяють на:

- а) загрози з боку клієнтів банку;

- б) загрози в сфері розрахунково-касового обслуговування;
- в) непередбачувані загрози;
- г) загрози з боку кримінальних угруповань;
- д) загрози у сфері валютних операцій.

6. Договір ООН від 1980 р. забезпечує запобігання подвійного оподаткування у наступних випадках. Виділіть два основних випадки з наведених нижче:

- а) у випадку колізії загального податкового обов'язку в обох державах, зокрема при так званій подвійній резиденції;
- б) у випадку, коли платник податку не має місце проживання в жодній з двох держав;
- в) у випадку, коли платник податку не має резиденції в жодній з цих двох держав;
- г) у випадку колізії між законом держави місця проживання, яка накладає загальний податковий обов'язок, і законом держави біля «джерела доходу», яка накладає обмежений податковий обов'язок.
- д) всі відповіді правильні.

7. Які з названих офшорів вважаються в усьому світі «чистими» податковими гаванями (назвіть три офшора з наведених)?

- а) Острів Гернсі;
- б) острів Джерсі
- в) Багамські острови;
- г) Бермудські острови;
- д) Кайманові острови.

8. Які з названих країн відносяться до юрисдикцій з помірним оподаткуванням (назвіть не менше трьох):

- а) Швейцарія;
- б) КНР;
- в) Нідерланди;
- г) Туреччина;
- д) Ірландія.

9. Японська ТНК продає в Україну комп'ютери та комплектуючі для складання їх на місцевих підприємствах. Україна запроваджує високе імпортне мито на ввезення готової продукції ТНК, щоб захистити українські складальні підприємства, і різко збільшує податок на прибуток іноземних компаній. Що може зробити ТНК, щоб не віддати частки українського ринку місцевим конкурентам:

- а) створити свою філію в Україні шляхом прямого інвестування;
- б) припинити поставки комплектуючих на українські підприємства;
- в) застосувати трансфертні ціни?
- г) всі відповіді правильні;
- д) всі відповіді неправильні.

10. Які заходи з підтримки прямих іноземних інвестицій використовує приймаюча країна (назвіть не менше трьох):

- а) підвищення курсу національної валюти;
- б) надання державних гарантій;
- в) скасування подвійного оподаткування;
- г) надання податкових пільг;
- д) усі відповіді правильні.

11. Вставте пропущені цифри і слова. Посвідку на проживання в Латвії іноземний інвестор може отримати, якщо (крім інших умов), придбає _____ латвійського банку на суму від _____ тис. євро.

- а) акції, 300;
- б) облігації, 300;
- в) заставні, 600.

12. Як захід підтримки ПІІ використовує приймача країна:

- а) підвищення курсу національної валюти;
- б) надання державних гарантій;
- в) скасування подвійного оподаткування;
- г) надання податкових пільг;
- д) усі відповіді неправильні.

13. Вставте пропущені слова і цифри. ФАТФ була створена в м. _____ в _____ р.

- а) Париж, 1989;
- б) Вена, 1990;
- в) Мехіко, 2011.

14. Вставте пропущені слова. В Чорногорії можна отримати _____, якщо іноземець інвестує в економіку країни _____ тис. євро.

- а) громадянство, 900;
- б) притулок, 10;
- в) громадянство, 500.

15. Вставте пропущені слова. В Латвії зараз можна отримати _____, якщо іноземець інвестує в країну від _____ тис. євро.

- а) політичний притулок, 15;
- б) посвідку на проживання, 250;
- в) латвійське громадянство, 900.

22. Договори про уникнення подвійного оподаткування, що укладаються між країнами — членами ЄС, ґрунтуються на моделях податкових договорів, розроблених (виділіть не менше двох):

- а) США;
- б) Німеччиною;
- в) тільки ЄК;
- г) і ЄК, і ОЕСР;
- д) тільки ООН.

16. Виділіть нетипові офшори в Європі з названих:

- а) Ірландія;
- б) Німеччина;
- в) Кіпр;
- г) Франція;
- д) Австрія.

17. Американська транснаціональна компанія (ТНК) продає комплектуючі для складання і готові комп'ютери в Україну. Україна запроваджує високе імпортне мито на ввезення зібраних комп'ютерів ТНК, щоб захистити українських виробників, і різко збільшує податок на прибуток іноземних компаній. Що може зробити ТНК, щоб скоротити обсяг податків на прибуток, які виплачуються в Україні:

- а) викупити в Україні частину підприємств конкурентів і застосувати занижені трансфертні ціни на поставки комплектуючих для цих підприємств;
- б) створити в Україні свою філію і застосувати завищені трансфертні ціни на поставки комплектуючих для цієї філії;
- в) створити в Україні спільне підприємство (СП) і застосувати занижені трансфертні ціни на поставки комплектуючих?

18. Рентна плата в Україні включає такі складові (виділіть не менше двох):

- а) за користування надрами;
- б) земельний податок;
- в) єдиний податок;
- г) за використання водних ресурсів;
- д) туристичний збір.

19. Вставте пропущені слова. В Латвії зараз можна отримати _____, якщо іноземець інвестує в країну від _____ тис євро.

- а) політичний притулок, 15;
- б) посвідку на проживання, 250;
- в) латвійське громадянство, 900.

20. До місцевих податків в Україні належать (виділіть не менше двох):

- а) податок на додану вартість;
- б) податок на майно;
- в) податок на прибуток підприємств;
- г) єдиний податок;
- д) церковний податок.

21. Виділіть типові офшори в Африці:

- а) Ліберія;
- б) ПАР;
- в) Судан;
- г) Маврикій;
- д) Сейшельські острови;
- ж) Марокко.

22. Вставте пропущені цифри і слова. Посвідку на проживання в Латвії іноземний інвестор може отримати, якщо (крім інших умов), придбає нерухомість у великих містах країни на суму від _____ тис євро або від _____ тис євро в провінції.

- а) 143, 72;
- б) 200, 100;
- в) 300, 150.

23. Договори про уникнення подвійного оподаткування, що укладаються між країнами, що розвиваються, ґрунтуються на моделях податкових договорів, розроблених (виділіть не менше двох):

- а) Радою Європи;
- б) США;
- в) ООН;
- г) ОЕСР;
- д) ЄК.

24. До місцевих зборів в Україні належать (виділіть не менше двох):

- а) збір за місця паркування транспортних засобів;
- б) єдиний соціальний внесок;
- в) рентна плата за користування надрами;
- г) туристичний збір;
- д) рентна плата за використання водних ресурсів.

25. Податок на майно в Україні включає такі складові (виділіть не менше двох):

- а) транспортний податок;
- б) єдиний соціальний внесок;
- в) рентна плата за користування надрами;
- г) земельний податок;
- д) рентна плата за користування радіочастотним ресурсом України.

26. Виділіть типові офшори в Азії з названих:

- а) Гонконг;
- б) Малайзія;
- в) Бахрейн;
- г) Катар;
- д) Афганістан.

27. До прямих податків в Україні відносяться (виділіть два):

- а) мито;
- б) акцизний податок;
- в) податок на прибуток підприємств;
- г) податок на додану вартість;
- д) податок на доходи фізичних осіб.

28. Основними шахрайськими операціями, які можуть відбуватися через бухгалтерію банку, є:

- а) зниження ставок у разі продажу ресурсів на міжбанківському ринку;

- б) несанкціонований овердрафт за рахунком;
- в) приховування коштів, призначених для придбання цінних паперів;
- г) необґрунтовані кредити підприємствам, у яких є особиста зацікавленість керівництва банку;
- д) крадіжка коштів з каси касиром.

29. Державний борг включає:

- а) борг домогосподарств;
- б) державний внутрішній борг;
- в) державний зовнішній борг;
- г) корпоративний борг;
- д) борг підприємств.

30. До внутрішніх загроз фінансовій безпеці банку належать:

- а) світова фінансова криза;
- б) небезпека зловмисного підриву ділової репутації банку;
- в) неправомірна розтрата коштів керівництвом банку;
- г) недосконалість банківського нагляду;
- д) діяльність конкурентів.

31. До непрямих податків в Україні відносяться (виділіть два):

- а) податок на доходи фізичних осіб;
- б) єдиний податок;
- в) податок на прибуток підприємств;
- г) вивізне мито;
- д) податок на додану вартість.

32. За порушення законів з питань оподаткування застосовуються такі види юридичної відповідальності:

- а) фінансова;
- б) кримінальна;
- в) політична;
- г) адміністративна;
- д) особиста.

3 рівень

1. Виділіть з названих чотири основних складових фінансово-економічної безпеки держави:

- а) бюджетна безпека;
- б) грошово-кредитна;
- в) боргова безпека;
- г) політична безпека;
- д) інформаційна безпека;
- ж) демографічна безпека;
- з) інфляційна безпека;
- к) військова безпека.

2. До основних ознак офшорних зон відносяться (назвіть не менше чотирьох ознак з наведених):

- а) політична і економічна нестабільність у країні;
- б) гарантія дотримання фінансової та банківської таємниці;
- в) наявність сильного президента при владі;
- г) наявність демократичного уряду при владі;
- д) відсутність валютних обмежень;
- ж) наявність сучасних засобів зв'язку і комунікацій;
- з) гарне мовне обслуговування в офшорі;
- к) можливість вести фінансову діяльність на території офшору.

3. Виділіть з названих чотири складових економічної безпеки держави, які не відносяться до фінансово-економічної безпеки держави:

- а) військова безпека;
- б) грошово-кредитна;
- в) торгова безпека;
- г) бюджетна безпека;
- д) інформаційна безпека;
- ж) демографічна безпека;
- з) інфляційна безпека;
- к) кібербезпека.

4. До загальнодержавних податків в Україні відносяться (виділіть чотири):

- а) податок на доходи фізичних осіб;
- б) єдиний податок;
- в) податок на прибуток підприємств;
- г) церковний податок;
- д) мито;
- ж) податок на виведений капітал;
- з) екологічний податок;
- к) податок на майно.

5. Бюджетний процес в Україні наступні етапи (виділіть чотири):

- а) розробка проекту Державного бюджету України;
- б) затвердження Державного бюджету України;
- в) щомісячне внесення змін до Державного бюджету України;
- г) контроль за виконанням Державного бюджету України;
- д) щомісячний перегляд показників Державного бюджету України;
- ж) звіт за виконання Державного бюджету України;
- з) щоквартальне внесення змін до Державного бюджету України;
- к) щоквартальний перегляд показників Державного бюджету України.

6. До непрямих податків в Україні відносяться (виділіть чотири):

- а) податок на доходи фізичних осіб;
- б) акцизний податок;

- в) податок на прибуток підприємств;
- г) церковний податок;
- д) вивізні мито;
- ж) ввізні мито;
- з) екологічний податок;
- к) податок на додану вартість.

7. До офшорних центрів, які створюють особливо привабливе середовище для офшорних банків, відносяться (виділіть чотири центри з названих):

- а) Уругвай;
- б) Монако;
- в) Англія;
- г) Гренада;
- д) Гібралтар;
- ж) Монтсеррат;
- з) Сент-Вінсент;
- к) Угорщина.

8. Вставте пропущені слова. Група ФАТФ була створена в м. _____ в _____ р. для координації зусиль в боротьбі з _____ в світі.

- а) Париж, 1989, відмивання грошей;
- б) Нью-Йорк, 1989, кримінальною мафією;
- в) Брюссель, 1995, відмивання грошей.

9. Вставте пропущені цифри. Згідно стандартів фінансово-економічної безпеки дефіцит державного бюджету не повинен перевищувати ___ % від ВВП країни, державний борг не повинен перевищувати ___ % від ВВП країни, а інфляція — не повинна перевищувати ___ %.

- а) 1;
- б) 3;
- в) 10;
- г) 60;
- д) 80;
- ж) 5;
- з) 11.

10. До прямих податків в Україні відносяться (виділіть чотири):

- а) екологічний податок;
- б) акцизний податок;
- в) податок на прибуток підприємств;
- г) гербовий збір;
- д) податок на доходи фізичних осіб;
- ж) мито;
- з) рентна плата;
- к) податок на додану вартість.

11. Виберіть три правильні відповіді. Згідно з латвійським законом про міграцію посвідку на проживання в країні іноземний інвестор може отримати при виконанні таких умов:

а) при розміщенні в латвійському банку субординованого депозиту на суму від 300 тис євро;

б) при знанні латвійської мови;

в) при знанні англійської мови.

г) при придбанні в Латвії нерухомості на суму від 143 тис євро в Ризі, Юрмалі та великих містах;

д) при придбанні нерухомості від 42 тис євро в провінції.

ж) при знанні російської мови;

з) при наявності громадянства Литви та Естонії;

к) при наявності громадянства Литви та України.

12. Виділіть типові офшори в Африці (не менше чотирьох):

а) Лівія;

б) ПАР;

в) Судан;

г) Маврикій;

д) Сейшельські острови;

ж) Марокко.

з) Ліберія;

к) Намібія.

13. До найважливіших офшорних переваг острова Мен відносяться (назвіть не менше чотирьох переваг з наведених):

а) невисокий рівень прибуткового податку (20 %) резидентних компаній;

б) відсутність податку на дарування і спадкування;

в) строге дотримання банківської таємниці;

г) дозвіл звільненій від податків компанії займатися торговою діяльністю на острові Мен;

д) дозвіл звільненій від податків компанії брати участь в страховій діяльності на острові Мен;

ж) дозвіл звільненій від податків компанії брати участь в банківській діяльності на острові Мен;

з) можливість реєстрації декількох офшорних компаній;

к) можливість реєстрації всіх видів офшорних компаній.

14. Виділіть нетипові офшори в Європі з названих (не менше чотирьох):

а) Ірландія;

б) Німеччина;

в) Кіпр;

г) Франція;

д) Австрія;

ж) Нідерланди;

з) Мальта;

к) Італія.

15. Вставте пропущені слова. Група ФАТФ включає _____, а група «Егмонт» включає _____ країн світу.

- а) розвинуті країни, митні служби;
- б) розвиткові країни, кримінальні відомства;
- в) країни світу, фінансові розвідки.

16. Виділіть з названих чотири основних способи використання офшорних центрів:

- а) трансферт прибутку шляхом заниження цін закупівлі товарів;
- б) трансферт прибутку шляхом завищення цін закупівлі і продажу товарів і послуг;
- в) виготовлення низькоякісної продукції;
- г) використання ротацийних компаній;
- д) маніпулювання міжнародними угодами;
- ж) експорт в офшор сировини;
- з) зміна місця проживання шляхом переселення;
- к) експорт в офшор високотехнологічної продукції.

17. Які з названих офшорів вважаються в усьому світі «чистими» податковими гаванями (назвіть чотири офшора з наведених)?

- а) Острів Олдерні;
- б) острів Джерсі
- в) Багамські острови;
- г) Бермудські острови;
- д) Кайманові острови;
- ж) Британські Віргінські острови;
- з) Острів Мен;
- ж) Острів Гернсі;
- к) Кіпр.

18. Виділіть типові офшори в Європі (назвіть чотири офшора з наведених):

- а) Австрія;
- б) Польща;
- в) Чорногорія;
- г) Словенія;
- д) Ліхтенштейн;
- ж) Андорра;
- з) Монако;
- к) Мальта.

19. Які заходи з підтримки прямих іноземних інвестицій використовує приймаюча країна (назвіть чотири відповіді з наведених):

- а) зниження курсу національної валюти;
- б) надання державних гарантій;
- в) скасування подвійного оподаткування;

- г) надання податкових пільг;
- д) підвищення курсу національної валюти;
- ж) ліквідація податкових пільг;
- з) усі відповіді правильні;
- к) немає правильної відповіді.

20. До непрямих податків належать (назвіть чотири відповіді з наведених):

- а) внески працівників у фонди соціального страхування;
- б) податок на додану вартість;
- в) акцизи;
- г) податок на прибуток підприємств;
- д) ввізне мито;
- ж) вивізне мито;
- з) податок на виведений капітал;
- к) прибутковий податок з громадян.

21. Які з названих країн та міжнародних організацій лідирують серед усіх інвесторів, що вкладають гроші в економіку України (назвіть чотири відповіді з наведених)?

- а) Німеччина;
- б) Кіпр;
- в) Мальта;
- г) Австрія;
- д) Міжнародний валютний фонд;
- ж) Світовий банк;
- з) Азійський банк реконструкції та розвитку;
- к) Африканський банк реконструкції та розвитку.

22. Створені на Гібралтарі офшорні компанії виконують наступні основні функції (виділіть п'ять основних):

- а) торгово-посередницькі операції;
- б) холдингова діяльність у країнах ЄЕС;
- в) судно володіння;
- г) страхова діяльність;
- д) банківська діяльність;
- ж) володіння нерухомістю;
- з) управління інвестиційними фондами в європейських країнах;
- к) рекламна діяльність.

23. До прямих податків в Україні відносяться (виділіть чотири):

- а) екологічний податок;
- б) акцизний податок;
- в) податок на прибуток підприємств;
- г) гербовий збір;
- д) податок на доходи фізичних осіб;
- ж) ввізне мито;

- з) рентна плата;
- к) церковний податок.

24. Виділіть типові офшори в Азії з названих (не менше чотирьох):

- а) Афганістан;
- б) Малайзія;
- в) Бахрейн;
- г) Катар;
- д) Гонконг;
- ж) Індія;
- к) Пакистан.

25. До непрямих податків в Україні відносяться (виділіть чотири):

- а) вивізне мито;
- б) акцизний податок;
- в) податок на додану вартість;
- г) єдиний податок;
- д) податок на доходи фізичних осіб;
- ж) ввізне мито;
- з) податок на виведений капітал;
- к) податок на прибуток підприємств.

26. У Ліхтенштейні переважають такі основні організаційно-правові форми підприємництва (виділіть чотири):

- а) дочірнє підприємство;
- б) акціонерна компанія;
- в) кооператив;
- г) представництво;
- д) торгова компанія;
- ж) промислова компанія;
- з) фонд;
- к) будівельна компанія.

27. Рентна плата в Україні включає такі складові (виділіть чотири):

- а) за користування надрами;
- б) земельний податок;
- в) за користування радіочастотним ресурсом України;
- г) за використання водних ресурсів;
- д) туристичний збір;
- ж) єдиний податок;
- з) за транспортування нафти і аміаку;
- к) податок на майно.

28. За об'єктами управління загрози фінансовій безпеці банків поділяються на (виділіть чотири):

- а) загрози з боку персоналу банку;
- б) загрози в сфері розрахунково-касового обслуговування;

- в) непередбачувані загрози;
- г) загрози з боку кримінальних угруповань;
- д) загрози у сфері валютних операцій;
- ж) загрози з боку клієнтів банку;
- з) загрози у сфері діяльності із залученими ресурсами;
- к) загрози з боку партнерів банку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ І РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДО КУРСУ

1. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом». Голос України. 2010. 22 травня. С. 7.
2. Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції». Відомості Верховної Ради України. 2011. № 40. Ст. 404.
3. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізм забезпечення): монографія. К. КНТЕУ. 2004. 759 с.
4. Бридун Є. С., Вдовиченко А. М., Зубрицький А. І., Кирилук І. В. та ін. Система ключових індикаторів результативності діяльності органів Міністерства доходів і зборів: монографія. К. Алерта. 2013. 336 с.
5. Вишневський В. І., Гречишкін О. В. Оподаткування в емерджентній економіці: теоретичні засади і напрями політики: монографія. Донецьк. НАН України, Інститут промисловості. 2012. 128 с.
6. Власюк О. С. Тіньова економіка та її вплив на безпеку сектору державних фінансів України. Фінанси України. 2013. № 6. С. 18–24.
7. Гасанов С. С., Кудряшов В. П., Балакін Р. Л. Реформування фіскальної системи України у контексті євроінтеграційних процесів. Фінанси України. 2015. № 5. С. 16–38.
8. Данилишин Б. Про методи управління запозиченнями. Держборг можна використовувати для розвитку економіки. День. 2019. 17 квітня. С. 10.
9. Демчишак Н. Б. Фінансове регулювання інноваційної діяльності в Україні: монографія. Львів. ЛНУ імені Івана Франка. 2016. 494 с.
10. Єпіфанов А. О., Пластун О. Л. Фінансова безпека підприємств і банківських установ: монографія. Суми. ДВНЗ «УАБС». 2009. 295 с.
11. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення: монографія. К. КНТЕУ. 2001. 309 с.
12. Єфименко Т. І. Фіскальні реформи та сталий розвиток в Україні. Фінанси України. 2016. № 4. С. 7–14.
13. Іван Іванов чи все ж таки реальні контролери компаній. Дзеркало тижня. 2018. 8 грудня. С. 1,4.
14. Замасло О. Т. Податкова система України: теорія, методологія, практика: монографія. Львів. ЛНУ імені Івана Франка. 2017. 420 с.
15. Захарченко А, Михайленко О. Зелена революція в Україні: для всіх чи для обраних [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://epravda.com.ua/publications/2018/04/3/634141>
16. Карлін М. І. Податкові системи зарубіжних країн: навч. посібник. К. Кондор. 2018. 368 с.
17. Карлін М. І. Світові фінансові центри: навч. посібник. К. Кондор. 2015. 424 с.

18. Карлін М. І., Борисюк О. В. Фінансові офшори: навч. посібник. Луцьк. Вежа-Друк. 2016. 240 с.
19. Карлін М. І., Івашко О. А. Інвестиційні офшори: навч. посібник. Луцьк. Вежа-Друк. 2017. 292 с.
20. Карлін М. І., Цимбалюк О. А. Фінанси домогосподарств провідних країн світу: навч. посібник. Луцьк. Вежа-Друк. 2014. 172 с.
21. Карлін М. І., Проць Н. В., Цимбалюк І. О. та [ін.] Кліматичні фінанси [Текст]: кол. монографія; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. М. І. Карліна. Луцьк: Вежа-Друк. 2017. 184 с.
22. Киреева Е. Ф., Чечко А. П., Захарова Е. А. Основы организации международного налогообложения. Минск. БГЭУ. 2015. 320 с.
23. Концепція фінансової безпеки України [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.ufin.com/ua/koncersia/008.doc.
24. Крисоватий А. І. Теоретико-організаційні домінанти та практика реалізації податкової політики в Україні: монографія. Тернопіль. Карт бланш. 2005. 371 с.
25. Крупка М. І., Андрушак Є. М., Пайтра Н. Г. та ін. Банківська справа: підручник. Львів. ЛНУ імені Івана Франка. 2013. 556 с.
26. Крупка М. І., Мрочко М. С., Вишивана Б. М. та ін. Гроші та кредит: підручник. Львів. ЛНУ імені Івана Франка. 2011. 420 с.
27. Кутузова М. М. Фондовий ринок України в Умовах нестабільності світового фінансового середовища: монографія. Луцьк. Вежа-Друк. 2016. 240 с.
28. Кучерявенко М. П. Податкове право України: підручник. Харків. Право. 2013. 536 с.
29. Мак-Мак В. П. Служба безопасности предприятия (организационно-управленческие и правовые аспекты деятельности). М. Мир безопасности. 1999. 106 с.
30. Мартиняк В., Зволяк Я., Баранецька О. Фінансова безпека: навч. посіб. Тернопіль. Вектор. 2016. 216 с.
31. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1277 від 29.10.2013 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://cct.com.ua/2013/29.10/2013_1277.htm.
32. Міжнародне оподаткування / За ред. Ю. Г. Козака, В. М. Сліпа. К. ЦУЛ. 2003. 550 с.
33. Лісовий Г. О. Податкова безпека України: загрози та ризики. Форум права. 2016. № 1. С. 162–168. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.
34. Луніна І. О., Фролова Н. Б. Міжнародні тенденції реформування податкових систем у після кризовий період 2008-2014 рр. та уроки для України. Фінанси України. 2015. № 8. С. 7–20.
35. Мельник М. І., Лещух І. В. Податковий контроль в Україні: проблеми та пріоритети підвищення ефективності: монографія. Львів. ДУ Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України. 2015. 330 с.
36. Ніколаєнко Ю. Ф. Фінансова безпека банківського сектору України: теорія, методологія, практика: монографія. К. Кондор-Видавництво. 2016. 256 с.

37. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави. Методологія забезпечення: монографія. К. КІМ. 2003. 320 с.
38. Педь І. В. Податкова конкуренція: монографія. К. Експерт-Консалтинг. 2009. 416 с.
39. Підхонний О. М. Фінансова безпека в умовах глобалізації: монографія. Львів. СПОЛОМ. 2012. 360 с.
40. Податкова політика: теорія, методологія, інструментарій: навч. посібник / за ред. Ю. Іванова, І. Майбутова. Харків. ВД «ІНЖЕК». 2010. 492 с.
41. Про внесення змін до Податкового Кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи: Закон від 28.12.2014 р. № 71-VIII // Офіційний вісник України. 2015. № 3. (16.01.2015). Ст. 46.
42. Про внесення змін до Податкового Кодексу України щодо зменшення податкового тиску на платників податків: Закон від 17.05.2015 р. № 655-VIII. URL <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/655-19>.
43. Про внесення змін до Податкового Кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні: Закон від 21.12.2016 р. № 1797-VIII // Офіційний вісник України. 2017. № 4. (13.01.2017). Ст. 106.
44. Проць Н. В. Бюджетна система: навч. посібник. Луцьк. Вежа-Друк. 2019. 268 с.
45. Рендал Р. Сучасна теорія грошей. К. Наш формат. 2017. 480 с.
46. Рікардз Д. Валютні війни. Витоки наступної світової кризи. К. Наш формат. 2018. 328 с.
47. Сташук О. В. Сучасна парадигма фінансової безпеки акціонерних товариств: монографія. Тернопіль. ТНЕУ. 2018. 398 с.
48. Сусіденко О. Ф. Фінансова безпека підприємств: теорія, методи, практика: монографія. К. ЦУЛ, 2016. 128 с.
49. Сухоруков А. І. Проблеми фінансової безпеки України: монографія. К. НІПМБ. 2004. 117 с.
50. Україна і план : чому офшори відходять у минуле [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/projects/offshore/2019/10/29/652879>
51. Фінанси України / За ред. М. І. Карліна, О. В. Івашко: навч. посібник. К. Кондор. 2018. 332 с.
52. Хейфец Б. А. Офшорные юрисдикции в глобальной и национальной экономике. М. Экономика. 2008.
53. Швабій К. Хочу — плачу, хочу — не плачу. Дзеркало тижня. 2019. 31 серпня. С. 9.
54. Bien W. Zarza dzanie finansami przedsebiorstwa. — Warszawa: Difin, 2001. — 337 s.
55. Norgaard O. Economic Institution and Democratic Reform: A Comparative Analysis of Post-Communist Countries. — London. — 2000.
56. Laffer A. B., Seymour J.P. The Economics of the Tax Revolt. New York, 1979.
57. Owsiak S. Finanse publiczne. Teoria i praktyka. Warszawa, WNPWN, 2001. — 562 s.
58. Finanse / Redakcia naukowa Jan Zarzecki.-Bialystok, WSE, 2000. Tom 1,2.

59. Status of Pledges and Contributions made to the Green Climate Fund. Pledge Tracker // The Green Climate Fund. — 2016 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://www.greenclimate.fund/documents/20182/24868/Status+of+Pledges+%282016.2.19%29.pdf/71e3e528-170-4dfd-aab0-e4a6f00888b9>.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

- АМКУ — Антимонопольний комітет України
ВВП — валовий продукт держави
ВНД — валовий національний дохід
ВНП — вид на проживання в країні
БФР — Бюро фінансових розслідувань
ГЕФ — Глобальний екологічний фонд
ДБУ — Державний бюджет України
Держказначейство — Державна казначейська служба України
Держфінмоніторинг — Державна служба фінансового моніторингу України
ДМС — Державна митна служба
ДПС — Державна податкова служба
ДФС — Державна фіскальна служба
ДКЦПФР — Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку
ЗМІ — засоби масової інформації
ЕК — Європейська Комісія
ЄС — Європейський Союз
МВС — Міністерство внутрішніх справ
МВФ — Міжнародний Валютний фонд
МОНУ — Міністерство освіти і науки України
НАБУ — Національне антикорупційне бюро України
НБУ — Національний банк України
ООН — Організація Об'єднаних Націй
ПАТ — публічне акціонерне товариство
ПМП — право на постійне місце проживання в країні
ПНП — право на проживання в країні
ПрАТ — приватне акціонерне товариство
СБУ — служба безпеки України
СРСР — Союз Радянських Соціалістичних Республік
СФР — служба фінансових розслідувань США
ТЗОВ — товариство з обмеженою відповідальністю
ФБР — Федеральне бюро розслідувань США
MONEVAL — Комітет Ради Європи з оцінки заходів протидії відмиванню коштів

КОРОТКИЙ ТЕРМІНОЛОПЧНИЙ СЛОВНИК

Анулювання державного боргу — це заходи, внаслідок яких держава-позичальник повністю відмовляється від своїх боргових зобов'язань, тобто — до дефолту.

Бюджетна безпека держави — це досягнення оптимального співвідношення доходів та видатків бюджетів різного рівня, недопущення надмірного дефіциту бюджету.

Валовий зовнішній борг — це сума зовнішнього державного боргу та зовнішнього корпоративного боргу

Викуп державного боргу — це надання державі-боржникові можливості купити свої боргові зобов'язання на вторинному ринку цінних паперів з дисконтом за іноземну валюту.

Дефолт — це неможливість держави — позичальника виконувати свої зовнішні зобов'язання.

Конверсія — це зміна доходності позики. У цьому випадку держава-позичальник найчастіше знижує розмір виплачуваних процентів за позикою. Однак не виключається й підвищення доходності позики.

Консолідація — це зміна умов позики, пов'язана з їх строками (як у бік збільшення строку уже випущених позик, так і в бік зменшення). Можливе поєднання консолідації з конверсією.

Обмін за регресивним співвідношенням — це обмін цінних паперів попередніх позик на нові, який проводиться з метою скорочення державного боргу. Це є вкрай небажаним способом, оскільки він означає часткову відмову держави-позичальника від своїх боргів.

Обслуговування державного боргу — це сплата відсотків і компенсаційних виплат за борговими зобов'язаннями, але без погашення основного боргу.

Реприватизація — повернення раніше приватизованих підприємств у державну власність.

Реструктуризація — це використання у комплексі повністю або частково вище вказаних методів управління державним боргом.

Фінансово-економічна безпека держави — це захищеність інтересів держави у фінансовій сфері, або такий стан бюджетної, податкової та грошово-кредитної систем, що гарантує спроможність держави раціонально використовувати фінансові ресурси.

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

- Акцизний податок 32, 40, 42, 46
- Безпека банківського ринку держави 196
- Безпека фінансового ринку держави 152
- Боргова безпека держави 65
- Бюджетна безпека держави 61
- Валютна безпека держави 148
- Вуглецевий податок 223, 231
- Грошова безпека держави 143
- Інвестиційна безпека держави 161
- Індикатори фінансово-економічної безпеки держави 25
- Інфляційна безпека держави 146
- «Зелені» банки 232
- «Зелені» інвестиції 224
- «Зелені» облігації 231
- Зелений кліматичний фонд 229
- «Зелений» тариф 236
- Кліматична безпека 222
- Кліматичні фінанси 232
- Мито 24, 32
- Податкова безпека держави 71
- Податок на додану вартість 40, 41, 42, 43, 49, 73, 85, 86, 103
- Податок на прибуток підприємств 40, 76, 97, 99, 104, 107, 115, 123, 126, 128, 129, 141
- Прибутковий податок з громадян 40, 41, 50, 97, 134, 137, 265
- Уніфікація позики 67
- Фінансово-економічна безпека держави 10, 11, 12, 18, 22, 24, 25, 26
- Холдинг 50

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Ахметов Ринат 99, 244
Бахматюк Олег 198
Біркенфелд Бредлі 264
Березовський Борис 37
Василик Дмитро 10
Видрін Дмитро 30
Гаджиев Джагангір 252
Гаджисва Заміра 252
Гальчинський Анатолій 29, 48
Гонтарева Валерія 80, 146
Гончарук Олексій 244
Дзурінда Міклош 41
Денхам Джон 60
Депардьє Жерар 72
Жеваго Костянтин 198, 248
Зеленський Володимир 63, 250, 284
Ерроу Кеннет 48
Кельменді Насер 136
Клімов Леонід 198
Клюєв Андрій 85
Колесніков Борис 100
Коломойський Ігор 24, 28, 51, 52, 80, 99, 202, 203
Кульпінський Сергій 11
Лагун Микола 198
Лаффер Артур 71
Макрон Еммануель 72, 223
Маркарова Оксана 47
Мечіар Володимир 41
Олланд Франсуа 72
Полонський Сергій 137
Порфір'єв Борис 231
Рубан Наталія 267
Фірташ Дмитро 97, 198, 250
Черновецький Степан 198
Шнайдер Фрідріх 30
Шумпетер Йозеф 162
Ярьсько Наталія 68, 71

ДОДАТОК А

СПИСОК РЕКОМЕНДАЦІЙ FATF

Номер	Попередній номер	
		A — ПОЛІТИКА ТА КООРДИНАЦІЯ В СФЕРІ ПРОТИДІЇ ВІДМИВАННЮ КОШТІВ ТА ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ
1	–	Оцінка ризиків та застосування підходу, заснованого на оцінці ризиків *
2	P. 31	Національне співробітництво та координація
		B — ВІДМИВАННЯ КОШТІВ ТА КОНФІСКАЦІЯ
3	P. 1 і P.2	Злочин відмивання коштів *
4	P. 3	Конфіскація та тимчасові заходи *
		C — ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ ТА ФІНАНСУВАННЯ РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ЗБРОЇ МАСОВОГО УРАЖЕННЯ
5	CP II	Злочин фінансування тероризму *
6	CP III	Цільові фінансові санкції за тероризм та фінансування тероризму*
7		Цільові фінансові санкції за розповсюдження зброї масового знищення*
8	CP VIII	Неприбуткові організації*
		D — ЗАПОБІЖНІ ЗАХОДИ
9	P. 4	Закони про збереження таємниці фінансовими установами <i>Заходи належної перевірки клієнта та збереження даних</i>
10	P. 5	Заходи належної перевірки клієнта*
11	P. 10	Збереження даних <i>Додаткові заходи до специфічних клієнтів та видів діяльності</i>
12	P. 6	Публічні особи*
13	P. 7	Кореспондентські банківські відносини*
14	CP VI	Переказ коштів або цінностей*
15	P. 8	Нові технології
16	CP VII	Грошові перекази* <i>Надійність, заходи контролю та фінансові групи</i>
17	P. 9	Надійність третіх сторін*
18	P. 15 і P. 22	Внутрішній контроль та іноземні відділення та філії*
19	P. 21	Високо-ризикові країни*

		<i>Повідомлення про підозрілі операції</i>
20	P. 13 і CP IV	Повідомлення про підозрілі операції*
21	P. 14	Передача конфіденційної інформації та конфіденційність <i>Визначені нефінансові установи та професії (ВНУП)</i>
22	P. 12	ВНУП: заходи належної перевірки клієнта*
23	P. 16	ВНУП: інші заходи*
24	P. 33	Прозорість та бенефіціарна власність юридичних осіб*
25	P. 34	Прозорість та бенефіціарна власність правових організацій*
		F — ПОВНОВАЖЕННЯ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ КОМПЕТЕНТНИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ ТА ІНШІ ІН- СТИТУЦІЙНІ ЗАХОДИ
		<i>Регулювання та нагляд</i>
26	P. 23	Регулювання та нагляд за фінансовими установами*
27	P. 29	Наглядові повноваження
28	P. 24	Регулювання та нагляд за визначеними нефінансовими установами та професіями
		<i>Оперативні та правоохоронні органи</i>
29	P. 26	Підрозділи фінансових розвідок*
30	P. 27	Відповідальність правоохоронних та слідчих органів*
31	P. 28	Повноваження правоохоронних та слідчих органів
32	CP IX	Кур'єри з перевезення готівки*
		<i>Загальні вимоги</i>
33	P. 32	Статистика
34	P. 25	Керівництво та зворотній зв'язок
		<i>Санкції</i>
35	P. 17	Санкції
		G — Міжнародне співробітництво
36	P. 35 і CP I	Міжнародні інструменти
37	P. 36 і CP V	Взаємна правова допомога
38	P. 38	Взаємна правова допомога: заморожування та конфіскація*
39	P. 39	Екстрадиція
40	P. 40	Інші форми міжнародного співробітництва*

Колонка «Попередній номер» посилається на елементам Рекомендацій FATF від 2003 року. Рекомендації, позначені зірочкою *, мають пояснювальні записки, які необхідно розглядати разом з Рекомендаціями.

Версія прийнята 15 лютого 2012 року.

ВСТУП

Група з розробки фінансових заходів (FATF) — це міжурядовий орган, створений у 1989 році Міністрами країн-членів FATF. Відповідно до мандату, FATF розробляє стандарти та сприяє ефективній імplementації правових, регуляторних та оперативних заходів боротьби з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму та фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення, та інших загроз цілісності фінансової системи. Спільно з іншими міжнародними зацікавленими сторонами FATF також здійснює діяльність щодо виявлення вразливостей на національному рівні з метою захисту міжнародної фінансової системи від незаконного використання.

Рекомендації FATF представляють вичерпну та послідовну систему заходів, які повинні бути імplementовані країнами з метою боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму, а також фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення. Країни мають різну структуру правової, адміністративної та операційної системи та різні фінансові системи, і тому всі не можуть вжити ідентичних заходів для боротьби з цими загрозами. Таким чином, Рекомендації FATF встановлюють міжнародні стандарти, які країни повинні імplementувати за рахунок заходів, адаптованих до конкретних обставин. Рекомендації FATF встановлюють основні заходи, які країни повинні вжити для:

- встановлення ризиків і розробки політики та координації дій на національному рівні;
- переслідування відмивання коштів, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення;
- застосовувати запобіжні заходи для фінансового сектора та інших визначених секторів;
- встановити повноваження і обов'язки компетентних органів (наприклад, слідчих, правоохоронних та наглядових органів) та інших інституційних заходів;
- підвищення прозорості та доступності інформації щодо бенефіціарної власності юридичних осіб та угод; а також
- сприяння міжнародному співробітництву.

Оригінальні Сорок Рекомендацій FATF були розроблені в 1990 році як ініціатива по боротьбі з незаконним використанням фінансових систем особами, які відмивають кошти від продажу наркотиків. У 1996 році Рекомендації були вперше переглянуті для відображення розвитку тенденцій і технік відмивання грошей, та для розширення їх сфери за межі відмивання коштів від продажу наркотиків. У жовтні 2001 року FATF розширила свій мандат для розгляду питань щодо фінансування терористичних актів та терористичних організацій, і зробила важливий крок щодо створення восьми (пізніше розширених до дев'яти) Спеціальних Рекомендацій по запобіганню фінансуванню тероризму. Рекомендації FATF були переглянуті вдруге в 2003 році і разом зі Спеціальним Рекомендаціям були схвалені більш ніж 180 країнами. Ці Рекомендації є загально-визнаними міжнародними стандартами протидії відмиванню коштів та протидії фінансуванню тероризму (ПВК/ФТ).

Відповідно до висновків Третього раунду взаємної оцінки своїх членів FATF переглянула і оновила Рекомендації FATF в тісній співпраці з регіональними групами за типом FATF та організаціями-спостерігачами, в тому числі Міжнародним валютним фондом, Світовим банком і Організацією Об'єднаних Націй. Перегляд усуває нові загрози та загрози, що виникають, роз'яснює та посилює багату існуючих зобов'язань при збереженні необхідної стабільності та суворості Рекомендацій.

Стандарти FATF також були переглянуті з метою посилення вимог для ситуацій, які становлять високий ризик, і щоб країни могли застосовувати більш направлений підхід в сферах, де ризик є високим або де імплементація може бути посилена. Країни повинні спочатку визначити, оцінити і зрозуміти ризики відмивання коштів та фінансування тероризму з якими вони стикаються, а потім прийняти відповідні заходи для зниження ризиків. Підхід, що ґрунтується на оцінці ризиків, дозволяє країнам в рамках вимог FATF прийняти більш гнучкий комплекс заходів для того, щоб більш ефективно зосередити свої ресурси і застосовувати попереджувальні заходи, які відповідають характеру ризиків для зосередження своїх зусиль в найбільш ефективний спосіб.

Боротьба з фінансуванням тероризму є дуже серйозним викликом. В цілому, ефективна система ПБК/ФТ є важливим інструментом для боротьби з фінансуванням тероризму і більшість заходів, попередньо спрямованих на протидію фінансуванню тероризму, зараз інтегровано в Рекомендації, і таким чином, усувають потребу у Спеціальних Рекомендаціях. Тим не менш, існують деякі рекомендації, які є унікальними по відношенню до фінансування тероризму, і які розміщені в Частині С Рекомендацій FATF. Зокрема: Рекомендація 5 (криміналізація фінансування тероризму); Рекомендація 6 (цільові фінансові санкції за тероризм та фінансування тероризму); Рекомендація 8 (заходи щодо протидії незаконного використання неприбуткових організацій). Розповсюдження зброї масового знищення є серйозним питанням безпеки і в 2008 році мандат FATF було розширено з метою включення питань боротьби з фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення. Для боротьби з цією загрозою, FATF прийняла нову Рекомендацію (Рекомендація 7) спрямовану на забезпечення послідовної та ефективної імплементації цільових фінансових санкцій, у разі якщо вони накладаються Радою Безпеки ООН.

Стандарти FATF включають в себе власне Рекомендації і Пояснювальні записки до них разом із відповідними визначеннями в Глосарії. Заходи, викладені в Стандартах FATF, повинні впроваджуватися учасниками FATF та Регіональними групами за типом FATF, і їх імплементація ретельно оцінюється Взаємною оцінкою, а Міжнародним валютним фондом та Світовим банком на основі спільної методології оцінки FATF. Деякі Пояснювальні записки та визначення в Глосарії місять приклади, які демонструють як повинні застосовуватись вимоги. Ці приклади не є обов'язковими елементами стандартів FATF і розміщені лише для керівництва. Приклади не претендують на повноту, і хоча вони вважаються корисними індикаторами, вони не можуть бути застосованими за будь-яких обставин.

FATF також видає Керівництво, Кращі практики та інші поради для надання сприяння країнам в імplementації Стандартів FATF. Ці інші документи не є обов'язковими при оцінці виконання Стандартів, але вони можуть бути цінними для країн з точки зору розгляду методів кращої імplementації Стандартів FATF. Перелік чинних Керівництв FATF і Кращих практик, які розміщені на веб-сайті FATF, надаються в додатку до Рекомендацій.

FATF прагне підтримувати тісний і конструктивний діалог з приватним сектором, громадянським суспільством та іншими зацікавленими сторонами, як важливими партнерами у забезпеченні цілісності фінансової системи. Під час перегляду Рекомендацій проводились активні консультації та були враховані зауваження та пропозиції вищезазначених зацікавлених сторін. Дивлячись в майбутнє та відповідно до мандату, FATF продовжуватиме при необхідності вносити зміни до стандартів відповідно до нової інформації щодо виникаючих загроз та вразливостей глобальної фінансової системи.

FATF закликає всі країни вжити ефективних заходів з метою приведення національних систем протидії відмиванню коштів, фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового знищення відповідно до переглянутих Рекомендацій FATF.

РЕКОМЕНДАЦІЇ FATF

А. ПОЛІТИКА ТА КООРДИНАЦІЯ В СФЕРІ ПРОТИДІЇ ВІДМИВАННЮ КОШТІВ ТА ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ

1. Оцінка ризиків та застосування підходу, що ґрунтується на оцінці ризиків*

Країни повинні визначати, здійснювати оцінку та розуміти ризики, пов'язані з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму для цієї країни, а також вживати заходів, включаючи визначення органу або механізму з метою координації дій з оцінки ризиків, та використовувати ресурси, спрямовані на забезпечення ефективного зниження ризиків. Ґрунтуючись на такій оцінці, країни повинні застосовувати підхід, що ґрунтується на оцінці ризиків, з метою забезпечення відповідності заходів із запобігання або протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму ступеню виявлених ризиків. Такий підхід повинен бути основним підґрунтям для ефективного спрямування ресурсів в системі протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, а також впровадження заходів, що ґрунтується на оцінці ризиків, при застосуванні Рекомендацій. Якщо країни визначають рівень ризику як високий, вони повинні забезпечити, щоб їх режим з протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму належним чином усував такі ризики. Якщо країни визначають рівень ризику як невисокий, вони можуть прийняти рішення про застосування спрощених заходів в межах деяких Рекомендацій FATF за певних умов.

Фінансові установи та визначені нефінансові установи та професії повинні також визначати, оцінювати та вживати ефективних заходів щодо зниження ризиків, пов'язаних з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму.

2. Національне співробітництво та координація

Країни повинні мати національну політику по боротьбі з відмиванням коштів або фінансуванням тероризму з урахуванням визначених ризиків, які повинні регулярно переглядатися, а також повинні визначити орган або забезпечити координацію чи інший механізм, що буде відповідати за таку політику.

Країни повинні забезпечити, щоб органи, які визначають політику, підрозділ фінансової розвідки, правоохоронні органи, органи нагляду та інші компетентні органи, на політичному та операційному рівнях, мали ефективні механізми, які дозволяли б їм співпрацювати один з одним і там, де це доречно, координувати свою діяльність в межах країни з питань розвитку і впровадження політики та заходів протидії відмиванню коштів, фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового знищення.

V. ВІДМИВАННЯ КОШТІВ ТА КОНФІСКАЦІЯ

3. Злочин відмивання коштів*

Країни повинні криміналізувати відмивання коштів відповідно до Віденської конвенції та Палермської Конвенції. Країни повинні застосовувати поняття злочину «відмивання коштів» до усіх серйозних злочинів з метою охоплення якомога ширшого спектру предикатних злочинів.

4. Конфіскація та тимчасові заходи*

Країни повинні вжити заходів, аналогічних наведеним у Віденській та Палермській Конвенціях, а також Конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму, включаючи законодавчі, які можуть бути необхідними для надання компетентним органам цих країн повноважень для замороження або арешту та конфіскації, без порушення прав добросовісних третіх сторін: (а) легалізованої власності, (б) доходів, одержаних від або засобів, що використовувалися або намагались використовувати для вчинення фінансування тероризму, терористичних актів або терористичних організацій, або (с) майна відповідної вартості.

До таких заходів необхідно включити повноваження на:

- a) встановлення, виявлення та оцінку майна, яке підлягає конфіскації;
- b) здійснення тимчасових заходів, таких як замороження та арешт для запобігання будь-яким операціям з майном, його передачі або розпорядження ним;
- c) здійснення заходів щодо запобігання або анулювання дій, що впливають на здатність держави заморожувати, арештовувати або одержувати власність, яка підлягає конфіскації;
- d) здійснення будь-яких відповідних слідчих заходів.

Країни повинні розглянути можливість вжиття заходів, якими дозволяється конфіскація таких доходів або засобів без кримінального засудження (конфіскація, не заснована на обвинувальному вирокі суду) або якими вимагається від правопорушника підтвердити законне походження власності, що інакше підлягає конфіскації, тією мірою, наскільки така вимога відповідає принципам їх національного законодавства.

С. ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ ТА РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ЗБРОЇ МАСОВОГО ЗНИЩЕННЯ

5. Злочин фінансування тероризму*

Країни повинні криміналізувати фінансування тероризму відповідно до Конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму та повинні криміналізувати не лише фінансування терористичних актів, але й фінансування терористичних організацій та терористів навіть за відсутності зв'язку з певним терористичним актом або актами. Країни повинні забезпечити, щоб ці злочини визначалися як предикатні до відмивання коштів.

6. Цільові фінансові санкції за тероризм та фінансування тероризму*

Країни повинні запровадити режим цільових фінансових санкцій з метою забезпечення виконання Резолюцій Ради Безпеки ООН щодо запобігання та протидії тероризму та фінансуванню тероризму. Резолюції встановлюють вимоги до країн негайно заморожувати кошти або інші активи та забезпечити, щоб ні кошти, ні активи не надавалися, прямо або опосередковано, на користь будь-якої фізичній або юридичній особі і) визначеній Радою Безпеки ООН відповідно до Розділу VII Статуту ООН, включаючи Резолюцію РБ ООН 1267 (1999) та наступні резолюції або ii) визначеній країною відповідно до Резолюції РБ ООН 1373 (2001).

7. Цільові фінансові санкції за розповсюдження зброї масового знищення*

Країни повинні впровадити цільові фінансові санкції з метою забезпечення виконання Резолюцій РБ ООН щодо запобігання, протидії та боротьби з розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням. Ці резолюції встановлюють вимоги до країн негайно заморожувати кошти або інші активи та забезпечити, щоб ні кошти, ні інші активи не надавалися, прямо або опосередковано, на користь будь-якої фізичній або юридичній особі і) визначеній Радою Безпеки ООН відповідно до Розділу VII Статуту ООН.

8. Неприбуткові організації*

Країнам потрібно переглянути адекватність законів та нормативно-правових актів, що стосуються організацій, які можуть бути використані у фінансуванні тероризму. Особливо чутливими у цьому сенсі є неприбуткові організації, і країни мають забезпечити, щоб такі організації не використовувались:

- (а) терористичними організаціями, що вдають із себе законних юридичних осіб;
- (б) з метою експлуатації законних юридичних осіб в якості каналів для фінансування тероризму, включаючи їх використання з метою уникнення заморожування активів; та
- (с) для укривання або приховування незаконного переведення коштів, призначених для законних цілей, терористичним організаціям.

D. ЗАПОБІЖНІ ЗАХОДИ

9. Закони про збереження таємниці фінансовими установами

Країни повинні забезпечити, щоб закони про збереження фінансовими установами таємниці не перешкождали виконанню рекомендацій FATF.

ЗАХОДИ НАЛЕЖНОЇ ПЕРЕВІРКИ КЛІЄНТА ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ДАНИХ

10. Заходи належної перевірки клієнта*

Фінансовим установам повинно бути заборонено відкривати анонімні рахунки або рахунки на явно фіктивні імена.

Для фінансових установ повинні бути встановлені вимоги вживати заходи належної перевірки клієнта, у разі:

(i) встановлення ділових відносин;

(ii) проведення окремих операцій: (i) що перевищують відповідний визначений поріг (USD/EUR 15 000), або (ii) грошових електронних переказів за обставин, наведених у Пояснювальній записці до Рекомендації 16;

(iii) існування підозри у відмиванні коштів або фінансуванні тероризму; або

(iv) існування сумнівів у фінансовій установі щодо достовірності чи достатності попередньо одержаних даних щодо ідентифікації клієнта.

Принцип, що фінансові установи повинні здійснювати заходи належної перевірки клієнта, повинен бути визначений у законі. Кожна країна може визначити, яким чином вона встановлюватиме зобов'язання щодо здійснення заходів належної перевірки клієнта — через закон або інші нормативно-правові акти.

Заходи належної перевірки клієнта, яких слід вживати, є наступними:

а) ідентифікація клієнта і перевірка особи клієнта з використанням надійних документів, даних чи інформації, одержаних з незалежних джерел;

б) визначення вигодоодержувача і життя відповідних заходів для перевірки його особи таким чином, щоб фінансова установа була переконана в тому, що вона знає, хто є вигодоодержувачем. Для юридичних осіб та організацій це повинно включати виявлення власника та керівної структури клієнта;

с) виявлення та, за необхідності, одержання інформації про мету та очікуваний характер ділових відносин;

д) життя постійних заходів обачливості щодо ділових відносин і спостереження за операціями, що здійснюються у процесі таких відносин з метою забезпечення відповідності операцій, що проводяться, наявній в установі інформації про клієнта, його бізнес і характер ризику, включаючи, у разі потреби, джерело коштів.

Фінансові установи повинні бути зобов'язані застосовувати кожен із заходів належної перевірки клієнта, визначених у пунктах «а» — «д», і повинні визначити, якою мірою їх застосовувати, використовуючи підхід, що ґрунтується на оцінці ризику, відповідно до Пояснювальних записок до цієї Рекомендації та Рекомендації 1.

Фінансові установи повинні бути зобов'язані перевіряти особу клієнта і вигодоодержувача до або під час встановлення ділових відносин чи проведення операцій для непостійних клієнтів. Країни можуть дозволяти фінансовим установам проводити перевірку після встановлення ділових відносин, якщо це доречно з точки зору практичності у випадках, коли здійснюється ефективне управління ризиками відмивання коштів та фінансування тероризму і коли це необхідно, щоб не перешкоджати нормальному веденню бізнесу.

Якщо фінансова установа не може виконувати відповідні вимоги пунктів

(а) — (с) (які передбачають відповідне визначення міри заходів підходу, що ґрунтується на оцінці ризику), вона повинна бути зобов'язана відмовити у відкритті рахунку, започаткуванні ділових відносин чи здійсненні операції; або припинити ділові відносини та розглянути питання про можливість подання повідомлення про сумнівну операцію щодо такого клієнта.

Ці вимоги повинні застосовуватися до усіх нових клієнтів, хоча фінансові установи повинні застосовувати їх також до існуючих клієнтів, виходячи із важливості та ризику, і своєчасно застосовувати правила обачливості до таких існуючих відносин.

11. Збереження даних

Фінансові установи повинні бути зобов'язані зберігати протягом п'яти років усі необхідні облікові документи стосовно внутрішніх та міжнародних операцій, на основі яких вони матимуть змогу оперативно відповідати на запити про інформацію, що надходять від компетентних органів. Обсяг цих документів повинен бути достатнім для того, щоб простежити хід окремої операції (включаючи суми і тип валюти, якщо таке мало місце) і таким чином, у разі необхідності, надавати докази щодо переслідування кримінальної діяльності.

Від фінансових установ необхідно вимагати збереження документів, одержаних внаслідок здійснення заходів належної перевірки клієнта (наприклад копії або записи офіційних ідентифікаційних документів — паспортів, посвідчень особи, прав водія або аналогічних документів), облікових документів за банківськими рахунками і ділової кореспонденції, включаючи результати будь-якого здійсненого аналізу (наприклад, запити щодо встановлення вихідних даних та мети складних, незвичних операцій на велику суму), протягом не менш як п'яти років після припинення ділових відносин або з дати проведення разової операції.

Законом повинна бути встановлена вимога до фінансових установ зберігати дані про операції та інформацію, одержану внаслідок здійснення заходів належної перевірки клієнта.

Інформація, одержана внаслідок здійснення заходів належної перевірки клієнта, та дані про операції повинні надаватися національним компетентним органам країни, які мають відповідні повноваження.

ДОДАТКОВІ ЗАХОДИ ДО СПЕЦИФІЧНИХ КЛІЄНТІВ ТА ВИДІВ ДІЯЛЬНОСТІ

12. Публічні особи*

Фінансові установи повинні бути зобов'язані на додаток до звичайних правил належної перевірки клієнта щодо іноземних публічних осіб (клієнта або вигодоодержувача):

- а) створити відповідну систему управління ризиками з метою визначення, чи є публічною особою клієнт або вигодоодержувач;
- б) одержати схвалення вищого керівництва на встановлення (для існуючих клієнтів продовження) таких ділових відносин;
- с) вживати заходів для визначення джерел збагачення та джерел фінансування;

д) проводити постійний моніторинг ділових відносин.

Фінансові установи повинні бути зобов'язані вживати відповідних заходів з метою визначення, чи відноситься клієнт або вигодоодержувач до національних публічних осіб або осіб, наділених значними функціями міжнародних організацій. У випадку ділових відносин з такими особами, що становлять підвищений ризик, фінансові установи повинні бути зобов'язані застосовувати заходи, зазначені у пунктах b, c та d.

Вимоги до усіх видів публічних осіб повинні також застосовуватися до членів їх сім'ї та тісно пов'язаних з ними осіб.

13. Кореспондентські банківські відносини*

Фінансові установи повинні бути зобов'язані стосовно транскордонних кореспондентських банківських послуг та інших подібних відносин на додаток до здійснення звичайних правил належної перевірки клієнта:

а) зібрати достатню інформацію про установу-респондента для повного розуміння характеру її діяльності та визначити за допомогою доступної публічної інформації репутацію установи та якість здійснення нагляду, включаючи інформацію щодо того, чи була установа предметом розслідування або дій регулятивного органу з питань відмивання коштів або фінансування тероризму;

б) оцінювати якість контролю установи-респондента за протидією відмиванню коштів та фінансуванню тероризму;

с) одержати схвалення вищого керівництва перед встановленням нових кореспондентських відносин;

д) чітко розуміти відповідні повноваження кожної установи;

е) стосовно «платежів за рахунками» переконатися, що банк-респондент застосував заходи належної перевірки клієнта шляхом прямого доступу до рахунків кореспондента та здатний надати відповідну інформацію, одержану у ході здійснення заходів належної перевірки клієнта, на запит банку-кореспондента.

Фінансовим установам повинно бути заборонено вступати або продовжувати кореспондентські банківські відносини з підставними банками. Фінансові установи повинні бути зобов'язані переконатися, що установи-респонденти запобігають використанню своїх рахунків підставними банками.

14. Переказ коштів або цінностей*

Країни повинні вживати заходів для забезпечення того, що фізичні чи юридичні особи, що надають послуги з переказу коштів або цінностей, мали ліцензію або були зареєстрованими та були об'єктом ефективної системи моніторингу та забезпечення додержання вимог, разом з відповідними заходами, визначеними у Рекомендаціях FATF. Країни повинні вжити заходів для виявлення фізичних або юридичних осіб, які надають послуги з переказу коштів або цінностей без ліцензії або реєстрації, та застосовувати відповідні санкції.

Будь-яка фізична або юридична особа, яка діє як агент, повинна одержати ліцензію або бути зареєстрованою компетентним органом, або установа, що надає послуги з переказу коштів або цінностей, повинна постійно вести список своїх агентів, доступний для компетентних органів у країнах, в яких діють такі

установи та їх агенти. Країни повинні вжити заходів з метою забезпечення включення установ, які надають послуги з переказу коштів або цінностей, і які використовують агентів, у свої програми з протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму та здійснюють їх моніторинг з метою забезпечення виконання ними цих програм.

15. Нові технології

Країни та фінансові установи повинні здійснювати ідентифікацію та оцінку ризиків відмивання коштів або фінансування тероризму, які можуть виникнути у зв'язку з:

а) розвитком нових продуктів або новою діловою практикою, включаючи нові механізми постачання; та

б) використанням нових або таких, що розвиваються, технологій як для нових, так і давно існуючих продуктів. У випадку фінансових установ, така оцінка ризику повинна мати місце до запровадження нових продуктів, ділової практики або застосування нових чи таких, що розвиваються, технологій. Вони повинні вживати відповідних заходів для управління та зменшення таких ризиків.

16. Грошові перекази*

Країни повинні забезпечити, щоб фінансові установи одержували необхідну та чітку інформацію про відправника та необхідну інформацію про вигодоодержувача грошових переказів та пов'язаних повідомлень, і щоб така інформація супроводжувала грошовий переказ або пов'язане повідомлення протягом усіх етапів здійснення платежу.

Країни повинні забезпечити, щоб фінансові установи здійснювали моніторинг грошових переказів з метою відстеження таких переказів коштів, які не супроводжуються повною необхідною інформацією стосовно відправника коштів та/або вигодоодержувача, та вживали відповідних заходів.

Країни повинні забезпечити, щоб в контексті обробки грошових переказів фінансові установи вживали заходів щодо замороження, а також повинні заблокувати здійснення операцій з включеними до списку фізичними та юридичними особами відповідно до зобов'язань, визначених у відповідних Резолюціях РБ ООН, таких як 1267 (1999) та наступних пов'язаних з нею резолюціях, а також Резолюції 1373 (2001), які стосуються запобігання та протидії тероризму та фінансуванню тероризму.

НАДІЙНІСТЬ, ЗАХОДИ КОНТРОЛЮ ТА ФІНАНСОВІ ГРУПИ

17. Надійність третіх сторін*

Країни можуть дозволити фінансовим установам доручати третім сторонам здійснювати заходи належної перевірки клієнта згідно з пунктами (а) — (с), викладених в Рекомендації 10, або проводити діяльність за умови, що додержуються наведені нижче критерії. Якщо таке дозволяється, остаточна відповідальність за здійснення заходів належної перевірки клієнта лежить на фінансовій установі, яка дає такі доручення третій стороні.

Критерії, яких необхідно додержуватися:

(а) фінансова установа, покладаючись на третю сторону, повинна одразу одержати необхідну інформацію щодо пунктів (а) — (с) заходів належної перевірки клієнта, викладених у Рекомендації 10.

(б) фінансові установи повинні вжити відповідних заходів, щоб переконатися, що копії ідентифікаційної інформації та інша відповідна документація стосовно вимог щодо здійснення заходів належної перевірки клієнта буде надаватися третьою стороною на запит без зволікання.

(с) фінансова установа повинна переконатися, що третя сторона підпадає під регулювання, нагляд і моніторинг, а також вживає заходів з метою додержання вимог щодо здійснення заходів належної перевірки клієнта та збереження даних відповідно до Рекомендацій 10 та 11.

(d) при визначенні, в яких країнах може бути третя сторона, яка відповідає умовам, країни повинні враховувати інформацію наявну щодо рівня ризику країни.

Якщо фінансова установа покладається на третю сторону, яка належить до цієї ж фінансової групи, та (i) ця група застосовує заходи належної перевірки клієнта та виконує вимоги щодо збереження даних відповідно до Рекомендацій 10, 11 та 12, а також запровадила програми з протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму згідно з Рекомендацією 18; та (ii) якщо компетентний орган на рівні групи здійснює нагляд за ефективним впровадженням заходів належної перевірки клієнта та вимог щодо збереження даних, а також програм з протидії відмиванню коштів або фінансуванню тероризму, відповідні компетентні органи можуть розглянути питання, що фінансова установа вживатиме заходів за пунктами (b) та (с) в рамках програми фінансової групи та може прийняти рішення, що пункт (d) не є обов'язковою умовою для покладання на третю сторону, якщо підвищений рівень ризику країни належним чином знижується в рамках політики групи з протидії відмиванню коштів або фінансуванню тероризму.

18. Внутрішній контроль та іноземні відділення та філії*

Фінансові установи повинні бути зобов'язані впроваджувати програми з протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. Від фінансових груп потрібно вимагати впроваджувати на рівні групи програми з протидії відмиванню коштів або фінансуванню тероризму, включаючи політику та процедури обміну інформацією в межах групи з метою протидії відмиванню коштів або фінансуванню тероризму.

Фінансові установи повинні бути зобов'язані забезпечувати, щоб їх іноземні відділення та філії з контрольною участю фінансової установи вживали заходів з протидії відмиванню коштів або фінансуванню тероризму, що відповідають національним вимогам країни щодо впровадження Рекомендацій FATF через програми фінансових груп з протидії відмиванню коштів або фінансуванню тероризму.

19. Високо-ризикові країни*

Від фінансових установ вимагається вживати посилені заходи належної перевірки під час встановлення ділових відносин та проведення операцій фізич-

ними та юридичними особами, та фінансовими установами з країн щодо яких FATF закликає вживати посилені заходів належної перевірки. Посилені заходи належної перевірки повинні бути ефективними та пропорційними ризикам.

Країни повинні мати змогу вживати відповідних контрзаходів на заклик FATF. Країни також повинні мати змогу вживати контрзаходів незалежно від заклику FATF. Такі контрзаходи повинні бути ефективними та пропорційними ризикам.

ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРІЛІ ОПЕРАЦІЇ

20. Повідомлення про підозрілі операції

Якщо фінансова установа підозрює або має достатні підстави підозрювати, що кошти є результатом кримінальної діяльності або пов'язані з фінансуванням тероризму, необхідно законом встановити вимогу негайно повідомляти Підрозділ фінансової розвідки (ПФР) про свої підозри.

21. Передача конфіденційної інформації та конфіденційність

Фінансовим установам, їх керівникам, посадовим особам та працівникам необхідно:

(а) Відповідно до закону звільняти від кримінальної або цивільної відповідальності за порушення будь-яких обмежень щодо розкриття інформації, обумовлених контрактом або будь-якими законодавчими, регуляторними або адміністративними положеннями, якщо вони добросовісно доводять свої підозри до відома ПФР, навіть за умови, що вони не знали точно, які саме кримінальні дії передували операції, а також незалежно від того, чи такі кримінальні дії дійсно мали місце.

(б) Заборонити законом розголошення («передачу конфіденційної інформації») факту надання ПФР повідомлення про підозрілу операцію або пов'язану з цим інформацію.

ВИЗНАЧЕНІ НЕФІНАНСОВІ УСТАНОВИ ТА ПРОФЕСІЇ

22. ВНУП: заходи належної перевірки клієнта*

Заходи належної перевірки клієнта та вимоги щодо збереження даних, викладені в Рекомендаціях 10, 11, 12, 15 та 17, застосовуються до визначених нефінансових установ та професій (ВНУП) у таких випадках:

(а) Казино — коли клієнти задіяні у фінансових операціях, які дорівнюють або перевищують відповідний встановлений поріг.

(б) Агенти з нерухомості — коли вони задіяні у фінансових операціях своїх клієнтів стосовно купівлі та продажу нерухомості.

(с) Торговці дорогоцінними металами та торговці дорогоцінним камінням — коли вони залучені до будь-якої готівкової операції з клієнтом, що дорівнює або перевищує відповідний встановлений поріг.

(д) Адвокати, нотаріуси, інші незалежні експерти з правових питань, бухгалтери, коли вони здійснюють підготовку або здійснюють операцію для свого клієнта стосовно наступних дій:

- купівля-продаж нерухомості;
- управління грошима, цінними паперами або іншими активами клієнта;
- управління банківським рахунком, ощадним рахунком або рахунком з цінними паперами;
- організація внесків для створення, здійснення діяльності або управління компаніями;
- створення, здійснення діяльності або управління юридичними особами або компаніями, а також купівля і продаж підприємств.

(е) Трасти та компанії, що надають послуги, коли вони здійснюють підготовку або здійснюють операцію для свого клієнта стосовно видів діяльності, викладених в Глосарії.

23. ВНУП: Інші заходи

Вимоги, викладені в Рекомендаціях 18–21, застосовуються до всіх визначених нефінансових установ та професій наступним чином:

(а) Необхідно зобов'язати адвокатів, нотаріусів, інших незалежних експертів з правових питань та бухгалтерів повідомляти про підозрілі операції, коли вони задіяні у фінансовій операції від імені або за дорученням клієнта, стосовно діяльності, зазначеної в Рекомендації 22 (d). Країнам рекомендується розширити дію вимоги щодо направлення повідомлень на решту професійної діяльності бухгалтерів, включаючи аудит.

(а) Необхідно зобов'язати торговців дорогоцінними металами і торговців дорогоцінним камінням повідомляти про підозрілі операції, коли вони здійснюють будь-які готівкові операції з клієнтами на суму, що дорівнює або перевищує відповідний визначений поріг.

(б) Необхідно зобов'язати трасти та компанії, що надають послуги, повідомляти про підозрілі операції клієнта, коли вони від імені або за дорученням клієнта залучені до операцій стосовно діяльності, зазначеної в Рекомендації 22 (е).

Е. ПРОЗОРИСТЬ ТА БЕНЕФІЦІАРНА ВЛАСНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ

24. Прозорість та бенефіціарна власність юридичних осіб*

Країни повинні вживати заходів для запобігання незаконному використанню юридичних осіб з метою відмивання доходів або фінансування тероризму. Країни мають забезпечити наявність адекватної, точної та своєчасної інформації про бенефіціарну власність та контроль юридичних осіб, яку або доступ до якої можуть оперативнo отримати компетентні органи. Зокрема, країни, де існують юридичні особи, які мають право випускати акції на пред'явника або свідоцтва на акцію на пред'явника, або де дозволяються номінальні держателі або номінальні директори, повинні вживати ефективних заходів для забезпечення того, щоб вони не використовувалися з метою відмивання доходів або фінансування тероризму. Країни повинні розглянути питання щодо заходів спрощення доступу до інформації про бенефіціарну власність та контроль для фінансових установ та ВНУП, які взяли на себе зобов'язання згідно Рекомендацій 10 та 22.

25. Прозорість та бенефіціарна власність правових організацій*

Країни повинні вживати заходів для запобігання незаконному використанню правових організацій з метою відмивання доходів або фінансування тероризму. Зокрема, країни повинні забезпечити наявність адекватної, точної та своєчасної інформації про трасти, зокрема інформацію про засновників, членів правління та бенефіціарів, яку компетентні органи можуть своєчасно отримати або до якої вони можуть мати своєчасний доступ. Країни повинні розглянути питання щодо заходів спрощення доступу до інформації про бенефіціарну власність та контроль для фінансових установ та ВНУП, які взяли на себе зобов'язання згідно Рекомендацій 10 та 22.

F. ПОВНОВАЖЕННЯ ТА ОБОВ'ЯЗКИ КОМПЕТЕНТНИХ ОРГАНІВ, ТА ІНШІ ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАХОДИ РЕГУЛЮВАННЯ ТА НАГЛЯДУ

26. Регулювання та нагляд за фінансовими установами*

Країни мають забезпечити, щоб фінансові установи підлягали адекватному регулюванню і нагляду та ефективно впроваджували рекомендації FATF. Компетентні органи або наглядові органи за фінансовими установами повинні вживати необхідних правових або регуляторних заходів, щоб запобігти ситуації, коли злочинці або їхні співучасники стають власниками або бенефіціарними власниками значної або контрольної частки акцій фінансової установи, або коли вони беруть участь в управлінні фінансовими установами. Країни не повинні затверджувати створення або постійне функціонування підставних банків.

Щодо фінансових установ, які підпадають під дію основних принципів, необхідно застосовувати регуляторні та наглядові заходи, які застосовуються в цілях обачливості, і які також стосуються боротьби з відмиванням доходів та фінансування тероризму, в такому порядку, як це здійснюється для цілей боротьби з відмиванням доходів і фінансуванням тероризму. Ці заходи повинні містити застосування консолідованого групового нагляду з метою протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму.

Інші фінансові установи повинні отримати ліцензію або зареєструватися і підпадати під адекватне регулювання, і бути об'єктом нагляду або моніторингу в цілях протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму, зважаючи на ризик відмивання коштів або фінансування тероризму у відповідному секторі. Щонайменше, установи, що надають послуги з переказу коштів чи цінностей, або розмінювання грошей або обміну валют, повинні отримати ліцензію або зареєструватися, і бути об'єктом ефективної системи моніторингу та забезпечувати дотримання національних вимог в сфері боротьби з відмиванням доходів та фінансуванням тероризму.

27. Наглядові повноваження

Наглядові органи повинні мати адекватні повноваження для здійснення нагляду або моніторингу, та забезпечити виконання фінансовими установами вимог щодо боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму, зокрема повноваження на проведення перевірок. Вони повинні мати повноваження

вимагати від фінансових установ надання будь-якої інформації, що стосується моніторингу виконання цих вимог, та повноваження накладати санкції відповідно до Рекомендації 35 за невиконання таких вимог. Наглядові органи повинні мати повноваження накладати ряд дисциплінарних та фінансових санкцій, зокрема повноваження відкликати, обмежувати та призупиняти ліценцію фінансової установи, де це необхідно.

28. Регулювання та нагляд за визначеними нефінансовими usernameами та професіями (ВНУП) *

До визначених нефінансових установ та професій повинні застосовуватись заходи з регулювання та нагляду, як це викладено нижче:

(а) Казино мають підлягати всеосяжному режиму з регулювання та нагляду, який має забезпечувати, щоб вони ефективно впроваджували необхідні заходи з протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. Щонайменше:

- казино повинні мати ліцензію;
- компетентні органи мають вживати необхідні правові заходи та заходи з регулювання для запобігання тому, щоб злочинці або їх співучасники, були власниками або бенефіціарними власниками значного або контрольного пакету акцій, здійснювали управління чи були управляючими казино; та
- компетентні органи повинні забезпечити ефективний нагляд за казино щодо дотримання ними зобов'язань стосовно протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму.

(б) Країни повинні забезпечити, щоб інші категорії ВНУП були об'єктом ефективної системи моніторингу та забезпечити їх відповідність вимогам в галузі ПВК/ФТ. Це повинно бути забезпечено на основі ризиків. Це може здійснюватися (а) наглядовим органом або (б) відповідним саморегульним органом, якщо така організація може гарантувати, що її члени виконують свої зобов'язання щодо боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму.

Наглядовий орган або саморегульний орган повинен також (а) вжити необхідних заходів для запобігання ситуації, коли злочинці або їх співучасники, які професійно акредитовані, є власниками або бенефіціарними власниками значної або контрольної частки активів або коли вони обіймають керівні посади, наприклад шляхом оцінки осіб на основі тесту на «відповідність та добросовісність» та (б) мати ефективні, пропорційні та переконливі санкції відповідно до Рекомендації 35, які накладатимуться при невиконанні вимог в сфері ПВК/ФТ.

ОПЕРАЦІЙНІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ

29. Підрозділи фінансових розвідок*

Країни мають створити підрозділ фінансової розвідки (ПФР), який є національним центром для отримання та аналізу: (а) повідомлень про підозрілі операції; та (б) іншої інформації, яка має відношення до відмивання коштів, пов'язаних предикатних злочинів і фінансування тероризму, та для розповсюдження результатів цього аналізу. Підрозділ фінансової розвідки повинен мати можливість одержання додаткової інформації від підзвітних установ, та мати

своєчасний доступ до фінансової, адміністративної та правоохоронної інформації, яка йому необхідна для належного виконання своїх функцій.

30. Повноваження правоохоронних та слідчих органів*

Країни мають забезпечити, щоб визначені правоохоронні органи були відповідальними за проведення розслідування відмивання коштів та фінансування тероризму в межах національної політики у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. У всіх випадках, пов'язаних з основними злочинами, які генерують доходи, ці визначені правоохоронні органи повинні розвивати випереджувальне паралельне розслідування при переслідуванні відмивання коштів, пов'язаних предикатних злочинів та фінансування тероризму. Це повинно включати випадки, коли пов'язаний предикатний злочин вчиняється поза межами їх юрисдикцій. Країни повинні забезпечити, щоб їх компетентні органи були відповідальними за невідкладне встановлення, відстеження та ініціювання дій щодо заморожування та конфіскації майна, яке підлягає, чи може підлягати конфіскації, чи щодо якого існує підозра, що воно є доходом, одержаним злочинним шляхом. За необхідності, країни також повинні використовувати постійні чи тимчасові багато дисциплінарні групи, які спеціалізуються на фінансових розслідуваннях чи розслідуваннях активів. За необхідності, країни повинні забезпечити проведення спільних розслідувань з відповідними компетентними органами іноземних країн.

31. Повноваження правоохоронних та слідчих органів

Під час проведення розслідувань відмивання коштів, пов'язаних предикатних злочинів, та фінансування тероризму, компетентні органи повинні мати можливість доступу до всіх необхідних документів та інформації для використання при таких розслідуваннях, судовому переслідуванні та пов'язаних з цим діях. Сюди необхідно включити повноваження на вжиття обов'язкових заходів для отримання документів, які знаходяться у фінансових установах, визначених нефінансових установах та професіях, та у інших фізичних та юридичних осіб, на обшук осіб та приміщень, взяття свідчень, та накладання арешту і отримання доказів.

Країни повинні забезпечити, щоб їх компетентні органи при проведенні розслідувань мали можливість використовувати широкий спектр слідчих технік, які можуть бути застосовані до розслідування відмивання коштів, пов'язаних предикатних злочинів та фінансування тероризму. Такі слідчі техніки включають: таємні операції, перехоплення зв'язку, організація доступу до комп'ютерних систем та контрольовані поставки. Крім того, країни повинні мати ефективні механізми для вчасного встановлення того, чи ведуть та контролюють фізичні чи юридичні особи рахунки. Вони також повинні мати механізми для забезпечення того, що їх компетентні органи вживали заходів щодо встановлення активів без попереднього інформування власника. При проведенні розслідувань відмивання коштів, пов'язаних предикатних злочинів та фінансування тероризму, компетентні органи повинні мати можливість запиту у ПФР всієї відповідної інформації.

32. Кур'єри з перевезення готівки*

Країни повинні вживати заходів щодо викриття фізичного транскордонного перевезення валюти та інструментів на пред'явника, включаючи систему декларування та/чи систему розкриття інформації.

Країни повинні забезпечити, що їх компетентні органи мали правові повноваження щодо зупинення чи затримання валюти чи інструментів на пред'явника щодо яких існує підозра, що вони пов'язані з фінансуванням тероризму, відмиванням коштів чи предикатними злочинами, або, які фіктивно задекларовані чи викриті.

Країни повинні забезпечити наявність ефективних, пропорційних та переконливих санкцій для застосування до осіб, які надають фіктивну (ні) декларацію(ї) чи інформацію. У випадку, якщо валюта чи інструменти на пред'явника пов'язані з фінансуванням тероризму, відмиванням коштів чи предикатними злочинами, країни також повинні вживати заходів, включаючи законодавчі відповідно до Рекомендації 4, які нададуть можливість здійснення конфіскації такої валюти чи інструментів.

ОСНОВНІ ВИМОГИ

33. Статистика

Країни повинні вести всеохоплюючу статистику щодо питань, які стосуються ефективності системи протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму своїх країн. Ця статистика має включати в себе статистику щодо отриманих та надісланих повідомлень про підозрілі операції; щодо розслідування, переслідування та вироків стосовно відмивання коштів і фінансування тероризму; щодо замороження, арешту і конфіскації власності; та про взаємну правову допомогу або інші міжнародні запити щодо співробітництва.

34. Керівництво та зворотній зв'язок

Компетентні органи, наглядові органи та саморегулівні органи повинні розробити Керівництво та забезпечити зворотній зв'язок, які сприятимуть фінансовим установам та визначеним нефінансовим установам та професіям у застосуванні національних заходів протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму, та, зокрема, у виявленні та повідомленні про підозрілі операції.

САНКЦІЇ

35. Санкції

Країни повинні забезпечити наявність ряду ефективних, пропорційних та переконливих санкцій, кримінальних, цивільних або адміністративних, що застосовуються до фізичних або юридичних осіб, яких стосуються Рекомендації 6 та з 8 по 23 і які не виконують вимоги щодо боротьби з відмиванням коштів або фінансуванням тероризму. Санкції повинні застосовуватись не тільки до фінансових установ та визначених нефінансових установ та професій, але й до їх директорів та вищого керівництва.

Г. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

36. Міжнародні інструменти

Країни повинні вжити негайні заходи з метою приєднання та повної імплементації Віденської Конвенції, 1988; Палермської Конвенції, 2000; Конвенції ООН по боротьбі з корупцією, 2003; та Конвенції по боротьбі з фінансуванням тероризму, 1999. У разі необхідності, країнам також рекомендується ратифікувати та імплементувати інші відповідні міжнародні конвенції, такі як Конвенція Ради Європи з кіберзлочинності, 2001; Між-Американська Конвенція по боротьбі з тероризмом, 2002; та Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом та фінансування тероризму, 2005.

37. Взаємна правова допомога

Країни повинні швидко, конструктивно та ефективно надавати в найширшому можливому обсязі правову допомогу щодо відмивання коштів, пов'язаних предикатних злочинів та розслідувань фінансування тероризму, переслідувань та пов'язаних розслідувань. Країни повинні мати адекватні правові підстави для надання допомоги та, де необхідно, повинні мати наявні угоди, домовленості чи інші механізми для покращення співробітництва.

Зокрема, країни повинні:

(а) Не забороняти або не встановлювати необґрунтовані або надмірно обмежуючі умови надання взаємної правової допомоги.

(б) Забезпечувати існування чітких та ефективних процедур вчасного виконання запитів про взаємну правову допомогу. Країни повинні користуватись центральним органом, чи іншим встановленим службовим механізмом для ефективнішого направлення та виконання запитів. Для проведення моніторингу виконання запитів, повинна існувати система управління справами.

(с) Не відмовляти у виконанні запитів про взаємну правову допомогу лише на підставі того, що злочин, як вважається, включає в себе також і фіскальні питання.

(д) Не відмовляти у виконанні запитів про взаємну правову допомогу на підставі того, що законодавство вимагає від фінансових установ зберігати таємність або конфіденційність.

(е) Зберігати конфіденційність запитів про надання взаємної правової допомоги, які вони отримують та інформацію, яка міститься в них, що підлягає фундаментальним принципам національного законодавства, з метою захисту цілісності розслідування чи запиту. Якщо запитувана країна не може дотримуватись вимог конфіденційності, вона повинна невідкладно повідомити про це країну, яка запитує.

Країни повинні надавати взаємну правову допомогу, незважаючи на відсутність подвійної злочинності, якщо допомога не включає в себе примусових заходів. Країни повинні розглянути можливість вжити заходів які можуть бути необхідні для забезпечення їх можливістю надавати широкий спектр допомоги при відсутності подвійної злочинності.

Якщо для надання взаємної правової допомоги вимагається подвійна злочинність, така вимога повинна вважатись задоволеною незалежно від того, чи вважають обидві країни, що злочин належить до однієї й тієї ж категорії злочинів, або від того, чи визначають вони злочин однією й тією ж термінологією, за умови, що обидві країни вважають відповідну поведінку злочином.

Країни повинні забезпечити, щоб повноваження та слідчі техніки, які вимагаються відповідно до Рекомендації 31, та інші повноваження і слідчі техніки їх компетентних органів:

(а) всі ті, які стосуються створення, пошуку та вилучення інформації, документів чи доказів (включаючи фінансову документацію) у фінансових установ чи інших осіб, та взяття показань свідків; та

(b) широкий спектр інших повноважень та слідчих технік;

були у наявності для надання відповідей на запити про взаємну правову допомогу, та, якщо це сумісно з їх внутрішньодержавним законодавством, відповідати на прямі запити іноземних судових та правоохоронних органів, направлених відповідним національним органам.

Для уникнення колізій юрисдикцій необхідно звернути увагу на розробку і застосування механізмів для визначення найкращого місця для кримінального переслідування обвинувачених, виходячи з інтересів правосуддя у тих випадках, коли судове переслідування необхідно здійснювати у більш ніж одній країні.

При направленні запиту про взаємну правову допомогу, країни повинні докласти максимальних зусиль щодо надання повної правової інформації та інформації, що базується на фактах, яка дозволить здійснити вчасне та ефективне виконання запитів, включаючи потребу в невідкладності, та надсилати запити в швидкому порядку. Перед направленням запитів, країни повинні докласти максимальних зусиль для з'ясування правових вимог та формальностей для отримання допомоги.

Органи, відповідальні за надання взаємної правової допомоги (наприклад центральний орган) повинен бути забезпечений адекватними фінансовими, людськими та технічними ресурсами. Країни повинні вживати заходів з метою забезпечення того, що персонал таких органів відповідає високим професійним стандартам, включаючи стандарти щодо конфіденційності, та є чесним і відповідно кваліфікованим.

38. Взаємна правова допомога: заморожування та конфіскація*

Країни повинні забезпечити, наявність повноважень вживати невідкладних заходів щодо виконання запитів іноземних країн стосовно встановлення, заморожування, вилучення та конфіскації відмитого майна; доходів, одержаних внаслідок відмивання коштів, скоєння предикатних злочинів та фінансування тероризму; засобів, які використовувались при скоєнні цих злочинів, чи, які могли бути використані при скоєнні зазначених злочинів; чи майна відповідної вартості. Це повноваження повинно включати можливість надання відповідей на запити, здійснених на основі конфіскації доходів, що ґрунтується на не засудженні та пов'язаних тимчасових заходах, якщо це не суперечить фундаментальним

принципам їх внутрішньодержавного законодавства. Країни також повинні мати ефективні механізми для управління таким майном, засобами чи майном відповідної вартості, та вживати заходів з координації вилучення та конфіскації доходів, які повинні включати розподіл конфіскованого майна.

39. Екстрадиція

Країни повинні конструктивно та ефективно виконувати запити стосовно екстрадиції щодо відмивання коштів та фінансування тероризму без надмірної затримки. Країни повинні також вживати всіх можливих заходів з метою гарантування того, що вони не забезпечують осіб, обвинувачених у здійсненні фінансування тероризму, терористичних актів чи терористичних організацій безпечними гаванями. Зокрема, країни повинні:

(а) забезпечити, що відмивання коштів та фінансування тероризму є злочинами що можуть бути основою для екстрадиції злочинця;

(б) забезпечити, що вони вживають чітких та ефективних заходів стосовно вчасного виконання запитів щодо екстрадиції включаючи пріоритетність за необхідності. Для проведення моніторингу виконання запитів, повинна існувати система управління справами;

(с) не встановлювати необґрунтованих чи надмірно обмежувальних умов щодо виконання запитів; та

(d) забезпечити, що вони мають адекватну правову базу для екстрадиції.

Кожна країна повинна здійснювати екстрадицію своїх громадян, чи, якщо країна не здійснює екстрадицію лише на підставі громадянства, така країна повинна на запит іншої країни, яка бажає здійснення екстрадиції, без затримки передати справу своїм компетентним органам з метою переслідування злочинів, викладених у запиті. Ці органи повинні приймати рішення та проводити переслідування таким же чином, як і у випадку будь-якого іншого серйозного злочину відповідно до внутрішнього законодавства такої країни. Заінтересовані країни повинні співпрацювати між собою, зокрема, стосовно процесуальних і доказових аспектів з метою забезпечення ефективності такого переслідування.

Якщо для здійснення екстрадиції вимагається подвійна злочинність, то така вимога повинна вважатись задоволеною незалежно від того, чи вважають обидві країни, що злочин належить до однієї й тієї ж категорії злочинів, або від того, чи визначають вони злочин однією й тією ж термінологією, за умови, що обидві країни вважають відповідну поведінку злочином.

Відповідно до фундаментальних принципів національного законодавства, країни повинні мати спрощені механізми для здійснення екстрадиції, які дозвлятимуть безпосередню передачу запитів щодо тимчасового арешту між відповідними органами, здійснення екстрадиції осіб на основі лише ордерів на арешт або вироків, або запровадження спрощеної екстрадиції осіб, які відмовляються від формального розгляду справи про екстрадицію.

Органи, відповідальні за здійснення екстрадиції повинні бути забезпечені адекватними фінансовими, людськими та технічними ресурсами. Країни повинні вживати заходів з метою забезпечення того, що персонал таких органів від-

повідає високим професійним стандартам, включаючи стандарти щодо конфіденційності, та є чесним і відповідно кваліфікованим.

40. Інші форми міжнародного співробітництва*

Країни повинні забезпечити, що їхні компетентні органи мають можливість швидко, конструктивно та ефективно здійснювати найширше міжнародне співробітництво щодо відмивання коштів, пов'язаних предикатних злочинів та фінансування тероризму. Країни повинні здійснювати це як добровільно, так і на запит, і таким чином повинна існувати законна база для забезпечення співробітництва. Країни повинні уповноважувати свої компетентні органи застосовувати найбільш ефективні засоби співпраці. Якщо компетентний орган має потребу у двохсторонніх або багатосторонніх угодах чи домовленостях, таких як Меморандум про взаєморозуміння (MOU), слід своєчасно проводити переговори та здійснювати підписання в межах найширшого співробітництва з іноземними колегами.

Компетентні органи повинні використовувати чіткі канали чи механізми для ефективною передачі та виконання запитів щодо інформації чи іншого виду допомоги. Компетентні органи повинні вживати чітких та ефективних заходів щодо пріоритетності та вчасного виконання запитів, та захисту одержаної інформації.

ПОЯСНЮВАЛЬНІ ЗАПИСКИ ДО РЕКОМЕНДАЦІЙ FATF ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ДО РЕКОМЕНДАЦІЇ 1 (ПІДХІД, ЩО ГРУНТУЄТЬСЯ НА ОЦІНЦІ РИЗИКІВ)

1. Підхід, що ґрунтується на оцінці ризиків, є ефективним засобом боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму. При визначенні того, як підхід, що ґрунтується на оцінці ризиків, повинен реалізовуватися в секторі країни повинні взяти до уваги можливості і досвід у сфері протидії відмиванню коштів/боротьби з фінансуванням тероризму у відповідному секторі. Країни повинні розуміти, що свобода дій та відповідальність, покладені на фінансові установи та визначені нефінансові установи та професії підходом, що ґрунтується на оцінці ризиків, є більш доцільним в секторах з більшою спроможністю та досвідом в сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. Проте це не звільняє фінансові установи та визначені нефінансові установи та професії від зобов'язання вживати посилені заходи при виявленні високих ризиків. Приймаючи підхід, що ґрунтується на оцінці ризиків, компетентні органи, фінансові установи та визначені нефінансові установи та професії повинні забезпечити відповідність заходів щодо запобігання або протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму виявленим ризикам, а також розподіляти ресурси у найбільш ефективний спосіб.

2. При застосуванні підходу, що ґрунтується на оцінці ризиків, фінансові установи та визначені нефінансові установи та професії повинні мати процедури виявлення, оцінки, моніторингу, управління та зниження ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму. Загальний принцип підходу, що базується на оцінці ризиків, полягає в тому, що у разі виявлення підвищених ризиків,

країнам слід вимагати від фінансових установ та визначених нефінансових установ та професій вживати посилені заходів щодо управління та зниження цих ризиків, і відповідно, у разі виявлення нижчих ризиків — дозволяти застосування спрощених заходів. Спрощені заходи не можуть бути застосовані у випадку наявності підозр у відмиванні коштів або фінансуванні тероризму. В певних Рекомендаціях більш точно викладено як загальний принцип застосовується до конкретних вимог. За чітко обмежених обставин та у випадку низького ризику відмивання коштів та фінансування тероризму, країни можуть також прийняти рішення не застосовувати певні рекомендації для конкретного типу фінансових установ або видів діяльності, або визначених нефінансових установ та професій (див. нижче). Так само, якщо країни під час оцінки ризиків визначають типи установ, види діяльності, підприємства та професії, які знаходяться під загрозою зловживання в сфері відмивання коштів і фінансування тероризму, і які не підпадають під визначення фінансової установи або визначену нефінансову установу та професію, вони повинні розглянути питання щодо застосування вимог у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму до таких секторів.

А. Зобов'язання та рішення для країн

3. Оцінювання ризику — Країни¹ повинні вживати належних заходів щодо виявлення та оцінювання ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму для країни на постійній основі для того, щоб: (i) вносити потенційні зміни до національної системи боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму, у тому числі зміни в закони, положення та інші заходи, (ii) сприяти розподілу та встановленню пріоритетності ресурсів у сфері ПВК/ФТ компетентними органами, і (iii) надавати інформацію з метою оцінки ризиків у сфері ПВК/ФТ фінансовими інститутами і визначеними нефінансовими заняттями та професіями. Країни повинні підтримувати актуальність оцінок і мати механізми для надання відповідної інформації про результати всім відповідним компетентним органам та СРО, фінансовим установам та визначеним нефінансовим заняттям та професіям.

4. Високий ризик — У разі якщо країни виявили високі ризики, вони повинні переконатися, що режим протидії відмивання коштів та фінансування тероризму усуває ці ризики і без шкоди для будь-яких інших заходів, що вживаються країнами для мінімізації цих ризиків, зобов'язати фінансові установи та визначені нефінансові установи та професії вжити посилені заходів з управління та мінімізації ризиків, або переконатися, що цю інформацію включено до оцінювання ризиків, яка здійснюється фінансовими інститутами та визначеними нефінансовими установами та професіями, з метою належного управління та мінімізації ризиків.

5. Низький ризик — Країни можуть прийняти рішення дозволити застосування спрощених заходів в рамках деяких Рекомендацій FATF, які вимагають

¹ Де необхідно, необхідно брати до уваги оцінку ризиків в сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму на наднаціональному рівні при вирішенні чи це зобов'язання виконується.

від фінансових установ або визначених нефінансових установ та професій вживати певних заходів, за умови виявлення низького ризику, та якщо такі дії узгоджені з оцінкою ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму країни, як це передбачено пунктом 3.

Незалежно від будь-якого рішення щодо визначення певних категорій низького ризику відповідно до попереднього абзацу, країни можуть також дозволити фінансовим установам та визначеним нефінансовим установам та професіям застосовувати спрощені заходи щодо належної перевірки клієнта, за умови виконання вимог, викладених у розділі В нижче («Зобов'язання та рішення для фінансових установ та визначених нефінансових установ та професій») і в пункті 7 нижче.

6. Виключення — Країни можуть прийняти рішення не застосовувати деякі з Рекомендацій FATF, які вимагають від фінансових установ або визначених нефінансових установ та професій вживати певних заходів, за умови:

(а) доведення низького ризику відмивання коштів та фінансування тероризму, що дозволяється тільки за суворо обмежених та виправданих обставин і стосується окремих типів фінансових установ або видів діяльності, або визначених нефінансових занять та професій, або

(б) у випадку якщо фінансова діяльність (за виключенням переказу грошових коштів або цінностей) проводиться фізичною або юридичною особою на випадковій або дуже обмеженій основі (враховуючи кількісний та абсолютний критерії) за умови низького ризику відмивання коштів та фінансування тероризму.

Хоча зібрана інформація відрізняється залежно від рівня ризику, вимоги Рекомендації 11 щодо збереження даних повинні застосовуватись незалежно до від того, яка інформація збирається.

7. Нагляд та моніторинг ризику — Наглядові органи (або саморегулівні органи для відповідних секторів визначених нефінансових установ та професій) повинні забезпечити, щоб фінансові установи та визначені нефінансові установи та професії ефективно виконують зобов'язання, викладені нижче. Під час виконання своїх функцій, компетентні органи та СРО, коли це передбачено або вимагається, відповідно до Пояснювальних приміток до Рекомендацій 25 і 27, повинні перевіряти відомості про ризики відмивання коштів та фінансування тероризму та оцінки ризиків, підготовлені фінансовими установами і визначеними нефінансовими заняттями та професіями, та брати до уваги результати цих перевірок.

В. Зобов'язання та рішення для фінансових установ та визначених нефінансових установ та професій

8. Оцінювання ризику — Від фінансових установ та визначених нефінансових установ та професій слід вимагати вживати належних заходів для виявлення та оцінки ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму (для клієнтів, країн або географічних регіонів, а також товарів/послуг/операцій або каналів доставки). Вони повинні документально оформити ці оцінки для того, щоб мати можливість продемонструвати їх підставу, постійно оновлювати ці оцінки,

а також мати відповідні механізми для надання інформації про оцінку ризиків компетентним органам та саморегульним органам. Характер і масштаби будь-якої оцінки ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму повинні відповідати характеру і масштабам діяльності. Фінансові установи та визначені нефінансові установи та професії повинні завжди розумітися на ризиках відмивання коштів та фінансування тероризму в своїй сфері діяльності, проте компетентні органи та саморегульні органи можуть встановлювати, що немає потреби в індивідуальному документуванні оцінок ризику, якщо конкретні ризики, притаманні сектору, є чітко визначеними і зрозумілими.

9. Управління та мінімізація ризиків — Фінансові установи та визначені нефінансові установи та професії повинні мати відповідну політику, засоби управління та процедури, які дозволяють їм управляти і ефективно мінімізувати ризики, що були виявлені (або країною, або фінансовою установою, або визначеною нефінансовою установою та професією). Вони повинні відстежувати реалізацію управління та при необхідності посилювати їх. Політика, засоби управління та процедури повинні бути схвалені вищим керівництвом, а заходи, вжиті з метою управління та мінімізації ризиків (високих або низьких), повинні відповідати національним вимогам і керівництвам компетентних органів і саморегульних організацій.

10. Високий ризик — У разі виявлення високих ризиків, фінансові установи та визначені нефінансові установи та професії повинні вжити посилені заходи з управління та мінімізації ризиків.

11. Низький ризик — У разі виявлення низьких ризиків, країни можуть дозволити фінансовим установам або визначеним нефінансовим установам та професіям живити спрощені заходи з управління та мінімізації ризиків.

12. Під час оцінки ризиків фінансові установи та особливо визначені нефінансові установи та професії повинні враховувати всі суттєві фактори ризику перед тим, як визначити рівень загального ризику і відповідний рівень заходів з їх мінімізації. Фінансові установи та визначені нефінансові установи та професії можуть класифікувати заходи залежно від типу та рівня ризику для різних чинників ризику (наприклад, в конкретній ситуації, можуть застосовуватися стандартні заходи належної перевірки клієнта щодо прийняття клієнта, але слід застосовувати посилені заходи перевірки клієнта при постійному моніторингу, або навпаки).

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ДО РЕКОМЕНДАЦІЙ З (ЗЛОЧИН ВІДМИВАННЯ КОШТІВ)

1. Країни повинні криміналізувати відмивання коштів на основі Конвенції ООН про боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин 1988 року (Віденської Конвенції) та Конвенції ООН про боротьбу з транснаціональною організованою злочинністю 2000 року (Палермської Конвенції).

2. Країни повинні застосовувати поняття злочину «відмивання коштів» до всіх серйозних злочинів з метою охоплення якомога ширшого спектру предикатних злочинів. Предикатні злочини можна описати шляхом посилання на усі злочини

чи на поріг, пов'язаний з категорією серйозних злочинів або з таким видом покарання, як позбавлення волі, встановлене за предикатний злочин (пороговий підхід), або на перелік предикатних злочинів, або шляхом поєднання цих підходів.

3. Якщо країни застосовують пороговий підхід, предикатні злочини повинні принаймні включати в себе усі злочини, які підпадають під категорію серйозних відповідно до свого національного законодавства, або включати в себе злочини, які караються таким максимальним покаранням, як позбавлення волі строком більше ніж на один рік, або для тих країн, які мають мінімальний поріг для злочинів, встановлений їх правовою системою, предикатні злочини повинні включати в себе всі злочини, що караються таким мінімальним покаранням, як позбавлення волі строком більше ніж на шість місяців.

4. Незалежно від того, який підхід застосовується до встановлення предикатних злочинів, кожна країна повинна принаймні включити до них низку злочинів у рамках кожної з визначених категорій злочинів. Злочин відмивання коштів повинен поширюватися на будь-який тип майна, незалежно від його вартості, який прямо або опосередковано становить кошти, одержані злочинним шляхом. При доведенні того факту, що майно є коштами, одержаними від злочинної діяльності, не є обов'язковим, щоб особа була засуджена за вчинення предикатного злочину.

5. Предикатними злочинами до відмивання коштів вважається також діяння, яке мало місце в іншій країні, яке є злочином у такій країні, і яке вважалося б предикатним злочином, якби воно мало місце у власній країні. Країни можуть передбачити, що єдиною умовою є те, що таке діяння вважалося б предикатним злочином, якби воно мало місце у власній країні.

6. Країни можуть передбачити, щоб поняття злочину «відмивання коштів» не застосовувалось до осіб, які вчинили предикатний злочин, якщо цього вимагають фундаментальні принципи їх національного законодавства.

7. Країни повинні забезпечити, щоб

(а) Намір і відомості, які вимагаються для доведення факту злочину відмивання коштів може встановлюватися за об'єктивними фактичними обставинами.

(б) Ефективні, пропорційні та переконливі кримінальні санкції повинні застосовуватись до фізичних осіб, засуджених за відмивання коштів.

(в) На юридичних осіб повинні поширюватися кримінальна відповідальність та санкції, а там, де це неможливо (у зв'язку із основоположними принципами національного законодавства), цивільна або адміністративна відповідальність та санкції. Це не повинно перешкоджати паралельному кримінальному, цивільному або адміністративному переслідуванню юридичних осіб у країнах, в яких існує більше ніж одна форма відповідальності. Такі заходи не повинні впливати на кримінальну відповідальність фізичних осіб. Усі санкції повинні бути ефективними, пропорційними та переконливими.

(г) Повинні бути відповідні додаткові злочини до злочину відмивання коштів, зокрема участь в, об'єднанні або змові з метою вчинення, спроби, пособництва та підбурюванні, сприянні та наданні порад щодо вчинення, якщо це не суперечить основоположним принципам національного законодавства.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ДО РЕКОМЕНДАЦІЇ 4 ТА 38 (КОНФІСКАЦІЯ ТА ТИМЧАСОВІ ЗАХОДИ)

Країни повинні встановити механізми, які нададуть повноваження компетентним органам ефективно здійснювати управління та, за необхідності, розпорядження замороженим, арештованим або конфіскованим майном. Такі механізми повинні застосовуватися як в рамках національних процедур, так і відповідно до запитів іноземних країн.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ДО РЕКОМЕНДАЦІЇ 5 (ЗЛОЧИН ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ)

A. ЗАВДАННЯ

1. Рекомендація 5 була розроблена з метою забезпечення держав правоздатністю переслідувати та застосувати кримінальне покарання до осіб, які здійснюють фінансування тероризму. Беручи до уваги тісний зв'язок, що існує між міжнародним тероризмом та, зокрема, відмиванням коштів, іншим завданням Рекомендації 5 є наголосити на цьому зв'язку та зобов'язати країни включити злочини фінансування тероризму у якості предикатних до відмивання коштів.

B. ОЗНАКИ ЗЛОЧИНУ ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ

2. Злочин фінансування тероризму повинен поширюватись на будь-яку особу, яка будь-якими засобами умисно надає або збирає кошти, прямо або опосередковано, з незаконним наміром використати їх або з усвідомленням, що вони будуть використані, повністю або частково: (а) для вчинення терористичного акту(ів); (б) терористичною організацією; або (в) окремим терористом.

3. Криміналізація фінансуванню тероризму виключно на підставі пособництва і підбурювання, спроби, або змови є недостатньою для виконання цієї Рекомендації.

4. Злочин фінансування тероризму повинен поширюватись на будь-які кошти, отримані як із законного, так і незаконного джерела.

5. Злочин фінансування тероризму не повинен встановлювати вимогу, щоб кошти: (а) були фактично використані для здійснення або спроби здійснити терористичний акт(ти) або (б) були пов'язані із певним терористичним актом (актами).

6. Країни повинні забезпечити, щоб умисел та усвідомлення, необхідні для підтвердження фінансування тероризму, могли витікати як висновок з об'єктивних фактичних обставин.

7. До фізичних осіб, засуджених за фінансування тероризму, повинні застосовуватися ефективні, пропорційні та переконливі санкції.

8. На юридичних осіб повинні поширюватися кримінальна відповідальність та санкції, а там, де це неможливо (у зв'язку із основоположними принципами національного законодавства), цивільна або адміністративна відповідальність та санкції. Це не повинно перешкоджати паралельному кримінальному, цивільному або адміністративному переслідуванню юридичних осіб у країнах, в яких існує більше ніж одна форма відповідальності. Такі заходи не повинні впливати

на кримінальну відповідальність фізичних осіб. Усі санкції повинні бути ефективними, пропорційними та переконливими.

9. Спроба вчинення фінансування тероризму також повинна вважатися злочином.

10. Злочином повинно вважатися залучення до вчинення будь-якого з наступних діянь:

(а) участь в якості співучасника у злочині, визначеному у пунктах 2 або 9 цієї Пояснювальної записки;

(б) організація або спрямування інших у вчиненні злочину, визначеного у пунктах 2 або 9 цієї Пояснювальної записки;

(с) сприяння вчиненню одного або більше злочинів, визначених у пунктах 2 або 9 цієї Пояснювальної записки, групою осіб, які діють із спільною метою. Таке сприяння повинно бути умисним та або (і) здійсненим з метою сприяння кримінальній діяльності або злочинній цілі угруповання, у випадку, якщо така діяльність або мета передбачає вчинення злочину фінансування тероризму; або (ii) здійсненим з усвідомленням умислу угруповання вчинити злочин фінансування тероризму.

11. Злочин фінансування тероризму повинен визнаватися незалежно від того, чи знаходиться особа, підозрювана у вчиненні злочину (-ів), в країні знаходження терористу(-ів) або терористичної(их) організації(-ій) або де було або буде вчинено терористичний(і) акт (акти).

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ДО РЕКОМЕНДАЦІЇ 6 (ЦІЛЬОВІ ФІНАНСОВІ САНКЦІЇ ЗА ТЕРОРИЗМ ТА ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ)

A. ЗАВДАННЯ

1. Рекомендація 6 встановлює вимогу до кожної країни застосовувати цільові фінансові санкції з метою забезпечення виконання Резолюцій Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй (РБ ООН), які встановлюють вимогу до країн негайно заморожувати кошти або інші активи та забезпечити, щоб ні кошти, ні активи не надавалися, прямо або опосередковано, на користь будь-якої особи² і) визначеній Радою Безпеки ООН (РБ) відповідно до Розділу VII Статуту ООН, згідно з Резолюцією РБ ООН 1267 (1999) та наступними резолюціями³ або ii) будь-якій фізичній або юридичній особі, визначеній країною відповідно до Резолюції РБ ООН 1373 (2001).

2. Потрібно наголосити, що жодна із вимог в Рекомендації 6 не має намір замінити заходи або зобов'язання, що можуть бути вже впроваджені з метою

² Фізична або юридична особа

³ Рекомендація 6 застосовується до усіх чинних та наступних майбутніх резолюцій після Резолюції 1267 (1999) та будь-яких майбутніх Резолюцій РБ ООН, які встановлюють цільові фінансові санкції за фінансування тероризму. На час прийняття цієї Пояснювальної записки (лютий 2012 року) наступними резолюціями після резолюції 1267 (1999) є: 1333 (2000), 1363 (2001), 1390 (2002), 1452 (2002), 1455 (2003), 1526 (2004), 1617 (2005), 1730 (2006), 1735 (2006), 1822 (2008), 1904 (2009), 1988 (2011), 1989 (2011).

вирішення питання щодо коштів або інших активів в контексті кримінального, цивільного або адміністративного розслідування або провадження відповідно до Рекомендації 4 (конфіскація та тимчасові заходи)⁴. Заходи, передбачені Рекомендацією 6, можуть доповнювати кримінальне провадження проти визначеної фізичної або юридичної особи, та бути впровадженими компетентним органом або судом, але не є обумовленими існуванням такого провадження. Натомість, Рекомендація 6 зосереджує увагу на тимчасові заходи, які є необхідними та особливими в контексті зупинення потоку або використання коштів або інших активів терористичним угрупованням. При визначенні меж та посиленні загальної підтримки для забезпечення ефективного режиму з протидії фінансуванню тероризму, країни повинні додержуватися прав людини, верховенства права та визнавати права добросовісних третіх сторін.

В. ІДЕНТИФІКАЦІЯ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ФІЗИЧНИХ ТА ЮРИДИЧНИХ ОСІБ, ЯКІ ФІНАНСУЮТЬ АБО ПІДТРИМУЮТЬ ТЕРОРИСТИЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

3. Для Резолюції РБ ООН 1267 (1999) та наступних резолюцій визначення осіб, пов'язаних з Аль-Каїдою, здійснюється Комітетом 1267, а визначення осіб, пов'язаних з Талібаном, та загрозами Афганістану здійснюється Комітетом 1988. При цьому обидва Комітети діють відповідно до Розділу VII Статуту ООН. Для Резолюції 1373 (2001) визначення на національному та наднаціональному рівнях здійснюється країною або країнами, які діють за власною ініціативою або за запитом іншої країни, якщо країна, яка одержала запит, погоджується, що, згідно з відповідними правовими принципами, вимога щодо визначення ґрунтується на достатніх підставах або існує обґрунтована підозра, що запропонована до включення особа відповідає критеріям щодо включення Резолюції 1373 (2001), викладеним у розділі Е.

4. Країни повинні мати повноваження та ефективні процедури або механізми для визначення та ініціювання подання щодо включення фізичних або юридичних осіб, визначених у Резолюції 1267 (1999) та наступних резолюціях відповідно до зобов'язань, викладених у цих Резолюціях РБ ООН⁵. Такі повноваження та процедури або механізми є важливими для подання фізичних або юридичних осіб до Ради Безпеки для їх включення відповідно до програм РБ щодо

⁴ ґрунтуючись на вимогах, наприклад, Конвенції ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин (1998) (Віденська Конвенція) та Конвенції ООН по боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю (2000) (Палермська Конвенція), які містять вимоги щодо замороження, арешту та конфіскації в рамках протидії транснаціональній злочинності. Крім того, Міжнародна конвенція по боротьбі з фінансуванням тероризму (1999) містить зобов'язання щодо замороження, арешту та конфіскації в рамках протидії фінансуванню тероризму. Ці зобов'язання існують окремо від зобов'язань, викладених у Рекомендації 6 та Резолюціях Ради Безпеки ООН щодо фінансування тероризму.

⁵ Відповідні Резолюції РБ ООН не встановлюють вимогу до країн визначати фізичних або юридичних осіб та подавати їх до відповідних Комітетів ООН, але мають повноваження та ефективні процедури і механізми, що дають можливість це зробити.

формування списків згідно з цими Резолюціями РБ ООН. Країни також повинні мати повноваження та ефективні процедури або механізми для визначення та ініціювання подання щодо включення фізичних або юридичних осіб відповідно до Резолюції 1373 (2001) та згідно із зобов'язаннями, викладеними у цій Резолюції. Такі повноваження та процедури або механізми є важливими для визначення фізичних або юридичних осіб, що відповідають критеріям, викладеним у Резолюції 1373 (2001) та описаним у розділі Е. Режим країни щодо впровадження Резолюції 1267 (1999) та наступних резолюцій, а також Резолюції 1373 (2001) повинен включати наступні елементи:

а) Країни повинні визначити компетентний орган або суд, який відповідає тиме за:

i) подання пропозиції до Комітету 1267 щодо включення відповідних фізичних або юридичних осіб, які відповідають критеріям щодо включення, викладеним у Резолюції 1989 (2011) (щодо Аль-Каїди) та відповідних резолюціях, якщо компетентний орган приймає таке рішення і має підстави вірити, що існують достатні докази для відповідності таким критеріям;

(ii) подання пропозиції до Комітету 1988 щодо включення відповідних фізичних або юридичних осіб, які відповідають спеціальним критеріям щодо включення, викладеним у Резолюції 1988 (2011) (щодо Талібану та осіб, пов'язаних з Талібаном, що становлять загрозу миру, стабільності та безпеці Афганістану) та відповідних резолюціях, якщо компетентний орган приймає таке рішення і має підстави вірити, що існують достатні докази для відповідності таким критеріям; та

(iii) визначення щодо включення фізичних або юридичних осіб, які відповідають спеціальним критеріям, викладеним у Резолюції 1373 (2001), запропоновані за власною ініціативою країни або після перевірки та виконання, за необхідності, запиту іншої країни, якщо країна, яка одержала запит, погоджується, що, згідно з відповідними правовими принципами, вимога щодо визначення ґрунтується на достатніх підставах або існує обґрунтована підозра, що запропонована до включення особа відповідає критеріям щодо включення Резолюції 1373 (2001), викладеним у розділі Е.

б) Країни повинні мати механізм(и) визначення осіб для включення, що ґрунтуються на критеріях щодо включення, викладених у Резолюції 1988 (2011) та Резолюції 1989 (2011) та відповідних резолюціях, а також Резолюції 1373 (2001) (дивіться розділ Е, в якому викладені чіткі критерії щодо включення відповідних Резолюцій РБ ООН). Це включає повноваження та ефективні процедури або механізми для перевірки та визнання, за необхідності, заходів, ініційованих в рамках механізмів замороження інших країн відповідно до Резолюції 1373 (2001). З метою забезпечення ефективного співробітництва між країнами, країни повинні забезпечити, що при одержанні запиту вони повинні оперативного визначити, чи вони погоджуються, згідно з відповідними (над)національними принципами, з тим, що запит ґрунтується на достатніх підставах або існує обґрунтована підозра, що запропонована до включення особа відповідає критеріям щодо включення Резолюції 1373 (2001), викладеним у розділі Е.

с) Компетентний(і) орган(и) повинен(ні) мати відповідні правові повноваження та процедури або механізми для збору або запиту якомога більше інформації з усіх відповідних джерел для визначення фізичних та юридичних осіб, які, ґрунтуючись на достатніх підставах або обґрунтованій підозрі, відповідають критеріям щодо включення відповідних Резолюцій РБ ООН.

(d) При вирішенні питання, чи включати (робити подання щодо включення), країни повинні надати стандартні докази «достатніх підстав» або «обґрунтованої підозри». Для включення відповідно до Резолюції 1373 (2001) компетентний орган кожної країни застосовує правові стандарти своєї правової системи щодо виду та обсягу доказів для підтвердження «достатніх підстав» або «обґрунтованої підозри», необхідних для прийняття рішення щодо включення фізичної або юридичної особи та вжиття заходів в рамках механізму замороження. Це відбувається незалежно від того, чи подання щодо включення зроблено за власною відповідною ініціативою країни чи на запит іншої країни. Такі включення (пропозиції щодо включення) не повинні обумовлюватися наявністю кримінального провадження.

(e) При поданні імен до Комітету 1267 для включення у список осіб, пов'язаних з Аль-Каїдою, згідно з Резолюцією 1267 (1999) та наступними резолюціями щодо неї, країни повинні:

i) додержуватися процедур та стандартних форм внесення до списку, затверджених Комітетом 1267;

(ii) надавати якомога більше відповідної інформації щодо поданої особи, а саме, достатню ідентифікаційну інформацію, що дозволить здійснити чітку та позитивну ідентифікацію фізичних осіб, угруповань, установ та юридичних осіб, та, в міру можливостей, інформацію, необхідну Інтерполу для видачі Спеціального повідомлення;

(iii) якомога детальніше викладати фактичні обставини справи та обґрунтування щодо включення до списку, включаючи: спеціальну інформацію, яка підтверджує, що фізична або юридична особа відповідає відповідним критеріям щодо включення (дивіться розділ Е стосовно спеціальних критеріїв щодо включення відповідних Резолюцій РБ ООН); характер інформації; підтверджуюча інформація або документи, що можуть бути надані; та подробиці щодо будь-якого зв'язку між особою, запропонованою до включення, та будь-якою вже включеною фізичною або юридичною особою. Така інформація повинна надаватися на запит, окрім частин, які держава-член визначає як конфіденційні для Комітету 1267; та

(iv) зазначати, чи може їх статус як країни, що надала пропозиції до включення, бути обнародуваним.

(f) При поданні імен до Комітету 1988 для включення у список осіб, пов'язаних з Талібаном, згідно з Резолюцією 1988 (2011) та наступними резолюціями щодо нього, країни повинні:

i) додержуватися процедур внесення до списку, затверджених Комітетом 1988;

(ii) надавати якомога більше відповідної інформації щодо поданої особи, а саме достатню ідентифікаційну інформацію, що дозволить здійснити чітку та

позитивну ідентифікацію фізичних осіб, угруповань, установ та юридичних осіб, та, в міру можливостей, інформацію, необхідну Інтерполу для видачі Спеціального повідомлення;

(iii) якомога детальніше викладати фактичні обставини справи та обґрунтування щодо включення до списку, включаючи: спеціальну інформацію, яка підтверджує, що фізична або юридична особа відповідає відповідним критеріям щодо включення (дивіться розділ Е стосовно спеціальних критеріїв щодо включення відповідних Резолюцій РБ ООН); характер інформації; підтверджуюча інформація або документи, що можуть бути надані; та подробиці щодо будь-якого зв'язку між особою, запропонованою до включення, та будь-якою вже включеною фізичною або юридичною особою. Така інформація повинна надаватися на запит, окрім частин, які держава-член визначає як конфіденційні для Комітету 1988.

(g) При зверненні до іншої країни щодо визнання заходів, вжитих в рамках механізмів замороження, які повинні бути впровадженими відповідно до Резолюції 1373 (2001), країна, що ініціює це питання, повинна надати якомога детальнішу інформацію щодо запропонованої особи, а саме достатню ідентифікаційну інформацію, що дозволить здійснити чітку та позитивну ідентифікацію фізичних осіб та спеціальну інформацію, яка підтверджує, що фізична або юридична особа відповідає відповідним критеріям щодо включення (дивіться розділ Е стосовно спеціальних критеріїв щодо включення відповідних Резолюцій РБ ООН).

(h) Країни повинні мати процедури, які можуть здійснюватися в інтересах однієї сторони проти фізичної або юридичної особи, яка була визначена і (позиція щодо) включення якої розглядається.

С. ЗАМОРОЖЕННЯ ТА ЗАБОРОНА ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАЦІЙ З КОШТАМИ АБО ІНШИМИ АКТИВАМИ ВИЗНАЧЕНИХ ФІЗИЧНИХ АБО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

5. Встановлено вимогу до країн негайно впроваджувати цільові фінансові санкції проти фізичних та юридичних осіб, визначених Комітетом 1267 та Комітетом 1988 (у випадку Резолюції 1267 (1999) та наступних пов'язаних з нею резолюцій), якщо ці Комітети діють відповідно до Розділу VII Статуту ООН. Для Резолюції РБ 1373 (2001), зобов'язання країн негайно вживати заходів щодо замороження та заборони операцій з коштами або іншими активами визначених фізичних або юридичних осіб, зумовлюється включенням на (над)національному рівні, подання щодо якого було направлено країною за власною ініціативою або на запит іншої країни, якщо країна, що одержала запит, переконана відповідно до правових принципів, що запит ґрунтується на достатніх підставах або обґрунтованій підозрі, що запропонована особа відповідає критеріям щодо включення, визначеним у Резолюції РБ 1373 (2001) та викладеним у розділі Е.

6. Країни повинні встановити необхідні правові повноваження та визначити національні компетентні органи, відповідальні за впровадження та застосування цільових фінансових санкцій відповідно до наступних стандартів та процедур:

(а) Країни⁶ повинні встановити вимогу до усіх фізичних та юридичних осіб в межах країни щодо негайного замороження без попереднього повідомлення коштів або інших активів визначених фізичних та юридичних осіб. Ця вимога повинна розповсюджуватися на: усі кошти або інші активи, якими володіють або які контролюють визначені фізичні або юридичні особи, а не лише ті, що пов'язані з конкретним терористичним актом, замислом або загрозою; ті кошти або інші активи, якими повністю або спільно володіють або контролюють, прямо або опосередковано, визначені фізичні або юридичні особи; і кошти або інші активи, які походять або одержані з коштів або інших активів, якими володіють або які прямо чи опосередковано контролюють визначені фізичні або юридичні особи, а також кошти або інші активи фізичних та юридичних осіб, які діють від імені або за дорученням визначених фізичних та юридичних осіб.

(б) Країни повинні заборонити своїм громадянам або будь-яким фізичним або юридичним особам в межах своєї юрисдикції надавати будь-які кошти або інші активи, економічні ресурси, або фінансові чи інші пов'язані послуги, прямо або опосередковано, повністю або частково, на користь визначених фізичних або юридичних осіб; юридичних осіб, якими володіють або контролюють, прямо або опосередковано, визначені фізичні або юридичні особи; та фізичних або юридичних осіб, які діють від імені або за дорученням визначених фізичних або юридичних осіб, якщо на це не надано ліцензію, повноваження або не повідомлено згідно з відповідними Резолюціями РБ ООН (дивіться нижче розділ Е).

(с) Країни повинні мати механізми передачі списку визначених осіб до фінансового сектору та визначеним нефінансовим установам та професіям негайно після вжиття таких заходів, а також надання чітких інструкцій, особливо фінансовим установам та іншим фізичним або юридичним особам, включаючи ВНУП, які можуть бути держателями коштів або інших активів, стосовно їх зобов'язань вживати заходів в рамках механізмів замороження.

(д) Країни повинні встановити вимогу до фінансових установ та ВНУП⁷ подавати звіт компетентним органам щодо заморожених активів або вжитих заходів згідно з вимогами щодо заборони відповідних Резолюцій РБ ООН, включаючи спроби проведення операцій, та забезпечувати ефективне використання такої інформації компетентними органами.

(е) Країни повинні встановити ефективні заходи захисту добросовісних третіх сторін, які діють належним чином при виконанні зобов'язань за Рекомендацією 6.

⁶ У випадку Європейського Союзу, що є наднаціональною юрисдикцією відповідно до Рекомендації 6, законодавство ЄС застосовується наступним чином. Активи визначених фізичних та юридичних осіб заморожуються відповідно до правових актів ЄС та змін, що вносяться до них. Держави-члени ЄС можуть вжити додаткових заходів для забезпечення замороження, а усі фізичні або юридичні особи в межах ЄС повинні не порушувати це замороження та не надавати кошти визначеним фізичним та юридичним особам.

⁷ Резолюції РБ ООН застосовуються до усіх фізичних та юридичних осіб в межах країни.

D. ВИКЛЮЧЕННЯ ЗІ СПИСКУ, РОЗМОРОЖЕННЯ ТА НАДАННЯ ДОСТУПУ ДО ЗАМОРОЖЕНИХ КОШТІВ АБО ІНШИХ АКТИВІВ

7. Країни повинні розробити та впровадити загальновідомі процедури щодо подання запитів про виключення зі списку до Ради Безпеки у випадку, якщо фізичні та юридичні особи, включені відповідно до Резолюції 1267 (1999) та наступних резолюцій, на думку країни, вже не відповідають критеріям щодо включення. У випадку, якщо Комітет 1267 та Комітет 1988 виключив фізичну або юридичну особу зі списку, зобов'язання щодо замороження більше не діє. У випадку подання запитів щодо виключення зі списку осіб, пов'язаних з Аль-Каїдою, такі процедури та критерії повинні відповідати процедурам, впровадженим Комітетом 1267 та зазначеним у Резолюціях 1730 (2006), 1735 (2006), 1822 (2008), 1904 (2009), 1989 (2011) та будь-яких наступних Резолюціях. У випадку подання запитів щодо виключення зі списку осіб, пов'язаних з Талібаном та осіб, які становлять загрозу для миру, безпеки та стабільності Афганістану, такі процедури та критерії повинні відповідати процедурам, впровадженим Комітетом 1988 та зазначеним у Резолюціях 1730 (2006), 1735 (2006), 1822 (2008), 1904 (2009), 1989 (2011) та будь-яких наступних Резолюціях.

8. Для фізичних та юридичних осіб, визначених відповідно до Резолюції 1373 (2001), країни повинні мати відповідні правові повноваження та процедури або механізми для розмороження коштів або інших активів фізичних або юридичних осіб, які вже не відповідають критеріям щодо включення. Країни також повинні мати процедури, які б дозволяли на запит здійснювати перегляд рішення щодо включення особи у суді або іншому незалежному компетентному органі.

9. Для фізичних або юридичних осіб, які мають таке ж або схоже ім'я, як і включені особи, які стали об'єктом ненавмисного механізму замороження (наприклад, у випадку не підтвердження підозри) країни повинні розробити та впровадити загально відомі процедури вчасного розмороження коштів або інших активів таких фізичних або юридичних осіб після перевірки, що така особа не є включеною до списку.

10. Якщо країни визначили, що кошти або інші активи фізичних або юридичних осіб, включених Радою Безпеки або одним з її комітетів з питань застосування санкцій, є необхідними для покриття основних витрат з метою оплати певних видів платежів, витрат та комісій за послуги, або для покриття надзвичайних витрат, країни повинні надати доступ до таких коштів або інших активів відповідно до процедур, викладених у Резолюції 1452 (2002) та будь-яких наступних Резолюціях. На таких підставах країни повинні надавати доступ до коштів або інших активів, якщо заходи щодо замороження застосовані до фізичних або юридичних осіб, включених на (над)національному рівні країною відповідно до Резолюції 1373 (2001) та згідно з Резолюцією 1963 (2010).

11. Країни повинні забезпечити механізм, за допомогою якого включена до списку фізична або юридична особа може поставити під сумнів її включення з метою перегляду цього питання компетентним органом або судом. Стосовно включення до списку осіб, пов'язаних з Аль-Каїдою, країни повинні інформувати визначені фізичні та юридичні особи щодо наявності Офісу Уповноваже-

ного ООН відповідно до Резолюції 1904 (2009), який приймає клопотання щодо виключення зі списку.

12. Країни повинні мати механізми щодо передачі рішення про виключення зі списку та розмороження до фінансового сектору та визначених не фінансових установ і професій негайно після вжиття таких заходів, та надання відповідних інструкцій, особливо фінансовим установам та іншим фізичним або юридичним особам, включаючи ВНУП, які можуть бути держателями заморожених коштів або інших активів, щодо їх зобов'язань визнавати рішення стосовно виключення або розмороження.

Е. КРИТЕРІЙ ВКЛЮЧЕННЯ ДО СПИСКУ ООН

13. Критерії включення до списку, визначені у відповідних Резолюціях Ради Безпеки ООН, наступні:

(а) Резолюції РБ ООН 1267(1999), 1989(2011) та наступні пов'язані з ними резолюції⁸:

(i) будь-яка фізична або юридична особа, яка бере участь у фінансуванні, плануванні, сприянні, підготовці або вчиненні діянь або діяльності, спільно з, під іменем, від імені, за підтримки; постачанні, продажі або перевезенні зброї та пов'язаних матеріалів; наймі; а також іншим чином надання підтримки діянням або діяльності Аль-Каїди, або будь-якому її осередку, філії, групі, що відділилася або походить від неї⁹; або

(ii) будь-яка установа, якою володіє або яку контролює, прямо або опосередковано, будь-яка фізична або юридична особа, визначена відповідно до підпункту 13 (а) (i), або особи, які діють від їх імені або за їх дорученням.

(б) Резолюції РБ ООН 1267 (1999), 1988 (2011) та наступні пов'язані з ними резолюції:

(i) будь-яка фізична або юридична особа, яка бере участь у фінансуванні, плануванні, сприянні, підготовці або вчиненні діянь або діяльності, спільно з, під іменем, від імені, за підтримки; постачання, продаж або перевезення зброї та пов'язаних матеріалів; найм; а також іншим чином надання підтримки діянням або діяльності включених до списку осіб або інших фізичних осіб, груп, установ та компаній, пов'язаних з Талібаном, що становлять загрозу миру, стабільності та безпеці Афганістану; або

⁸ Рекомендація 6 застосовується до усіх чинних та наступних резолюцій після Резолюції 1267 (1999). На час видання Пояснювальної записки (лютий 2012), наступними резолюціями, пов'язаними з Резолюцією 1267 (1999), є: 1333 (2000), 1367 (2001), 1390 (2002), 1455 (2003), 1526 (2004), 1526 (2004), 1617 (2005), 1735 (2006), 1822 (2008), 1904 (2009), 1988 (2011) та 1989 (2011).

⁹ Рекомендація 6 застосовується до усіх чинних та наступних резолюцій після Резолюції 1267 (1999). На час видання Пояснювальної записки (лютий 2012), наступними резолюціями, пов'язаними з Резолюцією 1267 (1999), є: 1333 (2000), 1367 (2001), 1390 (2002), 1455 (2003), 1526 (2004), 1526 (2004), 1617 (2005), 1735 (2006), 1822 (2008), 1904 (2009), 1988 (2011) та 1989 (2011).

(ii) будь-яка установа, якою володіє або яку контролює, прямо або опосередковано, будь-яка фізична або юридична особа, визначена відповідно до підпункту 13 (b) (i) цього пункту, або особи, які діють від їх імені або за їх дорученням.

(c) Резолюція РБ ООН 1373 (2001):

(i) будь-яка фізична або юридична особа, яка вчинює або здійснює спробу вчинити терористичні акти, або яка бере участь чи сприяє вчиненню терористичних актів;

(ii) будь-яка установа, якою володіє або яку контролює, прямо або опосередковано, будь-яка фізична або юридична особа, визначена відповідно до підпункту 13 (c) (i) цього пункту; або

(iii) будь-яка фізична або юридична особа, яка діє від імені або за дорученням будь-якої фізичної або юридичної особи, визначеної відповідно до підпункту 13 (c) (i) цього пункту.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ДО РЕКОМЕНДАЦІЇ 7 (ЦІЛЬОВІ ФІНАНСОВІ САНКЦІЇ ЗА РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ЗБРОЇ МАСОВОГО ЗНИЩЕННЯ)

A. ЗАВДАННЯ

1. Рекомендація 7 встановлює вимогу до кожної країни застосовувати цільові фінансові санкції¹⁰ з метою забезпечення виконання Резолюцій Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй (РБ ООН), які встановлюють вимогу до країн негайно заморожувати кошти або інші активи та забезпечити, щоб ні кошти, ні активи не надавалися, прямо або опосередковано, на користь будь-якій особі¹¹ і визначеній Радою Безпеки ООН (РБ) відповідно до Розділу VII Статуту ООН, згідно з Резолюціями РБ ООН, які стосуються запобігання та протидії фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення¹².

2. Потрібно наголосити, що жодна із вимог в Рекомендації 7 не має наміру замінити заходи або зобов'язання, що можуть бути вже впроваджені з метою

¹⁰ Рекомендація 7 спрямована на застосування цільових фінансових санкцій. Однак, потрібно зазначити, що відповідні Резолюції РБ ООН набагато ширші та передбачають інші види санкцій (наприклад заборону подорожувати) та інші види фінансових санкцій (наприклад, фінансова заборона здійснення діяльності та положення щодо застосування заходів обачливості). Стосовно інших видів фінансових положень, FATF видала не зобов'язуючі інструкції, які країнам бажано враховувати при впровадженні відповідних Резолюцій РБ ООН. Стосовно цільових фінансових санкцій, пов'язаних з фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення, FATF також видала не зобов'язуючі інструкції, які країнам рекомендується враховувати при впровадженні відповідних Резолюцій РБ ООН.

¹¹ Фізичній або юридичній особі

¹² Рекомендація 7 застосовується до усіх чинних Резолюцій РБ ООН, що передбачають застосування цільових фінансових санкцій за фінансування розповсюдження зброї масового знищення, до будь-яких наступних пов'язаних з ними Резолюцій та будь-яких наступних Резолюцій РБ ООН, які накладають фінансові санкції в контексті фінансування розповсюдження зброї масового знищення. На час видання цієї Рекомендації (лютий 2012 року), Резолюції РБ ООН, які передбачають застосування цільових фінансових санкцій за розповсюдження зброї масового знищення, наступні: 1718 (2006), 1737 (2006), 1747 (2007), 1803 (2008), 1874 (2009), 1929 (2010).

вирішення питання щодо коштів або інших активів в контексті кримінального, цивільного або адміністративного розслідування або провадження, згідно з вимогами міжнародних договорів або Резолюцій РБ ООН, пов'язаних із запобіганням розповсюдження зброї масового знищення¹³.

В. ВКЛЮЧЕННЯ ДО СПИСКУ

3. Включення до списку здійснюється Радою Безпеки у вигляді додатків до відповідних резолюцій або Комітетами РБ ООН, створених відповідно до цих резолюцій. Не існує чіткого зобов'язання, за яким держави-члени надають пропозиції щодо включення до відповідних Комітетів РБ ООН. Однак, на практиці, рішення Комітетів першочергово залежать від запитів щодо включення держав-членів. Резолюції РБ ООН 1718 (2006) та 1737 (2006) передбачають, що відповідні Комітети повинні видати інструкції, які можуть бути необхідними для сприяння застосування заходів, визначених цими Резолюціями.

4. Країни повинні розглянути можливість встановлення повноважень та ефективних процедур або механізмів подання до Ради Безпеки пропозицій щодо включення фізичних або юридичних осіб згідно з відповідними Резолюціями РБ ООН, які накладають цільові фінансові санкції в контексті фінансування розповсюдження зброї масового знищення. Тому країни повинні розглянути наступні питання:

(а) визначення компетентного органу(-ів), виконавчого або судового, який відповідатиме за:

i) подання пропозиції до Комітету з питань застосування санкцій 1718 щодо включення відповідних фізичних або юридичних осіб, які відповідають критеріям щодо включення, викладеним у Резолюції РБ ООН 1718 (2006) та наступних пов'язаних з нею резолюціях¹⁴, якщо компетентний орган приймає таке рішення і має підстави вірити, що існують достатні докази для відповідності таким критеріям (дивіться розділ Е, що визначає чіткі критерії включення до списку згідно з відповідними Резолюціями РБ ООН); та

(ii) подання пропозиції до Комітету з питань застосування санкцій 1737 щодо включення відповідних фізичних або юридичних осіб, які відповідають спеціальним критеріям щодо включення, викладеним у Резолюції РБ ООН 1737 (2006) та наступних пов'язаних з нею резолюціях¹⁵, якщо компетентний орган

¹³ Ґрунтуючись на викладених вимогах, наприклад, Договору про заборону розповсюдження ядерної зброї, Конвенції «Про заборону розробки, виробництва та накопичення запасів бактеріологічної (біологічної) і токсичної зброї та про її знищення», Конвенції «Про заборону розробки, виробництва, накопичення, застосування хімічної зброї та про її знищення», а також Резолюції РБ ООН 1540 (2004). Ці вимоги існують окремо від вимог, встановлених Рекомендацією 7 та Пояснювальною запискою до неї.

¹⁴ Рекомендація 7 застосовується до усіх чинних та наступних резолюцій, пов'язаних з Резолюцією РБ ООН 1718 (2006). На час видання цієї Пояснювальної записки (лютий 2012 року), наступною резолюцією до Резолюції 1718 (2006) є Резолюція 1874 (2009).

¹⁵ Рекомендація 7 застосовується до усіх чинних та наступних резолюцій, пов'язаних з Резолюцією РБ ООН 1737 (2006). На час видання цієї Пояснювальної записки (лютий 2012 року), наступними резолюціями до Резолюції 1737 (2006) є: 1747 (2007), 1803 (2008), 1929 (2010).

приймає таке рішення і має підстави вірити, що існують достатні докази для відповідності таким критеріям (дивіться розділ Е, що визначає спеціальні критерії включення до списку згідно з відповідними Резолюціями РБ ООН).

(b) наявність механізму(ів) визначення осіб для включення у список, що ґрунтуються на критеріях щодо включення, викладених у Резолюції 1718 (2006), Резолюції 1737 (2006) та наступних пов'язаних з ними резолюціях (дивіться розділ Е, в якому викладені критерії щодо включення відповідних Резолюцій РБ ООН). Такі процедури повинні забезпечувати визначення, відповідно до існуючих (над)національних принципів, чи існують обґрунтовані підстави або підозра для подання пропозиції щодо включення.

(c) наявність відповідних правових повноважень та процедур або механізмів для збору або запиту якомога більше інформації з усіх відповідних джерел для визначення фізичних та юридичних осіб, які, ґрунтуючись на достатніх підставах або обґрунтованій підозрі, відповідають критеріям щодо включення відповідних Резолюцій РБ ООН.

(d) при прийнятті рішення, чи подавати пропозицію щодо включення у список, врахування критеріїв Розділу Е цієї пояснювальної записки. При поданні пропозиції щодо включення компетентний орган кожної країни застосовує правові принципи свої правової системи із додержанням прав людини, повагою до верховенства права та визнанням прав невинуватих третіх сторін.

(e) при поданні імен до Комітету з питань застосування санкцій 1718 згідно з Резолюцією РБ ООН 1718 (2006) та наступними пов'язаними з нею резолюціями, або до Комітету з питань застосування санкцій 1737 згідно з Резолюцією РБ ООН 1737 (2006) та наступними пов'язаними з нею резолюціями, країни повинні надати якомога більше деталей щодо:

i) поданої особи, а саме, достатню ідентифікаційну інформацію, що дозволить здійснити чітку та позитивну ідентифікацію фізичних та юридичних осіб; а також

(ii) чіткої інформації, яка обґрунтовує визначення фізичної або юридичної особи як такої, що відповідає спеціальним критеріям щодо включення (дивіться розділ Е, в якому викладені спеціальні критерії щодо включення відповідних Резолюцій РБ ООН).

(f) наявність процедур, які нададуть можливість, у випадку необхідності, в односторонньому порядку вчиняти дії проти ідентифікованої фізичної або юридичної особи, пропозиція щодо включення якої розглядається.

С. ЗАМОРОЖЕННЯ ТА ЗАБОРОНА ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАЦІЙ З КОШТАМИ АБО ІНШИМИ АКТИВАМИ ВИЗНАЧЕНИХ ФІЗИЧНИХ АБО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

5. Встановлено вимогу до країн негайно впроваджувати цільові фінансові санкції проти визначених фізичних та юридичних осіб:

(а) у випадку Резолюції 1718 (2006) та наступних пов'язаних з нею резолюцій, Радою Безпеки у додатках до відповідних резолюцій або Комітетом РБ з питань застосування санкцій 1718; та

(b) у випадку Резолюції 1737 (2006) та наступних пов'язаних з нею резолюцій, Радою Безпеки у додатках до відповідних резолюцій або Комітетом РБ з питань застосування санкцій 1737;

якщо ці Комітети діють відповідно до Розділу VII Статуту ООН.

6. Країни повинні встановити необхідні правові повноваження та визначити національні компетентні органи, відповідальні за впровадження та застосування цільових фінансових санкцій відповідно до наступних стандартів та процедур:

(а) Країни¹⁶ повинні встановити вимогу до усіх фізичних та юридичних осіб в межах країни щодо негайного замороження без попереднього повідомлення коштів або інших активів визначених фізичних та юридичних осіб. Ця вимога повинна розповсюджуватися на: усі кошти або інші активи, якими володіють або які контролюють визначені фізичні або юридичні особи, а не лише ті, що пов'язані з конкретним діянням, замислом або загрозою розповсюдження зброї масового знищення; ті кошти або інші активи, якими повністю або спільно володіють або контролюють, прямо або опосередковано, визначені фізичні або юридичні особи; і кошти або інші активи, які походять або одержані з коштів або інших активів, якими володіють або які прямо чи опосередковано контролюють визначені фізичні або юридичні особи, а також кошти або інші активи фізичних та юридичних осіб, які діють від імені або за дорученням визначених фізичних та юридичних осіб.

(b) Країни повинні забезпечити, щоб будь-які кошти або інші активи не надавалися їх громадянами або будь-якими фізичними чи юридичними особами в межах своєї території на користь визначених фізичних або юридичних осіб, якщо на це не надано ліцензію, повноваження або не повідомлено згідно з відповідними Резолюціями РБ ООН (дивіться нижче розділ E).

(c) Країни повинні мати механізми передачі списку визначених осіб до фінансового сектору та ВНУП негайно після вжиття таких заходів, а також надання чітких інструкцій, особливо фінансовим установам та іншим фізичним або юридичним особам, включаючи ВНУП, які можуть бути держателями коштів або інших активів, стосовно їх зобов'язань вживати заходів в рамках механізмів замороження.

(d) Країни повинні встановити вимогу до фінансових установ та ВНУП¹⁷ надавати звіт компетентним органам щодо заморожених активів або вжитих заходів згідно з вимогами щодо заборони відповідних Резолюцій РБ ООН, включаючи спроби проведення операцій, та забезпечувати ефективне використання такої інформації компетентними органами.

(e) Країни повинні встановити ефективні заходи захисту добросовісних третіх сторін, які діють належним чином, виконуючи вимоги Рекомендації 7.

¹⁶ У випадку Європейського Союзу, що є наднаціональною юрисдикцією відповідно до Рекомендації 7, активи визначених фізичних та юридичних осіб заморожуються відповідно до правових актів ЄС та змін, що вносяться до них. Держави-члени ЄС можуть вжити додаткових заходів для забезпечення замороження, а усі фізичні або юридичні особи в межах ЄС повинні не порушувати це замороження та не надавати кошти визначеним фізичним та юридичним особам.

¹⁷ Резолюції РБ ООН застосовуються до усіх фізичних та юридичних осіб в межах країни.

(f) Країни повинні встановити відповідні заходи моніторингу та забезпечення додержання фінансовими установами та ВНУП відповідних законів або нормативно-правових актів, що визначають вимоги відповідно до Рекомендації

7. Недодержання цих законів або нормативно-правових актів повинно каратися цивільними, адміністративними або кримінальними санкціями.

Д. ВИКЛЮЧЕННЯ ЗІ СПИСКУ, РОЗМОРОЖЕННЯ ТА НАДАННЯ ДОСТУПУ ДО ЗАМОРОЖЕНИХ КОШТІВ АБО ІНШИХ АКТИВІВ

7. Країни повинні розробити та впровадити загально відомі процедури щодо подання запитів про виключення зі списку до Ради Безпеки у випадку, якщо визначені фізичні та юридичні особи, на думку країни, не або вже не відповідають критеріям щодо включення. У випадку, якщо Комітет з питань застосування санкцій виключив фізичну або юридичну особу зі списку, зобов'язання щодо замороження більше не діє. Такі процедури та критерії повинні відповідати інструкціям або процедурам, впровадженим Радою Безпеки відповідно до Резолюції 1730 (2006) та будь-яких наступних пов'язаних з нею резолюцій, включаючи в рамках механізму інформаційно-координаційного центру, створеного відповідно до цієї резолюції. Країни повинні забезпечити можливість внесеним у список особам надсилати запит щодо виключення зі списку інформаційно-координаційному центру з питань виключення, створеного відповідно до Резолюції РБ ООН 1730 (2006), або повинні повідомляти визначених фізичних або юридичних осіб про надсилання запиту безпосередньо інформаційно-координаційному центру.

8. Для фізичних або юридичних осіб, які мають таке ж або схоже ім'я, як і включені особи, які стали об'єктом ненавмисного механізму замороження (наприклад, у випадку не підтвердження підозри) країни повинні розробити та впровадити загально відомі процедури вчасного розмороження коштів або інших активів таких фізичних або юридичних осіб після перевірки, що така особа не є включеною до списку.

9. Якщо країни визначають, що мають місце виняткові умови, викладені у Резолюціях РБ ООН 1718 (2006) та 1737 (2006), країни повинні надати доступ до коштів або інших активів відповідно до процедур, визначених у цих резолюціях.

10. Країни повинні надавати доступ, окрім рахунків, заморожених відповідно до Резолюцій РБ ООН 1718 (2006) або 1737 (2006), до відсотків або інших доходів, одержаних за цими рахунками, або платежів за контрактами, договорами або зобов'язаннями, які мали місце до дати, в яку ці рахунки стали об'єктом положень цієї резолюції за умови, що такі відсотки, інші доходи та платежі залишаються об'єктом цих положень та замороження.

11. Заходи замороження, вжиті відповідно до Резолюції 1737 (2006), не повинні перешкоджати визначеній фізичній або юридичній особі здійснювати платежі за контрактом, що набрав чинності до внесення цієї фізичної або юридичної особи до списку, за умови що:

(а) відповідні країни дійшли висновку, що контракт не пов'язаний з будь-якими забороненими речами, матеріалами, обладнанням, товарами, технологіями, допомогою, навчанням, фінансовою допомогою, інвестиціями, брокерськими

послугами або іншими послугами, зазначеними у відповідних Резолюціях РБ ООН;

(b) відповідні країни дійшли висновку, що платіж не був прямо або опосередковано одержаний фізичною або юридичною особою, включеною відповідно до Резолюції РБ ООН 1737 (2006);

(c) відповідні країни подали попереднє повідомлення до Комітету з питань застосування санкцій 1737 про намір здійснити або одержати такі платежі або надати дозвіл, за необхідності, на розмороження коштів, інших фінансових активів або економічних ресурсів з цією метою за десять робочих до надання такого дозволу¹⁸.

12. Країни повинні мати механізми щодо передачі рішення про виключення зі списку та розмороження до фінансового сектору та визначених не фінансових установ і професій негайно після вжиття таких заходів, та надання відповідних інструкцій, особливо фінансовим установам та іншим фізичним або юридичним особам, включаючи ВНУП, які можуть бути власниками заморожених коштів або інших активів, щодо їх зобов'язань визнавати рішення стосовно виключення або розмороження.

Е. КРИТЕРІЇ ВКЛЮЧЕННЯ ДО СПИСКУ ООН

13. Критерії включення до списку, визначені у відповідних Резолюціях Ради Безпеки ООН, наступні:

(a) Резолюція РБ ООН 1718 (2006):

(i) будь-яка фізична або юридична особа, залучена до програм, пов'язаних з ядерним озброєнням Корейської Народно- Демократичної Республіки (КНДР), зброєю масового знищення та балістичними ракетами;

(ii) будь-яка фізична або юридична особа, яка надає підтримку програмам, пов'язаним з ядерним озброєнням КНДР, зброєю масового знищення та балістичними ракетами, включаючи із застосуванням незаконних методів;

(iii) будь-яка фізична або юридична особа, яка діє від імені або за дорученням будь-якої фізичної або юридичної особи, визначеної відповідно до підпункту 13 (a)(i) або підпункту 13 (a)(ii); або¹⁹

(iv) будь-яка фізична або юридична особа, якою володіє або яку контролює, прямо або опосередковано, будь-яка фізична або юридична особа, визначена відповідно до підпункту 13 (a)(i) або підпункту 13 (a)(ii)²⁰.

(b) Резолюції РБ ООН 1737 (2006), 1747 (2007), 1803 (2008) та 1929(2010):

(i) будь-яка фізична або юридична особа, залучена до чутливої в плані розповсюдження ядерної діяльності Ірану або до розробки систем постачання ядерної зброї;

¹⁸ У випадку, якщо включена до списку фізична або юридична особа є фінансовою установою, юрисдикції повинні враховувати інструкції FATF, видані як додаток до документу «Впровадження фінансових положень Резолюцій Ради Безпеки ООН по боротьбі з розповсюдженням зброї масового знищення», прийнятого у вересні 2007 року.

¹⁹ Кошти або активи цих фізичних або юридичних осіб заморожуються незалежно від того, чи вони спеціально визначені Комітетом

²⁰ Із того ж джерела.

(ii) будь-яка фізична або юридична особа, безпосередньо пов'язана або яка надає підтримку чутливій в плані розповсюдження ядерній діяльності Ірану або розробці систем постачання ядерної зброї;

(iii) будь-яка фізична або юридична особа, яка діє від імені або за дорученням будь-якої фізичної або юридичної особи, визначеної у підпункті 13 (b) (i) та/або підпункті 13 (b) (ii), або установи, якою володіють або яку контролюють вони;

(iv) будь-яка фізична або юридична особа, яка діє від імені або за дорученням будь-яких фізичних та юридичних осіб Корпусу охоронців ісламської революції (Islamic Revolutionary Guard Corps), визначених відповідно до Резолюції РБ ООН 1929 (2010);

(v) будь-яка установа, якою володіють або яку контролюють, включаючи за допомогою незаконних методів, фізичні та юридичні особи Корпусу охоронців ісламської революції, визначені відповідно до Резолюції РБ ООН 1929 (2010)²¹;

(vi) будь-яка фізична або юридична особа, яка діє від імені або за дорученням установ компанії з морських перевезень Ісламської Республіки Іран (Islamic Republic of Iran Shipping Lines (IRISL)), визначені відповідно до Резолюції РБ ООН 1929 (2010); або

(vii) установи, якими володіють або яку контролюють, включаючи за допомогою незаконних методів, установи компанії «Ісламік Репаблік оф Іран Шіпінг Лайнз» (Суднохідні лінії Ісламської Республіки Іран), визначені відповідно до Резолюції РБ ООН 1929 (2010); або

(viii) будь-яка фізична або юридична особа, визначена Радою Безпеки або Комітетом як така, що надавала допомогу включеним до списку фізичним або юридичним особам для уникнення санкцій або при порушенні положень Резолюцій РБ ООН 1737 (2006), 1747 (2007), 1803 (2008) або 1929 (2010).

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ДО РЕКОМЕНДАЦІЇ 8 (НЕПРИБУТКОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ)

A. ВСТУП

1. Неприбуткові організації відіграють важливу роль у світовій економіці та у багатьох національних економіках і соціальних системах. Їх зусилля доповнюють діяльність державного та приватного секторів у наданні основних послуг, розради і надію нужденним по всьому світу. Поточна міжнародна кампанія проти фінансування тероризму, на жаль, показала, що терористи і терористичні організації використовують сектор неприбуткових організацій для збору та переказу коштів, матеріально-технічного забезпечення, заохочення вербування терористів або іншої підтримки терористичних організацій та діяльності. Це зловживання не тільки сприяє терористичній діяльності, а й підриває довіру донорів і ставить під загрозу саму цілісність неприбуткових організацій. Таким чином, захист сектора неприбуткових організацій від терористичного зловживання є важливим компонентом у глобальній боротьбі проти тероризму та необхідним кроком для збереження цілісності неприбуткових організацій.

²¹ Із того ж джерела.

2. Неприбуткові організації можуть бути уразливі для зловживань з боку терористів з цілої низки причин. Неприбуткові організації користуються суспільною довірою, мають доступ до значних джерел фінансування і часто використовують великі суми готівки. Крім того, деякі неприбуткові організації діють по всьому світу, що забезпечує основу для національних і міжнародних операцій і фінансових операцій, часто в межах або поблизу тих областей, які найбільш схильні до терористичної діяльності. Залежно від організаційно-правової форми неприбуткової організації і правової системи країни, неприбуткові організації можуть часто не піддаватися практично контролю з боку уряду (наприклад, реєстрації, обліку звітності та моніторингу), або кілька формальностей можуть бути необхідними для їх створення (наприклад, може бути не потрібна наявність навичок або стартового капіталу, здійснення перевірки співробітників при наймі на роботу). Терористичні організації скористалися цими перевагами неприбуткових організацій, щоб проникнути в сектор і використовувати кошти та операції неприбуткових організацій для покриття витрат або підтримки терористичної діяльності.

В. ЗАВДАННЯ ТА ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ

3. Мета Рекомендації 8 є забезпечення використання неприбуткових організацій терористичними організаціями: (i) видавали себе за легітимних суб'єктів; (ii) використовували легальні установи в якості каналів для фінансування тероризму, в тому числі з метою уникнути заморожування рахунків, або (iii) приховували або маскували таємні переміщення коштів, призначених для законних цілей, але використаних для терористичних цілей. У цій Пояснювальній записці підхід до досягнення цієї мети базується на наступних загальних принципах:

(а) минулі і триваючі зловживання сектором неприбуткових організацій з боку терористів і терористичних організацій, вимагає від країн вжити заходів, щоб: (i) захистити сектор від таких зловживань, та (ii) виявити та вжити ефективних заходів проти тих неприбуткових організацій, які або експлуатуються, або активно підтримують терористів чи терористичні організації.

(b) заходи, прийняті країнами для захисту сектору неприбуткових організацій від терористичних зловживань не повинні порушувати або перешкоджати законній благодійній діяльності. Швидше за все, такі заходи повинні сприяти прозорості і викликати більшу впевненість у цьому секторі у спонсорів і широкої громадськості, що благодійні фонди і послуги будуть одержані законними бенефіціарами. Системи, які сприяють досягненню високого ступеня прозорості, чесності та довіри громадськості до управління та функціонування усіх неприбуткових організацій, є невід'ємною частиною забезпечення того, що сектор не буде використано для фінансування тероризму.

(c) заходи, прийняті країнами для виявлення і вжиття ефективних заходів проти неприбуткових організацій, які або експлуатуються або активно підтримують терористів чи терористичні організації, повинні бути спрямовані на запобігання та переслідування, в міру необхідності, фінансування тероризму та інших форм підтримки терористичної діяльності. У випадку, коли неприбуткові

організації, які підозрюються або причетні до фінансування тероризму та інших форм підтримки терористичної діяльності, визначені, головним пріоритетом країни повинно бути розслідування і припинення такого терористичного фінансування або підтримки. Дії, що вживаються з цією метою, повинні, наскільки це можливо, уникнути негативного впливу на невинуватих і законних одержувачів благодійної діяльності. Однак, цей інтерес не може замінити необхідність вжиття негайних та ефективних дій для досягнення мети, яка полягає у припиненні фінансування тероризму або інших форм терористичної підтримки з боку неприбуткових організацій.

(d) розвиток відносин співробітництва між державним, приватним сектором та неприбутковими організаціями має вирішальне значення для підвищення рівня інформованості та зміцнення можливостей з протидії терористичним зловживанням в секторі. Країни повинні заохочувати розвиток наукових досліджень та обмін інформацією у секторі неприбуткових організацій для вирішення питань з фінансування тероризму.

(e) цільовий підхід в боротьбі з терористичною загрозою в секторі неприбуткових організацій є важливим, враховуючи її різноманітність в рамках окремих національних секторів, різний ступінь уразливості кожного сектора до зловживань з боку терористів, потребу забезпечити продовження процвітання законної благодійної діяльності, а також обмежені ресурси і повноваження, доступні для боротьби з фінансуванням тероризму в кожній країні.

(f) гнучкість в розробці національної протидії фінансуванню тероризму в секторі неприбуткових організацій також має важливе значення для того, щоб дозволити йому розвиватися з плином часу, адже країна стикається зі зміною характеру загрози фінансування тероризму.

С. ЗАХОДИ

4. Країни повинні здійснювати внутрішній огляд свого сектора неприбуткових організацій або мати можливість своєчасно отримувати інформацію про його діяльність, розмір та інші відповідні характеристики. При проведенні цих оцінок країни повинні використовувати усі доступні джерела інформації з метою виявлення особливостей і видів неприбуткових організацій, які в силу своєї діяльності або характеристик, знаходяться під загрозою використання для фінансування тероризму²². Країнам також слід періодично здійснювати оцінку сектору шляхом розгляду нової інформації про потенційну уразливість сектору до терористичної діяльності.

5. Існує широкий спектр підходів у визначенні, попередженні та боротьбі з терористичними зловживаннями сектору неприбуткових організацій. Ефективний підхід, однак, є той, який включає в себе всі чотири з наступних елементів: (a) охоплення сектора, (b) контроль і моніторинг (c) ефективний збір інформації та розслідування і (d) ефективні механізми міжнародного співробітництва.

²² Наприклад, така інформація може бути надана регуляторними органами, податковими органами, підрозділами фінансової розвідки, спонсорськими організаціями або правоохоронними органами та органами розвідки.

Наступні заходи представляють собою конкретні заходи, які країни повинні вжити щодо кожного з цих елементів з метою захисту свого сектору неприбуткових організацій від фінансування тероризму.

(а) Робота з сектором неприбуткових організацій, що стосуються питань фінансування тероризму

(i) Країни повинні мати чітку політику для забезпечення прозорості, чесності та довіри до адміністрації і управління всіх неприбуткових організацій.

(ii) країнам слід заохочувати і здійснювати інформаційні програми з підвищення обізнаності в секторі неприбуткових організацій про їх уразливість до зловживань та ризиків фінансування тероризму, а також заходів, які неприбуткові організації можуть вжити, щоб захистити себе від таких зловживань.

(iii) країнам слід співпрацювати з сектором неприбуткових організацій, щоб розвивати і вдосконалювати кращу практику боротьби з ризиками фінансування тероризму з метою захисту цього сектору від терористичних зловживань.

(iv) країнам слід заохочувати неприбуткові організації проводити операції через регульовані фінансові канали, де це можливо, враховуючи різні можливості фінансового сектора в різних країнах і в різних сферах актуальних благодійних і гуманітарних проблем.

(b) нагляд або моніторинг сектору неприбуткових організацій

Країни повинні вжити заходів для сприяння ефективному нагляду і контролю за сектором неприбуткових організацій. На практиці, країни повинні мати можливість продемонструвати, що застосовуються такі стандарти до неприбуткових організацій, які (1) залучають значну частину фінансових ресурсів, що знаходяться під контролем сектору, і

(2) становлять значну частину міжнародної діяльності сектора.

(i) неприбуткові організації повинні зберігати інформацію про:

(1) цілі і завдання своєї заявленої діяльності (2) ідентифікацію особи (осіб), які володіють, контролюють або спрямовують їх діяльність, в тому числі керівників, членів правління та довірених осіб. Ця інформація повинна надаватися громадськості або безпосередньо від неприбуткових організацій або через відповідні органи.

(ii) неприбуткові організації повинні видавати річні фінансові звіти, які надають детальний аналіз доходів і витрат.

(iii) неприбуткові організації повинні мати ліцензію або бути зареєстрованими. Ця інформація повинна бути доступна компетентним органам²³.

(iv) неприбуткові організації повинні мати заходи контролю, щоб переконатися, що всі кошти будуть повністю враховані і витрачатимуться у спосіб, що узгоджується з цілями і завданнями заявленої діяльності неприбуткових організацій.

(v) неприбуткові організації повинні слідувати правилу «знай своїх бенефіціарів і асоційовані неприбуткові організації», що означає, що неприбуткові

²³ Специфічні вимоги щодо ліцензування або реєстрації з метою протидії фінансуванню тероризму не є необхідними. Наприклад, в деяких країнах, неприбуткові організації вже зареєстровані податковими органами, які здійснюють моніторинг в контексті надання їм сприятливого режиму оподаткування (наприклад, податкові кредити або податкові винятки).

організації повинні зробити все можливе, щоб підтвердити особу, повноваження і гарну репутацію своїх бенефіціарів і асоційованих неприбуткових організацій. Неприбуткові організації повинні також докласти всіх зусиль для документування особи своїх основних спонсорів та поважати їх конфіденційність.

(vi) неприбуткові організації повинні вести не менше п'яти років облік внутрішніх і міжнародних операцій, які повинні бути досить детальними, щоб переконатися, що кошти були витрачені відповідно до цілей і завдань організації, і повинні надавати їх компетентним органам на відповідний запит. Це також відноситься і до інформації, зазначеної у пунктах (i) та (ii).

(vii) відповідні органи повинні здійснювати моніторинг додержання неприбутковими організаціями вимог цієї Рекомендації²⁴. Відповідні органи повинні бути спроможними застосовувати ефективні, пропорційні та переконливі санкції за порушення законодавства неприбутковими організаціями та особами, які діють від їх імені²⁵.

(c) ефективний збір інформації та розслідування

(i) країни повинні забезпечити ефективну співпрацю, координацію та обмін інформацією в максимально можливій мірі на усіх рівнях відповідних органів або організацій, які мають інформацію про неприбуткові організації.

(ii) країни повинні мати досвід розслідування і можливості для перевірки тих неприбуткових організацій, які підозрюються чи експлуатуються або активно підтримують терористичну діяльність або терористичні організації.

(iii) країнам слід забезпечити повний доступ до інформації щодо керівництва та управління неприбутковими організаціями (в тому числі фінансової та програмної інформації), яка може бути отримана в ході розслідування.

(iv) країнам слід створити відповідні механізми для забезпечення того, щоб, коли є підозри або розумні підстави підозрювати, що неприбуткова організація: (1) є прикриттям для збору коштів терористичною організацією, (2) використовується в якості каналу для фінансування тероризму, у тому числі з метою уникнення заморожування рахунків, або (3) приховує чи маскує таємні перекази коштів, призначені для не законних цілей, а перенаправлені в інтересах терористів чи терористичних організацій, ця інформація оперативно передавалася відповідним компетентним органам для здійснення превентивних або слідчих дій.

(d) Ефективний потенціал для реагування на міжнародні запити про надання інформації щодо неприбуткової організації, яка викликає занепокоєння.

Відповідно до Рекомендацій з питань міжнародного співробітництва, країни повинні визначити відповідні контактні пункти і процедури реагування на міжнародні запити про надання інформації щодо конкретних неприбуткових

²⁴ У цьому контексті правила та інструкції можуть включати правила та стандарти, що застосовуються саморегульованими організаціями та акредитованими установами.

²⁵ Низка таких санкцій може включати замороження рахунків, відсторонення довірених осіб, штрафи, позбавлення сертифікату, ліцензії та реєстрації. Це не повинно виключати паралельного цивільного, адміністративного або кримінального провадження до неприбуткових організацій або осіб, які діють, за потреби, від їх імені.

організацій, що підозрюються у фінансуванні тероризму або інших формах підтримки терористичної діяльності.

D. РЕСУРСИ ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ НАГЛЯДУ, МОНІТОРИНГУ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ

6. Країни повинні забезпечити органи, відповідальні за здійснення нагляду, моніторингу та розслідування у сфері сектору неприбуткових організацій адекватними фінансовими, людськими та технічними ресурсами.

Глосарій специфічних термінів, що використовуються у цій Рекомендації
Відповідні органи Компетентні органи, включаючи акредитовані установи та саморегульвні організації

Асоційовані неприбуткові організації Включають іноземні філії міжнародних неприбуткових організацій

Бенефіціари (вигодоодержувачі) Ті фізичні особи або групи фізичних осіб, які одержують благодійну, гуманітарну або інші види допомоги через послуги неприбуткових організацій.

Неприбуткові організації Юридичні особи, установи або організації, які своєю основною метою ставлять збір та розподіл коштів для благодійних, релігійних, культурних, освітніх або братерських цілей, або для здійснення інших видів доброчинності.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ДО РЕКОМЕНДАЦІЇ 10 (ЗАХОДИ НАЛЕЖНОЇ ПЕРЕВІРКИ КЛІЄНТА)

A. ЗАХОДИ НАЛЕЖНОЇ ПЕРЕВІРКИ КЛІЄНТА ТА РОЗГОЛОШЕННЯ

1. Якщо, під час встановлення або у ході ділових відносин з клієнтом, або при здійсненні разових операцій, фінансова установа має підозру, що операції стосуються відмивання коштів або фінансування тероризму, установа повинна:

(а) звичайним чином здійснити ідентифікацію та перевірку особи²⁶ клієнта та вигодоодержувача, постійного або разового, незалежно від будь-яких виключень або визначеного порога, які б застосовувалися в іншому випадку; та

(б) надіслати повідомлення про підозрілу операцію до підрозділу фінансової розвідки відповідно до Рекомендації 20.

2. Рекомендація 21 забороняє фінансовим установам, їх директорам, посадовим особам та працівникам розкривати той факт, що повідомлення про підозрілі операції або пов'язана інформація передається до ПФР. Існує ризик того, що клієнтам за цих умов можна ненавмисно розголосити, коли фінансова установа прагне виконати зобов'язання щодо належної перевірки клієнта. Поінформова-

²⁶ Документи, дані або інформація з надійних, незалежних джерел вважатимуться надалі «ідентифікаційними даними».

ність клієнтів про можливу передачу повідомлень про підозрілі операції або розслідування може поставити під загрозу майбутні зусилля з розслідування підозрюваних операцій з відмивання коштів або фінансування тероризму.

3. Таким чином, якщо фінансові установи мають підозру, що операції пов'язані з відмиванням коштів або фінансуванням тероризму, вони повинні враховувати ризик розголошення при здійсненні заходів належної перевірки клієнта. Якщо установа обґрунтовано вважає, що здійснення заходів належної перевірки клієнта буде натяком клієнту або потенційному клієнту, вона може прийняти рішення не проводити цю процедуру, але повинна подати повідомлення про підозрілу операцію. Установи повинні забезпечити, щоб їх співробітники знали і були уважними до цих питань при проведенні заходів належної перевірки клієнта.

В. ЗАХОДИ НАЛЕЖНОЇ ПЕРЕВІРКИ КЛІЄНТА — ОСОБИ, ЯКІ ДІЮТЬ ВІД ІМЕНІ КЛІЄНТА

4. При здійсненні дій, зазначених у пунктах (а) та (б) заходів належної перевірки клієнта, визначених у Рекомендації 10, фінансові установи повинні бути також зобов'язані перевірити, чи особа, яка має намір діяти від імені клієнта, уповноважена на це, а також ідентифікувати та перевірити її особу.

С. ЗАХОДИ НАЛЕЖНОЇ ПЕРЕВІРКИ КЛІЄНТА ДЛЯ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ

5. При здійсненні заходів належної перевірки клієнтів, які є юридичними особами або сторонами правових угод²⁷, фінансові установи повинні бути зобов'язані здійснювати ідентифікацію та перевірку клієнтів, а також знати характер їх діяльності, форму власності і структуру управління. Метою вимог, нижчевикладених у пунктах (а) і (б), що стосуються ідентифікації та перевірки клієнта і фактичного власника, є два аспекти: по-перше, запобігання незаконному використанню юридичних осіб та організацій за рахунок отримання достатніх відомостей про клієнта, щоб мати можливість правильно виявити ризики потенційного відмивання коштів та фінансування тероризму, пов'язаних з діловими відносинами, та, по-друге, вжиття належних заходів для зниження ризиків. Як дві сторони одного процесу, ці вимоги можуть взаємодіяти і доповнювати один одного природним чином. У зв'язку з цим, фінансові установи повинні бути зобов'язані:

(а) Здійснювати ідентифікацію та перевіряти особу клієнта. Види інформації, яка зазвичай може бути необхідною для виконання цієї функції, наступні:

²⁷ У цих рекомендаціях посилання на такі сторони правових угод, як довірчі власники (або інші подібні), які є клієнтом фінансової установи або ВНУП або проводять операцію, відносяться до ситуації, коли фізична або юридична особа, яка є довіреною особою, встановлює ділові відносини або здійснює операції від імені вигодоодержувачів або відповідно до умов довіреності. Звичайні вимоги здійснення належної перевірки клієнтів, які є фізичними або юридичними особами, будуть продовжуватися застосовуватися, в тому числі відповідно до пункту 4 Пояснювальної записки 10, але додаткові вимоги до довіреності та бенефіціарних власників довіреності (як визначено) також будуть застосовуватися.

(i) назва, правова форма і доказ існування — ідентифікація може здійснюватись шляхом перевірки, наприклад, свідоцтва про реєстрацію юридичної особи, свідоцтва про правовий статус та фінансовий стан юридичної особи, угоди про партнерство засновників, довіреності або іншої документації від надійного незалежного джерела, що підтверджує назву, форму і поточне існування клієнта.

(ii) повноваження, які регулюють і зобов'язують юридичну особу або організацію (наприклад, меморандум і статут компанії), а також імена осіб, які обіймають відповідну керівну посаду в юридичній особі або організації (наприклад, директорів компанії, довіреної особи).

(iii) адреса зареєстрованого офісу та, якщо відрізняється, основне місце здійснення ділової діяльності.

(b) Здійснювати ідентифікацію бенефіціарних власників клієнта та вживати обґрунтованих заходів²⁸ для перевірки таких осіб, використовуючи наступну інформацію:

(i) Для юридичних осіб²⁹:

(i.i) ідентифікувати фізичну особу (якщо такі є — адже частки у праві власності можуть бути настільки диверсифікованими, що там немає фізичних осіб (які діють самостійно або спільно), що здійснюють контроль над юридичною особою або організацією через право власності), які зрештою мають контрольну частку³⁰ у власності юридичної особи; та

(i.ii) тою мірою, коли існує сумнів щодо пункту (i.i), чи особа(и), яка(і) має(ють) контрольну частку у власності, є бенефіціарним(и) власником(и), або якщо немає фізичної особи, яка здійснює контроль через право власності, особу фізичних осіб (якщо такі є), які здійснюють контроль над юридичною особою через інші засоби.

(i.iii) якщо немає фізичних осіб, визначених відповідно до пунктів (i.i) або (i.ii), фінансові установи повинні ідентифікувати та вжити обґрунтованих заходів для перевірки особи відповідних фізичних осіб, які обіймають керівну посаду.

(ii) для сторін правових угод:

(ii.i) трасти — довірителі, довірені особи, захисники (якщо такі є), бенефіціари або група бенефіціарів³¹, та будь-яка інша фізична особа, яка врешті здійснює ефективний контроль над трастом (включаючи через ланцюжок контролю/право власності);

²⁸ При визначенні обґрунтованості здійснення заходів з перевірки особи, потрібно враховувати ризики відмивання коштів та фінансування тероризму, які становить клієнт або ділові відносини.

²⁹ Заходи (i.i) до (i.iii) не передбачають альтернативний вибір, а представляють собою зростаючі заходи, де кожний захід повинен використовуватися після застосування попереднього заходу, якщо не було встановлено бенефіціарного власника.

³⁰ Контрольна частка у власності залежить від структури власності компанії. Вона може ґрунтуватися на порозі, наприклад, будь-яка особа, яка володіє більше, ніж визначеним відсотком компанії (наприклад, 25 %).

³¹ Для бенефіціара (ів) трастів, які характеризуються ознаками або класом, фінансові установи повинні одержати достатню інформацію про бенефіціара, щоб переконатися, що вона зможе встановити особу бенефіціара на час виплати, або коли бенефіціар матиме намір реалізувати свої права, надані йому.

(ii.ii) інші види сторін правових угод — перевірка особи, які займають аналогічну або схожу посаду.

Якщо клієнт або власник контрольної частки — компанія, зареєстрована на фондовій біржі та підпадає під вимоги щодо розкриття (або відповідно до правил фондової біржі або відповідно до закону чи нормативно-правових актів), які встановлюють зобов'язання забезпечити відповідний рівень прозорості бенефіціарної власності, або філіал з контрольною часткою такої компанії, не є необхідним визначати та перевіряти особу будь-якого акціонера або бенефіціарного власника таких компаній.

Відповідні ідентифікаційні дані можуть бути одержані публічного реєстру, від клієнта або з інших надійних джерел.

D. ЗАХОДИ НАЛЕЖНОЇ ПЕРЕВІРКИ КЛІЄНТА ДЛЯ БЕНЕФІЦІАРІВ ПОЛІСІВ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ

6. Для страхування життя або інших видів страхування, пов'язаних з інвестиціями, фінансові установи повинні, на додаток до заходів належної перевірки клієнта, що повинні здійснюватися щодо клієнта та бенефіціарного власника, вживати заходів належної перевірки клієнта до бенефіціара (ів) полісів страхування життя та інших видів страхування, пов'язаних з інвестиціями, після ідентифікації/визначення бенефіціара(ів):

(а) для бенефіціара (-ів), визначеного як конкретна фізична або юридична особа або сторона правової угоди — з'ясування імені (найменування) особи;

(б) для бенефіціара (ів), визначеного за допомогою ознак або класу (наприклад, подружжя, діти на час виникнення страхового випадку) або іншими засобами (наприклад, за заповітом) — одержання достатньої інформації про бенефіціара, щоб переконатися, що фінансова установа зможе встановити особу бенефіціара на час виплати.

Інформація, зібрана відповідно до пункту (а) та/або (б), повинна документуватися та зберігатися відповідно до положень Рекомендації 11.

7. Для обох випадків, зазначених у пункті 6 (а) та (б), перевірка особи бенефіціара (ів) повинна здійснюватися на час виплати.

8. Бенефіціар полісів страхування життя повинен вважатися фінансовою установою відповідним фактором ризику при визначенні, чи потрібно застосовувати посилені заходи перевірки клієнта. Якщо фінансова установа визначає, що бенефіціар, який є юридичною особою або стороною правової угоди, становить підвищений ризик, тоді посилені заходи перевірки клієнта на час виплати повинні включати обґрунтовані заходи ідентифікації та перевірки особи бенефіціарного власника бенефіціара.

9. Якщо фінансова установа не спроможна виконати пункти 6 та 8, вона повинна розглянути питання надання повідомлення про підозрілі операції.

Е. ПОКЛАДАННЯ НА ПОПЕРЕДНЬО ЗДІЙСНЕНУ ІДЕНТИФІКАЦІЮ ТА ПЕРЕВІРКУ

10. Заходи належної перевірки клієнта, викладені у Рекомендації 10, не передбачають, що фінансові установи повинні на постійній основі здійснювати ідентифікацію та перевірку особи клієнта кожного разу, коли клієнт здійснює операцію. Установа має право покладатися на вже здійснені заходи ідентифікації та перевірки, якщо тільки вона не має сумнівів щодо достовірності інформації. Випадки ситуацій, за яких установа може мати такі сумніви, виникають, коли є підозра у відмиванні коштів цим клієнтом або коли мають місце значні зміни у способі функціонування рахунку клієнта, що не відповідає характеру ділової діяльності цього клієнта.

Ф. ЧАС ПЕРЕВІРКИ

11. Приклади видів обставин (на додаток до тих, які стосуються бенефіціарів страхування життя) у випадках, які передбачають можливість завершення перевірки після встановлення ділових відносин, адже важливим є не переривати звичайне ведення ділової діяльності, включають:

- Ведення ділової діяльності на відстані.
- Операції з цінними паперами. У сфері цінних паперів компанії та посередники можуть бути зобов'язані здійснювати операції дуже швидко, згідно з умовами ринку, у той час, коли клієнт зв'язується з ними, тому операція може бути здійснена до завершення перевірки особи клієнта.

12. Фінансовим установам також потрібно встановити процедури управління ризиками щодо умов, за яких клієнт може налагодити ділові відносини до закінчення перевірки. Такі процедури повинні включати низку таких заходів, як обмеження кількості, видів та/або суми операцій, що можуть бути здійснені, а також моніторинг великих та складних операцій, що перевищують очікувані норми для цього виду ділових відносин.

Г. ІСНУЮЧІ КЛІЄНТИ

13. Фінансові установи повинні бути зобов'язані застосовувати заходи належної перевірки клієнта до існуючих клієнтів³² на основі важливості та ризику, а також проводити у відповідний час заходи обачливості щодо існуючих відносин, враховуючи, чи були і коли попередньо здійснені заходи належної перевірки клієнта та адекватність одержаних даних.

Н. ПІДХІД, ОСНОВАНІЙ НА ОЦІНЦІ РИЗИКУ³³

14. Нижчезазначені приклади не є обов'язковими елементами Стандартів FATF і включаються лише для керівництва. Приклади не мають намір бути

³² Існуючі клієнти на час набрання чинності національними вимогами.

³³ Підхід, оснований на оцінці ризику, не застосовується до обставин, коли вимагаються заходи належної перевірки клієнта, але можуть бути використані для визначення обсягу таких заходів.

всеосязними, і хоча вони вважаються допоміжними індикаторами, вони можуть не підходити до усіх обставин.

Підвищені ризики

15. Існують обставини, за яких ризик відмивання коштів або фінансування тероризму підвищений, тому повинні вживатися посилені заходи належної перевірки клієнта. При здійсненні оцінки ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму, пов'язаних з певними видами клієнтів, країнами або географічними територіями, певними товарами, послугами, операціями або каналами постачання, приклади потенційних високоризикових ситуацій (на додаток до викладених у Рекомендаціях 12–16, включають наступне:

(а) фактори ризику, пов'язаного з клієнтом:

- ділові відносини здійснюються за незвичних обставин (наприклад, значна небрунтована географічна відстань між фінансовою установою та клієнтом).
- клієнти нерезиденти.
- юридичні особи або організації, які є особистими держателями активів.
- компанії, які мають номінальних акціонерів або акції на пред'явника.
- ділові відносини, які передбачають великий обсяг готівки; структура власності компанії, яка є незвичною або занадто складною, зважаючи на характер діяльності клієнта.

(б) фактори ризику, пов'язаного з країною або географічною територією³⁴:

- країни, визначені надійними джерелами, такими як звіти взаємної оцінки або звіти детальної оцінки, а також опубліковані наступні звіти про прогрес, в яких зазначено, що вони не мають належної системи протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму.
- країни, які підпадають під санкції, ембарго або аналогічні заходи, застосовані, наприклад, ООН.
- країни, визначені надійними джерелами як такі, що мають високий рівень корупції або іншої злочинної діяльності. країни або географічні території, визначені надійними джерелами як такі, що забезпечують фінансування або
- підтримку терористичній діяльності, або в яких діють визначені терористичні організації.

(с) фактори ризику, пов'язаного з товаром, послугою, операцією або каналом постачання:

- приват-банкінг.
- анонімні операції (які можуть включати готівку). Дистанційні ділові відносини або операції.
- платіж, отриманий від невідомої або неасоційованої третьої сторони.

Низькі ризики

16. Існують обставини, за яких ризик відмивання коштів або фінансування тероризму може бути нижче. За таких обставин і за умови, що здійснюється

³⁴ Відповідно до Рекомендації 19 для країн обов'язковим є встановити вимогу для фінансових установ застосовувати посилені заходи належної перевірки клієнта, якщо FATF закликає до таких заходів.

адекватний аналіз ризику країною або фінансовою установою, доцільним може бути для країни дозволити своїм фінансовим установам застосовувати спрощені заходи належної перевірки клієнта.

17. При здійсненні оцінки ризиків відмивання коштів і фінансування тероризму, пов'язаних з типами клієнтів, країн або географічних територій і конкретних товарів, послуг, операцій або каналів постачання, приклади потенційних ситуацій з низьким ризиком, включають наступне:

(а) фактори ризику, пов'язаного з клієнтом:

- фінансові установи та ВНУП — у випадках, коли вони підпадають під вимоги щодо протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, що узгоджуються з Рекомендаціями FATF, ефективно впровадили ці вимоги і щодо них здійснюється ефективний нагляд або моніторинг відповідно до цих Рекомендацій з метою забезпечення виконання тих вимог.
- державні компанії, зареєстровані на фондовій біржі, які підпадають під вимоги щодо розкриття інформації (або відповідно до правил фондової біржі або інших нормативно-правових актів), які встановлюють вимоги забезпечувати відповідний рівень прозорості бенефіціарної власності.
- державні установи або підприємства.

(б) фактори ризику, пов'язаного з товаром, послугою, операцією або каналом постачання:

- поліс страхування життя, в якому премія є низькою (наприклад, річна премія нижче 1 000 доларів США/євро або одноразова премія нижче 2 500 доларів США/євро), страхові поліси для пенсійних схем, якщо не передбачено можливість завчасної відмови і поліс не може бути використано як другорядний.
- пенсія, вихід за вислугою років або аналогічна схема, яка передбачає виплату пенсійних виплат працівникам, де внески здійснюються шляхом здійснення вирахувань з зарплати, і правила схеми не передбачають призначення відсотків члену схеми.
- фінансові товари або послуги, які передбачають надання відповідно визначених та обмежених послуг певним видам клієнтів з метою підвищення обсягу охоплення фінансовими послугами.

(с) фактори ризику, пов'язаного з країною:

- країни, визначені надійними джерелами, такими як звіти взаємної оцінки або звіти детальної оцінки, в яких зазначено, що вони мають ефективну систему протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму.
- країни, визначені надійними джерелами як такі, що мають низький рівень корупції або іншої злочинної діяльності.

У процесі оцінки ризиків, країни або фінансові установи могли б, при необхідності, брати до уваги можливі змінні ризиків відмивання коштів і фінансування тероризму залежно від різних регіонів або районів всередині країни.

18. Більш низький ризик відмивання коштів і фінансування тероризму для ідентифікації та перевірки не означає автоматично, що той же клієнт становить низький ризик для усіх видів заходів належної перевірки клієнта, зокрема щодо здійснення постійного моніторингу операцій.

Змінні ризики

При здійсненні оцінки ризиків відмивання коштів і фінансування тероризму, пов'язаних з типами клієнтів, країн або географічних територій, і конкретних продуктів, послуг, операцій або каналів постачання, фінансова установа повинна враховувати змінні ризику, що мають відношення до тих категорій ризику. Ці змінні, окремо або в комбінації, можуть збільшити або зменшити потенційний ризик, таким чином, вони впливають на відповідний рівень заходів належної перевірки клієнта.

Прикладами таких змінних є:

- Мета рахунку або ділових відносин.
- Обсяг активів, які будуть покладені на депозит клієнтом, або розмір операцій, що здійснюються.
- Регулярність і тривалість ділових відносин.
- Посилені заходи належної перевірки клієнта

Фінансові установи повинні перевірити, наскільки це можливо, попередню історію і мету всіх складних, надзвичайно великих операцій та усі незвичні схеми операцій, які не мають очевидної економічної або законної мети. У випадку, якщо ризики відмивання коштів або фінансування тероризму високі, фінансові установи повинні бути зобов'язані проводити посилені заходи належної перевірки клієнта у відповідності з виявленими ризиками. Зокрема, вони повинні збільшити ступінь і характер моніторингу ділових відносин, з тим щоб визначити, чи ці операції або діяльність є незвичними або підозрілими.

Приклади посилених заходів належної перевірки клієнта, які можуть застосовуватися до високоризикових ділових відносин, **включають**:

- Одержання додаткової інформації про клієнта (наприклад, рід занять, обсяг активів, інформація, доступна в державних базах даних, Інтернет, тощо), і оновлення на більш регулярній основі ідентифікаційних даних клієнта та бенефіціарного власника.
- Одержання додаткової інформації про очікуваний характер ділових відносин.
- Одержання інформації про джерело коштів або джерело багатства клієнта.
- Одержання інформації про причини здійснення запланованих операцій або операцій, що здійснюються.
- Одержання схвалення вишого керівництва, щоб розпочати або продовжити ділові відносини.

Проведення посиленого моніторингу ділових відносин, за рахунок збільшення кількості і встановлення термінів заходів контролю, що застосовуються, і вибір видів операцій, які вимагають подальшої перевірки.

Вимога здійснити перший платіж через рахунок на ім'я клієнта з банком, який відповідає стандартам застосування заходів належної перевірки клієнта.

Спрощені заходи належної перевірки клієнта

21. У випадку, якщо ризик відмивання коштів або фінансування тероризму низький, фінансовим установам можна дозволити проводити спрощені заходи належної перевірки клієнта, які повинні брати до уваги характер низького ризику. Спрощені заходи повинні бути співрозмірними з факторами низького ризику

(наприклад, спрощені заходи можуть відноситися тільки до ідентифікації клієнта або до здійснення постійного моніторингу). Прикладами можливих заходів є:

- Перевірка особи клієнта і бенефіціарного власника після встановлення ділових відносин (наприклад, якщо операції за рахунком перевищують певний грошовий поріг).
- Зменшення частоти оновлення ідентифікаційних даних клієнта.
- Зниження ступеню постійного моніторингу та вивчення операцій на основі обґрунтованого грошового порогу.
- Відмова від збору певної інформації або здійснення конкретних заходів, щоб зрозуміти мету і передбачуваний характер ділових відносин, але розуміння цілей і характеру, беручи до уваги тип операцій або встановлені ділові відносини.
- Спрощені заходи належної перевірки клієнта є неприйнятними у випадку, коли існує підозра у відмиванні коштів або фінансуванні тероризму, або у випадку виникнення специфічних ситуацій з підвищеним рівнем ризику.

Порогові значення

22. Встановлений поріг для разових операцій відповідно до Рекомендації 10 становить 15 000 доларів США/євро. Фінансові операції вище встановленого порогового значення включають ситуації, коли угода здійснюється в рамках однієї операції або кількох операцій, які, як виявляється, пов'язані між собою.

Постійне застосування заходів належної перевірки

23. Фінансові установи повинні бути зобов'язані забезпечити, щоб документи, дані чи інформація, зібрані в рамках процесу заходів належної перевірки клієнта, постійно оновлювалися шляхом проведення оглядів існуючих записів, зокрема, для більш високої категорії ризику клієнтів.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ДО РЕКОМЕНДАЦІЇ 12 (ПУБЛІЧНІ ОСОБИ)

1. Фінансові установи повинні вживати розумних заходів для визначення, чи є бенефіціари полісів страхування життя та/або бенефіціарний власник бенефіціара публічними особами. Це повинно відбуватися щопізніше на час виплати. Якщо ідентифіковані підвищені ризики, на додаток до здійснення звичайних заходів належної перевірки клієнта, фінансові установи зобов'язані:

- (а) проінформувати вище керівництво перед виплатою доходів за полісом; та
- (б) здійснити посилену перевірку ділових відносин з держателем полісу у цілому, а також розглянути питання щодо надання повідомлення про підозрілу операцію.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ДО РЕКОМЕНДАЦІЇ 13 (КОРЕСПОНДЕНТСЬКІ БАНКІВСЬКІ ВІДНОСИНИ)

Аналогічні відносини, до яких фінансові установи повинні застосовувати критерії (а) — (е), включають ті, які встановлені для операцій з цінними паперами або переказів коштів іноземній фінансовій установі або її клієнтам.

Термін «наскрізні рахунки» означає рахунки, що використовуються безпосередньо третіми сторонами для здійснення операцій від свого імені.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ДО РЕКОМЕНДАЦІЇ 14 (ПОСЛУГИ З ПЕРЕКАЗУ КОШТІВ АБО ЦІННОСТЕЙ)

Країні не потрібно запроваджувати окрему систему ліцензування чи реєстрації фізичних чи юридичних осіб, які вже мають ліцензію та вже зареєстровані як фінансові установи (як визначено Рекомендаціями FATF) в межах країни, якій відповідно до такого ліцензування та реєстрації дозволяється надавати послуги з переказу коштів чи цінностей, та яка вже виконує повний спектр зобов'язань, встановлених Рекомендаціями FATF.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ДО РЕКОМЕНДАЦІЇ 16 (ГРОШОВІ ПЕРЕКАЗИ)

A. МЕТА

1. Рекомендація 16 була розроблена з метою запобігання вільному доступу терористів та інших злочинців до грошових переказів для переміщення їх коштів, а також для виявлення такого зловживання. Особливо, вона спрямована на забезпечення того, щоб базова інформація про відправника та вигодоодержувача грошового переказу була одразу доступною для:

(а) відповідних правоохоронних органів та/або органів прокуратури з метою надання їм допомоги у виявленні, розслідуванні, та переслідуванні терористів або інших злочинців, та відстеження їх активів;

(b) підрозділів фінансових розвідок для аналізу підозрілої або незвичної діяльності і, за необхідності її розповсюдження, та

(c) фінансових установ-відправників, посередників та фінансових установ-одержувачів з метою сприяння ідентифікації та звітуванню про підозрілі операції, та виконання вимог щодо вжиття заходів заморожування та заборони здійснення операцій з визначеними особами та установами відповідно до зобов'язань, визначених у відповідних Резолюціях РБ ООН, таких як 1267 (1999) та наступних пов'язаних з нею резолюціях, а також Резолюції 1373 (2001), які стосуються запобігання та протидії тероризму та фінансуванню тероризму.

2. Для досягнення цих цілей, країни повинні мати можливість відстежувати всі грошові перекази. У зв'язку з потенційною загрозою фінансування тероризму, яку несуть незначні грошові перекази, країни повинні звести до мінімуму порогові з урахуванням ризику здійснення операцій таємним шляхом та важливості проникування фінансових послуг. Це не є наміром FATF встановити жорсткі стандарти або здійснювати регулювання одноразових операційних процесів, які могли б негативно вплинути на платіжну систему.

B. СФЕРА ЗАСТОСУВАННЯ

3. Рекомендація 16 застосовується до транскордонних грошових переказів та національних грошових переказів, включаючи серійні платежі та охоплюючи платежі.

4. Рекомендація 16 не охоплює наступних видів платежів:

(а) Будь-який переказ, який походить від здійснення операції з використанням кредитної, платіжної чи передплатної картки з метою придбання товарів чи

послуг, за умови, що кредитна, платіжна чи передплатна картка супроводжує всі перекази, які походять від здійснення операції. Однак, якщо кредитна, платіжна чи передплатна картка використовується у вигляді платіжної системи з метою здійснення грошового переказу з картки на картку, то така операція підпадає під Рекомендацію 16, а необхідна інформація повинна бути включена до повідомлення.

(б) Грошові перекази та платежі «фінансова установа-фінансова установа» — перекази та платежі при яких ініціатор та вигодоодержувач грошового переказу є фінансовими установами, які діють від свого власного імені.

5. Країни повинні застосовувати мінімальний поріг для транскордонних грошових переказів (не вище 1000 доларів США/Євро). Для транскордонних переказів на суму, нижче порогової:

(а) країни повинні забезпечити, щоб фінансові установи під час здійснення переказу зазначали наступне: (i) ім'я ініціатора; (ii) ім'я вигодоодержувача; та (iii) номер рахунку для кожної операції, чи унікальний номер операції. Така інформація повинна бути перевірена на предмет точності, за винятком, якщо існує підозра у відмиванні коштів та фінансуванні тероризму, де фінансова установа повинна перевіряти інформацію, що належить її клієнту.

(б) однак, країни можуть вимагати, щоб вхідні транскордонні грошові перекази нижче порогової суми містили необхідну та точну інформацію про ініціатора.

С. КВАЛІФІКОВАНІ ТРАНСКОРДОННІ ГРОШОВІ ПЕРЕКАЗИ

6. Інформація, що супроводжує кваліфікований транскордонний грошовий переказ завжди повинна містити:

- (а) ім'я ініціатора грошового переказу;
- (б) номер рахунку ініціатора, який використовується для проведення операції;
- (с) адресу ініціатора, чи національний ідентифікаційний номер, чи ідентифікаційний номер клієнта³⁵, чи дату або місце народження;
- (д) ім'я вигодоодержувача; та
- (е) номер рахунку вигодоодержувача, який використовується для проведення операції.

7. У разі відсутності рахунку, має бути зазначено унікальний номер операції, який дозволяє відстежувати операцію.

8. Якщо декілька окремих переказів, які здійснюються одним відправником групують в один командний файл для передачі вигодоодержувачів, вони звільняються від виконання вимог, викладених у пункті 6 стовно інформації про ініціатора, за умови, що вони включають номер рахунку ініціатора чи унікальний номер операції (як зазначено вище у пункті 7), та, якщо командний файл містить необхідну та точну інформацію про ініціатора, та повну інформацію про вигодоодержувача, яка може бути повністю відстежена в межах країни вигодоодержувача.

³⁵ Ідентифікаційний номер клієнта відноситься до числа тих, які однозначно ідентифікують ініціатора до фінансової установи-відправника та відрізняється від унікального номера операції, зазначеного у пункті 7. Ідентифікаційний номер клієнта — це документ фінансової установи-відправника, який містить адресу клієнта, національний ідентифікаційний номер, чи дату і місце народження.

D. ВНУТРІШНІ ГРОШОВІ ПЕРЕКАЗИ

9. Інформація, що супроводжує внутрішній грошовий переказ повинна містити інформацію про ініціатора, як передбачено для транскордонних грошових переказів, якщо така інформація не може бути отримана фінансовою установою-одержувачем та відповідними органами у інший спосіб. У такому випадку, фінансовій установі-відправнику необхідно лише зазначити номер рахунку або унікальний номер операції, за умови, що такий номер або ідентифікатор дозволить ініціатору чи вигодоодержувачу простежити цю операцію.

10. Фінансова установа-відправник повинна надавати інформацію протягом трьох робочих днів з моменту одержання запиту чи від фінансової установи-одержувача, чи від відповідних компетентних органів. Правоохоронні органи повинні мати можливість вимоги негайного надання такої інформації.

E. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ — ВІДПРАВНИКІВ, ПОСЕРЕДНИКІВ ТА ОДЕРЖУВАЧІВ

11. Фінансова установа-відправник повинна забезпечити, що кваліфікований грошовий переказ містить необхідну та точну інформацію про відправника, та необхідну інформацію про вигодоодержувача.

12. Фінансова установа-відправник повинна забезпечити, що транскордонні грошові перекази, нижчі будь-якого застосовного порогу, містять ім'я ініціатора та ім'я вигодоодержувача та номери рахунків кожного, чи унікальний номер операції.

13. Фінансова установа-відправник повинна зберігати всю зібрану інформацію про відправника та вигодоодержувача відповідно до Рекомендації 11.

14. Фінансовій установі-відправнику не дозволяється здійснювати грошовий переказ, якщо вона не відповідає зазначеним вище вимогам.

Фінансова установа-посередник

15. Для здійснення транскордонних переказів, фінансові установи, які виступають в ролі посередників при здійсненні низки грошових переказів повинні забезпечити, що вся інформація про ініціатора та вигодоодержувача, яка супроводжує грошовий переказ зберігається цією установою.

16. Якщо технічні обмеження запобігають інформації про ініціатора чи вигодоодержувача, яка супроводжує транскордонний переказ супроводжувати внутрішній грошовий переказ, інформація, одержана від фінансової установи-відправника чи іншої фінансової установи-посередника повинна зберігатись принаймні п'ять років фінансовою установою-посередником, яка одержує переказ.

17. Фінансова установа-посередник повинна вживати поміркованих заходів з метою встановлення транскордонних грошових переказів, який не містить необхідної інформації про ініціатора та вигодоодержувача. Такі заходи повинні відповідати наскрізній обробці операцій.

18. Фінансова установа-посередник повинна мати ефективні політики та процедури, які ґрунтуються на оцінці ризику для визначення: (i) коли здійснювати, відмовляти у здійсненні, чи тимчасово припиняти здійснення грошового переказу, який не містить необхідної інформації про ініціатора та вигодоодержувача; та (ii) відповідні подальші дії.

Фінансова установа-одержувач

19. Фінансова установа-одержувач повинна вживати поміркованих заходів з метою встановлення транскордонних грошових переказів, який не містить необхідної інформації про ініціатора та вигодоодержувача. Такі заходи можуть включати, за можливості, здійснення моніторингу після здійснення переказу чи під час здійснення переказу.

20. Для здійснення кваліфікованого грошового переказу, фінансова установа-одержувач повинна перевірити особу вигодоодержувача, якщо особа не підлягала попередній перевірці, та зберігати цю інформацію відповідно до Рекомендації 11.

21. Фінансова установа-одержувач повинна мати ефективні політики та процедури, які ґрунтуються на оцінці ризику для визначення: (i) коли здійснювати, відмовляти у здійсненні, чи тимчасово припиняти здійснення грошового переказу, який не містить необхідної інформації про ініціатора та вигодоодержувача; та (ii) відповідні подальші дії.

Г. ОПЕРАТОРИ, ЩО НАДАЮТЬ ПОСЛУГИ З ПЕРЕКАЗУ КОШТІВ ТА ЦІННОСТЕЙ

22. Від операторів, що надають послуги з переказу коштів та цінностей вимагається відповідати усім відповідним вимогам, викладеним у Рекомендації 16 в країнах, де вони провадять свою діяльність, безпосередньо чи за допомогою своїх агентів. У випадку оператора, що надає послуги з переказу коштів та цінностей, який контролює ініціатора та вигодоодержувача у ході переказу, оператор повинен:

(а) враховувати всю інформацію про ініціатора та вигодоодержувача з метою встановлення того, чи потрібно подавати повідомлення про підозрілу операцію; та

(в) подавати повідомлення про підозрілу операцію у будь-якій країні, спричинене здійсненням підозрілого переказу, та подавати інформацію про відповідну операцію підрозділу фінансової розвідки.

Глосарій окремих термінів, які використовувались у цій Рекомендації

Грошовий переказ Будь-яка операція, яка здійснюється від імені ініціатора через фінансову устанovu електронними засобами зв'язку з метою забезпечення вигодоодержувача певною сумою коштів, які переказані фінансовій установі-одержувачу, незалежно від того чи виступає ініціатор та вигодоодержувач одною і тою ж особою³⁶.

³⁶ Зрозуміло, що розрахунок за грошовими переказами може відбуватись відповідно до підсумкового клірингу. Ця пояснювальна записка стосується інформації, яка повинна бути включена до інструкцій, які надсилаються від фінансової установи-відправника до фінансової установи-одержувача, в тому числі через фінансову установу-посередника з метою здійснення виплати коштів одержувачу. Будь-які розрахунки підсумкового клірингу між фінансовими установами можуть підпадати під звільнення відповідно до пункту 4 (b).

Пакетний переказ	Переказ, який охоплює кількість окремих грошових переказів, які надсилаються одній і тій же фінансовій установі, але зрештою можуть/не можуть бути призначені різним особам.
Вигодоодержувач	Стосується фізичної або юридичної особи чи правової установи, яку ідентифікує ініціатора як одержувача запитованого грошового переказу.
Внутрішній грошовий переказ	Стосується будь-якого грошового переказу при якому фінансова установа-відправник та фінансова установа-одержувач розташовані в одній і тій же країні. Цей термін стосується будь-якого ланцюга грошових переказів, які здійснюються в межах однієї країни, навіть, якщо система, що застосовується для передачі платіжних повідомлень може знаходитись в іншій країні. Цей термін також стосується будь-якого ланцюга грошових переказів, які здійснюються в межах Європейського економічного простору (ЄЕП) ³⁷ .
Ініціатор	Власник рахунку, який дозволяє здійснення грошового переказу з цього рахунку, а за відсутності рахунку — фізична чи юридична особа, яка замовляє у фінансовій установі-відправника здійснення грошового переказу.
Кваліфікований грошовий переказ	Транскордонний грошовий переказ, який перевищує встановлений поріг як зазначено у пункті 5 Пояснювальної записки до Рекомендації 16.
Покритий платіж	Стосується грошового переказу, який об'єднує платіжні повідомлення, що надсилаються безпосередньо фінансовою установою-відправником до фінансової установи-одержувача з направленням платіжних інструкцій фінансовою установою відправником до фінансової установи-одержувача через одну чи більше фінансових установ-посередників.
Точний	Використовується для опису інформації, яка була перевірена на предмет точності.
Транскордонний грошовий переказ	Стосується будь-якого грошового переказу при якому фінансова установа-відправник та фінансова установа-одержувач розташовані у різних країнах. Цей термін також стосується ланцюга грошових переказів, при яких принаймні одна з фінансових установ, задіяна в переказі, розташована в іншій країні.

³⁷ Установа може подати FATF клопотання щодо визначення її наднаціональною юрисдикцією в цілях та обмеженою до оцінки виконання Рекомендації 16.

Необхідний	Використовується для опису ситуації, де всі елементи необхідної інформації є наявними. Підпункти 6(a), 6(b) та 6(c) містять необхідну інформацію про ініціатора. Підпункти 6(d) та 6 (e) містять необхідну інформацію про одержувача.
Наскрізна обробка операції	Стосується платіжних операцій, які здійснюються електронним шляхом без ручного втручання.
Серійний платіж	Прямий послідовний ланцюг платежів, при яких грошовий переказ та повідомлення про платіж, яке супроводжує переказ передаються разом від фінансової установи-відправника фінансовій установі-одержувачу безпосередньо чи через одну або більше фінансових установ-посередників (наприклад через банки-кореспонденти).
Унікальний номер операції	Комбінація літер, цифр чи символів, які визначаються надавачем платіжних послуг відповідно до протоколів платіжної та розрахункової системи або системи відправки повідомлень, які використовуються для здійснення грошових переказів.
Фінансова установа-відправник	Фінансова установа, яка ініціює здійснення грошового переказу та переказує кошти відповідно до одержаного запиту щодо грошового переказу від імені ініціатора.
Фінансова установа-посередник	Фінансова установа, задіяна у здійсненні ланцюга серійних та покритих платежів, яка одержує та передає грошові перекази від імені фінансової установи-відправника та фінансової установи-одержувача, або іншої фінансової установи-посередника.
Фінансова установа-одержувач	Стосується фінансової установи, яка одержує грошовий переказ від фінансової установи-відправника безпосередньо чи через фінансову установу-посередника та надає кошти вигодоодержувачу.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ДО РЕКОМЕНДАЦІЇ 17 (НАДІЙНІСТЬ ТРЕТІХ СТОРІН)

1. Ця Рекомендація не стосується аутсорсингових та агентських відносин. У випадку покладання на треті сторони, третя сторона повинна підпадати під заходи належної перевірки клієнта та вимоги щодо збереження даних згідно з Рекомендаціями 10 та 11, а також бути об'єктом регулювання, нагляду та моніторингу. Третя сторона зазвичай матиме існуючі ділові відносини з клієнтом, які є незалежними від відносин, що формуються клієнтом з установою, яка покладається на третю сторону, а також застосовуватиме власні процедури з метою здійснення заходів належної перевірки клієнта. Це може кардинально

відрізнятися від ситуації у випадку аутсорсингових/агентських відносин, за яких установа, що надає послуги з аутсорсингу, застосовує заходи належної перевірки клієнта від імені фінансової установи, що делегувала свої функції, згідно з її процедурами, а також підпадає під контроль такої установи щодо ефективного впровадження таких процедур установою, що надає послуги з аутсорсингу.

2. Для цілей Рекомендації 17 термін відповідні компетентні органи означає (i) національний орган, залучений до розробки групової політики та заходів контролю на груповому рівні та (ii) іноземні органи, які повинні бути залучені у випадку філій/відділень.

3. Термін треті сторони означає фінансові установи або ВНУП, які є об'єктом нагляду або моніторингу і які відповідають вимогам Рекомендації 17.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ДО РЕКОМЕНДАЦІЇ 18 (ВНУТРІШНІЙ КОНТРОЛЬ ТА ІНОЗЕМНІ ВІДДІЛЕННЯ ТА ФІЛІЇ)

1. Програми з протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму фінансових установ повинні включати:

(a) розробку внутрішньої політики, процедур та заходів контролю, включаючи відповідні заходи щодо забезпечення додержання вимог, а також адекватні процедури перевірки з метою додержання високих стандартів при наймі працівників;

(b) постійні навчальні програми працівників; та

(c) незалежні аудиторські функції для тестування системи.

2. Вид та обсяг заходів, що вживаються, повинні відповідати ризику відмивання коштів та фінансування тероризму, а також масштабу ділової діяльності.

3. Заходи щодо забезпечення додержання вимог повинні включати призначення на керівному рівні працівника, відповідального за фінансовий моніторинг.

4. Програми фінансових установ з протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму повинні застосовуватися до усіх філій та відділень з контрольною часткою фінансової групи. Ці програми повинні включати заходи відповідно до пунктів (a) — (c) та відповідати діяльності філій та відділень з контрольною часткою фінансової групи. Такі програми повинні бути ефективно впровадженими на рівні філій та відділень з контрольною часткою. Ці програми повинні включати політику та процедури обміну інформацією, що вимагається для здійснення заходів належної перевірки клієнта, а також управління ризиками відмивання коштів та фінансування тероризму. Забезпечення додержання вимог на груповому рівні, аудит та/або заходи з протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму повинні здійснюватися філіями та відділеннями по відношенню до клієнта, рахунку, а також інформації по операціям, якщо це необхідно з точки зору протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. Повинні бути встановлені належні заходи безпеки щодо забезпечення конфіденційності та використання інформації, що передається.

5. У випадку здійснення іноземних операцій, де мінімальні вимоги з протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму іноземної країни є менш суворими за вимоги власної країни, фінансові установи повинні бути зобов'язаними встановити для своїх філій та відділень з контрольною часткою вимоги власної

країни тою мірою, якою дозволяють закони та нормативно-правові акти іноземної країни. Якщо іноземна країна не дозволяє належним чином впровадити вищезазначені заходи, фінансові групи повинні застосовувати відповідні додаткові заходи для управління ризиками відмивання коштів та фінансування тероризму, а також повідомити національні наглядові органи. Якщо додаткові заходи є недостатніми, національні компетентні органи повинні розглянути питання здійснення додаткових наглядових заходів, у тому числі встановлення додаткових заходів контролю над фінансовою групою, включаючи, за потреби, вимогу до фінансової групи припинити здійснення операцій в цій іноземній країні.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ДО РЕКОМЕНДАЦІЇ 19 (ВИСОКО-РИЗИКОВІ КРАЇНИ)

1. Посилені заходи належної перевірки клієнта, що можуть бути вжиті фінансовими установами, включають заходи, викладені у пункті 20 Пояснювальної записки до Рекомендації 10, та будь-які інші заходи, які мають аналогічний ефект зниження ризиків.

2. Прикладами контрзаходів, що можуть бути вжиті країнами, є наступні заходи та будь-які інші заходи, які мають аналогічний ефект зниження ризиків:

(а) встановлення вимоги до фінансових установ застосовувати специфічні елементи посиленних заходів перевірки клієнта.

(б) застосування посиленних відповідних механізмів звітування або систематичне звітування про фінансові операції.

(с) відмова у заснуванні відділень, філій або представництв фінансових установ у країні, що викликає занепокоєння, або іншим чином врахування того факту, що відповідна фінансова установа заснована в країні, яка не має належної системи протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму.

(d) заборона фінансовим установам засновувати філії або представництва у країні, що викликає занепокоєння, або іншим чином врахування того факту, що відповідна філія або представництво буде засновано в країні, яка не має належної системи протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму.

(е) обмеження ділових відносин або фінансових операцій з ідентифікованою країною або особами у тій країні.

(f) заборона фінансовим установам покладатися на треті сторони, розміщені у країні, що викликає занепокоєння, з метою здійснення елементів процедури належної перевірки клієнта.

(g) встановлення вимог до фінансової установи щодо перегляду та внесення змін або, за необхідності, припинення кореспондентських відносин з фінансовими установами у країні, що викликає занепокоєння.

(h) встановлення вимоги щодо здійснення посиленої наглядової перевірки та/або виконання вимог щодо зовнішнього аудиту для філій та відділень фінансової установи, розміщеної у країні, що викликає занепокоєння.

(i) встановлення підвищених вимог щодо зовнішнього аудиту для фінансових груп по відношенню до будь-яких їх філій та відділень, розміщених у країні, що викликає занепокоєння.

Повинні бути впроваджені ефективні заходи для забезпечення врахування фінансовими установами занепокоєння щодо слабкості системи протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму інших країн.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ДО РЕКОМЕНДАЦІЇ 20 (ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРІЛІ ОПЕРАЦІЇ)

1. Кримінальна діяльність, зазначена в Рекомендації 20 передбачає всі кримінальні злочини, які є предикатними злочинами до відмивання коштів або, щонайменше, до тих злочинів, які є предикатними злочинами, як встановлено вимогами Рекомендації 3. Країни наполегливо заохочуються прийняти першу з цих альтернатив.

2. Фінансування тероризму, зазначене в Рекомендації 20 передбачає фінансування терористичних актів, а також терористичних організацій або окремих терористів, навіть за відсутності зв'язку з конкретним терористичним актом або актами.

3. Про всі підозрілі операції, в тому числі про спробу здійснити операцію, необхідно повідомити, незалежно від суми операції.

4. Вимога звітування повинна бути прямим та обов'язковим зобов'язанням, і будь-які непрямі або неявні зобов'язання звітування про підозрілі операції, або у зв'язку із можливим переслідуванням за відмивання коштів або злочин фінансування тероризму або інше (так зване «непряме звітування») є неприйнятними.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ДО РЕКОМЕНДАЦІЇ 22 ТА 23 (ВИЗНАЧЕНІ НЕФІНАНСОВІ УСТАНОВИ ТА ПРОФЕСІЇ (ВНУП))

1. Визначений поріг для операцій наступний:

- казино (відповідно до Рекомендації 22) — \$/€ 3,000
- Для торговців дорогоцінними металами та торговців дорогоцінним камінням, коли вони залучені до будь-якої готівкової операції (відповідно до Рекомендації 22 та 23) — \$/€ 15,000.

2. Фінансові операції, що перевищують встановлений поріг, включають ситуації, коли операції проводяться в рамках однієї операції або кількох операцій, які, як видається, пов'язані між собою.

Пояснювальні записки, які відносяться до фінансових установ також відносяться і до ВНУП, де це необхідно. Відповідно до Рекомендацій 22 і 23 країни не повинні видавати закони або нормативно-правові акти, які стосуються виключно адвокатів, нотаріусів, бухгалтерів і інших визначених нефінансових установ та професій, доти доки ці установи або професії не будуть включені в закони або нормативно-правові акти, що охоплюють основну діяльність.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ДО РЕКОМЕНДАЦІЇ 22 (ВНУП — ЗАХОДИ НАЛЕЖНОЇ ПЕРЕВІРКИ КЛІЄНТА)

1. Агенти з нерухомості повинні виконувати вимоги Рекомендації 10 в частині покупців і продавців нерухомості.

2. Казино повинні виконувати вимоги Рекомендації 10, в тому числі здійснювати ідентифікацію та перевірку особистості клієнтів, коли їх клієнти залучені до фінансової операції на суму яка дорівнює або перевищує \$/€ 3,000. Проведення ідентифікації клієнта при вході в казино може бути, але це не обов'язково, достатнім. Країни повинні встановити вимогу до казино забезпечувати можливість пов'язати інформацію належної перевірки клієнта про конкретного клієнта з операцією, яку цей клієнт здійснив в казино.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ДО РЕКОМЕНДАЦІЇ 23 (ВНУП — ІНШІ ЗАХОДИ)

1. Адвокати, нотаріуси, інші незалежні експерти з правових питань та бухгалтери, які діють як незалежні експерти з правових питань, не зобов'язані повідомляти про підозрілі операції, якщо відповідна інформація була отримана за обставин, коли така інформація є професійною таємницею або має привілей на збереження службової таємниці.

3. Кожна країна визначає питання, які підпадають під збереження службової таємниці або професійної таємниці. Це, як правило, поширюється на інформацію, яку адвокати, нотаріуси та інші незалежні експерти з правових питань отримують або здобувають від одного зі своїх клієнтів: (а) в ході з'ясування правового становища своїх клієнтів, або (б) при захисті або представленні цього клієнта в, або щодо судових, адміністративних, арбітражних або посередницьких проваджень.

4. Країни можуть дозволити адвокатам, нотаріусам, іншим незалежним експертам з правових питань та бухгалтерам направляти повідомлення про підозрілі операції у відповідні саморегульвні організації, за умови наявності відповідних форм співробітництва між цими організаціями та ПФР.

5. Коли адвокати, нотаріуси, інші незалежні експерти з правових питань та бухгалтери, які діють як незалежні експерти з правових питань, прагнуть переконати клієнта не брати участь в незаконній діяльності, це не вважається розголошенням.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ДО РЕКОМЕНДАЦІЇ 24 (ПРОЗОРІСТЬ ТА БЕНЕФІЦІАРНА ВЛАСНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ)

1. Компетентні органи повинні мати можливість вчасно одержувати або мати доступ до належної, чіткої та поточної інформації про бенефіціарну власність та контроль над компаніями та іншими юридичними особами (інформації про бенефіціарну власність³⁸), заснованих³⁹ у країні. Країни можуть обрати механізми,

³⁸ Інформація про бенефіціарну власність юридичних осіб — це інформація, зазначена у Пояснювальній записці до Рекомендації 10, пункт 5 (b) (i). Контроль за акціонерами, про який зазначено у пункті 5 (b) (i) Пояснювальної записки до Рекомендації 10 може ґрунтуватися на пороговому значенні, наприклад будь-яка особа, яка володіє більше ніж визначеним відсотком компанії (наприклад, 25 %).

³⁹ Посилання на заснування юридичної особи передбачає реєстрацію компаній та будь-які інші механізми, що застосовуються.

які вони вважають надійними з точки зору досягнення цієї мети, хоча вони також повинні додержуватися мінімальних вимог, що встановлені нижче. Також дуже ймовірно є те, що країнам потрібно буде застосовувати комбінацію механізмів з метою досягнення мети.

2. Як частина процедури забезпечення належної прозорості щодо юридичних осіб країни повинні мати механізми, що:

(а) визначають та описують різні види, форми та основні ознаки юридичних осіб у країні.

(б) визначають та описують процедури для: (i) створення цих юридичних осіб; та (ii) одержання та збереження основної інформації та інформації про бенефіціарну власність;

(с) оприлюднюють вищезазначену інформацію; та

(д) оцінюють ризики відмивання коштів та фінансування тероризму, пов'язані з різними видами юридичних осіб, заснованих у країні.

А. ОСНОВНА ІНФОРМАЦІЯ

3. З метою визначення бенефіціарних власників компанії компетентним органам потрібна буде певна основна інформація про компанію, яка, як мінімум, включатиме інформацію про право власності та структуру управління компанії. Це включатиме інформацію про статус та повноваження компанії, її акціонерів та директорів.

4. Усі компанії, засновані в країні, повинні бути зареєстровані в реєстрі компаній⁴⁰. Яка б комбінація механізмів не застосовувалася для одержання та збереження інформації про бенефіціарну власність (дивіться розділ В), є перелік основної інформації про компанію, який повинен бути одержаний та збережений компанією⁴¹, що є необхідною передумовою. Мінімальна основна інформація, яка повинна бути одержана та збережена компанією, включає:

(а) найменування компанії, підтвердження створення юридичної особи, правова форма та статус, адреса зареєстрованого офісу, основні повноваження з регулювання (наприклад меморандум або статті угоди про асоціацію), список директорів; та

(б) реєстр її акціонерів та членів, що містить імена акціонерів та членів, а також кількість акцій, якими володіє кожен акціонер⁴², та категорії акцій (включаючи характер супутніх прав голосування).

5. Реєстр компаній повинен зберігати усю основну інформацію, викладену у пункті 4 (а).

6. Компанія повинна вести облік основної інформації, викладеної у пункті 4 (б), в межах країни у своєму зареєстрованому офісі або в іншому місці, внесеному

⁴⁰ «Реєстр компаній» означає реєстр в країні компаній, оформлених як юридичні особи або які одержали ліцензію у цій країні або щодо яких ведеться постійний облік установою, що здійснює реєстрацію юридичної особи.

⁴¹ Інформація може бути збережена самостійно компанією або третьою стороною під відповідальність компанії.

⁴² Це стосується номінального власника усіх зареєстрованих акцій.

до реєстру компаній. Однак, якщо компанія або реєстр компаній має інформацію про бенефіціарну власність в межах країни, тоді в країні не обов'язково повинен бути реєстр акціонерів за умови, що компанія може швидко надати таку інформацію на запит.

В. ІНФОРМАЦІЯ ПРО БЕНЕФІЦІАРНУ ВЛАСНІСТЬ

7. Країни повинні забезпечити, щоб: (а) інформація про бенефіціарну власність компанії могла одержуватися цією компанією та була наявна у спеціальному місці у цих країнах; або (б) існували механізми, які б дозволяли вчасно визначити бенефіціарну власність компанії компетентним органом.

8. З метою додержання вимог, викладених у пункті 7, країни повинні застосувати один або більше з наступних механізмів:

(а) встановлення вимоги до компаній або реєстрів компаній одержувати та оновлювати інформацію про бенефіціарну власність компанії;

(б) встановлення вимоги до компаній вживати розумних заходів⁴³ для одержання та оновлення інформації про бенефіціарну власність компанії;

(с) використання існуючої інформації, включаючи: (i) інформацію, одержану фінансовими установами та/або ВНУП, згідно з Рекомендаціями 10 та 22⁴⁴; (ii) інформацію, якою володіють інші компетентні органи про юридичну та бенефіціарну власність компаній (наприклад, реєстри компаній, податкові органи, фінансові або інші регуляторні органи); (iii) інформацію, якою володіє компанія згідно з вимогами, викладеними у розділі А; та

(iv) наявну інформацію про компанії, зареєстровані на фондовій біржі у випадку, якщо правила щодо розкриття інформації (встановлені фондовою біржею або нормативно-правовими актами чи законами) містять вимоги щодо забезпечення належної прозорості бенефіціарної власності.

9. Незалежно від того, який із вищезазначених механізмів використовується, країни повинні забезпечити, щоб компанії якомога тісніше співпрацювали з компетентними органами при визначенні бенефіціарного власника. Це повинно включати:

(а) встановлення вимоги, щоб одна або більше фізичних осіб, що проживають у країні, були уповноважені компанією⁴⁵ та були відповідальними перед компетентними органами надавати усю основну інформацію та наявну інформацію про бенефіціарну власність, а також в подальшому надавати допомогу цим органам; та/або

(б) встановлення вимоги, щоб визначена нефінансова установа або професія у країні була уповноважена компанією та була відповідальною перед компетентними органами надавати усю основну інформацію та наявну інформацію про

⁴³ Заходи, що вживаються, повинні бути пропорційними рівню ризику або складності структури власності компанії або природі контрольних акціонерів.

⁴⁴ Країни повинні бути спроможними вчасно визначати, чи має компанія рахунок у фінансовій установі в межах країни.

⁴⁵ Члени ради правління компанії або вище керівництво може не потребувати спеціального дозволу компанії.

бенефіціарну власність, а також в подальшому надавати допомогу органам; та/або

(с) інші аналогічні заходи, спеціально визначені країною, що можуть ефективно посилити співробітництво.

10. Усі вищезазначені особи, органи та установи і власне сама компанія (або її адміністратори, ліквідатори або інші особи, залучені до ліквідації компанії), повинні вести облік інформації та пов'язаних даних принаймні п'ять років з дати ліквідації компанії або з дати іншого способу припинення існування компанії, або п'ять років з дати, з якої компанія перестала бути клієнтом професійного посередника або фінансової установи.

С. ВЧАСНИЙ ДОСТУП ДО АКТУАЛЬНОЇ ТА ЧІТКОЇ ІНФОРМАЦІЇ

11. Країни повинні мати механізми, які б забезпечили, що основна інформація, включаючи інформацію, внесenu до реєстру компаній, є чіткою та вчасно оновлюється. Країни повинні встановити вимогу, щоб будь-яка наявна інформація, зазначена у пункті 7, є чіткою, актуальною та постійно оновлюється. Крім того, інформація повинна оновлюватися протягом розумного періоду після виникнення будь-яких змін.

12. Компетентні органи, особливо правоохоронні органи, повинні мати усі необхідні повноваження, щоб бути спроможними одержувати вчасний доступ до основної інформації та інформації про бенефіціарну власність, якою володіють відповідні сторони.

13. Країни повинні встановити вимогу до реєстрів компаній сприяти у наданні вчасного доступу фінансових установ, ВНУП або компетентних органів інших країн до публічної інформації, якою вони володіють, та, як мінімум, до інформації, зазначеної у пункті 4 (а). Країни повинні розглянути можливість сприяння у наданні вчасного доступу фінансовим установам та ВНУП до інформації, зазначеної у пункті 4 (б).

Д. ПЕРЕШКОДИ ДЛЯ ПРОЗОРОСТІ

14. Країни повинні вжити заходів для запобігання незаконному використанню акцій на пред'явника або сертифікатів акцій на пред'явника, наприклад шляхом застосування одного або більше з наступних механізмів: (а) їх заборона; (б) їх конвертування у зареєстровані акції або сертифікати акцій (наприклад шляхом дематеріалізації); (с) їх блокування шляхом встановлення вимоги, щоб їх держателем була лише регульована фінансова установа або професійний посередник; або (д) встановлення вимоги до акціонерів з контрольною часткою повідомляти компанію, а також вимоги до компанії зберігати дані про особу таких акціонерів.

15. Країни повинні вжити заходів для запобігання незаконному використанню номінальних акцій та номінальних директорів, наприклад, шляхом застосування одного або більше з наступних механізмів: (а) встановлення вимоги до номінальних акціонерів та директорів розкрити особу номінатора, який уповноважив їх діяти від свого імені, компанії або будь-якому відповідному реєстру,

і ця інформація повинна бути внесена до відповідного реєстру; або (b) встановлення вимоги до номінальних акціонерів та директорів одержати ліцензію, щоб їх статус номінального акціонера був внесений до реєстрів компаній, а реєстри, у свою чергу, повинні зберігати інформацію про особу номінатора, який уповноважив номінальних акціонерів діяти від свого імені, а також надавати цю інформацію на запит компетентних органів.

Е. ІНШІ ЮРИДИЧНІ ОСОБИ

16. Стосовно фондів, установ та товариств з обмеженою відповідальністю, країни повинні вжити аналогічних заходів та встановити аналогічні вимоги, що встановлені для компаній, беручи до уваги їх різні форми та структури.

17. Стосовно інших видів юридичних осіб, країни повинні враховувати різні форми та структури тих інших юридичних осіб, а також рівень ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму, пов'язаних з кожним видом юридичної особи, з метою досягнення відповідного рівня прозорості. Як мінімум, країни повинні забезпечити, щоб вівся облік аналогічних видів основної інформації, щоб вона була точною та актуальною, а також до неї надавався вчасний доступ компетентних органів. Країни повинні переглянути ризики відмивання коштів та фінансування тероризму, пов'язані з такими іншими юридичними особами, та, ґрунтуючись на рівні ризику, визначити для таких юридичних осіб заходи, що повинні бути вжиті для забезпечення вчасного доступу компетентних органів до належної, чіткої та актуальної інформації про бенефіціарну власність.

Ф. ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТА САНКЦІЇ

18. Повинна бути чітко встановлена відповідальність за додержання вимог, встановлених у цій Пояснювальній записці, а також правова відповідальність та ефективні, пропорційні та переконливі санкції до будь-якої юридичної або фізичної особи, яка належним чином не додержується вимог.

Г. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

19. Країни повинні швидко, конструктивно та ефективно здійснювати міжнародне співробітництво щодо основної інформації та інформації про бенефіціарну власність на правових підставах, викладених у Рекомендаціях 37 та 40. Це включає (a) сприяння надання доступу іноземних компетентних органів до основної інформації, якою володіють реєстри компаній; (b) обмін інформацією щодо акціонерів; та (c) використання інших повноважень, згідно з національним законодавством, для одержання інформації про бенефіціарну власність від імені компетентних органів іноземних країн. Країни повинні здійснювати моніторинг якості допомоги, яку вони одержують від інших країн у відповідь на запит про надання основної інформації та інформації про бенефіціарну власність або запитів про надання допомоги у визначенні місця проживання (розташування) бенефіціарних власників, що проживають (функціонують) за кордоном.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ДО РЕКОМЕНДАЦІЇ 25 (ПРОЗОРІСТЬ ТА БЕНЕФІЦІАРНА ВЛАСНІСТЬ ПРАВОВИХ УГОД)

1. Країни повинні встановити вимогу до довірчих власників (довіrenих осіб) за будь-яким явним трастом, що регулюється відповідно до їх законодавства з метою одержання та збереження належної, чіткої та актуальної інформації про бенефіціарну власність стосовно трасту. Це повинно включати інформацію про особу засновника трасту, довіреної(их) особи (осіб), захисника (якщо такий є), бенефіціарів або клас бенефіціарів, а також будь-яку іншу фізичну особу, яка здійснює остаточний ефективний контроль над трастом. Країни повинні також встановити вимогу до довірчих власників (довіrenих осіб) трасту, що регулюється відповідно до їх законодавства, зберігати основну інформацію про інших регульованих агентів, а також надавачів послуг трасту, включаючи інвестиційних радників або менеджерів, бухгалтерів та радників з податкових питань.

2. Усі країни повинні вжити заходів, щоб забезпечити розкриття довірчими власниками (довіrenими особами) свого статусу фінансовим установам та ВНУП у випадку встановлення ними в якості довіреної особи ділових відносин або проведення разової операції, що перевищує визначений поріг. Закони або інші нормативно-правові акти не повинні перешкоджати довірчим власникам (довіrenим особам) надавати компетентним органам будь-яку інформацію, що стосується трасту⁴⁶; надавати фінансовим установам та ВНУП, на запит, інформацію про бенефіціарну власність та активи трасту, які зберігаються та управляються згідно з умовами ділових відносин.

3. Країни заохочуються до забезпечення, щоб інші відповідні органи, фізичні та юридичні особи зберігали інформацію по усім трастам, з якими у них встановлені відносини. Потенційними джерелами інформації по трастам, довірчим власникам (довіrenим особам) та активам трасту є:

(а) реєстри (наприклад, центральний реєстр трастів або активів трасту), або реєстр активів, таких як земельні ділянки, майно, транспортні засоби, акції або інші активи.

(б) інші компетентні органи, які володіють інформацією по трастам та довірчим власникам (довіrenим особам) (наприклад, податкові органи, які збирають інформацію по активам та доходам, що мають відношення до трастів).

(с) інші агенти та надавачі послуг трасту, включаючи інвестиційних радників або менеджерів, юристів або надавачів послуг трасту та компанії.

4. Компетентні органи, зокрема правоохоронні органи, повинні мати усі повноваження, необхідні для одержання вчасного доступу до інформації, якою володіють довірчі власники (довіrenі особи) та інші сторони, особливо інформації, якою володіють фінансові установи та ВНУП щодо: (а) бенефіціарної власності; (б) місця проживання довірчого власника (довіреної особи); та (с) будь-яких активів, якою володіє або управляє фінансова установа або ВНУП та пов'язаних з будь-якими довірчими власниками (довіrenими особами), з якими вони мають ділові відносини або для яких вони проводять разову операцію.

⁴⁶ Національним компетентним органам або відповідним компетентним органам іноземної країни за відповідним запитом щодо міжнародного співробітництва

5. Професійні довірчі власники (довірені особи) повинні бути зобов'язані вести облік інформації, зазначеної у пункті 1, принаймні п'ять років після закінчення терміну ділових відносин з трастом. Країни заохочуються до встановлення вимоги до непрофесійних довірчих власників (довірених осіб) та інших органів, фізичних та юридичних осіб, зазначених у пункті 3, вести облік інформації принаймні п'ять років.

6. Країни повинні встановити вимогу, щоб будь-яка інформація, якою володіють відповідно до пункту 1, повинна бути чіткою, актуальною та якомога частіше оновлювалася. Крім того, інформація повинна оновлюватися у розумний період після виникнення будь-яких змін.

7. Країни повинні розглянути заходи, які б сприяли доступу до будь-якої інформації щодо трастів, якою володіють інші органи, фізичні або юридичні особи, зазначені у пункті 3, фінансових установах та ВНУП, що виконують вимоги, викладені у Рекомендації 10 та 22.

8. У контексті цієї Рекомендації, країни не зобов'язані забезпечувати правове визнання трастів. Країнам не потрібно включати вимоги пунктів 1, 2 та 6 до законодавства за умови, що існують відповідні ефективні зобов'язання для довірчих власників (довірених осіб) (наприклад, загальне або прецедентне право).

Інші правові угоди

9. Стосовно інших видів правових угод, що мають аналогічну структуру або функції, країни повинні вжити заходів аналогічних заходам, що вимагаються для трастів, з метою досягнення аналогічного рівня прозорості. Як мінімум, країни повинні забезпечити, щоб вівся облік інформації, аналогічної вищезазначеній інформації щодо трастів, щоб вона була точною та актуальною, а також щоб до неї надававсячасний доступ компетентним органам.

Міжнародне співробітництво

10. Країни повинні швидко, конструктивно та ефективно здійснювати міжнародне співробітництво щодо інформації, включаючи інформацію про бенефіціарну власність, трасти та інші правові угоди на підставі, зазначеній у Рекомендаціях 37 та 40. Це повинно включати (а) сприяння у наданні доступу іноземним компетентним органам до будь-якої інформації, якою володіють реєстри або інші національні органи;

(б) здійснення обміну наявною у національних органів інформацією щодо трастів та інших правових угод; та (с) використання повноважень компетентних органів, згідно з національним законодавством, з метою одержання інформації про бенефіціарну власність від імені іноземних компетентних органів.

Правова відповідальність та санкції

11. Країни повинні забезпечити існування чіткої відповідальності за додержання вимог цієї Пояснювальної записки; а довірчі власники (довірені особи) повинні нести правову відповідальність за невиконання своїх обов'язків, встановлених з метою додержання зобов'язань у пунктах 1, 2, 6 та (за необхідності) 5; а також забезпечити застосування ефективних, пропорційних та переконливих санкцій, кримінальних, цивільно-правових або адміністративних, за їх

недодержання⁴⁷. Країни повинні забезпечити застосування ефективних, пропорційних та переконливих санкцій, кримінальних, цивільно-правових або адміністративних, за ненадання компетентним органам вчасного доступу до інформації щодо трасту, зазначеній у пунктах 1 та 5.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ДО РЕКОМЕНДАЦІЇ 26 (РЕГУЛЮВАННЯ ТА НАГЛЯД ЗА ФІНАНСОВИМИ УСТАНОВАМИ)

Заснований на оцінці ризиків підхід до нагляду

1. Заснований на оцінці ризиків підхід до нагляду ґрунтується на: (а) загальній процедурі, згідно з якою наглядовий орган, відповідно до свого розуміння ризиків, спрямовує свої ресурси для здійснення нагляду в сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму; та (б) спеціальній процедурі нагляду за установами, які застосовують оснований на оцінці ризиків підхід в сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму.

2. Впровадження підходу, оснований на оцінці ризиків, до нагляду за системами та заходами контролю фінансових установ в сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму дозволяє наглядовим органам спрямувати ресурси на ті ділянки, які становлять підвищений ризик. В результаті, наглядові органи можуть використовувати свої ресурси більш ефективно. Це означає, що наглядові органи: (а) повинні мати чітке розуміння ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму, що існують в країні та (б) повинні мати внутрішній та зовнішній доступ до всієї відповідної інформації щодо спеціальних національних та міжнародних ризиків, пов'язаних з клієнтами, товарами та послугами установ, що підпадають під нагляд, включаючи рівень додержання вимог фінансовою установою або групою (або групами, якщо це стосується інституцій основних принципів). Частота та інтенсивність виїзного та невиїзного нагляду у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму фінансових установ/груп повинна ґрунтуватися на оцінці ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму, політики, внутрішніх заходів контролю та процедур, пов'язаних з установою/групою та визначених відповідно до оцінки наглядовим органом профілю ризику фінансової установи/групи, а також на ризиках відмивання коштів та фінансування тероризму, що існують в країні.

3. Оцінка профілю ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму фінансової установи/групи, зокрема ризики недодержання вимог законодавства, повинна переглядатися як періодично, так і у випадку виникнення значних подій або змін в управлінні та операцій фінансової установи/групи, згідно з встановленими країною практиками здійснення поточного нагляду. Ця оцінка не повинна бути статичною: вона змінюватиметься залежно від розвитку обставин та виникнення загроз

4. Нагляд за фінансовими установами/групами в сфері протидії відмиванню коштів/фінансуванню тероризму, що передбачає застосування оснований на

⁴⁷ Це не впливає на вимоги щодо застосування ефективних, пропорційних та переконливих санкцій за недодержання інших вимог Рекомендацій.

оцінці ризиків підходу, повинен враховувати обсяг свободи дій, що надається фінансовій установі/групі відповідно до основанийого на оцінці ризиків підходу, та охоплювати відповідним чином перегляд оцінки ризиків, що здійснюється в межах дозволених дій, а також адекватність та впровадження їх політики, внутрішніх заходів контролю та процедур.

5. Ці принципи повинні застосовуватися до усіх фінансових установ/груп. З метою забезпечення ефективного нагляду в сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, наглядові органи повинні враховувати особливості фінансових установ/груп, особливо різноманітність та кількість фінансових установ, а також обсяг свободи дій, що вони мають відповідно до підходу, основанийого на оцінці ризику.

Ресурси наглядових органів

6. Країнам слід забезпечити свої компетентні органи, відповідальні за нагляд, належними фінансовими, людськими та технічними ресурсами. Ці наглядові органи повинні мати достатню оперативну незалежність та автономію для запобігання надмірного впливу та втручання. Країни повинні застосовувати процедури з метою забезпечення, того щоб персонал цих органів відповідав високим професійним стандартам, включаючи стандарти щодо конфіденційності, був порядним, а також володів необхідними вміннями та навичками.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ДО РЕКОМЕНДАЦІЇ 28 (РЕГУЛЮВАННЯ та НАГЛЯД ЗА ВИЗНАЧЕНИМИ НЕ ФІНАНСОВИМИ УСТАНОВАМИ ТА ПРОФЕСІЯМИ)

1. Підхід, що ґрунтується на оцінці ризиків до здійснення нагляду означає: (а) загальний процес при якому наглядовий орган чи саморегулювний орган, відповідно до його розуміння ризиків, розподіляє свої ресурси в сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму; та (b) окремий процес контролю чи моніторингу визначених не фінансових установ та професій, які застосовують підхід, що ґрунтується на оцінці ризиків в сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму.

2. Наглядові органи чи саморегулювні органи повинні визначати частоту та інтенсивність своїх наглядових чи моніторингових дій щодо визначених не фінансових установ та професій на основі їх розуміння ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму, та врахування характеристик визначених не фінансових установ та професій, зокрема їх відмінності та кількості, з метою забезпечення здійснення ефективного нагляду чи моніторингу у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. Це означає, що вони повинні чітко розуміти ризики відмивання коштів та фінансування тероризму: (а) наявні в країні; та (b) товари і послуги, пов'язані з типом визначених не фінансових установ та професій та їх клієнтів.

3. Наглядові органи чи саморегулювні органи, які здійснюють оцінку адекватності внутрішніх контролів, політик та процедур відносно визначених не фінансових установ та професій повинні належним чином враховувати характер ризику відмивання коштів та фінансування тероризму, який становлять визначені

не фінансові установи та професії, та рівень обачності, який допускається підходом, що ґрунтується на оцінці ризиків.

4. Наглядові органи чи саморегульівні органи повинні мати адекватні повноваження на виконання своїх функцій (враховуючи повноваження на здійснення моніторингу та застосування санкцій), та адекватні фінансові, людські та технічні ресурси. Країни повинні вживати заходів з метою забезпечення того, щоб персонал цих органів відповідав високим професійним стандартам, враховуючи стандарти щодо конфіденційності, та повинні бути цілком чесні і мати відповідні навички.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ДО РЕКОМЕНДАЦІЇ 29 (ПІДРОЗДІЛИ ФІНАНСОВОЇ РОЗВІДКИ)

A. ЗАГАЛЬНЕ

1. Ця Пояснювальна записка роз'яснює основні повноваження та функції підрозділу фінансової розвідки (ПФР) та додатково уточнює зобов'язання, викладені у стандарті. ПФР є частиною та відіграє центральну роль в операційній мережі країни з протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, а також надає підтримку діяльності інших компетентних органів. Зважаючи на те, що існують різні види ПФР, Рекомендація 29 не визначає заздалегідь вибір країною певного виду ПФР і застосовується однаково до усіх видів.

B. ФУНКЦІЇ

(a) Одержання

2. ПФР слугує центральним органом розкриття одержання інформації, надіслані підзвітними установами. Як мінімум, ця інформація повинна включати повідомлення про підозрілі операції, згідно з вимогами Рекомендації 20 та 23, а також іншу інформацію, що вимагається національним законодавством (таку як повідомлення про готівкові операції, повідомлення про грошові перекази або інше декларування/розкриття інформації, засноване на порогових значеннях).

(b) Аналіз

3. Аналіз ПФР повинен додати цінності інформації, що одержується та оброблюється ПФР. У той час, як уся інформація повинна бути розглянута, аналіз може зосереджуватися на кожному окремому повідомленні або на певному обсягу обраної інформації, залежно від виду та обсягу одержаних повідомлень, а також від очікуваної мети використання переданої інформації. ПФР повинні бути заохочені використовувати аналітичне програмне забезпечення з метою більш ефективної обробки інформації та надання допомоги у встановленні відповідних зв'язків. Однак, такі інструменти не можуть замінити внесок суджень людини у здійснення аналізу. ПФР повинні здійснювати наступні види аналізу:

– Операційний аналіз використовує наявну інформацію та інформацію, що одержується, для визначення конкретних цілей (наприклад, осіб, активів, кримінальних мереж та асоціацій), щоб відстежити певну діяльність або операції, а також встановити зв'язки між цими цілями та потенційними злочинними доходами і предикатними злочинами до відмивання коштів або фінансування тероризму.

- Стратегічний аналіз використовує наявну інформацію та інформацію, що одержується, включаючи дані, що можуть бути надані іншими компетентними органами, з метою визначення тенденцій та типологій відмивання коштів та фінансування тероризму. Ця інформація потім також використовується ПФР або іншими державними органами з метою встановлення пов'язаних загроз та уразливостей. Стратегічний аналіз також може допомогти визначити політику та завдання ПФР або навіть більш всеохоплюючі цілі для інших органів, задіяних у системі протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму.

(с) Передача інформації

4. ПФР також повинен бути спроможним передавати, за власною ініціативою або на запит, інформацію та результати свого аналізу до відповідних компетентних органів. Для передачі повинні використовуватися спеціалізовані, безпечні та захищені канали.

- Передача за власною ініціативою: ПФР повинен бути спроможним передавати інформацію та результати свого аналізу компетентним органам у випадку наявності підстав підозрювати відмивання коштів, предикатні злочини або фінансування тероризму. Ґрунтуючись на аналізі ПФР, передача інформації повинна бути основана на принципі вибірковості та надавати можливість органам-реципієнтам зосередити увагу на певних випадках/інформації.
- Передача на запит: ПФР повинен бути спроможним виконувати запити щодо надання інформації компетентним органам відповідно до Рекомендації 31. Коли ПФР одержує такий запит від компетентного органу, рішення про проведення аналізу та/або передачі інформації запитуючій стороні повинно залишатися за ПФР.

С. ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ

(а) Одержання додаткової інформації від підзвітних установ

5. На додаток до інформації, яку підзвітні установи передають до ПФР (згідно з функцією одержання), ПФР повинен бути спроможним одержувати додаткову інформацію від підзвітних установ, потрібну для належного здійснення аналізу. Інформація, яку ПФР повинно бути дозволено одержувати, може включати інформацію, яку підзвітні установи зобов'язані зберігати згідно з відповідними Рекомендаціями FATF (Рекомендації 10, 11 та 22).

(б) Доступ до інформації з інших джерел

6. З метою належного здійснення аналізу ПФР повинен мати якомога більший доступ до фінансової, адміністративної та правоохоронної інформації. Це повинно включати інформацію з відкритих або публічних джерел, а також відповідну інформацію, зібрану та/або збережену іншими органами або від їх імені, а також, за необхідності, комерційні дані.

Д. БЕЗПЕКА ТА КОНФІДЕНЦІЙНІСТЬ ІНФОРМАЦІЇ

7. Одержана, оброблена, збережена або передана ПФР інформація повинна бути належним чином захищеною, передаватися та використовуватися згідно з погодженими процедурами, політикою та чинними законами і нормативно-

правовими актами. Таким чином, ПФР зобов'язаний мати правила, що регулюють питання захисту та конфіденційності такої інформації, включаючи процедури її збереження, передачі та захисту, а також доступу до такої інформації. ПФР повинен забезпечити, щоб його працівники мали необхідний рівень допуску до таємних матеріалів та розуміння своїх обов'язків щодо обробки та передачі чутливої та конфіденційної інформації. ПФР повинен забезпечити обмеження доступу до устаткування та інформації, включаючи до інформаційно-технологічних систем.

D. ФУНКЦІОНАЛЬНА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ

8. ПФР повинен бути функціонально незалежним та автономним, що означає, що ПФР повинен мати повноваження та спроможність вільно здійснювати свої функції, включаючи автономне прийняття рішення щодо аналізу, надсилання запиту та/або передачі конкретної інформації. У всіх випадках, це означає, що ПФР повинен мати незалежне право направляти та передавати інформацію до компетентних органів.

9. ПФР може бути створений як частина існуючого органу. Якщо ПФР розміщується в межах існуючої структури іншого органу, основні функції ПФР повинні бути відокремлені від функцій іншого органу.

10. ПФР повинен бути забезпечений відповідними фінансовими, людськими та технічними ресурсами таким чином, щоб це забезпечувало його автономію та незалежність, а також надавало можливість ефективно виконувати свої функції. Країни повинні встановити процедури, які забезпечать, що працівники ПФР відповідатимуть високим професійним стандартам, включаючи стандарти щодо конфіденційності, а також матимуть високі моральні якості та відповідні навички і вміння.

11. ПФР повинен бути спроможним укладати угоди або незалежно співпрацювати з іншими національними компетентними органами або відповідними компетентними органами іноземних країн з метою обміну інформацією.

F. НЕЗАЛЕЖНИЙ ВПЛИВ АБО ВТРУЧАННЯ

12. ПФР повинен бути спроможним одержувати та використовувати ресурси, необхідні для здійснення ним своїх функцій, індивідуально або в загальному порядку, незалежно від будь-якого політичного, урядового або економічного впливу або втручання, що може зашкодити його функціональній незалежності.

G. ЕГМОНТСЬКА ГРУПА

13. Країни повинні забезпечити, щоб ПФР враховував Заяву про наміри Егмонтської групи та Принципи здійснення обміну інформацією між підрозділами фінансової розвідки у випадках відмивання коштів та фінансування тероризму (ці документи представляють собою важливе керівництво щодо ролі та функцій ПФР, а також встановлюють механізми обміну інформацією між ПФР). ПФР повинен подати заявку на членство в Егмонтській групі.

Н. НАДАННЯ ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО ГОТІВКОВІ ОПЕРАЦІЇ НА ВЕЛИКУ СУМУ

14. Країни повинні розглянути доцільність та корисність системи, за якої фінансові установи та ВНУП надаватимуть повідомлення щодо усіх національних та міжнародних готівкових операцій, що перевищують встановлену суму.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ДО РЕКОМЕНДАЦІЇ 30 (ПОВНОВАЖЕННЯ ПРАВООХОРОННИХ ТА СЛІДЧИХ ОРГАНІВ)

1. Повинні бути визначені правоохоронні органи, відповідальні за забезпечення того, що здійснюється належне розслідування відмивання коштів, предикатних злочинів та фінансування тероризму, шляхом проведення фінансового розслідування. Країни також повинні визначити один або більше компетентних органів для встановлення, відстеження та ініціювання замороження та арешту майна, що підлягає, або може підлягати конфіскації.

2. Термін «фінансове розслідування» означає дослідження фінансових справ, пов'язаних зі злочинною діяльністю з метою:

- встановлення обсягу злочинних мереж та/чи рівня злочинності;
- встановлення та відстеження злочинних доходів, коштів терористів чи будь-яких інших активів, які підлягають, чи можуть підлягати конфіскації; та
- представлення доказів, які можуть бути використані при кримінальному переслідуванні.

3. Термін «паралельне фінансове розслідування» відноситься до проведення фінансового розслідування разом з, або в контексті (традиційного) злочинного розслідування відмивання коштів, фінансування тероризму та/чи предикатного (их) злочину (ів). Слідчі правоохоронних органів, які здійснюють розслідування предикатних злочинів повинні мати повноваження на здійснення розслідування будь-яких злочинів, пов'язаних з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму під час паралельного розслідування, чи мати можливість передачі справи до іншого органу для продовження здійснення розслідування.

4. Країни повинні розглядати можливість вжиття заходів, у тому числі правових, на національному рівні, для надання можливості їх компетентним органам здійснювати розслідування справ щодо відмивання коштів та фінансування тероризму з метою відкладення чи зняття арешту з підозрюваної особи та/чи арешту коштів, з метою встановлення осіб, задіяних в такій діяльності або для збору доказів. Без вжиття таких заходів, застосування процедур, таких як: контрольовані поставки та приховані операції є неможливим.

5. Рекомендація 30 також застосовується до тих компетентних органів, які не є правоохоронними органами, безпосередньо, але які є відповідальними за проведення фінансових розслідувань предикатних злочинів у тих випадках, коли ці компетентні органи виконують функції, які охоплює Рекомендація 30.

6. Правоохоронні органи, які здійснюють боротьбу з корупцією та мають повноваження в сфері правозастосування можуть бути визначені для здійснення розслідування злочинів відмивання коштів та фінансування тероризму, які походять від, або пов'язані з корупційними злочинами відповідно до Рекомендації

30, та повинні мати достатньо повноважень на встановлення, відстеження, та ініціювання дій щодо замороження та арешту активів.

7. Правоохоронні органи та інші компетентні органи, зазначені вище, повинні братись до уваги у випадку, коли країни застосовують багатодисциплінарні групи при фінансових розслідуваннях.

8. Правоохоронні органи та органи прокуратури повинні мати адекватні фінансові, людські та технічні ресурси. Країни повинні вживати заходів з метою забезпечення того, щоб персонал цих органів відповідав високим професійним стандартам, враховуючи стандарти щодо конфіденційності, та повинні бути цілком чесні і мати відповідні навички.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ДО РЕКОМЕНДАЦІЇ 32 (КУР'ЄРИ З ПЕРЕВЕЗЕННЯ ГОТІВКИ)

А. ЦІЛІ

1. Рекомендація 32 була розроблена з метою забезпечення того, щоб терористи та інші злочинці не мали можливості фінансувати свою діяльність чи відмивати доходи, одержані від їх злочинної діяльності шляхом транскордонного перевезення валюти та оборотних інструментів на пред'явника. Зокрема, Рекомендація спрямована на забезпечення того, щоб країни вживали заходів з метою: (а) виявлення фізичного транскордонного перевезення валюти та оборотних інструментів на пред'явника; (б) зупинення чи затримання валюти чи оборотних інструментів на пред'явника щодо яких існує підозра, що вони пов'язані з фінансуванням тероризму чи відмиванням коштів; (с) зупинення чи затримання валюти чи оборотних інструментів на пред'явника, які фіктивно задекларовані чи розкриті; (д) застосування відповідних санкцій за здійснення неправдивого декларування та неправдивого розкриття інформації; та (е) уможливлення здійснення конфіскації валюти чи оборотних інструментів на пред'явника, які пов'язані з фінансуванням тероризму чи відмиванням коштів.

В. ТИПИ СИСТЕМ, ЯКІ МОЖУТЬ БУТИ ІМПЛЕМЕНТОВАНІ З МЕТОЮ ВИРІШЕННЯ ПИТАНЬ ЩОДО КУР'ЄРІВ З ПЕРЕВЕЗЕННЯ ГОТІВКИ

2. Країни можуть виконувати свої обов'язки відповідно до Рекомендації 32 та Пояснювальної записки до неї шляхом імплементації однієї з наступних типів систем. Однак, країнам не потрібно використовувати один і той же тип системи для ввезення та вивезення валюти чи оборотних інструментів на пред'явника.

Система декларування

3. Від усіх осіб, які здійснюють фізичне транскордонне перевезення валюти чи оборотних інструментів на пред'явника, вартість яких перевищує попередньо встановлений максимальний поріг в 15,000 USD/EUR, вимагається подавати правдиву декларацію визначеним компетентним органам. Країни можуть обрати серед наступних трьох різних типів системи декларування: (i) систему письмового декларування для всіх подорожуючих; (ii) систему письмового декларування для тих подорожуючих, які перевозять валюту чи оборотні інструменти на пред'явника на суму, що перевищує встановлений поріг; та (iii) сис-

тему усного декларування. Опис цих трьох систем наведених нижче в їх чистій формі. Однак, це не є рідкістю для країн обирати змішану систему.

(а) Система письмового декларування для всіх подорожуючих: Система, згідно якою від усіх подорожуючих вимагається заповнювати форми письмової декларації перед в'їздом до країни. Система включатиме питання, які містяться в загальних чи митних формах декларації. Відповідно до практики, подорожуючим необхідно здійснити декларування незалежно від того перевозять вони валюту або оборотні інструменти на пред'явника, чи ні (наприклад, проставляючи «так» чи «ні» в формі декларації).

(б) Система письмового декларування для тих подорожуючих, які перевозять валюту чи оборотні інструменти на пред'явника на суму, що перевищує встановлений поріг: Відповідно до цієї системи від всіх подорожуючих, які перевозять валюту чи оборотні інструменти на пред'явника, вартість яких перевищує попередньо встановлений максимальний поріг вимагається заповнити письмову форму декларації. Відповідно до практики, від подорожуючих не вимагається заповнювати будь-які форми, якщо вони не перевозять валюту чи оборотні інструменти на пред'явника, сума яких перевищує встановлений поріг.

(с) Система усного декларування для всіх подорожуючих: Відповідно до цієї системи, від всіх подорожуючих вимагається здійснення усного декларування, якщо вони перевозять валюту чи оборотні інструменти на пред'явника, вартість яких перевищує встановлений поріг. Як правило, таке декларування здійснюється в пунктах пропуску через митний кордон шляхом вимоги від подорожуючих обирати між «червоним коридором» (декларування товарів) та «зеленим коридором» (декларування не вимагається). Обрання коридору, що здійснюється подорожуючим вважається усним декларуванням. Відповідно до практики, подорожуючі не здійснюють декларування в письмовій формі, але від них вимагається активно звітувати перед митними інспекторами.

Система розкриття інформації:

3. Країни можуть обрати систему відповідно до якої від подорожуючих вимагається надавати відповідну інформацію на запит органів. У таких системах, для подорожуючих не існує вимоги щодо здійснення завчасної письмової чи усної декларації. Відповідно до практики, подорожуючим необхідно надавати правдиві відповіді на запит компетентних органів.

С. ДОДАТКОВІ ЕЛЕМЕНТИ, ЯКІ ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ДО ОБОХ СИСТЕМ

5. Незалежно від того, яка система імплементується, країни повинні забезпечити, щоб їх система об'єднувала наступні елементи:

(а) Система декларування/розкриття інформації повинна застосовуватись як до ввезення, так і до вивезення валюти чи оборотних інструментів на пред'явника.

(б) У випадку виявлення неправдивого декларування/розкриття інформації щодо валюти чи оборотних інструментів на пред'явника або не здійснення декларування/розкриття інформації щодо валюти чи оборотних інструментів на пред'явника, визначені компетентні органи мають повноваження на здійснення

запиту та отримання додаткової інформації від кур'єрів з перевезення готівки відносно джерела походження валюти чи оборотних інструментів на пред'явника та їх відповідного використання.

(с) Інформація, отримана у ході декларування/розкриття інформації повинна бути доступною для ПФР, чи через систему, відповідно до якої ПФР повідомляється про підозрілі випадки транскордонного перевезення, або під час здійснення декларування/розкриття інформації безпосередньо ПФР відповідним іншим шляхом.

(d) На національному рівні, країни повинні забезпечити існування достатньої координації між митними, міграційними та іншими пов'язаними органами щодо питань, які стосуються імплементації Рекомендації 32.

(е) В наступних двох випадках, компетентні органи повинні мати можливість зупинення чи затримання валюти чи оборотних інструментів на пред'явника на відповідний строк, з метою з'ясування того, чи можна знайти докази відмивання коштів та фінансування тероризму: (i) якщо є підозра у відмиванні коштів та фінансуванні тероризму; чи (ii) якщо наявне неправдиве декларування чи неправдиве розкриття інформації.

(f) Система декларування/розкриття інформації повинна якомога більше сприяти співробітництву та допомозі відповідно до Рекомендацій 36–40. Сприяти такому співробітництву, у випадках, коли: (i) здійснюється декларування чи розкриття інформації, яке перевищує максимальний поріг в 15,000 USD/EUR; чи (ii) коли існує неправдиве декларування або розкриття інформації; або (iii) коли існує підозра у відмиванні коштів чи фінансуванні тероризму, ця інформація повинна зберігатись для використання компетентними органами. Щонайменше, ця інформація охоплюватиме: (i) суму валюти чи оборотних інструментів на пред'явника задекларованих чи розкритих або викритих іншим чином; та (ii) ідентифікаційні дані пред'явника(ів).

(g) Країни повинні імплементувати Рекомендацію 32 за умови дотримання точних гарантій щодо належного використання інформації та без обмежень: (i) плата за товари та послуги між країнами; або (ii) свобода рухів капіталу будь-яким шляхом.

D. САНКЦІЇ

6. Особи, які здійснюють неправдиве декларування чи неправдиве розкриття інформації повинні підлягати ефективним, пропорційним та переконливим санкціям, кримінальним, цивільним чи адміністративним. Особи, які здійснюють транскордонне перевезення валюти чи оборотних інструментів на пред'явника, пов'язане з фінансуванням тероризму, відмиванням коштів чи предикатними злочинами повинні також підлягати ефективним, пропорційним та переконливим санкціям, кримінальним, цивільним чи адміністративним, та заходам відповідно до Рекомендації 4, яка уможливить здійснення конфіскації такої валюти чи оборотних інструментів на пред'явника.

7. Органи, відповідальні за імплементацію Рекомендації 32 повинні мати адекватні фінансові, людські та технічні ресурси. Країни повинні вживати заходів

з метою забезпечення того, щоб персонал цих органів відповідав високим професійним стандартам, враховуючи стандарти щодо конфіденційності, та повинні бути цілком чесні і мати відповідні навички.

Е. ЗОЛОТО, ДОРОГОЦІННІ МЕТАЛИ ТА ДОРОГОЦІННЕ КАМІННЯ

8. Для цілей Рекомендації 32, золото, дорогоцінні метали та дорогоцінне каміння не включені до неї, незважаючи на їх високу ліквідність та використання в певних ситуаціях в якості засобів обміну чи перенесення вартості. Ці предмети можуть бути охоплені іншим чином відповідно до митного законодавства та нормативно-правових актів. Якщо країна виявляє незвичайне транскордонне переміщення золота, дорогоцінних металів чи дорогоцінного каміння, вона повинна розглядати можливість інформування, за необхідності, митну службу чи інші компетентні органи країн, з яких походять ці предмети та/або для яких вони призначені, та повинні співпрацювати з метою подальшого встановлення джерела, призначення, та мети переміщення таких предметів, та вжиття подальшого вжиття відповідних заходів.

Глосарій окремих термінів, які використовувались у цій Рекомендації

- Неправдиве декларування** Термін «неправдиве декларування» відноситься до неправильного представлення вартості валюти та оборотних інструментів на пред'явника, які перевозяться, чи неправильного представлення інших відповідних даних, які вимагаються для внесення в форму декларації чи іншим чином на запит органів. Це включає в себе ненадання декларації, яка вимагається.
- Пов'язаний з фінансуванням тероризму чи відмиванням коштів** Вживається для опису валюти та оборотних інструментів на пред'явника, які є: (i) доходами, які походять від, чи використовуються в, чи призначені або розміщені для фінансування тероризму, терористичних актів чи терористичних організацій; чи (ii) відмиті, доходи, одержані в результаті відмивання коштів чи здійснення предикатних злочинів, чи засоби, які застосовуються в чи призначені для використання при здійсненні таких злочинів.
- Неправдиве розкриття інформації** Термін «неправдиве розкриття інформації» відноситься до неправильного представлення вартості валюти та оборотних інструментів на пред'явника, які перевозяться, чи неправильного представлення інших відповідних даних, які запитуються в декларації чи іншим чином запитуються органами. Це включає в себе не розкриття інформації, яка вимагається.
- Фізичне транскордонне перевезення** Термін «фізичне транскордонне перевезення» відноситься до будь-якого фізичного ввезення чи вивезення валюти та оборотних інструментів на пред'явника з однієї країни

до іншої. Термін включає наступні способи перевезення: (1) фізичне перевезення фізичною особою, чи супроводження багажу або засобу пересування; (2) перевезення валюти та оборотних інструментів на пред'явника контейнерним вантажем чи (3) переказ валюти та оборотних інструментів на пред'явника фізичною чи юридичною особою.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ДО РЕКОМЕНДАЦІЇ 38 (ВЗАЄМНА ПРАВОВА ДОПОМОГА: ЗАМОРОЖЕННЯ ТА КОНФІСКАЦІЯ)

1. Країни повинні розглянути питання щодо створення фонду конфіскованих активів, до якого буде вноситись все або частина конфіскованого майна для правоохоронних, оздоровчих, освітніх, чи інших відповідних цілей. Країнам необхідно вживати таких заходів для того, щоб вони мали можливість поділу серед чи між іншими країнами конфіскованого майна, зокрема, якщо конфіскація є прямим чи опосередкованим результатом скоординованих дій правоохоронних органів.

2. Відносно запитів про співробітництво, що здійснюються на основі конфіскації доходів, що ґрунтуються на не засудженні, країнам непотрібно мати повноваження діяти на основі всіх таких запитів, але вони повинні мати можливість робити це, як мінімум, в тих випадках, коли злочинець є недоступним з причини смерті, переховування, відсутності, чи, якщо злочинець є невідомим.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ДО РЕКОМЕНДАЦІЇ 40 (ІНШІ ФОРМИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА)

А. ПРИНЦИПИ, ЯКІ ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ДО ВСІХ ФОРМ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Обов'язки органів, які здійснюють запит

1. При здійсненні запитів щодо співробітництва, компетентні органи повинні докласти максимальних зусиль щодо надання повної фактичної та, за необхідності, правової інформації, в тому числі щодо зазначення потреби в нагальності, що надасть можливість вчасно та ефективно виконати запит, а також передбаченого використання запитуваної інформації. На запит запитуваного компетентного органу, компетентний орган-запитувач повинен здійснити зворотній зв'язок із запитуваним компетентним органом щодо використання та придатності одержаної інформації.

Неправомірно обмежувальні заходи

2. Країни не повинні забороняти чи встановлювати необґрунтовані чи неправомірно обмежувальні умови щодо забезпечення обміну інформацією чи надання допомоги. Зокрема, компетентні органи не повинні відмовляти у виконанні запиту щодо надання допомоги за умови, що:

(а) запит охоплює фінансові питання; та/чи

(б) законодавство вимагає від фінансових установ та визначених нефінансових установ та професій (за винятком, якщо відповідна інформація, що запитується

зберігається за умов, де застосовується юридичний привілей чи адвокатська таємниця) зберігати таємницю чи конфіденційність; та/чи

(с) проводиться дізнання, розслідування чи розгляд справи в суді в країні, що запитується, за умови, що зазначена допомога не перешкоджатиме проведенню дізнання, розслідування чи розгляду справи в суді; та/чи

(д) тип та статус (цивільний, адміністративний, правоохоронний тощо) відповідного органу країни, що запитується відрізняється від типу та статусу відповідного органу іншої країни.

Захист обміну інформацією

3. Здійснювати обмін інформацією слід лише з метою надання чи одержання такої інформації. Будь-яке розповсюдження інформації іншим органам чи третім сторонам, чи будь-яке використання цієї інформації в адміністративних, слідчих, обвинувальних та судових цілях поза встановлених, повинно бути попередньо узгоджено з відповідним органом, що запитується.

4. Компетентні органи повинні зберігати відповідну конфіденційність щодо запиту про співробітництво та обмін інформацією, з метою захисту цілісності розслідування чи дізнання⁴⁸, відповідно до зобов'язань обох сторін щодо збереження таємниці та захисту даних. Щонайменше, компетентні органи повинні здійснювати захист обміну інформацією тим самим шляхом, яким вони здійснюють захист подібної інформації, одержаної з внутрішніх джерел. Країни повинні здійснювати контроль та захист з метою забезпечення того, що обмін інформацією між компетентними органами здійснюється виключно авторизованим шляхом. Обмін інформацією повинен здійснюватись захищеним шляхом, та через надійні канали чи механізми. Запитуючі компетентні органи можуть, за необхідності, відмовити в наданні інформації, якщо компетентний орган, що запитує не може здійснити ефективний захист інформації.

Повноваження на проведення дізнання

5. Компетентні органи повинні мати змогу проводити дізнання від імені іноземного компетентного органу, та здійснювати обмін всією інформацією з іноземними компетентними органами, яка була б доступна для них, якби таке дізнання здійснювалось на національному рівні.

В. ПРИНЦИПИ, ЯКІ ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ДО ОКРЕМИХ ФОРМ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

6. Вищезазначені загальні принципи повинні застосовуватись до всіх форм обміну інформацією між компетентними та некомпетентними органами, які викладені в нижченаведених пунктах.

Обмін інформацією між ПФР

7. Підрозділи фінансової розвідки повинні здійснювати обмін інформацією з іноземними ПФР, незалежно від їх статусу; адміністративного, правоохоронного, судового чи іншого. З цією метою, ПФР повинні мати відповідні правові бази

⁴⁸ Інформація може бути розголошена, якщо таке розголошення є необхідним для здійснення запиту про співробітництво.

для здійснення співробітництва щодо відмивання коштів, пов'язаних предикатних злочинів та фінансування тероризму.

8. Під час здійснення запиту про співробітництво, ПФР повинні докласти максимальних зусиль щодо надання повної фактичної, та, за можливості, правової інформації, включаючи опис справи, яка аналізується та потенційний зв'язок із запитуваною стороною. На запит та, за можливості, ПФР повинні здійснювати зворотній зв'язок з іноземними компетентними органами щодо використання наданої інформації, а також щодо результатів аналізу, проведеного на основі отриманої інформації.

9. ПФР повинні мати повноваження на обмін:

(а) всією інформацією, яка повинна бути доступною чи, яку повинен отримати ПФР прямо чи опосередковано відповідно до Рекомендацій FATF, зокрема відповідно до Рекомендації 29; та

(б) будь-якою іншою інформацією, яку відповідно до їх повноважень вони можуть отримувати чи мати доступ до неї, прямо чи опосередковано, на національному рівні, за принципом взаємності.

Обмін інформацією між фінансовими регуляторами⁴⁹

10. Експерти з фінансового нагляду повинні співпрацювати з іноземними компетентними органами незалежно від їх типу та статусу цих органів. Ефективна співпраця між експертами з фінансового нагляду спрямовується на сприяння здійсненню ефективного нагляду за фінансовими установами у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. Таким чином, експерти з фінансового нагляду повинні мати адекватні правові бази для забезпечення співпраці, відповідно до застосовних міжнародних стандартів у сфері нагляду, зокрема щодо обміну наглядовою інформацією, що стосується сфери протидії відмиванню коштів та фінансування тероризму.

11. Експерти з фінансового нагляду повинні мати можливість обміну з іноземними компетентними органами інформацією, доступною їм на національному рівні, враховуючи інформацію, яку містять фінансові установи, та шляхом, пропорційним їх відповідним потребам. Експерти з фінансового нагляду повинні мати можливість обміну наступними видами інформації, якщо вона стосується сфери протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, особливо з іншими відповідними експертами з нагляду, які мають спільну відповідальність за фінансові установи, які входять до однієї групи:

(а) регуляторна інформація, тобто інформація щодо національної регуляторної системи, та загальна інформація щодо фінансових секторів.

(б) пруденційна інформація, зокрема для експертів з нагляду, які встановлюють основні принципи співробітництва, тобто інформація щодо діяльності фінансових установ, бенефіціарної власності, управління, та

(с) інформація у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, тобто внутрішні процедури та політики фінансових установ у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, інформація щодо належної перевірки клієнта, дані про клієнта, вибірка рахунків та інформація про операцію.

⁴⁹ Це стосується нагляду фінансових регуляторів, які є компетентними органами.

12. Експерти з фінансового нагляду повинні мати можливість проведення дізнання від імені іноземних компетентних органів, та, за можливості, уповноважувати чи сприяти можливості іноземних компетентних органів самостійно проводити дізнання в країні, з метою сприяння здійсненню ефективного групового нагляду.

13. Будь-яке розповсюдження обмінної інформації чи використання цієї інформації в цілях нагляду чи в інших цілях, повинно бути попередньо узгоджено з експертом з фінансового нагляду, що запитується, якщо експерт з фінансового нагляду, що запитує не має правового зобов'язання щодо розкриття чи звітування стосовно такої інформації. В таких випадках, експерт з фінансового нагляду, що здійснює запит щонайменше повинен відразу інформувати орган, який запитується про таке зобов'язання. Попереднє умовне узгодження включає будь-яке попереднє узгодження згідно Меморандуму про взаєморозуміння чи багатостороннього Меморандуму про взаєморозуміння, виданого органом, що встановлює основні принципи співробітництва, який застосовується до обміну інформацією згідно Меморандуму про взаєморозуміння чи багатостороннього Меморандуму про взаєморозуміння.

Обмін інформацією між правоохоронними органами

14. Правоохоронні органи повинні мати можливість обміну з іноземними компетентними органами інформацією, доступною їм на національному рівні в розвідувальних чи слідчих цілях щодо відмивання коштів, пов'язаних предикатних злочинів чи фінансування тероризму, в тому числі встановлення та відстеження доходів та засобів, одержаних злочинним шляхом.

15. Правоохоронні органи повинні також мати можливість використовувати свої повноваження, в тому числі наявні слідчі техніки відповідно до їх національного законодавства, з метою проведення дізнання та одержання інформації від імені іноземних компетентних органів. Наявні режими та практики, які регулюють співробітництво в правоохоронній сфері, такі як угоди між Інтерполом, Європолем чи Євроюстом та окремими країнами повинні регулювати будь-які обмеження щодо застосування, накладені правоохоронним органом, який запитується.

16. Правоохоронні органи повинні мати можливість створення спільних слідчих команд з метою здійснення спільних розслідувань, та, за необхідності, країни повинні укладати двосторонні та багатосторонні угоди для уможливлення проведення таких спільних розслідувань. Країнам рекомендується приєднуватися до та підтримувати існуючі правоохоронні мережі в сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, та розвивати двостороннє співробітництво з іноземними правоохоронними органами, в тому числі розмішувати офіцерів зв'язку за кордоном, з метою сприяння вчасному та ефективному співробітництву.

Обмін інформацією між різнорідними органами

17. Країни повинні дозволяти своїм компетентним органам здійснювати непрямий обмін інформацією безпосередньо з некомпетентними органами, застосовуючи вищезазначені принципи. Непрямий обмін інформацією стосується

запитуваної інформації, що одержується від запитуваного органу через один чи більше національних чи іноземних органів перед тим як вона буде одержана органом, що запитується. Такий обмін інформацією та її використання може бути авторизовано одним або більше компетентними органами запитуваної країни. Компетентний орган, який запитує інформацію повинен постійно надавати роз'яснення, з якою метою та від імені кого здійснюється запит.

18. Країнам також рекомендується дозволяти здійснювати швидкий та конструктивний обмін інформацією безпосередньо між різнорідними органами.

ПРАВОВІ ОСНОВИ ВИМОГ ДО ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ ТА ВИЗНАЧЕНИХ НЕ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ ТА ПРОФЕСІЙ

1. Усі вимоги до фінансових установ або визначених не фінансових установ та професій повинні бути визначені або (а) у законі (дивіться специфічні вимоги у Рекомендаціях 10, 11 та 20 щодо цього питання) або (б) для усіх інших випадків, можуть бути впроваджені законом чи іншими обов'язковими до виконання актами (країна має право вибору).

2. У Рекомендаціях 10, 11 та 20 термін «закон» означає будь-які законодавчі акти, що видаються або затверджуються Парламентом або іншим еквівалентним органом, передбаченим Конституцією, які покладають обов'язкові вимоги із санкціями за невиконання. Санкції за невиконання повинні бути ефективними, пропорційними та переконливими (дивіться Рекомендацію 35). Поняття закону також охоплює рішення судових органів, які встановлюють відповідні вимоги, що є обов'язковими до виконання та діють на усій території країни.

3. Термін «обов'язкові до виконання акти» відноситься до нормативно-правових актів, керівних положень, інструкцій або інших документів чи механізмів, які встановлюють правозастосовні вимоги у сфері боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму із санкціями за невиконання зазначених вимог, і які видаються чи затверджуються компетентним органом. Санкції за невиконання повинні бути ефективними, пропорційними та переконливими (дивіться Рекомендацію 35).

4. При визначенні, чи документ або механізм містить вимоги, що можуть вважатися «обов'язковими до виконання актами», повинні братися до уваги наступні фактори:

(а) це повинен бути документ або механізм, який встановлює або закріплює вимоги стосовно питань, зазначених в Рекомендаціях FATF, та встановлює чітко зазначені вимоги, що розуміються як такі. Наприклад:

(i) якщо при визначенні особливих заходів використовуються слова «повинен» або «зобов'язаний», їх слід вважати обов'язковими;

(ii) якщо вживається слово «слід», вони можуть вважатися обов'язковими, якщо і органи регулювання, і установи, що підпадають під регулювання, демонструють, що вжиття заходів прямо або опосередковано передбачено вимогами і вони впроваджуються; такі словосполучення, як «заохочуються», «рекомендовано» або «установам слід розглянути» у меншій мірі розглядаються як обов'язкові. У будь-якому випадку, де використовуються слова із слабшим

смысловим навантаженням, можна припустити, що такі заходи не є обов'язковими (якщо країна не демонструє протилежне).

(b) Документ / механізм повинен бути виданий / затверджений компетентним органом.

(c) повинні існувати санкції за невиконання (санкції не обов'язково повинні бути зазначеними у документі, що встановлює вимоги, а можуть міститися в іншому документі за умови, що існує чіткий зв'язок між вимогою та наявними санкціями), які мають бути ефективними, пропорційними та переконливими.

Це передбачає розгляд наступних питань:

(i) повинна бути відповідна низка ефективних, пропорційних та переконливих санкцій у випадку невиконання особами своїх обов'язків;

(ii) санкції повинні прямо або опосередковано застосовуватися за невиконання вимог у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. Якщо невиконання вимог у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму прямо не передбачає застосування санкцій, то їх застосування за порушення ширших вимог, як-от відсутність відповідних систем та заходів контролю або їх неналежне функціонування, є достатнім за умови, що, як мінімум, за невиконання однієї або більше вимог у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму можуть бути застосовані (або застосовувалися) відповідним чином санкції без потреби у підтвердженні додаткового пруденційного або іншого порушення, що не стосується протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму; та

(iii) чи існують достатні докази того, що на практиці були застосовані ефективні, пропорційні та переконливі санкції.

5. У всіх випадках повинно бути очевидно, що фінансові установи та визначені не фінансові установи та професії розуміють, що за невиконання будуть застосовуватися санкції і якими можуть бути ці санкції.

ГЛОСАРІЙ

А

Агент

Для цілей, зазначених в Рекомендаціях 14 і 16, агентом є будь-яка фізична або юридична особа, яка надає послуги з переказу коштів або цінностей від імені організації, яка надає послуги з переказу коштів або цінностей, або за контрактом, або за розпорядженням організації, яка надає послуги з переказу коштів або цінностей.

Акції на пред'явника

Акціями на пред'явника вважаються оборотні інструменти, що посвідчують право власності в акціонерній компанії особи, яка володіє сертифікатом акції на пред'явника.

Асоційовані неприбуткові організації

Будь ласка, зверніться до Пояснювальної записки до Рекомендації 8.

Б

Банк-оболонка

Підставний банк означає банк, який фізично не присутній у країні, де його зареєстровано або надано ліцензію, і який не є частиною регульованої фінансової групи, яка підпадає під ефективний консолідований нагляд.

Фізична присутність означає розміщення в країні працівників, які становлять «мозковий центр» та керівництво банку. Перебування лише місцевих агентів або персоналу низького рівня не означає фізичної присутності.

Бенефіціар

Бенефіціар В Рекомендаціях FATF значення терміну бенефіціар залежить від контексту. Відповідно:

- Відповідно до трастового законодавства (законодавства довірчої власності) бенефіціар — це особа або особи, які спрямовані на одержання вигоди від будь-яких трастових утворень. Бенефіціаром може бути фізична або юридична особа або організація. Всі трасти (за виключенням благодійних або дозволені статутом неблагодійних трастів) повинні мати встановленого бенефіціара. В той час, коли трасти обов'язково повинні мати бенефіціара, який визначається в кінцевому результаті, трасти можуть мати невизначеного існуючого бенефіціара, а тільки об'єкти правоздатності, доки будь-яка особа не стане уповноваженою як бенефіціар отримувати прибуток або капітал після завершення визначеного періоду — тобто акумуляційного періоду. Цей період зазвичай співпадає з трастовим періодом володіння, який зазвичай зазначається у договорі довірчого управління як трастовий період.
- В контексті договору про страхування життя або іншого страхового полісу, пов'язаного з інвестиціями, бенефіціар — фізична або юридична особа, або правова угода, або категорія осіб, яким буде виплачено доходи від страхового полісу коли/якщо настав страховий випадок, який покривається полісом.

Будь ласка, зверніться до Пояснювальної записки до Рекомендацій 10 та 16.

Бенефіціарний власник

Бенефіціарним власником вважається фізична особа (особи), яка в кінцевому результаті⁵⁰ володіє або контролює клієнта⁵¹ та/або фізична особа, від імені якої проводиться

⁵⁰ Посилання на «в кінцевому результаті володіє або контролює» та «в кінцевому результаті ефективний контроль» відноситься до ситуацій в яких власність/контроль здійснюється через ряд (ланцюжок) власників або іншими непрямими способами контролю.

⁵¹ Це визначення також повинно застосовуватися до бенефіціарного власника бенефіціара при договорі про страхування життя або страхового полісу, пов'язаного з інвестиціями.

операція. Бенефіціарними власниками також можуть бути особи, які здійснюють в кінцевому результаті ефективний контроль над юридичною особою або організацією.

В

Валюта

Під валютою розуміються банкноти та монети, що знаходяться в обігу як засіб обміну.

Визначені нефінансові установи та професії

До визначених не фінансових установ та професій відносяться:

а) Казино⁵².

б) Агенти з нерухомості.

в) Торговці дорогоцінними металами.

г) Торговці дорогоцінним камінням.

д) Адвокати, нотаріуси, інші незалежні експерти з правових питань та бухгалтери.

Цей список відноситься тільки до практикуючих спеціалістів, партнерів та найманих спеціалістів спеціалізованих фірм. Цей список професій не розповсюджується на «внутрішніх» спеціалістів, які є працівниками, що задіяні в інших сферах діяльності, а також не розповсюджується на спеціалістів, що працюють в державних установах, що можуть вже підпадати під сферу дії заходів, які спрямовані на боротьбу з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму.

е) Під надавачами послуг з трастів та компаній розуміються всі особи та сфери діяльності, що не охоплені будь-де в цих Рекомендаціях, і які за своїм родом діяльності надають наступні послуги третім особам, які:

- діють в якості агента щодо створення юридичних осіб;
- діють в якості (або уповноважують іншу особу діяти в якості) директора чи секретаря компанії, партнера товариства, або на подібній посаді в інших юридичних особах;
- надають зареєстрований офіс; службову адресу або місце розміщення, адресу для листування або адресу управління для компанії, товариству або будь-якій іншій юридичній особі або організації;
- діють в якості (або уповноважують іншу особу діяти в якості) довіреної особи на управління довірчою власністю або здійснюють еквівалентну функцію для іншої форми юридичної угоди;
- діють в якості (або уповноважують іншу особу діяти в якості) номінального акціонера для іншої особи.

⁵² В стандартах FAFT до казино відносять Інтернет-казино та казино на кораблях.

Визначена особа або установа Термін «визначена особа або установа» відноситься до:

- (i) осіб, груп, підприємств, установ, визначених Комітетом Ради Безпеки, встановленого відповідно до Резолюції 1267 (1999) (Комітет 1267), як осіб, пов'язаних з Аль-Каїдою, чи установ та інших груп та підприємств, пов'язаних з Аль-Каїдою;
- (ii) осіб, груп, підприємств, установ, визначених Комітетом Ради Безпеки, встановленого відповідно до Резолюції 1988 (2011) (Комітет 1988), як осіб, пов'язаних з Талібаном, які несуть загрозу миру, стабільності та безпеці Афганістану, чи установи та інші групи та підприємства, пов'язані з Талібаном;
- (iii) будь-якої фізичної або юридичної особи або установи, визначеної юрисдикціями або наднаціональною юрисдикцією відповідно до Резолюції Ради Безпеки 1373 (2001);
- (iv) будь-якої фізичної або юридичної особи або установи, створеної Радою Безпеки для застосування цільових фінансових санкцій відповідно до Резолюції Ради Безпеки 1718 (2006) та наступних за нею Резолюцій у додатках до відповідних резолюцій, або Комітетом Ради Безпеки, встановленого відповідно до Резолюції 1718 (2006) (Комітет із застосування санкцій 1718) відповідно до Резолюції Ради Безпеки 1718 (2006); та
- (v) будь-якої фізичної або юридичної особи або установи, визначеної для застосування цільових фінансових санкцій відповідно до Резолюції Ради Безпеки 1737 (2006) та наступних за нею Резолюцій у додатках до відповідних резолюцій, або Комітетом Ради Безпеки, встановленого відповідно до пункту 18 Резолюції 1737 (2006) (Комітет із застосування санкцій 1737) відповідно до Резолюції 1737 (2006) та наступних за неї резолюцій.

Визначення

Термін «визначення» відноситься до ідентифікації особи чи установи, які підлягають цільовим фінансовим санкціям відповідно до:

- Резолюція Ради Безпеки ООН 1267 (1999) та наступні за нею резолюції;
- Резолюція Ради Безпеки 1373 (2001), включаючи визначення, що відповідні санкції будуть застосовані до особи або установи та повідомлення для громадськості про таке визначення;
- Резолюція Ради Безпеки 1718 (2006) та наступні за нею резолюції;
- Резолюція Ради Безпеки 1737 (2006) та наступні за нею резолюції; та

Визначені злочинів	категорії	<ul style="list-style-type: none"> – будь-які майбутні Резолюції Ради Безпеки, які накладають цільові фінансові санкції в контексті фінансування розповсюдження зброї масового знищення. <p>До визначених категорій злочинів відносяться:</p> <ul style="list-style-type: none"> – участь в організованому злочинному угрупованні та рекет; – тероризм, включаючи фінансування тероризму; – торгівля людьми та контрабанда мігрантів; сексуальна експлуатація, включаючи сексуальну експлуатацію дітей; – незаконна торгівля наркотиками та психотропними речовинами; незаконна торгівля зброєю; – незаконна торгівля краденими та іншими товарами; – корупція та хабарництво; шахрайство; – підробка валюти; – підробка та піратство товарів; – злочини в сфері охорони навколишнього середовища; – вбивство, тяжкі тілесні ушкодження; викрадення, незаконне обмеження волі та взяття заручників; – грабїж або крадіжка; – контрабанда (зокрема щодо митних і акцизних зборів та податків); – податкові злочини (пов'язані з прямими та непрямими податками); – (злочинне) вимагання; підробка; – піратство; – інсайдерська торгівля та маніпулювання на ринку.
Відповідні органи		<p>Вирішуючи питання щодо кола злочинів, що відносяться до предикатних згідно кожної з вищезазначених категорій, кожна країна відповідно до свого внутрішнього законодавства вирішує яким чином така держава буде визначати такі злочини та природу кожного окремого елемента таких злочинів, що роблять їх тяжкими злочинами.</p> <p>Будь ласка, зверніться до Пояснювальної записки до Рекомендації 8.</p>
Внутрішні перекази	грошові	Будь-ласка, зверніться до Пояснювальної записки до Рекомендації 16.
Встановлений		Будь ласка, зверніться до Пояснювальної записки до Рекомендації 16.
Д Довірена особа		Термін траст та довірена особа повинні розумітися як такі, що описуються та узгоджуються зі статтею 2 Гаазької конвенції про право, що застосовується до трастів та

їх визнання⁵³. Довірені особи можуть бути професійними (наприклад, залежно від юрисдикції, це юрист або трас-това компанія), якщо їм платять за послуги довіреної особи, які вони виконують у ході своєї діяльності, або не професійними (наприклад, особа діє без винагороди від імені члена сім'ї).

Довіритель

Довірителі — це фізичні або юридичні особи, які передають право власності на свої активи до довірених осіб шляхом довіреності або схожої угоди.

Доходи

Доходами є будь-яке майно, яке походить або яке було одержане, безпосередньо або опосередковано, шляхом вчинення злочину.

3

Замороження

В контексті конфіскації та тимчасових заходів (Рекомендації 4, 32, 38), термін замороження означає заборону на здійснення переказу, конвертування, розміщення чи рух будь-якого майна, устаткування чи інших засобів на основі, та на строк дії, ініційованої компетентним органом чи судом відповідно до механізму замороження, або до визначення конфіскації компетентним органом.

В цілях Рекомендацій 6 та 7 щодо застосування цільових фінансових санкцій, термін «замороження» означає заборону на здійснення переказу, конвертування, розміщення чи рух будь-яких коштів чи інших активів, які є власністю чи контролюються визначеними особами чи установами на основі, та на строк дії, ініційованої Радою Безпеки ООН чи відповідно до резолюцій Ради Безпеки, які застосовуються компетентним органом чи судом.

В усіх випадках, заморожене майно, устаткування, засоби, кошти чи інші активи залишаються майном фізичної

⁵³ Стаття 2 Гаазької конвенції звучить наступним чином:

Для цілей цієї Конвенції термін «траст» означає цивільно-правові відносини, встановлені за життя або по факту смерті засновника трасту (довірителя), який передає активи під управління довіреної особи (довірчого власника) на користь бенефіціара або для інших конкретних цілей.

Траст має наступні ознаки:

а) активи трасту становлять окремий фонд і не є частиною власного майна довірчого власника (довіреної особи);

б) право власності на активи трасту реєструється на ім'я довірчого власника (довіреної особи) або на ім'я іншої особи, яка діє від імені довірчого власника;

в) довірчий власник має права та обов'язки по відношенню до активів трасту, за яке він відповідає, необхідні для управління, користування або розпорядження активами на умовах трасту згідно з відповідними вимогами трастового законодавства.

Збереження засновником трасту (довірителем) за собою певних прав та обов'язків, а також суміщення в одній особі довірчого власника (довіреної особи) та бенефіціара не є підставою для визнання трасту недійсним.

чи юридичної особи (іб), які мають частку в них на момент замороження та можуть підлягати подальшому управлінню третіх сторін, або угодам, укладеним такою юридичною чи фізичною особою (ми) заздалегідь до ініціювання дії відповідно до механізму замороження, чи відповідно до інших положень національного законодавства. В частині здійснення замороження, країни можуть прийняти рішення щодо здійснення контролю над майном, устаткуванням, засобами, або коштами чи іншими активами, як засобами захисту від витоку.

Закон

Будь ласка, зверніться до Примітки до Правових основ вимог до фінансових установ та визначених нефінансових установ та професій.

Злочин відмивання коштів

Посилання (окрім Рекомендації 3) на злочин відмивання коштів стосується не лише основного злочину або злочинів, але і допоміжних злочинів.

Злочин фінансування тероризму

Посилання (окрім Рекомендації 4) на злочин фінансування тероризму стосуються не лише основного злочину або злочинів, але і допоміжних злочинів.

I

Ідентифікаційні дані

Термін «ідентифікаційні дані» відноситься до достовірних, незалежних первинних документів, даних чи інформації.

Ініціатор

Будь ласка, зверніться до Пояснювальної записки до Рекомендації 16.

Іноземні партнери

Іноземні партнери відносяться до міжнародних компетентних органів, які виконують подібні зобов'язання та на які покладені функції щодо співробітництва, яке запитується, навіть, якщо такі іноземні компетентні органи мають різний тип та статус (наприклад, залежно від країни, нагляд за певними фінансовими секторами у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму може здійснюватись наглядовим органом, який також має пруденційні наглядові зобов'язання чи відділом з проведення нагляду ПФР).

K

Кваліфіковані грошові перекази

Будь ласка, зверніться до Пояснювальної записки до Рекомендації 16.

Компетентні органи

Визначення компетентні органи відноситься до всіх державних органів⁵⁴, які визначені зобов'язаними боротися з відмиванням коштів та/або фінансуванням тероризму.

⁵⁴ До них належать органи фінансового нагляду, створені як незалежні неурядові організації з законними повноваженнями.

Зокрема, до них належить Підрозділ фінансової розвідки (ПФР); органи, які наділені функціями розслідування та/або пред'явлення обвинувачення за злочином відмивання коштів, пов'язаними предикатними злочинами та злочином фінансування тероризму, та арешту/замороження та конфіскації кримінальних активів; органи, що отримують повідомлення про транскордонне перевезення валюти та оборотних інструментів на пред'явника; та органи, які мають обов'язки з регулювання та нагляду в сфері боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму або обов'язки щодо моніторингу з метою забезпечення виконання фінансовими установами та визначеними нефінансовими установами та професіями вимог в сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. Саморегульвні органи не слід вважати компетентними органами.

Конфіскація

Визначення конфіскація, що включає, де можливо, вилучення, означає остаточне позбавлення коштів та інших активів на підставі рішення уповноваженого органу або рішення суду. Конфіскація або вилучення відбувається в судовому або адміністративному порядку, який передає право власності визначених коштів або іншого активів державі. В такому випадку, особа (и) або юридична особа (и), що мали частку в зазначених коштах або іншому майні на момент конфіскації або вилучення, втрачає всі права на конфісковані або вилучені кошти або інші активи. Рішення щодо конфіскації або вилучення, як правило, пов'язані з обвинувальним вироком або рішенням суду коли конфіскована або вилучена власність визнається власністю, що була отримана внаслідок порушення закону або використовувалась з метою порушення закону.

Конфіскація без винесення обвинувального вироку

Конфіскація без винесення обвинувальному вироку суду, означає конфіскацію через судові процедури, пов'язані з кримінальним злочином, для яких не є обов'язковим обвинувальний вирок за вчинення злочину.

Кореспондентські банківські відносини

Кореспондентські банківські відносини — це надання банківських послуг одним банком (банком-кореспондентом) іншому банку (банку- респонденту). Великі міжнародні банки зазвичай діють як кореспонденти для тисячі інших банків у всьому світі. Банку-респонденту може надаватися великий спектр послуг, включаючи управління грошима (наприклад, управління рахунками, що приносять процентні прибутки, виражені в різних валютах),

Кошти	<p>міжнародні грошові перекази, чековий кліринг, наскрізні рахунки та послуги обміну іноземних валют.</p> <p>Термін «кошти» відноситься до активів будь-якого виду, речових чи неречових, матеріальних чи нематеріальних, рухомих чи нерухомих, незалежно від форми придбання, та правові документи чи інструменти в будь-якій формі, в тому числі електронній чи цифровій, що підтверджують право на, чи частку в таких активах.</p>
Кошти або інші активи	<p>Термін «кошти або інші активи» означає будь-які активи, які охоплюють, та не обмежуються фінансовими активами, економічними ресурсами, майном будь-якого виду, матеріального чи нематеріального, рухомого чи нерухомого, незалежно від форми придбання, та правові документи чи інструменти в будь-якій формі, електронній чи цифровій, що підтверджують право на, чи частку в таких коштах чи інших активах, які охоплюють, та не обмежуються банківськими кредитами, дорожніми чеками, банківськими чеками, грошовими переказами, акціями, цінними паперами, облігаціями, траттами, акредитивами, та відсотковими ставками, дивідендами чи іншим доходом від або вартістю, що походить з або генерується такими коштами чи іншими активами.</p>
Країна	<p>В усіх випадках в рекомендаціях FATF до визначення держава або держави в рівній мірі застосовуються території або юрисдикції.</p>
Кримінальна діяльність	<p>Визначення кримінальна діяльність означає: (а) всі злочинні діяння, які є предикатними до злочину відмивання коштів в країні, або (б) щонайменше ті злочини, які є предикатними злочинами, як це зазначено в Рекомендації 3.</p>
М	
Майно	<p>Майно означає активи будь-якого виду, речові або неречові, рухомі або нерухомі, матеріальні або нематеріальні, а також правові документи чи інструменти, які засвідчують право на них або на відсотки у таких активах.</p>
Міжнародні організації	<p>Міжнародними організаціями є установи, створені на основі формальних політичних угод між їх країнами-членами, які мають статус міжнародних угод; їх існування визнається законодавством їх країн-членів; та вони не розглядаються як резидентні інституційні одиниці країн, в яких вони розташовані. Приклади міжнародних організацій включають ООН та афілійовані міжнародні організації, такі як: Міжнародна морська організація; регіональні міжнародні організації, такі як: Рада Європи,</p>

інституції Європейського Союзу, Організація з безпеки та співробітництва в Європі та Організація Американських Штатів; воєнні міжнародні організації, такі як: Організація Північно-Атлантичного договору, та економічні організації, такі як: Всесвітня торгова організація чи Асоціація країн Південно-Східної Азії тощо.

Н

Наглядові органи

Наглядові органи означають визначені компетентні органи або недержавні органи, відповідальні за забезпечення додержання фінансовими установами («наглядові органи за фінансовими установами»⁵⁵) та/або ВНУП вимог з протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. Недержавні органи (які можуть включати деякі види саморегульованих органів) повинні мати повноваження здійснювати нагляд та застосовувати санкції до фінансових установ або ВНУП відповідно до вимог з протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. Такі недержавні органи повинні бути уповноважені законом здійснювати функції, покладені на них, та підпадати під нагляд компетентного органу стосовно цих функцій.

Накладання арешту

Термін накладання арешту означає заборону здійснювати переказ, конвертування, розпорядження або переміщення майна на основі дій, ініційованих компетентним органом або судом в рамках механізму замороження. Однак, на відміну від заходів замороження, арешт здійснюється в рамках механізму, який дозволяє компетентному органу або суду здійснювати контроль над конкретним майном. Майно, на яке накладено арешт, залишається у власності фізичної або юридичної особи (осіб), які мають частку у певному майні на час арешту, хоча компетентний орган або суд часто здійснює дії щодо володіння, керування або управління арештованим майном.

Наскрізна обробка

Будь ласка, зверніться до Пояснювальної записки до Рекомендації 16.

Наскрізні рахунки

Будь ласка, зверніться до Пояснювальної записки до Рекомендації 12.

Невідкладно

Слово невідкладно означає питання часу включення осіб, визначених Радою Безпеки ООН або його відповідними Комітетами (наприклад, Комітетом 1267, Комітетом 1988, Комітетом з питань застосування санкцій 1718 або Комітетом з питань застосування санкцій 1737). Для цілей

⁵⁵ Включаючи органи з нагляду за додержанням основних принципів, які здійснюють функції нагляду, пов'язані з впровадженням Рекомендацій FATF.

Резолюції Ради Безпеки № 1373 (2001) слово невідкладно означає за наявності вагомих підстав або обґрунтованих причин для того, щоб підозрювати або мати переконання в тому, що особа є терористом або фінансує тероризм чи терористичну організацію. В обох випадках слово невідкладно має розглядатись в контексті необхідності попередження витоку і розсіювання коштів та інших активів, пов'язаних з терористами, терористичними організаціями, тими, хто фінансує тероризм, а також в контексті розповсюдження зброї масового знищення і потреби в глобальних, узгоджених діях для швидкого перешкодження та протидії витоку.

- Неправдиве декларування Будь ласка, зверніться до Пояснювальної записки до Рекомендації 32.
- Неприбуткові організації Будь ласка, зверніться до Пояснювальної записки до Рекомендації 8.
- Неправдиве розкриття інформації Будь ласка, зверніться до Пояснювальної записки до Рекомендації 32.
- Нормативно-правові акти Будь-ласка, зверніться до Примітки до Правових основ вимог до фінансових установ та визначених нефінансових установ та професій.

О

- Обґрунтовані заходи Термін обґрунтовані заходи означає відповідні заходи, які є пропорційними ризикам відмивання коштів або фінансування тероризму.
- В односторонньому порядку (ex parte) Розгляд справи без попереднього повідомлення та участі задіяної сторони.
- Оборотні інструменти на пред'явника Оборотні інструменти на пред'явника включають грошові інструменти на пред'явника зокрема: дорожні чеки; оборотні інструменти (зокрема чеки, векселі та платіжні доручення), видані на пред'явника, індосовані без обмежень, виписані на фіктивного одержувача, або в такій формі, що право власності переходить при передачі; неповні інструменти (зокрема чеки, векселі та платіжні доручення) підписані, але без зазначення ім'я одержувача.
- Основні принципи Під основними принципами розуміються основні принципи ефективного банківського нагляду, видані Базельським комітетом банківського нагляду, Цілі та принципи регулювання ринку цінних паперів, розроблені Міжнародною організацією комісій з регулювання ринку цінних паперів та Принципи з нагляду за страховою діяльністю, видані Міжнародною асоціацією з нагляду за страховою діяльністю.

П

- Пакетний переказ** Будь ласка, зверніться до Пояснювальної записки до Рекомендації 16.
- Переконаний** У випадку посилання на фінансову установу, переконано таким чином, щоб установа була спроможна обґрунтувати свою оцінку перед компетентними органами.
- Повинен** З метою здійснення оцінки додержання вимог Рекомендацій FATF, слово повинен має таке ж значення, що і зобов'язаний
- Пов'язаний з фінансуванням тероризму або відмиванням коштів** Будь ласка, зверніться до Пояснювальної записки до Рекомендації 32.
- Політичні особи** Іноземними політичними особами є особи, наділені значними державними функціями в іноземній країні, наприклад, глави держав чи урядів, значні політичні діячі, урядові, судові і військові посадовці вищого рангу, чільні керівники державних корпорацій, важливі посадовці політичних партій.
Національними політичними особами є особи, наділені значними державними функціями у власній країні, наприклад, Глави держав чи урядів, значні політичні діячі, урядові, судові і військові посадовці вищого рангу, чільні керівники державних корпорацій, важливі посадовці політичних партій.
Особами, які наділені або були наділені значними функціями міжнародною організацією, є члени вищого керівництва, наприклад, директори, заступники директорів, члени Ради або особи, які виконують еквівалентні функції. Визначення публічних осіб не має намір охоплювати осіб середнього або більш нижчого рангу у зазначених категоріях.
- Послуги з переказу коштів або цінностей** Послуги з переказу коштів або цінностей є фінансові послуги, які передбачають прийняття готівки, чеків, інших грошових інструментів або інших засобів збереження цінностей та здійснення платежу відповідної суми у готівці або іншій формі бенефіціару засобами зв'язку, передачі повідомлень, переказу або через клірингову мережу, до якої належить установа, що надає послуги з переказу коштів або цінностей. Операції, що здійснюються за таких послуг, можуть включати нові платіжні методи. Іноді ці послуги мають зв'язки з певними географічними регіонами та описуються з використанням безлічі специфічних термінів, таких як *hawala*, *hundi*, *fei-chen*.

Покритий платіж	Будь ласка, зверніться до Пояснювальної записки до Рекомендації 16.
Правові утворення	Термін «правові утворення» стосується явних трастів або інших подібних правових утворень. Приклади інших подібних утворень (в цілях протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму) включають fiducie (лат. довірче управління), treuhand (нім. управління майном за дорученням довірителя) та fideicomiso (іспан. довірче управління за спадком).
Р	
Рахунки	Під час посилання на «рахунки» необхідно також розуміти й інші подібні ділові стосунки між фінансовими установами та їх клієнтами.
Ризик	Усі посилання на ризик стосуються ризику відмивання коштів та/або фінансування тероризму. Цей термін слід розглядати разом з текстом Пояснювальної записки до Рекомендації 1.
С	
Саморегулівна організація	Саморегулівна організація — це орган, який представляє певну професію (наприклад, адвокатів, нотаріусів, інших незалежних експертів з правових питань або бухгалтерів), утворений з членів-представників такої професії, і який бере участь у регулюванні осіб, які мають кваліфікацію, щоб почати займатися цією професією, і які є практикуючими спеціалістами, а також здійснює певні функції нагляду або моніторингу. Такі органи повинні забезпечувати виконання правил з метою забезпечення додержання високих етичних та моральних стандартів цими практикуючими представниками професії.
Серійний платіж	Будь ласка, зверніться до Пояснювальної записки до Рекомендації 16.
Т	
Терорист	Термін терорист означає будь-яку особу, яка (i) вчиняє, здійснює спробу вчинити терористичні акти будь-якими способами, прямо або опосередковано, протиправно та умисно; (ii) бере участь в якості співучасника у терористичних актах; (iii) організовує або керує вчиненням терористичних актів; або (iv) здійснює вклад у вчинення терористичних актів групою осіб, які діють зі спільною метою, якщо вклад здійснено умисно і з метою сприяння вчиненню терористичного акту, або з усвідомленням, що згадана група осіб має намір вчинити терористичний акт.

Терористичний акт

Терористичний акт включає:

(a) діяння, що є злочином в рамках і як визначено в одному з наступних договорів: Конвенція про боротьбу з актами незаконного захоплення літаків (1970), (ii) Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації (1971), (iii) Конвенція про попередження і покарання за злочини проти осіб, що знаходяться під захистом міжнародного права, включаючи дипломатичних агентів (1973), (iv) Міжнародна Конвенція про заборону захоплення заручників (1979), (v) Конвенція про фізичний захист ядерних матеріалів (1980), (vi) Протокол про боротьбу з незаконними актами насильства в аеропортах, що обслуговують міжнародну цивільну авіацію, який доповнює Конвенцію про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації (1988), (vii) Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морської навігації (2005), (viii) Протокол про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки нерухомих платформ, встановлених в континентальному шельфі (2005), (ix) Міжнародна конвенція про боротьбу з терористичним бомбуванням (1997) та (x) Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму (1999).

(b) будь-яке інше діяння, покликане спричинити смерть або сильні тілесні ушкодження цивільним особам, чи будь-яким іншим особам, які не беруть активну участь у військових діях під час збройного конфлікту, коли таке діяння за своїм характером чи в певному середовищі має за мету залякати населення, або примусити уряд чи міжнародну організацію вчинити, або відмовитися від вчинення певних дій.

Терористична організація

Термін терористична організація — це група терористів, яка: (i) вчиняє, або прагне вчинити терористичний акт за допомогою будь-яких засобів, безпосередньо чи опосередковано, протиправно та умисно; (ii) бере участь як співучасник в терористичному акті; (iii) організовує чи іншим чином керує вчиненням терористичного акту; або (iv) здійснює вклад у вчинення терористичного акту групою осіб, які діють зі спільною метою, якщо вклад здійснено умисно і з метою сприяння вчиненню терористичного акту, або з усвідомленням, що згадана група осіб має намір вчинити терористичний акт.

Точний

Будь ласка, зверніться до Пояснювальної записки до Рекомендації 16.

Треті сторони	Для цілей Рекомендацій 6 та 7 термін треті сторони включає, не обмежуючись, фінансові установи та ВНУП. Будь ласка, також зверніться до Пояснювальної записки до Рекомендації 17.
Транскордонний грошовий переказ	Будь ласка, зверніться до Пояснювальної записки до Рекомендації 16.
У	
Унікальний номер операції	Будь ласка, зверніться до Пояснювальної записки до Рекомендації 16.
Ф	
Фінансова установа-відправник	Будь ласка, зверніться до Пояснювальної записки до Рекомендації 16.
Фінансова установа-одержувач	Будь ласка, зверніться до Пояснювальної записки до Рекомендації 16.
Фінансова установа-посередник	Будь ласка, зверніться до Пояснювальної записки до Рекомендації 16.
Фізичне транскордонне перевезення	Будь ласка, зверніться до Пояснювальної записки до Рекомендації 32.
Фінансова група	Фінансова група означає групу, до якої входить материнська компанія чи юридична особа іншого типу, що виконує функцію контролю та координації решти групи щодо здійснення групового нагляду відповідно до основних принципів, разом з відділеннями та/або філіями, які на груповому рівні підлягають політикам та процедурам у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму.
Фінансові установи	Фінансові установи означають будь-яку фізичну чи юридичну особу, що здійснює один або декілька наступних видів діяльності або операцій на користь чи від імені клієнта: <ol style="list-style-type: none"> 1. Прийняття депозитів та інших коштів, що підлягають поверненню, від клієнтів⁵⁶. 2. Видача кредитів⁵⁷. 3. Фінансовий лізинг⁵⁸. 4. Послуги з переказу коштів чи цінностей⁵⁹.

⁵⁶ Також охоплює приватну банківську діяльність.

⁵⁷ Включає між іншим: споживчий кредит; іпотечний кредит; факторинг, з чи без ресурсу; та фінансування комерційних операцій (включаючи конфіскацію).

⁵⁸ Не поширюється на угоди фінансового лізингу відносно споживчих продуктів.

⁵⁹ Не застосовується до фізичної чи юридичної особи, яка забезпечує фінансові установи лише повідомленням чи іншими системами підтримки передачі коштів. Див. Пояснювальну записку до Рекомендації 16.

5. Випуск та управління платіжними засобами (наприклад, кредитні та платіжні картки, чеки, дорожні чеки, грошові перекази та банківські тратти, електронні кошти).
6. Фінансові гарантії та зобов'язання.
7. Торгівля:
 - a) інструментами грошового ринку (чеки, векселі, депозитні сертифікати, деривативи тощо);
 - b) іноземною валютою;
 - c) валютними, відсотковими та індексними інструментами;
 - d) цінними паперами, що підлягають передачі;
 - e) товарними ф'ючерсами.
8. Участь у випусках цінних паперів та наданні фінансових послуг, пов'язаних з цими випусками.
9. Управління окремим та колективним портфелем цінних паперів.
10. Збереження та управління грошима чи ліквідними цінними паперами від імені інших осіб.
11. Інший вид інвестування, адміністрування та управління коштами від імені інших осіб.
12. Андеррайтинг та розміщення страхування життя та іншого страхування, пов'язаного з інвестуванням⁶⁰.
13. Обмін грошей та валюти.

Фінансування тероризму

Фундаментальні принципи внутрішнього законодавства

Фінансування тероризму — це фінансування терористичних актів, а також терористів та терористичних організацій.

Принципи, які відносяться до основних правових принципів, на яких базуються національні правові системи, та які запроваджують систему, в межах якої створюється внутрішнє законодавство та здійснюються повноваження. Ці фундаментальні принципи зазвичай містяться або виражаються в національній Конституції чи аналогічному документі, чи на основі рішень суду найвищого рівня, що має повноваження на створення обов'язкових тлумачень та визначень внутрішнього законодавства. Не зважаючи на те, що зазначені принципи будуть різнитись в кожній країні, деякі приклади цих фундаментальних принципів включатимуть права здійснення судочинства, презумпції невинності, та право особи на ефективний захист судами.

⁶⁰ Стосується як страхових установ, так і страхових посередників (агенти та брокери).

Ц
Цільові фінансові
санкції

Термін цільові фінансові санкції означає замороження активів та заборону надання коштів або інших активів, прямо або опосередковано, на користь визначених фізичних або юридичних осіб.

Ю
Юридичні особи

Термін юридичні особи означає будь-які установи, які не є фізичними особами, що можуть встановити постійні клієнтські відносини з фінансовою установою або володіють майном. Вони включають компанії, корпорації, фонди, заклади, інститути, партнерства або асоціації та інші відповідні аналогічні установи.

Я
Явний траст

Явний траст відноситься до трасту, чітко створеного довірительом, зазвичай у формі документу, наприклад, письмового правочину чи трасту. Вони протилежні трастам, які створюються відповідно до законодавства і які не є результатом чіткого наміру або рішення довірителя щодо створення трасту або подібних правових угод (наприклад, конструктивний траст).

Навчальне видання

М. І. Карлін

КОМПЛЕКСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Навчальний посібник

Керівник видавничих проектів: Ястребов А.О.

Друкується в авторській редакції

Дизайн обкладинки: Тишківська Н.М.

Комп'ютерна верстка: Тишківська Н.М.

Підписано до друку 30.03.2020 р.

Формат 60×84 1/16. Папір офсетний.

Гарнітура Times New Roman.

Умовн. друк. аркушів — 14,88.

Обл.-вид. аркушів — 23,80.

Тираж 200 прим.

ТОВ «Видавничий дім «КОНДОР»

Свідоцтво серія ДК № 5352 від 23.05.2017 р.

03067, м. Київ, вул. Гарматна, 29/31

тел./факс (044) 408-76-17, 408-76-25

www.condor-books.com.ua